

Glasnik

Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini

ISSN 1512-660-9

ISSN 1512-6609

1-2

Sarajevo

januar-februar 2018.

VOL. LXXX • Str. 1-214

U ovom broju pišu:

Suad Balić • Samed Omerdić • Mina Valjevac • Mensur Valjevac • Enes Martinović
• Hamza Muratspahić • Selma Kurtović-Orašćanin • Avdija Hasanović • Muhamed
Busuladžić • Amir Mahić • Adis Sultanović • Meho Manjgo • Jusuf Ramić

| Sadržaj

Hutba

7-10 Mr. Suad-ef. Balić • Skromnost

Akajdske teme

11-26 Mr. Samed Omerdić • Shvatanje taklida u skladu s klasičnim akajdskim izvorima

Islamske teme

27-46 Mr. Mina Valjevac, Dr. Mensur Valjevac • Kerbela između historije i tradicije

47-60 Enes Martinović • Dova - trpeza Božijih darova

61-72 Hamza Muratspahić • Rodne kapi Resulullahovog ummeta

Kulturna baština

73-84 Selma Kurtović-Orašćanin • Krajišnička pisma

Studije

85-104 Mr. Avdija Hasanović • Koncept političkog indiferentizma Sakiba Korkuta

Pogledi

- 105-116 Prof. dr. Muhamed Busuladžić • Kur'an, vrijeme i astronomija
117-128 Mr. sci. Amir Mahić • Alžirski zakon o ličnom statusu

Osvrti

- 129-150 Mr. sc. Adis Sultanović • Djelovanje i značaj udruženja vjerskih službenika u NR Bosni i Hercegovini od 1945. do 1960.

U povodu godišnjice smrti

- 151-170 Mr. Meho Manjgo • Osamdeset godina od smrti reisu-l-uleme Mehmeda Džemaludin-ef. Čauševića (1870-1938) - Mnogo htio, ali mnogo i uradio

Preseljenja na ahiret

- 171-174 Dr. Jusuf Ramić, prof. emeritus • Munir Ahmetpahić (1949-2017)

Službeni dio

- 177-191 Akrivnosti Rijaseta
192-213 Dekreti

فهرست

خطبة الجمعة

١٠-٧ سؤاد أفندي باليتش • التواضع في الإسلام

موضوعات عقائدية

٢٦-١١ صامد عمرديتش • فهم التقليد وفقا للمراجع العقائدية الكلاسيكية

موضوعات إسلامية

٤٦-٢٧ مينا فاليفاتس ومنصور فاليفاتس • كربلاء - بين التاريخ والتراث

٦٠-٤٧ أنس مارتينوفيتش • استجابة الدعاء - مائدة بالهدايا من الله

٧٢-٦١ حمزة مرادسباهيتش • إسهام الشعر العربي الإسلامي في رفع سمعة رسول الله صلى الله عليه وسلم

تراث ثقافي

٨٤-٧٣ سلمى قورتوفيتش أوراشتشاني • رسائل قواد الجيش في المناطق الحدودية

دراسات

١٠٤-٨٥ أوديا حسانوفيتش • فكرة اللامبالاة السياسية لثاقب كركوت

١١٦-١٠٥ محمد بوسولاجيتش • القرآن والزمن والفلك

نظرات

١٢٨-١١٧ • أمر ماهيتش • قانون الأسرة في الجزائر

لمحات

١٥٠-١٢٩ • آدس سلطانوفيتش • عمل وأهمية جمعيتي «الراعي الصالح» و «جمعية العلماء» في جمهورية البوسنة والهرسك
الاشتراكية السابقة

بمناسبة الذكرى السنوية للوفاة

١٧٠-١٥١ • ميهو مانيجو • ثمانون سنة على وفاة رئيس العلماء محمد جمال الدين شوشفيتش (١٨٧٠-١٩٣٨)

الارتحالات إلى الحياة الآخرة

١٧٤-١٧١ • يوسف راميتش • منير أحمتسباهيتش (١٩٤٩-٢٠١٧)

رسميات

١٩١-١٧٧ • نشاطات الرئاسة

٢١٣-١٩٢ • قرارات التوظيف والعزل عن الوظيفة

| Contents

Khutba

7-10 Mr. Suad Balić • Modesty

Aqaid

11-26 Mr. Samed Omerdic • Understanding Taqlid in Accordance with Classical 'Aqidah Sources

Islamic Themes

27-46 Mr. Mina Valjevac, Dr. Mensur Valjevac • Karbala' - Between History and Tradition

47-60 Enes Martinovic • Du'as: Buffet of God's Gifts

61-72 Hamza Muratspahic • Pearls of the Resulullah's Ummah

Cultural Heritage

73-84 Selma Kurtovic-Orascanin • Kraina Letters

Studies

85-104 Mr. Avdija Hasanovic • Concept of Political Indifference of Sakib Korkut

Views

- 105-116 Prof. Dr. Muhamed Busuladzic • Qur'an, Time and Astronomy
117-128 Mr. Sci. Amir Mahic • Algerian Law on Personal Status

Reviews

- 129-150 Mr. Sci. Adis Sultanovic • The Activities and Significance of the Associations "Good Shepherd" and the "Ilmiyyah" in the Socialist Republic of Bosnia-Herzegovina

Passing Away Anniversaries

- 151-170 Mr. Meho Manjgo • The 80th Anniversary of the Death of Raisu'l-Ulama Dzermaludin Causevic (1870-1938)

In Memoriam

- 171-174 Dr. Jusuf Ramić • Munir Ahmetspahic (1947 - 2017)

The Official Part

- 177-191 The Activities of Riyasat
192-214 Decrees

Skromnost

Mr. Suad-ef. Balić

suadb_fin@hotmail.com

imam u džematu nahorevo, miz sarajevo

Hvala i zahvala pripadaju Allahu, dž.š. Neka su salavat i selam na poslanika Muhammeda, s.a.v.s., njegovu časnu porodicu, ashabe i sve mu'mine do Sudnjeg dana.

Ljudi se danas sve više okreću dunjaluku žudeći za njegovim prolaznim ukrasima. U toj životnoj utrci za materijalizmom čovjek uglavnom poprima negativne osobine, ispoljavajući ih u vidu oholosti, zavisti, samohvalisanja, nadmenosti i slično, a pritom zaboravlja od čega je stvoren, koja mu je svrha i gdje će nakon proživljenog dunjalučkog života? Budući da je čovjek stvoren pored ostalog i kao zaboravno biće, potrebno ga je konstantno podsjećati čak i na neke univerzalne vrijednosti i istine koje su same po sebi očigledne i neophodne kroz dunjalučki život, kao što je posjedovanje i izgrađivanje plemenite osobine skromnosti.

Ova osobina ubraja se u najljepše i najplemenitije koje mogu ukrasiti jednog čovjeka. Uzvišeni Allah, dž.š., u Kur'anu slikovito ističe vrlinu skromnosti kroz Lukmanov savjet sinu: *I iz oholosti ne okreći od ljudi lice svoje i ne idi zemljom nadmeno, jer Allah ne voli ni gordog ni hvalisavog* (Lukman, 18). Dakle, Allah, dž.š., zabranjuje oholost i okretanje lica od ljudi, a što za posljedicu ima nadmen hod. Na ovaj način zapravo Allah, dž.š., sugerira skromnost u hodu, dok pokazivanje oholosti, gordosti i

hvalisanje udaljava čovjeka od Allahove milosti, zadovoljstva i ljubavi jer Allah ne voli ni gordog ni hvalisavog, kako se i kaže u ovom ajetu.

Poznata je činjenica da je naš uzor - Poslanik, s.a.v.s., u svim etapama svoje poslaničke misije uvijek bio skroman čovjek, i kada je bio sam i kada su ga zlostavljali i progonili, kada je postao vođa, i kada je bio izložen najvećim mukama i iskušenjima, kada je bio pobjednik, i kada bijaše na vrhuncu slave i uspjeha.

Amr b. el-'As, r.a., jednom prilikom je rekao: „O ljudi, vaš Pejgamber, s.a.v.s., najmanje je pridavao važnost dunjaluku, a vi ste mu se najviše posvetili“ (Ibn Hibban). Ako je ovim riječima Amr b. el-'As opisao stanje ashaba i tabiina, šta bismo tek onda mogli reći za naše trenutno stanje i da li bismo mogli uopće pronaći riječi kojima bismo to opisali. Vjernici u svim segmentima svog života trebaju slijediti Poslanika, s.a.v.s., i ugledati se na njega u svemu pa i u izgradnji plemenitih osobina kakva je skromnost.

Poslušajmo koliko je bio skroman naš Poslanik, s.a.v.s., iz predaje koju prenosi Abdullah ibn Abbas, r.a., koji kaže: „Jednog dana je Allahov Poslanik, s.a.v.s., bio na Safi sa Džibrilom, a.s., pa mu Poslanik, s.a.v.s., reče: 'O Džibrile, tako mi Onoga koji te je poslao s istinom, porodica Muhammedova je omrknula, a nisu imali ni zalogaj kruha, niti šaku brašna.' Skoro da to nije ni izgovorio, a začu se zvuk s nebesa. Tada Poslanik, s.a.v.s., upita: 'Da nije Allah naredio da nastupi Kijametski dan?' Džibril odgovori: 'Ne, nego je naredio meleku Israfilu da se spusti do tebe kada je čuo šta kažeš.' Melek Israfil dođe i reče: 'Uistinu je Allah čuo ono što si rekao, pa me je poslao tebi sa ključevima svih zemaljskih riznica i naredio mi je da ti ponudim - ako želiš da tvrda brda područja Tihame (između Hidžaza i Jemena) pretvorim u zlato, srebro ili rubine, ja ću to učiniti. Ako želiš da budeš vladar i vjerovjesnik, ili da budeš vjerovjesnik i rob.' Tada mu je Džibril, a.s., išaretio da bude skroman, te Poslanik, s.a.v.s., tri puta reče: 'Ne želim ništa od toga, osim da budem vjerovjesnik i rob'" (Taberani).

Poslanik, s.a.v.s., vezivao je kamen na stomak kako bi savladao glad, a mogao je biti najbogatiji čovjek. Kada je osvojio ogromni ratni plijen, koji je mogao ispuniti dolinu između dva brda, sve je podijelio na Alla-

hovom putu. Posljednji zalogaj koji je imao u svojoj kući, hurmu kojom se trebao iftariti daje drugome, jer je drugome bila potrebija. Kada je, Allahovom voljom, oslobodio Meku i u nju ušao kao pobjednik, a Kurejšije koje su ga godinama zlostavljale se razbježale, na svojoj devi je jahao toliko pognute glave da je njegova plemenita brada iz skromnosti i poniznosti pred Uzvišenim Gospodarom skoro doticala sedlo jahalice.

Poslanik je imao običaj saslušati svakoga ko bi mu se obraćao, bio to starac, žena, siromah, sluga ili dijete. Kada bi išao gradom, zastajao bi pored onoga ko bi ga zaustavio, rukovao bi se s onim ko bi mu ruku pružio, išao bi iza svojih drugova, obilazio bolesne i siromašne, slušao bi njihove probleme i dijelio s njima sreću i tugu. Kada bi došao u društvo svojih ashaba, sjeo bi ukraj na slobodno mjesto. Prenosi Ebu Umama, radijallahu anhu: "Poslanik, s.a.v.s., izašao je među nas oslanjajući se na svoj štap, pa smo (iz poštovanja) ustali pred njim, a on reče: 'Nemojte (preda mno) ustajati kako to čine stranci, nearapi, veličajući tako jedni druge'" (Ebu Davud).

Što je čovjek skromniji, Allah mu podiže stepen kod ljudi. Bilježi se predaja o beduinu koji je došao kod Poslanika, s.a.v.s.: „Stajao je pred posljednjim Božijim Poslanikom vidno uzbuđen, a Poslanik mu reče: 'Opusti se! Ja sam samo sin majke koja je suh hljeb jela.'" Takva je bila skromnost Allahovog miljenika. „Jednog dana kod Poslanika, s.a.v.s., došao je Omer, r.a., i primijetio da je hasura na kojoj je ležao ostavila traga na njegovim leđima. Omer je počeo razgledati po sobi i ugledao samo obješenu vrećicu u kojoj se nalazilo malo ječma. Tada Omer zaplaka, a Poslanik, s.a.v.s., ga upita: 'Zašto plačeš, sine Hattabov?' Omer odgovori: 'Vjerovjesniče, kako ne bih plakao kad vidim kako je hasura usjekla tvoja leđa, a kod tebe vidim ono što vidim. Kisra i cezar uživaju u raznim blagodatima, naslađuju se plodovima i obdareni su rijekama, a ti si Božiji vjerovjesnik i Njegov odabranik!' Poslanik, s.a.v.s., tada reče: 'Zar sumnjaš, sine Hattabov!?' Njima su dobra i blagodati dati isključivo na ovom svijetu' (Buhari).

Sličnu predaju prenosi i Poslanikova supruga Hafsa, r.a., kada je upitana od čega je bila postelja Allahovog Poslanika, s.a.v.s.: „Bila je od grube tkanine, koju bismo predvostručili prije spavanja. Jedne noći mu reko:

‘Kada bi ovaj prostirač dva puta presavili, bilo bi ti udobnije.’ I tako učinismo. Kada se probudio, upita me: ‘Šta ste mi sinoć prostrli?’ Rekoh: ‘Prostrli smo ti tvoj prostirač, samo što smo ga dva puta presavili da ti bude udobnije.’ Reče: ‘Prostrite mi postelju kao što ste je i ranije prostirali, jer me ova sinoć spriječila da klanjam noćni namaz!’“

Na osnovu predaja nam je poznato da je Poslanik, s.a.v.s., živio u jednoj skromnoj kući, izgrađenoj od zemlje, da je sam uživao i prao svoju odjeću i pomagao u ostalim kućnim poslovima. Takvoj skromnosti podučeni su i Poslanikovi drugovi. U predajama se spominje da su se Ebu Bekr i Omer, iako su bili vladari, čak i natjecali koji će prije učiniti nekomе uslugu, naročito siromašnima.

Danas je u svijetu mnogo siromašnih koji nemaju šta ni jesti ni piti, ali je mnogo više onih koji su prema tome nemarni, gluhi i slijepi, usto raskalašeni i oholi zbog onoga što im je Allah kao blagodat podario. Božiji poslanik Muhammed, s.a.v.s., u svojoj ishrani bio je posebno skroman, što potvrđuje i predaja koju prenosi Enes, r.a.: „Poslanik, s.a.v.s., nije zajedno ručao i večerao meso i hljeb, osim kada bi imao goste!“ Prenosi Aiša, r.a.: „Nije se zasitila Muhammedova, s.a.v.s., porodica dva dana zaredom ječmena hljeba, sve dok Poslanik, s.a.v.s., nije preselio!“

Kada pogledamo kako su se Poslanik, s.a.v.s., i ashabi ophodili prema dunjaluku i kako su ga doživljavali, poput hlada ispod drveta u kojem se malo odmoredu i krenu dalje, možemo zaključiti da su bili veličanstveni u svojoj skromnosti. A s druge strane, pogledamo li naše trenutno stanje, onda dobro trebamo razmisliti i zapitati se kuda mi to hodimo i šta želimo? Da bismo postigli i ukrasili se osobinom skromnosti koja nije urođena već nešto za šta se treba dobro potruditi, za početak budimo zadovoljni i zahvalni na onome šta trenutno imamo, na blagodatima života koji živimo jer koliko god nam se teškim činio, uvijek može biti i teži.

Na kraju ćemo citirati hadis u kome Allahov Poslanik, a.s., kaže: „Ko želi Džennet, neka požuri s dobrim djelima; ko se boji Džehennema, neka ne slijedi svoje strasti; ko očekuje smrt, za njega slasti i uživanja ništa ne predstavljaju; i ko skromno živi na ovom svijetu, nesreće će lahko podnijeti“ (Bejheki).

Molimo Allaha, dž.š., da nam se smiluje, oprostí grijehé i podari skromnost u našim životima.

Shvatanje taklida u skladu s klasičnim akajdskim izvorima

Mr. Samed Omerđić

doktorand na fakultetu islamskih nauka u sarajevu
omerdic@gmail.com

Sažetak

Kroz historiju islamskog teološkog mišljenja vrlo važno mjesto zauzima pitanje definiranja suštine vjerovanja (*iman*). Mnogi teolozi utrošili su veliki napor kako bi ponudili relevantnu definiciju vjerovanja, u skladu s Božijom riječi i Poslanikovim sunnetom. Na koncu, mnoge teološke rasprave i raskoli desili su se upravo oko pitanja šta je to što predstavlja suštinu vjerovanja. Nažalost, ovakva situacija počinje odmah nakon preseljenja Muhammeda, a.s., na bolji svijet i traje sve do danas. Načelno govoreći, mutekellimi ehli-sunneta ve-l-džemaata uvijek su pokazivali inkluzivistički, a nikada ekskluzivistički pristup, koji je i krivac za mnoge nemire u muslimanskom svijetu. Usvojeno vjerovanje bez razmišljanja (*taklidu-l-iman*) koje je za mnoge krivac dekadencije islamskog teološkog mišljenja, često dobija na aktuelnosti. Principijelno, svaki čovjek dužan je koristiti razum i Tradiciju koji će mu učvrstiti njegovo vjerovanje i sačuvati ga od stranputice.

Ključne riječi: iman, taklidu-l-iman, tahkiku-l-iman, ma'rifa, tasdik, Tradicija, razum

Uvod

Ima ljudi koji se bez ikakvog znanja prepiru o Bogu... (Kur'an, 22/3)

U klasičnoj islamskoj tradiciji povod i utemeljenje vjere (*iman*) predstavljalo je pitanje o kojem su se vodile široke i vrlo iscrpne rasprave među islamskim učenjacima. Mnogi nesporazumi koji su nastupili od-

mah nakon preseljenja Božijeg poslanika Muhammeda, a.s., direktno ili indirektno povezani su s definiranjem vjere (*iman*). Bitka kod Siffina kao i Bitka kod deve (*vak'atu-l-džemel*) prouzrokovale su niz problema, a među najvažnijima je pitanje stanja osobe koja je počinila veliki grijeh (*kebair*). Gotovo paralelno uz spomenuta dva događaja, zastupajući mišljenje da je "počinilac velikog grijeha nevjernik (*kafir*)", na pozornicu je stupila grupa haridžija koja je unijela veliki razdor među muslimane, a njihovi separatistički i sotonizirani koraci i danas muslimanima nanose velike probleme.

S razvojem takve situacije kroz historiju, definiranje vjerovanja često je bilo predmet zloupotrebe, ali i rasprava koje su po svome karakteru i sudionicima već na početku bile osuđene na propast. Danas ova tema zadržava svoju aktuelnost jer tradicionalni sistem definiranja vjere za jednu grupu ljudi postao je nepotpun i neučinkovit dočim je za druge postao nedefiniran u pogledu svih detalja i onoga što implicira kao takav svjetonazor.

Kroz pregled historije pitanja *taklidu-l-imana* (slijepog vjerovanja i slijedenja), možemo utvrditi da se o ovom pitanju raspravljalo u dvije različite forme. Prva forma *taklidu-l-imana* i *tahkiku-l-imana* (istinskog i ispravnog vjerovanja) tiče se direktne veze s vjerovanjem. Teolozi su o ovome pitanju vodili široke i iscrpne rasprave. Druga forma pitanja *taklidu-l-imana* i *tahkiku-l-imana* tiče se davanja ili držanja vrhovnog autoriteta nekoga mimo Allaha, dž.š., i Muhammeda, a.s. Prema tome, bilo da se radi o pravnoj ili akaidskoj temi, mezhebsko slijedenje uvijek je bilo predmet kritike.

Koliko god da je *taklid* kao vjerski fenomen sa svoje dvije ključne karakteristike *izgovora* i *opravdanja* vremenom bio prihvaćen, ipak, historija islamskog mišljenja i većina islamskih učenjaka bili su kritičari i protivnici *taklida*.¹ Iako je *taklid* po svojoj biti oprečan Tekstu i sunnetu, zbog umnog nekrecizma muslimanskih učenjaka, nažalost, vremenom je društvena percepcija forme *taklida* oblikovana u skoro normalni fe-

¹ Ebu Mensur el-Maturidi, *Kitabu t-tevhid*, Islam Araştırmaları Merkezi (ISAM), Ankara, 2005, str. 3-4, pripremili: Bekir Topaloğlu i Muhammed Aruči. U narednim fusnotama za ovo djelo koristit ćemo skraćenicu *tevhid*. Više vidi: Alaeddin Muhammed b. Hamid e-Semerandi el-Usmendi, *Lubabu l-kelam*, ISAM yayınları, İstanbul, 2005, str. 44, pripremio: Sait Özerverli.

nomen razumijevanja i prihvatanja u islamu. Ovo je zapravo najveća prepreka koja stoji pred razvojem vjerskog mišljenja, a njeni zagovarači su upravo oni koji žele stvoriti novi identitet propovijedajući etiku i svoju samoprozvanu centralističku figuru.² Na osnovu toga, bilo bi poželjno uraditi kompletnu analizu pitanja *taklida* počevši od klasičnog doba pa do danas³ te konsenzusom zauzeti stav o ovome pitanju. Ovim bismo dobili veliki zamah u prijeko potrebnom reinterpetiranju Teksta i sunneta, čime bismo bili u mogućnosti dati odgovore na osnovu relevantnih i znanstvenih činjenica na današnje probleme s kojima se susreće bosanskohercegovačko društvo, ali i muslimani u cijelom svijetu. Prije svega, ovdje mislimo na pitanje tekfira, radikalizma i marginalizacije muslimana.

Naime, teza o *taklidu* temelji se na postulatu da je iman svjedočenje srcem (*tasdik*) i da se ne može temeljiti na racionalnom opravdavanju, odnosno da njegovo racionalno opravdanje nije nužno.⁴ Kao primjer možemo navesti pravac haševija⁵ koji su odbacili svaki oblik korištenja razuma⁶ i na koncu opravdanost *taklida* utemeljili na zabrani (haramu) razmišljanja.⁷ Nasuprot ovom mišljenju teolozi su prihvatili i opravdali korištenje metode izučavanja (*nazar*) i dokazivanja (*istidlal*) te zagovarali i preporučivali istinsko vjerovanje. Ovaj metod “od univerzuma ka Allahu, dž.š.”⁸ možemo vidjeti kod imama Maturidija (u. 333/944) i ima-

2 Na našim prostorima jedan od vodećih i najglasnijih protivnika *taklida* bio je rah. Husein-ef. Dozo. “Veliki dio muslimana i danas živi u taklidu”, tvrdio je Husein Dozo. Zbog toga je, mogli bismo kazati, njegova filozofija, između ostalog, i bila izbjavljanje muslimana iz okova taklida.

3 Ovdje nije riječ o analizi koja će nam prikazati taklidsku borbu afirmacije ili negacije raznih grupa, frakcija ili sljedbi, već je imperativ na analiziranju uzročno-posljedičnih paradigmi taklida, iznalaženjem rješenja za današnjicu i afirmiranjem misaonog zalaganja pojedinca i grupe s ciljem postizanja što kvalitetnijeg razumijevanja vjere, i na koncu što većeg stepena u islamu. Kur’anski iskaz to potvrđuje: *I Allaha se boje, od Njegovih robova, oni učeni*. Kur’an, 35/28.

4 Danas je sve više onih koji slijepo zagovaraju tezu da za čovjekovo kvalitetno vjerovanje spekulativna nauka nije mjerodavna, već, naprotiv, dovoljno je da sluša i prati svoga predstavnika da bi bio spašen. Ovakav pristup vjerovanju (*imanu*) odvest će muslimansko mišljenje u još veću dekadenciju, jer će se vremenom propitivanje i sumnja koja je ključna za razmišljanje ostaviti, a primat će dobiti jednoobrazne propovijedi s historijsko-mitološkim karakterom.

5 Vidi: Metin Yurdagür, *Haşvîyye (الحشوية)*, İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1997, XVI, str. 426-427.

6 Ebu l-Vefa Taftazani, *İlmu l-kelam ve ba’du muşkilatihî*, Konya, 2000, str. 180, priredio: Şerafeddin Gölcük.

7 Metodu slijepog slijeđenja bez ikakvog racionalnog dokaza ili traganja za dokazom zagovarali su literalisti (الظاهرية), većina iz kruga promicatelja hadisa (المحدثون) i antropomorfiisti (المشبهة).

8 Pored kur’anskih i hadiskih dokaza postojanja Boga, učenjaci ilmu-l-kelama definirali su i druge dokaze postojanja Boga, kao što su: kosmološki dokaz (*el-hudus*), dokaz mogućeg (*el-imkan*), teleološki dokaz

ma Eš'arija⁹ (u. 324/936), dok kod istaknutog promicatelja mu'tezilijskog mišljenja Kadije Abduldžebbara vidimo metodu akcije čistog uma.

Mada su im se metode razlikovale, kod većine teologa možemo vidjeti da su zagovarali racionalno utemeljenje vjerovanja.¹⁰ Svaki vjernik dužan je svoje vjerovanje učvrstiti valjanim dokazima. Ne smije biti opravdano mišljenje onoga ko ne žudi da svoje vjerovanje učvrsti valjanim dokazima teoretskog umovanja (*nazar*), kako to imam Maturidi naziva. Naime, opravdanje jedinike kao *mukallida* (slijepog nekritičkog sljedbenika) vodi opravdanju cijele grupe/frakcije *mukallida*, što je nedopustivo i što ne može biti valjana mjera za ispravnost jednog religijskog svjetonazora ili nekog mezheba.¹¹ Uz sve kazano, vjerovanje koje nije produkt želje i slobodne volje čovjeka ne može biti *tahkik*¹² *iman* (iskreno vjerovanje). Kao primjer možemo navesti da posvjedočeno vjerovanje koje bi se desilo u trenutku smrti i napuštanja duše iz tijela, ono neće imati bilo kakvu korist. Također, svima dobro poznati ajet da *nema prisile u vjeru*¹³ potvrđuje navedenu tvrdnju.

Gospodar svih svjetova Svoje stvorenje, čovjeka, uz razum i slobodnu volju koju mu je podario potpomogao je i Svojom Objavom. Uz svoje karakteristike uzvišene vijesti (*tebšir*) i upozorenja (*inzar*), temeljnu dinamiku Objave predstavlja razum. Čovjek će prihvatiti poruku u onoj mjeri u kojoj ju je razumio.¹⁴ Čovjekova autonomnost počinje s autoritetom

univerzalnosti i svrsi namijenjenoj poretku svijeta (*el-ibda, el-illet, el-gaja, en-nizam*), moralni dokaz (*el-fitra*), historijski dokaz (*et-tarihi-bešer*), dokaz stvorenosti svega mimo Boga (*el-ihтира*), dokaz kretanja (*el-hareke*), konsensus ljudskog roda (*el-idžmaijja*), dokaz savršenosti (*el-kemal*), dokaz beskrajnosti (*el-lamutenahit*), dokaz vrline i moralnosti (*el-ahlaku-l-fadila*),

9 Eš'arijeva *Poslanica o kelamu*, između ostalog, bavi se pitanjem nekritičkog slijedenja tuđeg mišljenja (*taklid*). Više vidi: Ebu el-Hasan el-Eš'ari, "Poslanica o kelamu", preveo Adnan Silajdžić, u djelu *Filozofska teologija Abu al-Hasana al-Aš'arija*, Bosanski kulturni centar, Sarajevo, 1999.

10 Usp. *Tevhid*, str. 4-5.

11 *Tevhid*, str. 3.

12 Riječ *tahkik* izvedena je iz glagola *hakk*. Riječ *hakk*, između ostalog, nosi značenja: nužno (vadžib) i potrebno, očitovati istinu, punovažno, legalno, kompatibilno, obavezno, ispravno, sigurno, ostvareno, implementirano, dokazati, potvrditi, istražiti, raspitati se, uzeti pod kontrolu, čvrsto skopčati dugme itd., za etimološko značenje riječi *hakk* vidi: *Za više vidi*: Ibn Manzur, *Lisanu l-'Arab*, str. 940-941.

13 Kur'an, 2/256.

14 Nije nam namjera da osobnost sagovornika Objave svedemo apsolutno na razum, međutim i samo srce koje je jedan od direktnih sagovornika Objave neće biti u stanju bez razuma ispravno shvatiti Objavu u cijeloj njenoj širini i dubini. Čovjek da bi dospio do spoznaje Apsoluta, mora koristiti sve elemente spoznajnih načela koji su u apsolutnoj harmoniji i komplementarnosti jedni s drugima.

قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ

razuma. I baš zbog toga, elementi razuma i slobodne volje čine čovjeka odgovornim prema Stvoritelju. Čovjek postaje vjernik na temelju svoje spoznaje, tvrde teoretičari akaidске nauke.¹⁵ Nijedna vjera ne cijeni znanje i mudrost kao islam i nijedna vjera kao islam ne upozorava ljude na opasnost od neznanja. Znanje je u islamskom svjetonazoru temelj svih vrijednosti, dok je neznanje osnova svih pojedinačnih i kolektivnih zastranjivanja i propadanja. Maturidi u svome djelu *Kitabu-t-tevhid* iznosi mišljenje da su Tradicija (*sem'*) i razum (*akl*) istinski temelji religije, što će nam kazati da nema drugog načina na koji bismo saznali koja je prava vjera bez Božije upute, ali i da ne postoji ništa u Božijoj poruci što razum ne može shvatiti.¹⁶

Razum nasuprot volji, koja u principu ima zadatak prihvatiti vjerovanje u nevidljivo (*gajb*), ima zadatak provjeriti i analizirati dosljednost i logičnost principa ovoga vjerovanja. Na taj način vjerovanje sa svim svojim drugim elementima biva proizvod procesa u kojem aktivno učestvuju čovjekova volja i razum.¹⁷ Nureddin es-Sabuni (u. 580/1184) u svom djelu *El-Bidaje fi usuli-d-din* prenosi stav većine učenjaka da će se osoba koja svoje vjerovanje nije utemeljila na spekulativnim dokazima¹⁸ (نظريه) i Tradiciji (نص) smatrati odgovornom.¹⁹

A. Definicija vjerovanja (iman)

Riječ *iman*, između ostalog, nosi značenja: povjerovati, vjerovati, očitovati ispravnost, usvojiti, biti na sigurnom i povjerovati iz srca.²⁰ Pojam *iman* u islamu označava čvrsto vjerovanje u Allaha, dž.š., u ono o čemu nas je On Uzvišeni obavijestio u Kur'anu i o čemu nas je obavijestio Njegov Poslanik, a.s., te prihvatanje cjelokupne objavljene i prenesene

Reci: Jesu li jednaki oni koji znaju i oni koji ne znaju? Samo oni koji pameti imaju pouku primaju (Kur'an, 39/9). U tekstu je korišten prijevod Kur'ana na bosanski jezik Besima Korkuta.

15 Za više o epistemologiji u akaidu vidi: Muharem Omerdić, "Izvori znanja u akaidskoj nauci", *Takvim*, El-Kalem, 2009, str. 47-59.

16 Mustafa Cerić, *Korijeni sintetičke teologije u islamu*, Ebu Mensur el-Maturidi, El-Kalem, Sarajevo, 2012, str. 84; Nedžad Grabus, *Vjera, znanje i spoznaja*, IK Tugra, Sarajevo, 2014, str. 126.

17 Za više o načinu stjecanja znanja i spoznaje u islamu vidi: Grabus, *Ibid*.

18 Za terminološko i etimološko značenje izraza spekulativno mišljenje vidi: *Ibid*, s. 26-27.

19 Nureddin es-Sabuni, *El-Bidaje fi usuli-d-din*, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları, Ankara, 1995, str. 174, pripremio: Bekir Topaloğlu.

20 Bekir Topaloğlu-İlyas Çelebi, *Kelam Terimler Sözlüğü*, ISAM yayınları, İstanbul, 2010, str. 154.

Tradicije.²¹ Termin *iman* u Kur'anu spominje se više od 800 puta. Ovdje ćemo spomenuti i nekoliko značenja koja *iman* sadrži u sebi.

Naime, pojam vjerovanja u sebi sadrži značenja kao što su: zadovoljna duša (*nefs mutmaina*), neustrašivost i smirenost. Ponekad se izraz *emn* koristi u značenju da je čovjek na sigurnom. U 97. kur'anskom ajetu sure Alu Imran stoji: *I onaj ko uđe u nju (Kabu) bit će siguran*. Prema tome, glagol *emn* korištenog izraza u ajetu *siguran* može se definirati i kao *stanje opuštenosti duše (jastva) nakon otklanjanja straha*. Na osnovu ovoga možemo zaključiti da vjerovanje za vjernika u smislu potvrde i osjećaja sigurnosti znači povezanost i produkt njegove slobodne volje.²²

U mnogim kur'anskim ajetima pojam vjerovanja pokazao je i svoju psihološko-društvenu dimenziju.²³ Vjernik neće strahovati i neće imati osjećaj anksioznosti, jer pod okriljem Allahove, dž.š., sigurnosti, vjernik osjeća duševni mir, bezbrižnost (*itminan*), opuštenost i samopouzdanje, a osjećaj olakšanja kod vjernika kad pobijedi tugu i bol, također se može razumjeti u kontekstu *vjerovanja*.²⁴

Sva značenja koja smo prethodno spomenuli ne smiju se posmatrati samo u kontekstu ahireta (*uhrevi*), naprotiv, vjerovanje ima veliku težinu i smisao za vjernika kad je riječ o opasnosti ovoga svijeta (*dunyevi*). U tom smislu možemo kazati da je vjernik *osigurao* svoj život sa zajednicom vjernika. Primjer ovakvog vida osiguravanja od opasnosti možemo vidjeti na početku poslanstva Muhammeda, a.s. Bez javnog reda i mira, gdje caruje moć jačeg i većeg i gdje glavnu riječ vode plemenske starješine, islam je snagom vjerovanja uspio ljude okupiti pod jedan krov brišući tako plemensku, socijalnu, spolnu i sve druge razlike u društvu. Na takav način, vjernici su, u kontekstu vjere, bili sigurni u Allahovu, dž.š., zaštitu, ali su imali i jedan vid ovosvjetskog osiguranja zajednice

21 Za više vidi: Ibn Manzur, *Lisanu l-'Arab*, ed. Bejrut, tom 13, str. 21.

22 Ahmet Saim Kilavuz, *Iman Kifür Sınırı*, Marifet yayınları, İstanbul, 2000, str. 20.

23 Ali Köse, İman الإيمان, İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı yayınları, İstanbul, 2000, XXII, str. 214-216.

24 Više o psihološkoj potrebi i njenoj važnosti za vjerovanje i bogusluženje vidi: Ali Rıza Aydın, *İnanma İhtiyacı ve Dinî Rütüellerin Psikolojik Değer*, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, IX (2009), broj 3; Walter Houston Clark, *The Psychology of Religion: An Introduction to Religious Experience and Behavior*, New York: The Macmillan Company, 1958.

vjernika u slučaju napada od neprijatelja u društvu u kojem je poremećen svaki vid uravnoteženosti.

Odnos vjerovanja i spoznaje (*ma'rifa*) uveliko je odredio terminološki put definiranja samog vjerovanja. Prva koja je s teološkog aspekta ozbiljno uzela ovaj pojam u smislu definiranja vjerovanja bila je frakcije džehmija. Prema mišljenju džehmija, vjerovanje je spoznaja (*ma'rifetullah*) Boga srcem, samo Njega voljeti i samo se Njemu klanjati.²⁵ Eš'ari u svome *Mekalatu* navodi da je Džehm b. Safvan (u. 128/745) stava da je vjerovanje "isključivo spoznaja srcem".²⁶ Prema ovom stavu, ako bi neko ko je srcem spoznao Boga jezikom zanijekao Boga, neće postati nevjernik (*kafir*), odnosno neće se smatrati nevjernikom. Međutim, onaj ko ne spozna Boga, po mišljenju Džehma b. Safvana, postat će nevjernik.²⁷

Ovdje moramo napraviti jednu distinkciju između potvrde (*tasdik*) i spoznaje (*ma'rifetullah*). Oba elementa su stvar srca, ali kad je riječ o potvrdi, ona dolazi kao proizvod čovjekove slobodne volje (*irada*) i stjecanja (*kesba*) iskrenom željom iz srca, dok kod spoznaje ne možemo govoriti o volji i stjecanju jer se pojavljuje u srcu bez bilo kakvog htijenja i kontrole. Iz ovog razloga, za nekontroliranu spoznaju u srcu je teško reći da je to vjerovanje, jer je za vjerovanje potrebno iskreno predanje Bogu. Nagrada za onoga ko je potvrdio i kazna (*ikab*) za onoga ko je zanijekao dolazi kao produkt čovjekove slobodne volje, tačnije direktno je vezana za predanost Bogu, a ne za apstraktno znanje o Bogu. Tako će imam Maturidi utvrditi da je "neznanje (*džehl*) suprotno pojmu ma'rifa, dok je pojam nevjerovanja suprotan pojmu vjerovanja". Ako bismo prihvatili da je vjera spoznaja, onda bismo morali prihvatiti da je svaki neznalica nevjernik a svaki učenjak (*arif*) vjernik, što jednostavno nije moguće.²⁸ Jedan od glavnih elemenata vjere jeste vjerovanje u nevidljivi svijet.

25 Šehristani, *El-Milal ve n-nihal*, Litera yayıncılık, İstanbul, 2008, str. 86, pripremio: Mehmet Dalkılıç; Şerafettin Gölcük, *Cehmîyye* (الجهمية), İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1993, VII, str. 234-236; Şerafettin Gölcük, *Cehm b. Safvân* (جهم بن صفوان), İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1993, VII, str. 233-234.

26 Ebu el-Hasan el-Eš'ari, *Maqalat al-islamiyyin wa al-ihtilaf al-musallin*, Bejrut, 2005, str. 132 i 141. Izdanje, Hellmut Ritter; Za kur'anske ajete na kojima spomenuta frakcija temelji svoje stavove vidi: Kur'an, 5/41, 6/125.

27 Šehristani, *Ibid.*, str. 86.

28 *Tevhid*, str. 611.

Ukratko ćemo spomenuti i stav šiija u pogledu definiranja vjerovanja, jer i oni spadaju u grupu koju smo prethodno naveli. Prema šiijskim učenicima, vjerovanje je spoznaja i jezičko očitovanje (*ikrar*), dok pojedine grupe šiija i djela (*amel*) smatraju dijelom vjerovanja. Slijedom toga, onaj ko se samo jezikom očituje kao musliman, ali ne spozna Boga, smatrat će se muslimanom, ali ne i vjernikom. Onaj ko počini veliki grijeh izaći će iz vjere, ali neće ući u nevjerstvo, već će biti u međustanju (المنزلة بين المنزلتين), ako se iskreno pokaje (*tevba*), nadati se da će mu Gospodar oprostiti, ali ako izostane iskreno pokajanje, zaslužiti će Pakao (*Džehennem*).

Druga strana vjerovanja jeste pojavna i praktična. Mu'tezile, haridžije i protagonisti hadisa (*ehli-hadis*) smatraju djelo sastavnim elementom vjerovanja. U skladu s tim, njihova definicija vjerovanja jeste spoznaja srcem, očitovanje jezikom i potvrda djelima. Sva tri elementa su sastavni dijelovi vjerovanja. Vjerovanje je potvrda cjelokupnog sistema naredbi i zabrana Allaha, dž.š., a neposlušnost u vezi s jednom naredbom ili zabranom dovodi vjerovanje u ozbiljno pitanje.

Zastupajući mišljenje da je djelo sastavni dio vjerovanja, na prvi pogled čini se da su mu'tezilije zauzele paralelan stav s haridžijama, ali uz valjanu analizu mu'tezilijske teologije uvidjet ćemo jasnu distinkciju da mu'tezilije ne zastupaju stav da djela čine samu bit (ماهية) vjerovanja, već su mišljenja da su djela samo sastavni dio vjerovanja u kontekstu valjanosti, kvaliteta (صحة) vjerovanja. Na osnovu ovakvog stava, mu'tezilije ne smatraju nevjernikom osobu koja je počinila veliki grijeh (المنزلة بين المنزلتين), kao što to rade haridžije i pojedine grupe šiija.

Dominirajući pristup u definiranju vjerovanja kod ehli-sunneta vel-džemaata zauzimaju stavovi imama Maturidija i imama Eš'arija, koji su vjerovanje definirali kao potvrdu (*tasdik*). Uz malu digresiju da kod imama Eš'arija uočavamo dva stava u pogledu definiranja vjerovanja, od kojih prva definicija glasi da je vjerovanje potvrda koja je dokazana verbalnim (*ikrar*) i fizičkim (*amel*) očitovanjem. Prema tome, vjerovanje je osvjedočenje Allaha, dž.š., Poslanika, a.s., i prihvatanje cijelog prenesenog (*mutevatir*) Poslanikovog korpusa uz ukupno izvršavanje obaveznih i dobrovoljnih djela. Upravo zbog ovog stava imam Eš'ari drži da su po-

većanja i smanjivanja vjerovanja mogući. Istog mišljenja je i imam Bakilani. Po drugoj Eš'arijevoj definiciji, vjerovanje je potvrda srcem, i u skladu s njom navodi da njegovo mišljenje podupiru lingvističari i navodi 17. ajet kur'anske sure Jusuf. Ovo mišljenje utemeljeno na ajetu وَمَا أَنْتَ بِمُؤْمِنٍ وَلَوْ أَنَّا صَادِقِينَ postat će prihvatljivo za mnoge učenjake koji će vjerovanje definirati kao potvrdu srcem. Zaključit ćemo da imam Eš'ari ne smatra nevjernikom osobu koja je počinila veliki grijeh jer je vjerovanje potvrda srcem, a djela nisu sastavni dijelovi vjerovanja.

Stavovi Ebu Hanife koji se tiču definiranja vjerovanja vrlo su jasni i argumentirani i jednaki su drugim stavovima učenjaka ehli-sunneta. Prema Ebu Hanifi, vjerovanje se sastoji od spoznaje (*ma'rifa*), uvjerenja (*tasdik*) i izjave (*ikrar*). Za potpuno vjerovanje nije dovoljna samo spoznaja, uvjerenje ili izjava, već je potrebna egzistencija sva tri navedena elementa. Prihvatanjem samo verbalne izjave u vjerovanju kao dostatnu, prihvatamo i vjerovanje licemjera (مُتَافِقٍ) za ispravno. Isto važi i za one koji srcem povjeruju, ali ne žele obznaniti svoje vjerovanje, kao i oni koji dostignu spoznaju kao što su Šejtan i sljedbenici Knjige, ali ne žele se verbalno očitovati.²⁹ Prema poznatom stavu (*kavli mešhur*) hanefijskih učenjaka, onaj ko odbije da se izjasni kao vjernik, osim u slučajevima prisile i nijemosti izgubio je svojstvo vjernika. Međutim, kasnije su hanefijski pravници kazali da je potvrda primarni element (*aslu-l-džuz*) dok je izjava sekundarni element (*zaidu-l-džuz*).³⁰ U svrhu donošenja suda na ovome svijetu i sam Maturidi je izjavu smatrao neophodnom.

Imam Ebu Mensur el-Maturidi posljednji dio jednog od svojih kapitalnih djela *Kitabu-t-tevhida* podijelio je na definiranje pojmova vjerovanja i islama. Maturidijeva definicija vjerovanja u potpunosti je identična s definicijom Ebu Hanife. Kod Maturidija uočavamo i drugačiju definiciju u koju je uvrstio i razum, a ona glasi da je vjerovanje svjedočenje da nema drugog boga osim Allaha, da je On tvorac i upravitelj svega postojećeg i da je prihvatanje Allahove jednoće dokazano kroz Kur'an, Sunnet i razum. Djela nisu sastavni dio vjerovanja. Stoga, grijesi, osim

29 Za više vidi: Muharem Omerdić, *Osnovna pitanja Ebu Hanifinog akaidskog mišljenja*, Takvim, El-Kalem, 2001, Sarajevo, str. 103-117. Također vidi: İlyas Çelebi, *İmam-i Azam Ebu Hanife'nin İtikadi Görüşler*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000, str. 38.

30 Abdullatif Harputi, *Tenkihi l-Kelam fi Akaid-i Ehli l-İslam*, Türkiye Diyanet Vakfı, Elazığ, 2000, str. 216.

širka, neće ekskomunicirati osobu iz vjere. Jezično očitovanje je samo potvrda. Zbog toga je Allah, dž.š., one koji ne povjeruju srcem nazvao licemjerima.³¹

Kao što ćemo vidjeti u narednim redovima, cilj temeljne misli da se vjerovanje od glavnih predstavnika ehlišunnetskog akaidskog pravca Eš'arija i Maturidija definira kao potvrda jeste da se vjerovanje mukallida legalizira. Također, kad analiziramo svetu Božiju knjigu Kur'an, vidjet ćemo da se od prve do posljednje stranica isprepliće pojam borbe vjerovanja i nevjerovanja i da je pojam vjerovanja dosta širok i svestran kako bi zadovoljio sve potrebe ljudskog života. Ipak, i sam Maturidi smatra da vjerovanje koje se temelji na oponašanju u vjeri nije pravo vjerovanje.

U akaidskoj literaturi srest ćemo pet temeljnih stavova u vezi s definiranjem vjerovanja:

- vjerovanje je potvrda srca (*tasdik*): imam Maturidi, imam Eš'ari, Bakilani, Džuvejni, Gazali, Ebu-l-Muin en-Neseфи, Šehristani, Fahrudin Razi, Amidi;
- vjerovanje je verbalno očitovanje (*ikrar*): murdžije i keramije;
- vjerovanje je potvrda srca (*tasdik*) i verbalno očitovanje (*ikrar*): Ebu Hanifa, Ebu Jusr Muhammed Pezdevi, Serahsi, odnosno, ovo je mišljenje većine hanefijskih učenjaka prvog stoljeća;
- vjerovanje je potvrda srca (*tasdik*), verbalno očitovanje (*ikrar*) i potvrda djelima (*amel*): haridžije, mu'tezilije i zejdiije, ehli-hadis, imam Malik, imam Šafi, imam Hanbel, Ibn Hazm, Ibn Tejmije;
- vjerovanje je spoznaja (*ma'rifa*) srcem: Džehm b. Safvan.³²

³¹ Više vidi: *Tevhid*, str. 601-610.

³² Jedinstveni nazivnik za djelo srca i jezika izrečen je terminom *tasdik*, tj. iskreno vjerovanje i jasna izjava. Ovo zastupaju veliki i brojni autoriteti (المحققين من كثير) polazeći od Ebu Hanife i mnoge kasnije uleme koji su *tasdik* smještali u ravan spoznaje, znanja (العلم) ili vjerovanja (الاعتقاد). Po ovom stavu, ko vjeruje srcem, ali to ne potvrdi javnim očitovanjem makar jednom u životu, nije vjernik kod Allaha, niti ima pravo na Džennet i zaštitu od Džehennema. Različito od navedenog stava je da *tasdik* ima jedinstven i samostalan nazivnik, po čemu je izjava vjerovanja (إقرار) uvjet za primjenu propisa na ovome svijetu, te da bi se takvom mogla klanjati dženezama i da bude sahranjen u muslimanskom mezarju; ovaj iskaz osigurava njegovo izvršavanje imovinskih obaveza (ušur, zekat i dr.), što znači da ga je njegova izjava formalno uvela u zajednicu muslimana i daje ummetu mogućnost da na njega računa kao i na druge muslimane; ipak, ovo ne daje potporu, suštinski, da je samom njegovom izjavom upotpunjen iman. Za više vidi: Muharem Omerdić, "Suština islamskog vjerovanja", *Takvīm*, El-Kalem, Sarajevo, 2010, str. 51-63.

U naš misaoni domen koji želimo kontekstualizirati na ovom mjestu ne spada obrazlaganje stavova u vezi s definiranjem vjerovanja, već želimo problematizirati fenomen oponašanja u vjerovanju.

Vrijednost oponašanja u vjerovanju

Pojam *taklid* u Kur'anu se ne spominje, ali je izraženo blisko značenje pojmu *taklida* kroz pojam "stav" u vjerovanju.³³ Sumiranjem spomenutih ajeta u kojima se koristi pojam "stav" zaključit ćemo da se radi o ljudima koji se nisu htjeli odazvati pozivu Poslanika, a.s., i koji su nastavili sa svojim starim navikama i vjerovanjima. Nedopustivi stavovi okarakterizirani su kao slijeđenje većine,³⁴ slijeđenje predaka ili ranijih običaja,³⁵ slijeđenje božanstava i vjerskih ličnosti,³⁶ slijeđenje neosnovanih tvrdnji i pretpostavki.³⁷

U islamskoj literaturi pojam *taklid* razumije se na dva načina. Prva definicija je shvatanje *mutekellima*: a po njima je taklid "vjerovanje koje nije utemeljeno na racionalnim i tradicionalnim dokazima", dočim druga definicija pripada selefijskim učenjacima, a po njima je *taklid* "prihvatanje autoriteta mimo Poslanika, a.s., i stvaranje religioznosti isticanjem pripadnosti jednoj grupi/mezhebu". U obje definicije zajednički postulat je *prepuštanje lične odgovornosti volji nekog drugog*.

Taklid po svom karakteru označava nešto loše i nepoželjno. U Kur'anu Allah, dž.š., ne spominje izraz *taklid*, te smo slobodni konstatirati da je prikladnije da se umjesto *taklida* koristi pojam *primjer*, koji označava nešto lijepo i pozitivno. Bitno je napomenuti da između *taklida* i uzimanja primjera postoje temeljne razlike. Naime, *taklid*, u čijem značenju leži i element *ponavljanja*, označava nerefleksivno, imitativno oponašanje nekoga bez bilo kakve svijesti o takvom ponašanju, dočim u značenju uzimanja primjera leži cilj, svrha i mudrost takvog ponašanja. Osoba koja uzima nekoga za primjer to radi svjesno i promišljeno, dok je kod *taklida* situacija sasvim oprečna, osoba nije i ne želi biti svjesna zašto

33 Kur'an: 5/104; 7/28, 38; 9/30, 65; 10/78; 21/53; 42/74; 31/21; 43/22 i 23.

34 Kur'an: 6/116; 5/100.

35 Kur'an: 2/170; 5/104; 7/28; 10/78; 11/109; 21/52-54; 31/21; 37/69; 43/22-25.

36 Kur'an: 7/3; 9/3; 13/16.

37 Kur'an: 53/27-28; 10/36 i 68; 43/20; 53/23; 68/36-41;

slijedi nekoga. Upravo zato bosanskohercegovački učenjaci uz izraz *taklid* obavezno koriste i termin *slijepo slijeđenje*, dočim uz izraz *uzimanje primjera* ne vidimo da postoji ovakva praksa. S tim u vezi, od muslimana se ne traži da slijepo sljede Poslanika, a.s., već se zahtijeva da za svoj životni primjer uzmu život Poslanika, a.s., kako bi bili spašeni.³⁸ Nemoguće je živjeti tuđi život jer ljudi nisu kopije, a Bog od svakoga traži njegov lični angažman u vjeri.³⁹

Muslimanska ulema jasno je rekla da je *taklid*, nasljedna ili tradicionalna misao u pravu (*fikhu*), dopušten, dok je *taklid* u vjerovanju nedopustiv.⁴⁰ U fikhu, islamskom pravu, ne može biti svako *mudžtehid*, samostalni mislilac. *Mudžtehid* može biti samo onaj koji je svojim znanjem i praksom dokazao da je dostojan da ga se slijedi u pravnom mišljenju i pravnoj praksi. Prema tome, svi oni koji nisu dosegli status *mudžtehida*, kredibilno samostalnog pravnog mislioca automatski su *mukallidi*, sljedbenici pravnog mišljenja i pravne prakse nekog od *mudžtehida*.

U vjerovanju je drugačije. Svako je obavezan biti *mudžtehid* u smislu osobne spoznaje vjere i vjerskog učenja. Niko ne smije biti *mukallid*, sljedbenik u vjerovanju, zato što svako mora doživjeti i živjeti vjeru kroz vlastito iskustvo. Iskustvo vjerovanja u Boga je neprenosivo, nenasljedivo, neponovljivo i neotuđivo. Niko ne može živjeti tuđe iskustvo vjere. Niko nema pravo pozivati se na tuđe iskustvo vjerovanja sve dok to iskustvo vjerovanja sâm ne doživi i ne proživi. *Taklid* u vjerovanju je nedopustiv.⁴¹

I sam Maturidi, koliko god da se trudio da na neki način vjerovanje *mukallida*, kako smo to već prethodno naveli, legalizira, ipak se nije mogao oduprijeti prvoj Božijoj naredbi čovjeku: *Uči, čitaj u ime Gospodara tvoga Koji stvara*⁴², i konstatira da vjerovanje zasnovano na *taklidu* neće biti ispravno vjerovanje, jer je ovakvo vjerovanje u konstantnoj opasnosti od drugih pripadnika religija koje bi čovjeka vrlo lahko mogle udaljiti

38 Kur'an: 33/21.

39 Enes Karić, „Neki aspekti vjere Allahova Poslanika“, *Uvod u nauku akaida*, Fakultet islamskih nauka u Sarajevu, Sarajevo, 2005, str. 67-76, pripremio Nedžad Grabus.

40 “إن كان عاصيا بترك الاستدلال”, Ebu Muhammed Ruknuddin es-Semerikandi, *el-Akidetu r-rukniyye fi šerhi la ilahe illallah*, Islam Araştırmaları Merkezi yayımları, İstanbul, 2008, str. 42, pripremio Mustafa Sinanoğlu.

41 Mustafa Cerić, *Kritika čiste vjere XII, Vjera nije dogma (1)*, *Preporod*, br. 5/1087, 2017, str. 11.

42 Kur'an, 96/1.

od Pravog puta. Pravo vjerovanje prolazi kroz razumno shvatanje cijelog korpusa plemenitosti i ljepote vjerovanja i ovakvo vjerovanje neće biti u opasnosti da ga drugi udalje od Pravog puta.

Kroz Maturidijevu analizu teološkog sistema vidjet ćemo da on ne pridaje nikakav značaj znanju i vjerovanju zasnovanom na *taklidu*. Učenjaci koji su poslije Maturidija pratili njegov teološki sistem ipak su učinili malu distinkciju, te su prihvatili vjerovanje *mukallida*, ali su kazali da je ovakva osoba počinila (veliki) grijeh zbog neutemeljivanja svoga vjerovanja na valjanim dokazima.⁴³

Odnos prema racionalizmu u islamskoj tradiciji

Odnos Objave i razuma jedan je od najznačajnijih problema u ukupnoj historiji religijskog mišljenja. Ovdje bi bilo pretenciozno sagledati ovaj problem kroz cijelu njegovu historijsku širinu i dubinu, te ćemo stoga u kontekstu govora o odnosu vjere i znanja navesti samo ključne stavove. Teološke škole su tokom historije razmatrale pitanje mogućnosti spoznaje Boga i efikasnosti spekulativnog rasuđivanja (*nazar*) i racionalno produciranog znanja (*istidlal*) u vjeri. Držeći po strani zagovornike selefijskog učenja i protagonista hadisa, sljedbenici Eš'arija i Maturidija smatraju da je u kontekstu vjerske vrijednosti racionalno rasuđivanje nužno.⁴⁴ Prema mu'tezilijama i sljedbenicima Maturidija racionalno rasuđivanje je vadžib, dok je prema mišljenju eš'arija tradicionalno argumentiranje vadžib.⁴⁵

Poznato nam je da je tokom historije bilo i trendova koji su odbacivali bilo kakvu metodološku osnovu razuma. Najočigledniji primjer ovakvog trenda jesu protagonisti hadisa koji se sustežu od bilo kakvog tumačenja

43 Ebu l-Muin en-Neseфі, *Tebşiretu l-edille*, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları, Ankara, 2004, tom I, str. 38-40, priredio Huseyin Atay.

44 Ebu l-Muin en-Neseфі prenosi mišljenje Maturidija kad ovaj tumači 158. ajet kur'anske sure En'am a to je da se potvrđda (*tasdik*) vjerovanja mora učvrstiti dokazima (*delil*), jer sama potvrđda mukallida koja nije utemeljena na dokazima neće biti od pomoći mukallidu. Više vidi: Neseфі, *Ibid*, str. 38. Vjernikom će se smatrati samo ona osoba koja svoju vjeru i temeljna načela islamske vjere izvede i postigne pomoću racionalnih dokaza. Međutim, svaki čovjek ne može postići jednak stupanj promišljanja i znanja. Teolozi će vjeru razumjeti u detaljima dok će za obične ljude biti dovoljna spoznaja na jedan općenit ili globalan način. Za više vidi: Adnan Silajdžić, *Filozofijska teologija Abu al-Hasana al-Aš'arija*, Bosanski kulturni centar, Sarajevo, 1999, str. 88-89.

45 *Ibid*, str. 89; Ramazan Altıntaş, *İslam Düşüncesinde İşlevsel Akıl*, Pınar yayınları, İstanbul, 2003, str. 295.

teže shvatljivih (*mutešabih*) ajeta, odbacivši tako svaki vid razumskog komentara. Oni koji zagovaraju odbacivanje razuma, bilo da se radi o grupama iz sunijskog ili šiijjskog miljea, nazvani su haševije. Za haševije se vremenom konstruirala definicija “oni koji su odbacivanjem tumačenja (*te'vila*) Allahovih atributa upali u zamku sličnosti (*tešbih*) i antropomorfizma (*tedžsim*).“

Naravno, ovdje se ne radi o jednoj sistematskoj frakciji već je to više trend razmišljanja i stavova, čiji se temeljni postulati zasnivaju na odbacivanju svakog vida razumske akcije i ostanku privrženim literalnom/vanjskom (*zahir*) značenju ajeta. U historiji islamskog mišljenja sve one grupe koje su se držale spomenutog stava nazvane su haševijama. Danas spomenuta grupa u stvarnosti ne egzistira, ali se još uvijek zadržala klica takvog razmišljanja, i svi oni koji odbacuju bilo kakvo razmišljanje nad vjerskim tekstovima, a posebno razmišljanje i tumačenje hadisa, zapravo stoje u istoj liniji sa haševijama, jer, ako smijemo zaključiti, ovakve tendencije vode ka institucionaliziranju *taklida*. Ibn Sina je to genijalno izrekao: “من تعود أن يصدق من غير دليل، فقد انسلخ عن الفطرة الإنسانية” “Ko uvede običaj da bez ikakvog dokaza potvrđuje, odvojio se od čovjekove prirode.“

Zaključak

Suština islamskog vjerovanja (الإعتقاد) definirana je kroz šest⁴⁶ temeljnih istina. Na osnovu toga, čovjek prema svojoj transcendentnoj prirodi trebao bi biti iskren i dostojanstven u skladu s onim što svjedoči (*tasdik*), izgovara (*ikrar*) i radi (*amel*). Djela negativnog karaktera odražavaju čovjekovu nedosljednost, što ga dovodi u poziciju licemjera (*nifak*). Promatrati stvari kao nešto odvojeno od Boga, čovjeka vodi u zabludu i licemjerje, jer je sve na svijetu vezano za Boga, kako u pogledu počela i akcije tako i u pogledu kraja. Jedino je Bog vječan i samodostatan (*kina*). Čovjek će svojom inteligencijom u svemu vidjeti Božije znakove koji će mu učvrstiti vjerovanje u srcu. Da bi se čovjek približio Vrhovnoj Istini, potrebno je da očisti svoj um i svoje srce od zlih misli i stvari prolaznog

46 Imanski šarti: “Vjerujem u Allaha, i Njegove meleke, i objavljene knjige, i poslanike/vjerovjesnike, i vjerujem u proživljenje poslije smrti, i vjerujem u Njegovu odredbu dobra i zla, neka je On uzvišen, i vjerujem da je istinito polaganje računa na Sudnjem danu, i da je istina postojanje mizana/vage djela, te Džennet i Džehennem.”

svijeta koje su ga zaokupirale i koje su ga zakovale za niži, fenomenalni, prosti i prolazni svijet.

Prva Božija riječ: *Ikre! Uči, čitaj u ime Gospodara svoga*, treba da je vodilja svakom muslimanu koji želi biti na istinskom Božijem putu. Čovjek će putovati prema Bogu pomoću onoga što je u njemu najpodudarnije s Bogom, naime intelektom, koji je u isto vrijeme i pronicanje i kontemplacija.⁴⁷ Međutim, kroz historiju islamskog mišljenja postojale su grupe koje su za tumačenje temeljnih pitanja vjere smatrali nepotrebnim korištenje razuma. Ovakav stav vodi u blasfemiju, jer se ne može zaniijekati korištenje temeljnog elementa koji čini čovjeka, a to je razum.

U kontekstu trenda *taklida*, stanje u Bosni i Hercegovini je dosta složeno, i bilo bi poželjno kad bi se u narednom periodu uložio intelektualni napor na dekonstrukciji ideja i shvatanja koja su bosansku tradiciju dovela u poziciju pravdanja.

Unutar tih rasprava dominiraju vjerska i praktična pitanja koja guše naš kulturno-duhovni preporod.⁴⁸ Ne smijemo dopustiti da nas ideja *taklida*, koja se najviše plasira kroz tradicionalni konformizam, udalji od našeg razumijevanja islama i idžtihada koji su bosanskohercegovački učenjaci ljubomorno razvijali stoljećima. Bošnjačka intelektualna snaga mora se suprotstaviti i zauzeti dominantnu ulogu u tumačenju islama u Bosni i Hercegovini, ali i na Balkanu i cijeloj Evropi. U suprotnom, sadašnje stanje će biti veliki spomen u odnosu na ono što nas čeka u budućnosti.

Poseban naglasak želimo staviti na temeljne principe vjere. Smatramo da je neophodno da određeni broj elemenata koji su se vremenom involvirali u bosanskohercegovačko društvo i njegovo razumijevanje islama i islamske tradicije iznova treba “prekontrolirati/re-interpretirati” te protumačiti u okviru vremena, stanja i mjesta u kojima živimo. Za ovo je neophodno uzeti stavove bosanskohercegovačke uleme i in-

47 Iman znači pokoravanje Allahu i izvršavanje Njegovih zapovijedi kao i slijeđenje Poslanikove prakse. U spomenutim rečenicama nije nam namjera da vjeru odredimo samo kao razumijevanje, već da čovjek svojom intelektualnom i duhovnom snagom mora težiti ka uzdizanju prema Apsolutu, a samo uzdizanje je, prije svega, moguće uz slijeđenje Poslanikove prakse u njenom najautentičnijem smislu, u cijeloj njenoj širini.

48 Za vrlo evaluiran i koncizan tekst u vezi sa spomenutom temom vidi: Nedžad Grabus, *Preporod*, god. XLV, broj 4/1062, str. 19.

telektualaca u 20., a posebno u 21. stoljeću. Zagovaranje ekstremnog racionalizma gurnulo bi jedan dio društva u ekstremni tradicionalizam i obratno. Zato su temeljna tumačenja bosanskohercegovačkih alima zasigurno najbolja i najkonciznija tumačenja kako za muslimane u Bosni i Hercegovini tako i za muslimane u Evropi.

صامد عمرديتش

فهم التقليد وفقا للمراجع العقائدية الكلاسيكية

مما يحتل مكانة هامة في تاريخ الفكر الإسلامي اللاهوتي مسألة تعريف حقيقة الإيمان. بذل علماء المسلمين جهدا كبيرا في إيجاد تعريف مناسب للإيمان وفقا لقول الله عز وجل سنة رسوله محمد صلى الله عليه وسلم. في الحقيقة فإن الكثير من النزاعات والاختلافات داخل الأمة الإسلامية ناتج عن الاختلاف في فهم حقيقة هذه المسألة. وللأسف فقد نشأت هذه المشكلة على الفور وفاة نبينا محمد صلى الله عليه وسلم واستمرت إلى أيامنا هذه. أما علماء أهل السنة والجماعة فإنهم بعموم القول، كانوا يبدون دائما روح الشمولية ولم يكن موقفهم في أي حين من الأحيان خصوصا متعصبا يثير أوضاع التوتر والنزاعات في العالم الإسلامي.

Mr. Samed Omerdic

Understanding Taqlid in Accordance with Classical 'Aqidah Sources

Summary

Through the history of Islamic theological thought, the question of defining the essence of belief (iman) occupies a very important place. Muslim scholars have spent a great effort to offer a relevant definition of belief in accordance with God's Word and the Prophet's Sunnah. In the end, many theological discussions and disagreements occurred just as to what constitutes the essence of belief. Unfortunately, this situation begins immediately after the passing of Muhammad, a.s., and continues to this day. In principle, the scholars of the Ahl-al-Sunnah wa al-Jama'ah have always shown an inclusive approach and never the exclusive one which is responsible for many unrest in the Muslim world.

Kerbela između historije i tradicije

Mr. Mina Valjevac

Osnovna škola „Mak Dizdar“ – Zenica
valjevac.mina@gmail.com

Dr. Mensur Valjevac

IPF – Zenica
valjevac.mensur@gmail.com

Sažetak

Mirovni sporazum između hzr. Hasana i hzr. Muavije donio je mir mladoj islamskoj državi. Shodno tome, vlast je nakon hzr. Muavije trebala pripasti hzr. Hasanu koji je na samrtničkoj postelji svoja prava na vlast prenio na mlađeg brata Husejna. Mirovnim sporazumom hzr. Muavija nije mogao imenovati zapovjednika vjernika poslije sebe, što on nije ispoštovao te je uveo nasljednu monarhiju i svog sina Jezida imenovao za prestolonasljednika. Hzr. Husejn ga nije mogao priznati za novog halifu jer bi to bilo kršenje postignutog mirovnog sporazuma. Kufljani su mu ponudili da njega priznaju za halifu. Međutim, oni su ga izdali i prepustili Jezidovoj vojsci koja je izvršila masakr na porodici (Ehli-bejtu) Allahova Poslanika na Kerbeli. S druge strane, Allahov Poslanik jasno je navijestio uspostavljanje monarhija nakon perioda pravednih halifa, kao i samu pogibiju hzr. Husejna. Taj događaj na Kerbeli potvrda je vrijednosti Dana ašure, koji je obilježavao Allahov Poslanik zbog njegove posebne odabranosti. Hzr. Husejn je u odabranom danu odlikovan odabranom smrću, tj. pogibijom na Allahovom putu (šehadet). Islamski učenjaci, poput Es-Sujutija i Ibn Tejmijije, smatraju potpuno opravdanim proklinjanje Jezida zbog ubistva hzr. Husejna, masakra nad Ehli-bejtom te skrnavljenja Medine i Meke.

Ključne riječi: Kerbela, izvori, ašura, proklinjanje

Uvod

Imajući u vidu činjenice o međusobnom uvažavanju ashaba i Ehli-bejta (Valjevac, 2014: 55-86) moglo bi se postaviti logično pitanje (iako u tome nije učestvovao niti jedan ashab): Kako je moglo doći do pogibije hzr. Husejna i strašnog masakra nad Ehli-bejtom na Kerbeli od muslimana iz prvih generacija? Prema sunijskim i šiijским izvorima, u tom masakru ubijeno je najmanje 17 bližih rođaka i potomaka Allahovog Poslanika, s.a.v.s., a u događajima neposredno vezanim za Kerbelu, prije i poslije bitke, taj broj će biti skoro 30.¹

Odgovor na gornje pitanje nije nimalo lahak, niti jednostavan. No, smatramo da se jedno takvo važno pitanje ne smije zaobići u kontekstu govora o Ehli-bejtu. Stoga ćemo u granicama naših mogućnosti i dostupnih nam izvora pokušati pronaći prihvatljivo objašnjenje, ni najmanje ne braneći one koji su to počinili, kao ni njihove nalogodavce, jer smatramo da nijedan pravi musliman i muslimanka nisu ravnodušni spram tog gnusnog djela čije izvršioce i samog nalogodavca, tj. Jezida, ne samo da osuđuju već smatraju i dopuštenim njegovo proklinjanje ugledni islamski učenjaci, poput Es-Sujutija, Ibn Tejmije i drugih.

Abdullah ibn Omer, r.a., kaže kako je vidio Allahovog Poslanika, s.a.v.s., kako tavafi oko Kabe i govori:

مَا أَطْبَيْكَ وَأَطْبَيْبَ رِيحِكَ مَا أَعْظَمَكَ وَأَعْظَمَ حُرْمَتَكَ وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَحْرَمَةُ الْمُؤْمِنِ أَعْظَمُ عِنْدَ اللَّهِ حُرْمَةً مِنْكَ مَالِهِ وَدَمِهِ وَأَنْ تَنْظُنَّ بِهِ إِلَّا خَيْرًا

„Kako si lijepa i kako je lijep tvoj miris! Kako si veličanstvena i kako je veličanstvena tvoja svetost! Tako mi Onoga u čijoj je ruci Muhammedova duša, čast vjernika, njegov imetak, njegova krv i da samo o njemu mislimo dobro uistinu je kod Allaha veće i svetije“ (El-Kazvini, 2/1927).

A šta je tek sa porodicom Allahovog Poslanika, s.a.v.s., od koje je Allah Uzvišeni otklonio grijehe i njenu čistotu upotpunio porodicom kojom nas je zadužio Allah Uzvišeni i Njegov Poslanik, s.a.v.s.?! Kerbelu ne treba prešućivati iz bojazni da će nas neko optužiti da inkliniramo šiizmu, kao ni to da je nakon Kerbele po Jezidovoj naredbi napadnuta Medina i

¹ Vidjeti bilo koji historijski izvor koji govori o Kerbeli.

u njoj ubijen veliki broj ashaba, a zatim i Meka gdje je zapaljena i sama Kaba (Es-Sujuti, 194-195; Omerbašić, 1996: 34-35).

Historijski kontekst

Nakon što je hzr. Muavija, vođen svojim idžtihadom, digao pobunu protiv legalnog halife - hzr. Alije, zatim prekršio mirovni ugovor potpisan sa hzr. Hasanom te dokinuo izborni hilafet i ustanovio nasljednu monarhiju, javljaju se prve podjele u islamskoj državi i nastaju prve političke frakcije među muslimanima. Od vremena njegove vladavine i tih nemilih događaja, pojedini muslimani idu u dvije krajnosti. Jedni javno vrijeđaju hzr. Aliju, istaknutog člana Ehli-bejta, a drugi omalovažavaju ashabe i njihovu podršku i pomoć Allahovom Poslaniku, s.a.v.s.

Svijetli su primjeri Omera ibn Abdulaziza koji je dokinuo praksu vrijeđanja hzr. Alije na hutbama petkom,² kao i primjeri članova Ehli-bejta koji su pohvalno govorili o ashabima i osuđivali one koji su ih vrijeđali. Veliki dio tih podjela prisutan je i danas, što na veliku žalost naši neprijatelji itekako koriste. To će, Allah najbolje zna, potrajati do dolaska Mehdiya iz Ehli-bejta i Isaa, a.s., koji će ujediniti sve muslimane, dokinuti sve pravne i ideološke mezhebe te uspostaviti čisti put i pravac Muhammeda, s.a.v.s. (Arebi, 3/327).

Po jednoj tački mirovnog ugovora, vlast nakon Muavije trebala je pripasti Hasanu (Es-Sujuti, 2003: 317). O tome istaknuti muslimanski biograf, historičar i hafiz hadisa imam Ez-Zehebi u svom poznatom enciklopedijskom djelu *Sijeru e'alam-in-nubela'* kaže: *وبايع معاوية على أن جعل له، العهد بالخلافة من بعده* – I dao je prisegu Muaviji pod uvjetom da mu garantira za hilafet poslije njega“ (Ez-Zehebi, 1991: 1/90).

A kako ističe Ševko Omerbašić, „prema nekim podacima prije nego je Hasan ibni Ali umro od posljedica trovanja,³ on je na samrtničkoj po-

2 Omer ibn Abdulaziz dokinuo je decenijsku praksu vrijeđanja hzr. Alije sa minbera petkom, a uveo je učenje 90. ajeta sure En-Nahl. Ta tradicija sačuvana je do danas, to je poznati ajet koji svakog petka slušamo sa minbera: *Allah – إِنْ أَلِهَ بَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُم تَلَكُم تَذَكُرُونَ* – *Allah zahtijeva da se svačije pravo poštuje, dobro čini, i da se bližnjima udjeljuje, i razvrat i sve što je odvratno i nasilje zabranjuje; da pouku primite, On vas savjetuje* (Es-Sujuti, 226; Omerbašić, 1996: 51-52).

3 Ševko Omerbašić u vezi sa smrću hzr. Hasana pozivajući se na historičare El-Vakidija i El-Mes'udija naglašava sljedeće: „Većina povjesničara misli da je Hasan otrovan... Većina njih drži da je trovanje Hasana bila Muavijina zavjera“ (Omerbašić, 1996: 24). Prema navodima imama Es-Sujutija, iza hzr. Hasanove smrti trovanjem stoji Jezid, sin hzr. Muavije. Imam Es-Sujuti kaže: „Hasan – neka ga obujmi Allahovo

stelji sva svoja prava glede vlasti prenio na svog mlađeg brata Husejna“ (Omerbašić, 1996: 29).

Za ovu činjenicu koja ima jako značajne konsekvence, naravno ukoliko je tačna, autor ne navodi odakle je preuzeo podatke. Na osnovu nje, Husejn se nakon smrti hzr. Muavije po oporuci svoga brata mogao smatrati legalnim halifom jer je, kako smo vidjeli, po mirovnom ugovoru vlast nakon hzr. Muavije trebala izravno pripasti hzr. Hasanu, a on ju je prepustio svome bratu.

Po jednoj drugoj tački mirovnog ugovora hzr. Muavija nije mogao odrediti i postaviti zapovjednika vjernika poslije sebe jer je jasno kazano “da Muavija ibn Ebi Sufjan nema pravo ikoga imenovati poslije sebe te da će nakon njega biti poštovan princip šure.”⁴ Kao što je poznato, hzr. Muavija nije ništa od toga ispoštovao. Hzr. Husejn nije mogao priznati Jezida za novog halifu jer bi to značilo davanje legaliteta nečemu što predstavlja otvoreno kršenje mirovnog sporazuma između njegovog brata, hzr. Hasana i hzr. Muavije. To nije učinio ni Abdullah ibn Zubejr. Tada su Kufljani ponudili hzr. Husejnu da njemu priznaju pravo na hilafet jer ni oni nisu željeli priznati to pravo Jezidu nakon što ga je njegov otac postavio za svog prestolonasljednika. Kufljani su izdali hzr. Husejna i prepustili ga Jezidovoj vojsci. Nažalost, veoma često se može čuti ili pročitati kako je hzr. Husejn bio „na svoju ruku“ jer su mu mnogi savjetovali da odustane, da ne polazi na Kerbelu itd. A iz historijskih izvora jasno se vidi da hzr. Husejn i nije insistirao na tome da mu se preda hilafet. On samo nije želio priznati Jezida za halifu jer je to bilo suprotno važećem mirovnom sporazumu.

S druge strane, živ hzr. Husejn jednostavno je smetao Jezidu, pa je on u svakom slučaju namjeravao ubiti hzr. Husejna, u Medini, Meki, ili gdje god da ga stigne. Najbolji dokaz za to je način na koji se Jezid obračunao

zadovoljstvo! – otrovan je u Medini: otrovala ga je njegova žena Dž'ada bint El-Eš'a b. Kajs na nagovor Jezida, sina Muavijinog, koji joj je obećao da će je oženiti, pa je tako postupila po njegovom nagovoru. Kada je Hasan umro, ona je Jezidu poslala poruku tražeći od njega da ispuni dato joj obećanje. On joj je, međutim, odgovorio: 'Mi te nismo željeli ni za Hasana, pa kako da te želimo za sebe!' Hasan je umro 49. godine po Hidžri, po nekima 5. rebiu-1-evvela 50. godine, odnosno po drugima 51. godine. Njegov brat se navraćao da mu kaže ko ga je otrovao, no to nije učinio. Rekao je: 'Allah je veći osvetnik ukoliko je to onaj ko mislim da jeste. Međutim, Allaha mi, niko s moje strane neće biti ubijen nevin'“ (Es-Sujuti, 2003: 318). Iako ne kaže ko je to učinio, Ibn Tejmije također smatra da je hzr. Hasan otrovan (Ibn Tejmije, 1984: 40).

4 “وليس لمعاوية بن أبي سفيان أن يعهد إلى أحد من بعده عهدا بل يكون الأمر من بعده شورى بين المسلمين.” (El-Hejtemi, 1997: 2/399)

sa svojim političkim protivnicima nakon Kerbele u Medini i Meki. Svi oni koji ga nisu priznali ni nakon hzr. Husejnovog pogibije na Kerbeli bili su nemilosrdno pobijeni (Es-Sujuti, 194-195; Omerbašić, 1996: 34-35).

Ako hzr. Muavija, kako ćemo vidjeti kasnije, može biti opravdavan zbog posezanja za vlastitim idžtihadom u sukobu sa hzr. Alijom, zašto to pravo ne bismo priznali i hzr. Husejnu u njegovom odlasku u Kufu i sukobu s Jezidovom vojskom?!

Tradicionalni izvori

Mi muslimani vjerujemo u Božiju odredbu i znamo da se desilo i da će se dešavati sve ono što je Allah Uzvišeni navijestio u Svojoj Knjizi, kao i ono što je navijestio Poslanik. To je jedan od aspekata kur'anske nadnaravnosti (*i'džāzu-l-Kur'ān*). U istinitost ovoga mogli su se uvjeriti tokom historije svi muslimani i nemuslimani. Možda je jedan od najpoznatijih primjera Fatihovo oslobađanje Istanbula:

تَفْتَحَنَّ الْقُسْطَنْطِينِيَّةَ فَلَنِعْمَ الْأَمِيرُ أَمِيرُهَا وَلَنِعْمَ الْجَيْشُ ذَلِكَ الْجَيْشُ

„Konstantinija će biti oslobođena, pa divan li će biti njen zapovjednik i divna li će biti ta vojska“ (Ibn Hanbel, 4/335; El-Hakim En-Nejsaburi, 1990: 4/468).

Također, Allahov Poslanik, s.a.v.s., je navijestio:

كَانَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ تَسُوسُهُمُ الْأَنْبِيَاءُ كُلَّمَا هَلَكَ نَبِيٌّ خَلَفَهُ نَبِيٌّ وَإِنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي وَسَتَكُونُ خُلَفَاءُ تَكْثُرُ

„Israilove potomke su vodili vjerovjesnici. Kad god bi umro jedan vjerovjesnik, za njim je dolazio drugi. Poslije mene neće biti vjerovjesnika, već će biti veći broj halifa.“

Kad su ga pitali: „Šta nam zapovijedaš?“ - odgovorio je:

فَوَا يَبْنَغَةَ الْأَوَّلِ فَالْأَوَّلِ وَأَعْطُوهُمْ حَقَّهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ سَائِلُهُمْ عَمَّا اسْتَرْعَاهُمْ

„Prisežite im redom i dajte im njihova prava. Allah će ih pitati za ono što im je dao na čuvanje“ (El-Buhari, 1987: 3/1273; Muslim en-Nejsaburi, 3/1471).

U drugim hadisima Allahov Poslanik, s.a.v.s., navještava:

سَيَكُونُ مِنْ بَعْدِي خُلَفَاءُ يَعْمَلُونَ مَا يَعْلَمُونَ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ وَسَيَكُونُ مِنْ بَعْدِهِمْ خُلَفَاءُ يَعْمَلُونَ مَا لَا يَعْلَمُونَ وَيَفْعَلُونَ مَا لَا يُؤْمَرُونَ فَمَنْ أَنْكَرَ بَرِيئًا وَمَنْ أَمْسَكَ سَلِيمًا وَلَكِنْ مَنْ رَضِيَ وَتَابَعَ

„Poslije mene će biti halife koje će raditi po onome što znaju i činit će ono što im se naređuje, a poslije njih će biti halife koje će raditi po onome što ne znaju i činit će ono što im se ne naređuje. Onaj ko to osudi, neće imati ništa s tim. Onaj ko se sustegne, spasit će se. Međutim, onaj ko bude zadovoljan i bude (ih) slijedio, propast će“ (Hibban, 1993: 15/41).

سَيَكُونُ مِنْ بَعْدِي خُلَفَاءُ وَمَنْ بَعْدَ الْخُلَفَاءِ أُمَرَاءُ وَمَنْ بَعْدَ الْأُمَرَاءِ مُلُوكٌ وَمَنْ بَعْدَ الْمُلُوكِ جَبَابِرَةٌ ثُمَّ يَخْرُجُ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ بَيْتِي يَمْلَأُ الْأَرْضَ عَدْلًا كَمَا مَلَأَتْ جَوْرًا ثُمَّ يُؤَمِّرُ الْفَحْطَائِيَّ فَوَالَّذِي بَعَثَنِي بِالْحَقِّ مَا هُوَ دُونَهُ

„Poslije mene će biti halife, a poslije halifa će biti emiri, a poslije emira će biti kraljevi, a poslije kraljeva će biti oholi tirani, a onda će doći jedan čovjek iz mog Ehli-bejta koji će napuniti zemlju pravdom i pravednošću, kao što je bila ispunjena nasiljem i tiranijom, a zatim će biti postavljen za emira Kahtanac⁵ koji, tako mi Onoga Koji me je poslao s istinom, neće biti manje značajan od njega“ (Et-Taberani, 1983: 22/374; El-Askalani, 1987: 13/214).

U jednoj predaji Allahov Poslanik, s.a.v.s., precizno je navijestio period vladavine halifa poslije njega:

الْخِلَافَةُ فِي أُمَّتِي ثَلَاثُونَ سَنَةً ثُمَّ مُلْكٌ بَعْدَ ذَلِكَ

„Hilafet će u mom ummetu biti trideset godina, a nakon toga će biti monarhija (mulk)“ (Et-Tirmizi, 4/503; Ibn Hanbel, 5/221). Sefine, r.a., ashab koji je prenio ovaj hadis, kada je upitan da li i Muavija ulazi u ovaj hilafet, odgovorio je (أَنَّ أَوَّلَ الْمُلُوكِ مُعَاوِيَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) da je prvi monarh bio Muavija, r.a. (Abadi, 1995: 12/260).

U osvrtu na značenje ovog hadisa imam Es-Sujuti ističe da znalci vele: „U tih trideset godina nakon Poslanika – mir i blagoslovi Božiji neka su na nj! – bila su samo četverica i nakratko Hasan“ (Es-Sujuti, 2003: 20).

To što je najavio Allahov Poslanik, s.a.v.s., kako smo vidjeli u prethodnom podnaslovu, u potpunosti se obistinilo. Navijestio je i da će dvije skupine muslimana biti izmirene preko hzr. Hasana:

إِنَّ ابْنِي هَذَا سَيِّدٌ وَلَعَلَّ اللَّهَ أَنْ يُصَلِّحَ بِهِ بَيْنَ فِتْنَتَيْنِ عَظِيمَتَيْنِ مِنَ الْمُسْلِمِينَ

„Zaista je ovaj moj sin prvak. Allah će vjerovatno njime izmiriti dvije velike skupine muslimana“ (El-Buhari, 1987: 2/962).

⁵ Kahtan je južni dio Arapskog poluotoka.

Allahov Poslanik, s.a.v.s., navijestio je i pogibiju hzr. Husejna na Kerbeli.

Ebu Umame prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao svojim ženama: „لا تَبْكُوا هَذَا – Ne uplakujte ovoga.“, tj. malog Husejna. Na dan kada je bio kod Ummu Seleme, došao mu je Džibril, a on joj je rekao: „لَا تَدْعِي أَحَدًا – Ne puštaj nikoga da uđe.“ Međutim, došao je mali Husejn i zaplakao, te ga je ona pustila. Ušao je i sjeo u krilo Allahovom Poslaniku, s.a.v.s. Džibril reče: „إِنَّ أُمَّتَكَ سَتَقْتُلُهُ – Zaista će ga tvoj ummet ubiti.“ On upita: „يَقْتُلُونَهُ وَهُمْ مُؤْمِنُونَ – Zar će ga ubiti, a oni su vjernici?“ Džibril odgovori: „نَعَمْ – Da.“ i pokaza mu njegovu zemlju (*turbetehū*) (Al Gadijje, 1420: 5).

Imam Ahmed, Ibn Hibban, Et-Taberani i mnogi drugi⁶ bilježe da je melek kiše⁷ zatražio dozvolu od svoga Gospodara da posjeti Vjerovjesnika, s.a.v.s., pa mu je dozvolio. Kada mu je došao Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao je Umme Selemi:

احْفَظِي عَلَيْنَا الْبَابَ لَا يَدْخُلُ أَحَدٌ

„Čuvaj nam vrata da niko ne ulazi.“

U međuvremenu se pojavio mali hzr. Husejn, a ona ga je spriječila da uđe. Međutim, on se provukao i ušao, te se počeo verati po ledima, ramenima i vratu Vjerovjesnika, s.a.v.s., dok ga je on ljubio. Melek ga upita: „Voliš li ga?“ On odgovori. „Da.“ Melek reče: „Tvoj ummet će ga ubiti. A ako hoćeš, pokazat ću ti mjesto na kojem će biti ubijen?“ On odgovori: „Da.“ Melek ispruži ruku i prinese crvenu zemlju, a Ummu Selema je uze i stavi u svoju odjeću. Sabit ibn Eslem, tabiin koji ovaj hadis prenosi od Enesa ibn Malika, r.a., kaže: „بَلَّغْنَا أَنَّهَا كَرْبَلَاءُ – Mi smo čuli da je to Kerbela“ (Ibn Hanbel, 3/242 i 3/265).

Et-Taberani bilježi sljedeću predaju, također od Ummu Seleme, r.a., koja kaže da je jednog dana Allahov Poslanik, s.a.v.s., zaspao, pa se probudio vrlo neraspoložen dok mu je u ruci bila crvena zemlja koju je prevrtao. Kada ga je upitala: „Kakva je ovo zemlja?“, odgovorio je:

أَخْبَرَنِي جِبْرِيلُ أَنَّ هَذَا يُقْتَلُ بِأَرْضِ الْعِرَاقِ لِحَسَنِ فَقُلْتُ لِجِبْرِيلَ: أَرِنِي تُرْبَةَ الْأَرْضِ الَّتِي يُقْتَلُ فِيهَا فَهَذِهِ تُرْبَتُهَا

6 Vidjeti: Al Gadijje, 1420: 5.

7 Ova predaja govori da su i drugi meleki, pored Džibrila – a.s., posjećivali Allahova Poslanika, s.a.v.s., u ljudskom obliku.

„Džibril me je obavijestio za Husejna da će biti ubijen u Iraku, pa sam mu rekao: ‘Pokaži mi zemlju na kojoj će biti ubijen’, pa ovo je ta zemlja“ (Et-Taberani, 1983: 3/109 i 23/308).

Imam Ahmed prenosi kako je Nudžejj, pratilac hzr. Alije (*sāhibu mitheretihi*), putovao s njim. Kada su bili pored Nineve u pravcu Siffina, hzr. Alija, r.a., je uzviknuo: „اَصْبِرْ اَبَا عَبْدِ اللهِ اَصْبِرْ اَبَا عَبْدِ اللهِ بِسَطِّ الْفُرَاتِ – Strpi se, Ebu Abdullahu.⁸ Strpi se, Ebu Abdullahu, na obali Eufrata.“ Nudžejj ga je upitao o čemu se radi, a hzr. Alija je odgovorio:

دَخَلْتُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ يَوْمٍ وَعَيْنَاهُ تَفِيضَانِ قُلْتُ يَا نَبِيَّ اللهُ اَعْضَبَكَ اَحَدٌ مَا شَأْنُ عَيْنَيْكَ تَفِيضَانِ قَالَ بَلَى قَامَ مِنْ عِنْدِي جَبْرِيْلُ قَبْلُ فَحَدَّثَنِي اَنْ الْحُسَيْنَ يُقْتَلُ بِسَطِّ الْفُرَاتِ قَالَ فَقَالَ هَلْ لَكَ اِلَى اَنْ اُسَمِّكَ مِنْ تُرْبَتِهِ قَالَ قُلْتُ نَعَمْ فَمَدَّ يَدَهُ فَقَبَضَ قَبْضَةً مِنْ تُرَابٍ فَاَعْطَانِيهَا فَلَمَّ اَمْلِكُ عَيْنِي اَنْ فَاَصَتْا

„Jednog dana sam ušao kod Vjerovjesnika, s.a.v.s., dok su mu oči suzile pa sam ga upitao: ‘Allahov Vjerovjesniče, je li te neko rasrdio? Zašto tvoje oči suze?’ Odgovorio je: ‘Ne. Već je maloprije Džibril otišao od mene i kazao mi da će Husejn biti ubijen na obali Eufrata’, te me je upitao: ‘Hoćeš li da pomiriš njegov pokrov?’, Odgovorio sam: ‘Da’, a on je pružio svoju ruku u kojoj je bila šaka zemlje i meni je dao. Nisam se mogao savladati da ne zaplačem“ (Ibn Hanbel, 1/85).

I zaista se ta najava Allahovog Poslanika, s.a.v.s., u potpunosti obistinila. Hzr. Husejn, r.a., ubijen je 61. god. po H. na Kerbeli, na mjestu koje je opisao Allahov Poslanik, s.a.v.s.

Ašura i Kerbela

Činjenica je da se masakr na Kerbeli desio 61. god. po H. u mjesecu muharremu na 10. dan, tj. Dan ašure. Međutim, da li su muslimani i prije na neki način obilježavali taj dan i da li se Ašura može svoditi samo na događaj na Kerbeli i oplakivanje hzr. Husejna?

Iz tradicionalnih izvora sasvim je jasno da je Dan ašure imao veliki značaj i prije dolaska posljednje Objave te da su se značajni događaji u životima prijašnjih poslanika upravo desili na taj dan. Iz tih razloga i Allahov Poslanik, s.a.v.s., naredio je post Dana ašure prve god. po H., iako ga je on sam postio još i u Meki. To je tako potrajalo do druge god. po H.

⁸ Nadimak hzr. Husejna, prema sinu Abdullahu.

kada je propisan post mjeseca ramazana, a post Ašure je postao sunnet koji je Allahov Poslanik, s.a.v.s., prakticao do svoje smrti.

O vrijednosti posta Dana ašure Allahov Poslanik, s.a.v.s., između ostalog kaže:

„Nadam se da Allah postom Dana ašure briše godinu koja je prije nje-
ga“ (Muslim En-Nejsaburi, 2/818).

Poznati islamski velikan i učenjak sejjid Abdulkadir Gejlani u djelu *El-Gunjetu li talibi tarikil-Hakk* ističe da je jedna od vrijednosti (*fedāil*) Dana ašure i ta da je u njemu ubijen hzr. Husejn, r.a. Osvrćući se na drugačije stavove, kaže:

„Neki su oštri kritičari prema onima koji poste na ovaj dan, kao i prema njegovom veličanju. Drže da nije dozvoljeno postiti taj dan na osnovu toga što je to dan u kojem je ubijen Husejn ibn Ali, Allah zadovoljan njime i njegovim ocem. Oni obrazlažu: ‘Ono što je ispravno i odgovarajuće na taj dan je da osjećaj nesretnog gubitka treba biti izražavan jer se na taj dan desila njegova pogibija. Ali vi više volite da uzimate taj dan kao dan sreće i radosti. Naređujete da za taj dan treba biti posebno blagonaklon prema onima koji zavise od vas, mnogo slobodnijim trošenjem i davanjem sadake siromašnim, slabim i onima koji su u potrebi. Ali ovo nije poštovanje koje je ispravno prema Husejnu, r.a., za džemat muslimana“ (Gejlani, 2004: 192).

Odgovarajući na ovo pitanje, sejjid Abdulkadir el-Gejlani, između ostalog, kaže:

„Ko god ovako tvrdi, taj griješi i njegovo učenje - mezheb je proturječno i neutemeljeno. Možemo napustiti ovo učenje kao takvo, jer je Allah Uzvišeni odabrao da unuk Vjerovjesnika, a.s., postane šehid na najodličniji od svih dana. Na najslavniji od svih njih, na najveličanstveniji od njih i na najuzvišeniji od svih njih kod Njega. Učinivši to tako, On mu je darovao povećano uzdignuće u Njegovim stepenima i Njegovim obilježjima posebne naklonosti - kerametima, i iznad onih naklonosti koje je već uživao. Postavši šehid, On je dao da dostigne stanja i stepene pravedno upućenih halifa koji su preselili kao šehidi“ (Gejlani, 2004: 192). Na kraju zaključuje:

„Ako bi bilo dozvoljeno posmatrati dan njegove tragične pogibije kao dan gubitka (musibet), imalo bi više smisla odabrati ponedjeljak za takvo nešto, jer je u ponedjeljak Allah Uzvišeni uzeo našeg Vjerovjesnika Muhammeda, a.s., isto tako Ebu Bekr es-Siddik, r.a., preselio je u ponedjeljak“ (Gejlani, 2004: 192-193).

O jahaču divni,⁹ – za kojeg je njegov djed, s.a.v.s., rekao: „حُسَيْنٌ مِنِّي وَأَنَا مِنْ حُسَيْنٍ، أَحَبَّ اللَّهُ مَنْ أَحَبَّ حُسَيْنًا، حُسَيْنٌ سَبْطٌ مِنَ الْأَسْبَاطِ - Husejn je moj, a ja sam njegov. Allah volio onoga ko voli Husejna. Husejn sam je jedan narod među narodima.“¹⁰ – Allah te je odabrao i u odabranom danu darovao ti odabranu smrt.

Šejhu-l-islam Ibn Tejmijje ima identičan stav:

„Ašura je dan u kojem je Allah počastio unuka Svoga Vjerovjesnika i jednog od prvaka džennetskih mladića šehadetom preko ruku grešnih nesretnika koji su ga ubili. To je bila jedna od najvećih nesreća koja se desila u islamu... Bez ikakve sumnje, Allah je to učinio iz počasti prema Husejnu, r.a., da bi mu izdigao položaj kod Sebe, dodijelio stepen šehida i priključio ga njegovoj porodici koja je bila na velikim iskušenjima. S obzirom na to da su Hasan i Husejn rođeni u dostojanstvu islama i odrasli u okrilju vjernika, nisu iskusili poteškoće koje se preživjeli njihov djed, njihova majka i njihov amidža, pa je Allah upotpunio Svoju blagodat prema njima šehadetom. Jedan je otrovan, a drugi je ubijen, jer kod Allaha imaju visoki položaji u kući Njegove počasti koje mogu postići samo oni koji budu na iskušenju... Nesretnik je onaj koji je pomogao njegovo ubistvo ili samo bio zadovoljan time“ (Ibn Tejmijje, 1984: 39-40).

Ibn Tejmijje smatra opravdanim plakanje zbog žalosti za hzr. Husejnom, ali smatra i da nema nikakvog utemeljenja da se to obilježava posebnim manifestacijama, jer to nije niko činio nakon pogibije hzr. Husejna, pa čak ni njegovi najbliži (Ibn Tejmijje, 1984: 41). Poziva se na hadis u kojem se govori o postupanju u žalosti:

إِنَّهُ مَهْمَا كَانَ مِنَ الْعَيْنِ وَالْقَلْبِ فَمِنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَمِنَ الرَّحْمَةِ وَمَا كَانَ مِنَ الْيَدِ وَاللِّسَانِ فَمِنَ الشَّيْطَانِ

9 Jednom prilikom kada je Allahov Poslanik, s.a.v.s., na ledima nosio malog Husejna, neki čovjek primijeti: „Kako divnu jahalicu jašeš, dječace!“ Allahov Poslanik, s.a.v.s., na to reče: وَيَغْمُ الرَّاكِبُ هُوَ - A kako je on divan jahač“ (Et-Tirmizi, 5/656).

10 (Et-Tirmizi, 5/658) Muhaddisi kažu da riječ *sibt* u ovom hadisu ima značenje *ummata*, kao što Allah Uzvišeni kaže za Ibrahima, a.s., u 120. ajetu sure En-Nahl. Vidjeti: Nasif, 1961: 4/358.

„Što god je iz oka i srca, to je od Allaha Uzvišenog i iz milosti, a što je od ruke i sa jezika, to je od šejtana“ (Ibn Hanbel, 1/237).

Prvače džennetskih mladića,¹¹ suze teku, a srce tuguje jer nam je teško pojmiti kako je neko mogao ubiti onoga koga je najbolji čovjek kojeg je ikad Allah Uzvišeni stvorio toliko volio!?

Tvoj iman je toliki da su te najveća iskušenja čekala. Tvoj djed, Allahov Poslanik, s.a.v.s., na upit: „Koji su ljudi na najvećem iskušenju?“ je odgovorio:

„Vjerovjesnici, zatim oni slični njima, zatim oni slični njima. Čovjek se iskušava prema stepenu svoje vjere, pa čija vjera bude čvrsta – bit će iskušan teškim belajima, a čija vjera bude slaba – bit će iskušavan prema stepenu svoje vjere. Čovjeka neće napustiti iskušenja sve dok ne bude hodao po zemlji tako da nema nijednog grijeha“ (Et-Tirmizi, 4/601).

I mi plaćemo za tobom slijedeći tvog mubarek djeda, s.a.v.s., koji je prvi za tobom zaplakao, ali ne cijepamo svoju odjeću, niti se tučemo po svojim tijelima, jer to nije ni on radio.¹²

Gledano sa naših ovosvjetskih i ljudskih obzorja, Kerbela jeste veliki masakr i sigurno da svaki musliman tuguje i žali za hzr. Husejnom. S obzirom na to da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., navijestio taj događaj a i sam hzr. Husejn na osnovu historijskih izvora bio je potpuno svjestan šta će se desiti, zar to nije dan radosti za hzr. Husejna!? Kao prvo, pridružio se svome djedu, s.a.v.s., svome ocu, dragoj majci i bratu. A drugo, pao je kao šehid koji će pored drugih nagrada za svoja djela imati i nagradu za šehadet na Allahovom putu.

I sam događaj na Kerbeli, iako se desio 61. god. po H., potvrđuje autentičnost hadisa koji govore o vrijednosti Ašure. Naime, Ašura i Kerbela su usko povezani. Kako?

Poznato je da je Ašura odabrani dan u kojem je, između ostalog, Allah Uzvišeni Svoga odabranog roba - hzr. Husejna, unuka Allahova Poslanika, s.a.v.s., počastio odabranom smrću, tj. šehadetom – pogibijom na

11 Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao je za hzr. Hasana i Husejna: «الْحَسَنُ وَالْحُسَيْنُ سَيِّدَا شَبَابِ أَهْلِ الْجَنَّةِ» - Hasan i Husejn su prvaci džennetskih mladića“ (Et-Tirmizi, 5/656).

12 Vidjeti ranije predaje iz kojih se vidi kako je reagirao Allahov Poslanik, s.a.v.s., kada mu je Džibril saopćio da će mali Husejn biti ubijen.

Allahovom putu i tako ga po odabranosti pridružio vjerovjesnicima i poslanicima kojima je Allah Uzvišeni baš u tom danu dao posebne počasti.

Ašurum, odabranim danom u kojem je poginuo hzr. Husejn, potvrđuje se njegova odabranost, a njegova odabrana smrt na Kerbeli u tom odabranom danu potvrđuje vrijednost Ašure, odnosno hadisa koji govore o njenoj vrijednosti.

Ne mogu se sve stvari samo logično posmatrati te osporavati vjerodostojne hadise koji govore o Ašuri samo zato što po našem rezonovanju jedan dan u isto vrijeme ne može biti dan posta i radosti i dan tuge i žalosti! Na to nas upozorava i naš Gospodar, i to baš u kontekstu pogibije na Allahovom putu: *Propisuje vam se borba, mada vam nije po volji! – Ne volite nešto, a ono može biti dobro za vas; nešto volite, a ono ispadne zlo po vas. – A Allah zna, a vi ne znate* (El-Bekare, 216).

Mi smo kao muslimani obavezni vjerovati u sve kur'anske ajete i vjerodostojne hadise koliko god nama i našoj pameti i poimanju izgledali nelogični i kontradiktorni. U vjeri ne treba biti sumnje, a logika može samo osnažiti naše vjerovanje.

Iblis je koristio logiku, jer mu je izgledalo da je vatra mnogo kvalitetnija i korisnija od zemlje, pa je završio kao i Jezid poslije njega tako da se na njih zaziva prokletstvo kada se spomenu.

Proklinjanje Jezida

Još jedno važno pitanje koje se sreće u literaturi tiče se dozvoljenosti proklinjanja Jezida zbog zločina iza kojeg je stajao.¹³

Od imama Ahmeda, Malika i Ebu Hanife prenose se dva mišljenja o proklinjanju Jezida. Po jednom oni to nedvosmisleno odobravaju (*et-tasrīh*), a po drugom samo indirektno (*et-telvīh*). Šafijski učenjaci

13 Opširnije o stavovima islamskih učenjaka o Jezidu vidjeti u knjizi *Hzr. Hasan i Husejn – unuci Muhammeda a.s.* koja je prevedena sa arapskog jezika (Rida, 2001: 148-149). U knjizi se može naći dosta činjenica koje govore o dešavanjima u vezi sa Kerbelom, te je od srca preporučujemo čitaocima. U dostupnom nam arapskom izvorniku knjige nalazi se poglavlje koje govori o nekim pretjerivanjima u pogledu vijesti o hzr. Husejnovoj pogibiji. Vidjeti: Rida, 2008: 173-174. U spomenutom prijevodu to jedino nedostaje. Moguće da je prevodilac koristio neko drugo izdanje. O izmišljotinama u vezi s masakrom na Kerbeli govore i veliki šiitski autoriteti, kao što je šehid Mutahheri (1920-1979), bliski saradnik rah. imama Homeinija. Vidjeti: Mutahheri.

smatraju da je dozvoljeno proklinjanje Jezida (El-Halebi, 1329. god. po H.: 1/182).

Imam Dželaluddin es-Sujuti, predstavnik šafijskog mezheba, u poznatom djelu *Tarihu-l-hulefa* govoreći o pogibiji hzr. Husejna kaže:

„Pa je ubijen i glava mu je donesena na tabli pred Ibn Zijada. Allah prokleo njegovog ubicu Ibn Zijada i s njim Jezida“ (Es-Sujuti, 193).

Imam El-Gazali, koji je također bio šafijskog mezheba, odgovarajući na pitanje: „Da li je dozvoljeno reći: Neka je Allahovo prokletstvo na Husejnovog ubicu? ili ...na onog ko je naredio njegovo ubistvo, neka je Allahovo prokletstvo?“, odgovara da je ispravno reći: „Husejnov ubica, ako je umro prije nego se pokajao, neka je proklet od Allaha. Moguće je da se ubica pokajao prije svoje smrti.“ Zatim navodi primjer Vahšija koji je ubio hzr. Hamzu (El-Gazali, 2005: 314).

Imam Ibn Tejmijje proklinje čak i one koji su indirektno odobrivali ubistvo hzr. Husejna, pa kaže:

„Što se tiče onog koji je ubio Husejna, ili pomogao u njegovom ubistvu, ili bio zadovoljan time, neka je na njega Allahovo prokletstvo, i meleka i svih ljudi. Od njih neće biti primljena niti nafile niti farz“ (Tejmijje, 1991: 4/487-488).

Što se tiče Jezidovog oca hzr. Muavije ibn Ebi Sufjana, punca Allahovog Poslanika, s.a.v.s., sunijska ulema ne odobrava njegovo proklinjanje, jer je on bio ashab Allahovog Poslanika, s.a.v.s., za kojeg je proučio ovu dovu:

اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ هَادِيًا مَهْدِيًّا وَاهْدِ بِهِ

„Allahu, učini ga upućivačem i upućenim i s njime upućuj“ (Et-Tirmizi, 5/687).

Također u hadisu koji prenosi sahabijka Ummu Haram bint Milhan, Allahov Poslanik, s.a.v.s., hvali prvu muslimansku mornaricu čiji je zapovjednik bio hzr. Muavija, pa kaže:

أَوَّلُ جَيْشٍ مِنْ أُمَّتِي يَعْزُونَ الْبَحْرَ قَدْ أَوْجَبُوا

„Prva vojska iz mog ummeta koja se bude borila na moru zaslužila je (Džennet).“

Ummu Haram je pitala da li će i ona biti u toj vojsci. Nakon što je to potvrdio (أنت فيهم),¹⁴ Sallallahu alejhi ve alihi ve selleme je rekao:

أَوَّلَ جَيْشٍ مِنْ أُمَّتِي يَغْزُونَ مَدِينَةَ قَيْصَرَ مَعْمُورٍ لَهُمْ

„Prvoj vojsci iz mog ummeta koja se bude borila za Cezarov¹⁵ grad, bit će oprosteno.“

Kada je upitala da li će biti i u toj vojsci, Allahov Poslanik, s.a.v.s., odgovorio je negativno (لا) (El-Buhari, 1987: 3/1069).

Ovo je jedina predaja koja ukazuje da bi Jezidu moglo biti oprosteno, iako ga to ne izuzima od proklinjanja. Naime, u prvom vojnom pohodu na Cezarov grad, tj. Konstantiniju, odnosno današnji Istanbul učestvovala je Jezid: „Vojaska koja se spominje u ovom hadisu bila je pod vodstvom Jezida b. Muavije, a zabilježeno je da su s njim u toj vojsci bili mnogi ugledni ashabi: Ibn Omer, Ibn Zubejr, Ibn Abbas, Ebu Ejjub, a to se desilo 49. god. po H.“, (El-Hamis, 2014: 185) dok je prema Ibn Kesiru i Taberiju učesnik u tom vojnom pohodu pod Jezidovom komandom bio i sam hzr. Husejn (Et-Temimi, 2011: 24-25).

Prema drugoj predaji Allahov Poslanik, s.a.v.s., izručio je hzr. Muaviju radi neodazivanja zbog jela. Naime, Abdullah ibn Abbas kazuje kako se igrao sa dječacima kada ga je tražio Allahov Poslanik, s.a.v.s., pa se on sakrio iza nekih vrata. Kada je došao do njega, potapšao ga je po leđima i rekao: „ اذْهَبْ وَاذْعُ لِي مُعَاوِيَةَ – Idi i zovni mi Muaviju.“ Nakon što je došao, rekao je: „On jede.“, a Allahov Poslanik, s.a.v.s., mu ponovo reče: „ اذْهَبْ وَاذْعُ لِي مُعَاوِيَةَ – Idi i zovni mi Muaviju.“ Kada se vratio drugi put i ponovio: „On jede.“, Allahov Poslanik, s.a.v.s., reče: „ لَا أَشْبَعُ اللَّهَ بَطْنَهُ – Allah ga ne učinio sitim!“ (Muslim en-Nejsaburi, 4/2010). Kletva Allahovog Poslanika, s.a.v.s., upućena nekom muslimanu velika je privilegija i čast.¹⁶

14 Ummu Harām bint Milhān supruga je poznatog ashaba Ubadea ibnu-s-Samita i tetka po majci također drugog poznatog mladog ashaba Enesa ibn Malika, tj. sestra njegove majke koja se zvala Ummu Sulejm, r.a. U vrijeme vladavine trećeg pravednog halife hzr. Osmana, 27. god. po H., učestvovala je u prvom mornaričkom pohodu islamske vojske koji je predvodio hzr. Muavija. Tada su muslimani zaposjeli Kipar. Nakon što se muslimanska vojska iskrcala i krenula dalje, ona je pala sa jahalice i preselila. I danas se na tom mjestu nalazi njen mezar. Vidjeti: Halilović, 2010: 176 i El-Askalani, 1412. god. po H.: 8/189.

15 Prema El-Askalaniju, to je Konstantinija, odnosno današnji Istanbul. Vidjeti: El-Askalani, 1987: 6/102.

16 Postoje i drugi primjeri kada je Allahov Poslanik, s.a.v.s., na ovaj način prekorio neke osobe. Tako se recimo navodi primjer čovjeka koji je jeo kod Allahovog Poslanika, s.a.v.s., lijevom rukom. On ga je upozorio: „ كُلْ بِيَمِينِكَ – Jedi desnom rukom!“ Odgovorio je: „Ne mogu.“ Allahov Poslanik, s.a.v.s., mu je rekao: „ لَا اسْتَطَعْتَ مَا مَنَعَهُ إِلَّا الْكِبْرُ – I ne mogao nikad! Samo ga je oholost spriječila.“ Prenosioci kažu da više nikad desni-

Međutim, i među samim ashabima postoji razlika u pogledu njihove vrijednosti. Postoji konsenzus oko toga da su prva četverica halifa prva po odabranosti i vrijednosti, zatim šesterica od preostalih deset kojima je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao da će biti u Džennetu, zatim učesnici Bitke na Bedru, učesnici Bitke na Uhudu, učesnici u bej'atu-r-ridvan (prisega zadovoljstva ili prisega pod drvetom) na Hudejbiji koji su dali Poslaniku, s.a.v.s., prisegu pod drvetom, pa tek ostali ashabi koji su nakon toga primili islam.¹⁷

Kada je u pitanju hzr. Muavija, pored njegovog doprinosa širenju islamske države, prve muslimanske mornarice i dr., on je, ipak, jako kasno primio islam i nije imao priliku prepisivati Kur'an kao stariji ashabi, tako da se njegovo ime i ne spominje ni u prvoj ni u drugoj kodifikaciji Kur'ana. Pored svih svojih zasluga, digao je pobunu protiv legalnog halife - hzr. Alije i on je prvi dokinuo izborni hilafet u islamu i uspostavio nasljednu monarhiju nakon što nije ispunio ugovorene tačke mirovnog sporazuma sa hzr. Hasanom.

Hzr. Muavija, r.a., kao što kaže poznati muhaddis Mensur Ali Nasif, postupio je kao mudžtehid i pogriješio, a sudija prema hadisu kada uloži napor i pogriješi, imat će opet jednu nagradu.¹⁸

Prema Ibn Tejmijji, sljedeća predaja se odnosi na period vladavine hzr. Muavije:

أَوَّلُ دِينِكُمْ نُبُوَّةُ وَرَحْمَةٌ ثُمَّ مَلِكٌ وَرَحْمَةٌ ثُمَّ مَلِكٌ أَعْفَرُ ثُمَّ مَلِكٌ وَجَبْرُوتٌ يُسْتَحَلُّ فِيهَا الْخَمْرُ وَالْحَرِيرُ

„Početak vaše vjere je vjerovjesništvo i milost, a zatim će biti monarhija i milost, a zatim monarhija i silništvo u kojoj će se smatrati dozvoljenim vino i svila“ (Ed-Darimi, 1407. god. po H.: 2/155).

cu nije donio do usta, jer mu se osušila (Muslim en-Nejsaburi, 3/1599). „Poslanik, s.a.v.s., vidio je nekog čovjeka kako na sedždi otrasa sa kose prašinu. Rekao je: 'Bože, učini da mu kosa bude ružna.' Kosa je čovjeku opala“ (Qal'ahdži, 2006: 136). Koliko god nam ovo izgledalo grubo, upravo te njegove, s.a.v.s., riječi velika su sreća za njih i milost. Allahov Poslanik, s.a.v.s., kaže: „ سَبَّيْتُهُ فَأَجَلَّهُ أَوْ سَبَّيْتُهُ فَأَجَلَّهُ - Allah, ja sam samo čovjek, pa kojeg god muslimana izgrdim, prokunem ili udarim bičem, učini mu to čišćenjem i milošću“ (Muslim en-Nejsaburi, 4/2007). „ إِنْ أَحْبَبْتُ إِلَى أَحَدٍ عِنْدَكَ عَهْدًا لَنْ تُخْلِفِيهِ فَإِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ فَأَيُّ - Allah, Muhammed je čovjek koji se srdi kao što se i ljudi srde, tražim obavezu od Tebe koju mi nećeš prekršiti – da kojeg god vjernika ja uznemirim, ili izgrdim, ili udarim bičem, Ti mu to učini otkupom i onim što će ga na Danu stajanja Tebi približiti“ (Muslim en-Nejsaburi, 4/2007).

17 Vidjeti: El-Baša, 1997: 5.

18 Vidjeti: Nasif, 1961: 3/375.

Ibn Tejmije kaže: „ وكان معاوية أول المملوك، وفيه ملك ورحمة – Muavija je bio prvi monarh i kod njega je bila i monarhija i milost“ (Ibn Tejmije, 1984: 29).

Kada je u pitanju sukob između hzr. Alije i hzr. Muavije, Ibn Tejmije nedvosmisleno daje prednost hzr. Aliji:

وَمَ يَسْتَرْبِ أُمَّةَ السَّنَةِ وَعُلَمَاءَ الْحَدِيثِ: أَنْ عَلِيًّا أَوْلَى بِالْحَقِّ وَأَقْرَبُ إِلَيْهِ كَمَا دَلَّ عَلَيْهِ النَّصُّ

„Imami Sunneta i učenjaci Hadisa nemaju nikakve sumnje da je Alija dostojniji i bliži istini, kako na to ukazuje i *nass*¹⁹“ (Tejmije, 1991: 4/439).

U djelu *Minhadžu-s-Sunneti* Ibn Tejmije je još eksplicitniji:

„Pripadnici Ehli-sunneta najviše mrze i preziru da se neko suprotstavi njemu, tj. hzr. Aliji, bilo borbom ili vrijeđanjem. Čak su svi saglasni da je on vredniji, da ima više pravo na vodstvo, te da je vredniji kod Allaha, kod Njegovog Poslanika i kod vjernika, od Muavije, njegovog oca²⁰ i njegovog brata²¹ koji je bio bolji od njega. Alija je vredniji i od onih koji su vredniji od Muavije. Prvi prethodnici koji su dali prisegu pod stablom, svi su oni bolji od onih koji su primili islam u godini oslobođenja.²² On je čak vredniji i od svih njih, osim njih trojice.²³ Nema nikoga od pripadnika Ehli-sunneta koji daje nekome prednost nad njim osim ovoj trojici, čak ga smatraju vrednijim i od svih učesnika Bedra, učesnika prisege zadovoljstva (*be'atur-ridvān*) i prvih prethodnika od muhadžira i ensarija“ (Ibn Tejmije, 1986: 4/396).

Zaključak

Kroz masakr nad Ehli-bejtom za koji je odgovoran Jezid ne treba gledati hzr. Ebu Bekra, hzr. Omera i hzr. Osmana, niti bol za hzr. Husejnom smije biti razlog da mi mrzimo i ubijamo druge muslimane danas. Hzr. Alija nije htio ubiti neprijatelja kojeg je u borbi savladao nakon što ga je ovaj

19 „*Nass* u usulsko-tefsirskoj terminologiji označava šerijatski tekst (ajet ili hadis) koji ukazuje na jedno jasno i određeno značenje bez podrazumijevanja drugog. Ukoliko šerijatski tekst ukazuje na jedno značenje ali podrazumijeva i druga, onda se on naziva *zahir*“ (Halilović, 2003: 32).

20 Tj. Ebu Sufjana, r.a.

21 Tj. hzr. Jezida ibn Ebi Sufjana, r.a., polubrata hzr. Muavijinog koji je poznat po nadimku *Jezidul-hajri*. Vidjeti šire: El-Askalani, 1412. god. po H.: 6/658.

22 Tj. osme god. po H., kada je islam primio hzr. Muavija.

23 Tj. hzr. Ebu Bekra, Omera i Osmana, r.a.

pljunuo da to ne bi bilo iz srdžbe i vlastitog hira, te želje za osvetom a ne radi i u ime Allaha (Karahodžić, 2006: 20-21).

Iako je Allahov Poslanik, s.a.v.s., navijestio pogibiju hzr. Husejna na Kerbeli, i sam plakao zbog tog događaja, mi slijedeći njega, s.a.v.s., oživljavamo njegov sunnet ali na primjeren način, kako je to i on, s.a.v.s., radio posteći, ne jadikujući, ne udarajući se po tijelu, niti cijepajući svoju odjeću.

Završit ćemo ovaj rad odgovorom koji je dao Omer ibn Abdulaziz na pitanje o sukobu koji se desio između hzr. Alije i hzr. Muavije, kazavši:

تِلْكَ دِمَاءٌ طَهَّرَ اللَّهُ أَيْدِينَا مِنْهَا فَلَا نَحْوُضُ فِيهَا بِأَلْسِنَتِنَا

„To je krv od koje je Allah očistio naše ruke, pa se nećemo našim jezicima upuštati u nju“ (Nasif, 1961: 3/375).

Literatura:

- Abadi M.Š. (1995) *Avnul-ma'bud šerhu Suneni Ebi Davud*. Bejrut: Darul-kutubil'ilmijje.
- Al Gadijje A. I. (1420. god. po H.). *Mu'džemu ma jehussu ael-bejtinnebeviji*. Medina: Daru Ibnil-Dževzi.
- Arebi M.I. *El-Futuhatul-mekkijetu*. Bejrut: Daru Sadir.
- Ed-Darimi A.I.A. (1407) *Sunenud-Darimi*. Bejrut: Darul-kitabil-'arebijj.
- El-Askalani I.H. (1412. god. po H.) *El-Isabetu fi temjizis-sahabeti*. Bejrut: Darul-džejl.
- El-Askalani I.H. (1987) *Fethul-Bari bi Šerhi Sahihil-Buhari*. Kairo: Darur-rejjan lituras.
- El-Baša A.R. (1997) *Iz života ashaba*. Zenica.
- El-Buhari M.I.I. (1987) *Sahihul-Buhari*. Bejrut: Daru Ibn Kesir.
- El-Gazali E.H. (2005) *Preporod islamskih nauka*. Sarajevo: Libris.
- El-Halebi A.I.B. (1329. god. po H.) *Es-Siretul-halebijjetu*. Kairo: El-Matbeatul-ezherijetu-masrijjetu.
- El-Hamis O.B.M. (2014) *Historijska epoha od smrti Allahovog Poslanika do ubistva Husejna, 6i. h.g. (Analiza događaja od smrti Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve selleme, do ubistva Husejna, radijallahu anhu, i naučni odgovor na sumnje i laži zabludjelih frakcija, prvenstveno šija)*. Sarajevo.

- El-Hejtemi A.I.H. (1997) *Es-sava'ikul-muharrika 'ala ehlir-refdi ved-dalai vez-zen-dika*. Bejrut: Muessesetur-Risale.
- El-Kazvini I.M. *Sunenu Ibni Madže*. Bejrut: Darul-fikr.
- En-Nejsaburi M.I.A.H. (1990) *El-Mustedrek ales-sahihajn*. Bejrut: Darul-kutubil-ilmijje.
- En-Nejsaburi M.I.H. *Sahihu Muslim*. Bejrut: Daru ihjait-turasil-arebijj.
- Es-Sujuti DŽ. (2003) *Povijest halifa*. Sarajevo: Novi Kevser.
- Es-Sujuti DŽ. *Tarihul-hulefa*. Darul-fikr.
- Et-Taberani E.K. (1983) *El-Mu'džemu-l-kebiru*. Mosul: Mektebetuz-Zehra.
- Et-Temimi A.I.H. (2011) *Ehli-bejt i ashabi u ljubavi i srodstvu – uz ilustrativne sheme*. Sarajevo: Meberretul-ali vel-ashabi i El-Emanetul-'ammetu lil-evkafi.
- Et-Tirmizi E.I. *Sunenut-Tirmizi*. Bejrut: Daru ihjait-turasil-arebijj.
- Ez-Zehebi M.I.A. (1991) *Tehzibu sijeri e'alamin-nubela*. Bejrut: Muessesetur-risale.
- Gejlani A.K. (2004) *Sve što je potrebno tragaocima na putu Hakka Azze ve Dželle*, knjiga 5. Sarajevo: Kadirijsko – Bedevijska tekija Čeljigovići.
- Halilović S. (2003) *Ehli-bejt u tradicionalnom tefsiru Ehli-bejt u tradicionalnom tefsiru*. : Ehli bejt u Bosni i Hercegovini - Zbornik radova „Međunarodnog simpozija o Ehli bejtu“ održanog 25. i 26. maja 2003. godine u Sarajevu. Sarajevo. Naučnoistraživački institut „Ibn Sina“.
- Halilović S. (2010) *Sira – životopis posljednjeg Allahovog Poslanika*. Sarajevo: El-Kalem i Islamski pedagoški fakultet u Zenici.
- Hanbel A.I. *Musnedu Ahmed*. Kairo: Muessesetu Kurtuba.
- Hibban M. (1993) *Sahihu Ibni Hibban*. Bejrut: Muessesetur-risale.
- Karahodžić M. (2006) *Lada spasa*. Sarajevo: Bemust.
- Mutaheri M. *Hamaseti Husejni (Husejnijska epopeja)*. Intišaratu Sadr.
- Nasif M.A. (1961) *Et-Tadžul-džami'u lil-usuli fi ehadisir-Resuli, sallallahu alejhi ve selleme*. Istanbul: Mektebeti pamuk.
- Omerbašić Š. (1996) *Povijest Islama*. Zagreb.
- Qal'ahdži M.R. (2006) *Ličnost posljednjeg Allahovog poslanika*. Sarajevo-Zenica: El-Kalem i Islamski pedagoški fakultet.
- Rida M. (2001) *Hzr. Hasan i Husejn – unuci Muhammeda a.s.* Zenica: En-Nur.
- Rida M. (2008) *Sejjida šebabi ehli-dženneti – El-Hasenu vel-Husejnu, r.a.* Sajda-Bejrut. El-Mektebetul-'asrijje.
- Tejmijje I. (1984) *Fadlu Ehli-bejti ve hukukuhum*. Džidda: Darul-kibleti.

- Tejmijje I. (1986) *Minhadžus-Sunnetin-nebevijje*. Kairo: Mektebetu Ibn Tejmijje.
- Tejmijje I. (1991) *Medžmu'ul-fetava*. Rijad: Daru 'alemil-kutub.
- Valjevac M. (2014) *Ehli-bejt Poslanikova časna porodica*. Novi Pazar: El-Kelimeh.

مينا فاليفاتس ومنصور فاليفاتس

كربلاء - بين التاريخ والتراث

كربلاء مدينة عراقية تعتبر أحد أهم المدن المقدسة لدى الشيعة وذلك لوجود ضريح الإمام الحسين بن علي (حفيد محمد عليه الصلاة والسلام) وأصحابه وأفراد عائلته الذين استشهدوا معه عام ٦١ الهجري في واقعة الطف. وقد قتل الحسين على يد يزيد بن معاوية وهو أول ملك في تاريخ المسلمين. وتعتبر هذه الواقعة من أكثر الوقائع جدلاً في التاريخ الإسلامي فقد كان لنتائج آثار سياسية ونفسية وعقائدية لا تزال موضع جدل إلى الفترة المعاصرة. ومما ورد في المقالة حقائق تاريخية حول هذه الواقعة العظيمة والإشارة إلى طريقة التغلب على ما نتج عنها من النتائج السيئة.

Mr. Mina Valjevac, Dr. Mensur Valjevac

Karbala' - Between History and Tradition

Summary

Karbala' is a city in Iraq where, in 61 Hijri, the grandson of God's Messenger- Husain was killed with another fifteen members of his immediate and distant family. He was killed by Yazid, son of Muawiyah, the first monarch in Muslim history. This event shook the young Muslim state, and its consequences are still felt today. This paper presents historical facts about this great event and suggests the way of overcoming its consequences today.

Dova trpeza Božijih darova

Enes Martinović

profesor islamske teologije
enes.mart7@gmail.com

Sažetak

Komunikacija Boga i čovjeka je obostrana, Objava i dova, tj. u silaznom, odn. uzlaznom smjeru. Dova postaje dovom njenim tihim, iskrenim iznošenjem. Dova se upućuje Bogu, i samo On uslišava dovu. Osobni razgovor izveden iz ljudskog srca, kada je ono u graničnom stanju, predstavlja samu dovu. Središnji sadržaj dove je molba za Božijim oprostom naših grijeha. Akter dove nije samo čovjek, pored njega dovu Bogu upućuju i druga Njegova stvorenja. Sam Muhamed, a.s., je dova i radosna vijest Ibrahima i Isaa, a.s. Potaknuti smo tragati za tajnovitim momentima upućivanjem dove. Čovjek kontinuiranom dovom bolje spoznaje samog sebe. Zahvalnost Bogu je osnova same dove, u kojoj prepoznamo traženo i uslišano. Također, čovjek sebe izgrađuje upućivanjem dove, jer dova insistira na dobročinstvu, odn. aktivnom statusu.

Ključne riječi: dova, srce, komunikacija, tajnovito vrijeme, oprost, nutrina, Božiji poslanici.

Semantičko značenje izraza du'a

Komunikacija Boga i čovjeka je dvosmjerna, tj. od Boga do čovjeka i obratno, verbalnog ili neverbalnog oblika. Verbalna komunikacija podrazumijeva Božiju Objavu (Božija riječ, Sveti tekst), koja je silaznog

pravca, a napose tu je i *du'a* u značenju dove, molbe, molitve, kao *personalna molba*, odnosno razgovor čovjekovog srca, u uzlazećem pravcu, sa Bogom.² Uz verbalnu komunikaciju, tj. Božiju riječ, Sveti tekst, Bog nam se neprestano objavljuje stvaranjem (priroda; čovjek).

Dova (*du'a*)³ je komunikacija sa Bogom, jezičkim znakovima, pokazujući na strukturalnu sličnost pojmova Objava i *du'a*, uz već istaknutu razliku. Bog objavljuje Svoje ajete, znakove (*ajat*), obavezujući čovjeka da (u ajete) vjeruje (*tasdīq*), a čovjek upućuje dovu očekujući Božiji odgovor, koji se prema tekstu Kur'ana označava izrazom istidžabet (*istijābah*), u značenju odgovaranja, uslišavanja. Dova je poglavito verbalna, u posebnim okolnostima može biti i neverbalna, npr. suza, uzdah u stanju izrazite iskrenosti, a istidžabet, odn. uslišavanje je neverbalno. Nemoć istidžabeta, najuočljivija je osobina lažnih bogova.⁴ Kur'an upućuje da se samo Bogu možemo moliti, svjedočeci odsustvo sluha i moći lažnih bogova, da odgovore molbama ljudi. (7:192, 13:14, 35:14, 46:5)

Neverbalnoj komunikaciji odgovara obred salat (*salah*), odn. namaz, koji, istina, sadrži i verbalne elemente, ali ne kao kod dove. Verbalne (kao ni neverbalne) elemente namaza ne kreira čovjek, već su dati od Boga. Dova podrazumijeva iskazivanje vlastitih riječi i osjećanja, gdje se čovjekove misli prenose kroz njegov izričaj Boga.⁵

Definiranjem će biti nedosegnute mnoge istine i aspekti dove. Dova je *najprisniji osobni razgovor s Bogom*, izveden isključivo iz ljudskog srca, koje je u nekom „graničnom stanju“.⁶ Islam poznaje dva načina moljenja,⁷ molitva srca za sljedbenike duhovnog puta (*tariqah*) čini prvi, a drugi način su pojedinačni molitveni zazivi, odn. *dova*. Pojam *dova* vezan je

1 U našoj vjerskoj tradiciji za riječ *du'a* je usvojen pojam *dova*, a nerijetko se koristi i izraz *moliti Boga*, odn. *molba*. Nekada autori termine *namaz* i *dova* prevode molitvom. *Du'a*, u arapskom jeziku je u značenju *zova, dozivanja, prizivanja*. Vidi, Teufik Muftić, *Arapsko-bosanski rječnik*, 3. izd., Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, El-Kalem, Sarajevo, 2004., str. 443.

2 Vidi, Toshihiko Izutsu, *Komunikativni odnos između Boga i čovjeka (I)*, u: *Semantika Kur'ana*, prir. Enes Karić, „Bemust“, Sarajevo, 1998., str. 245.

3 U tekstu će se koristiti, kod nas prihvaćeni, izraz *dova*.

4 Više o tome vidi, Toshihiko Izutsu, *Komunikativni odnos između Boga i čovjeka (II)*, u: *Semantika Kur'ana*, priredio Enes Karić, Bemust, Sarajevo, 1998., str. 301-305.

5 Više vidi, Toshihiko Izutsu, op. cit., str. 245-248.

6 Ibid, str. 302.

7 V., Seyyed Hossein Nasr, *Srce islama: trajne vrijednosti za čovječanstvo*, prijevod E. Karić, R. Hafizović, N. Kahteran, „El-Kalem“, Sarajevo, 2002., str. 172.

za izraz salat, *sallā 'alā*⁸ predstavlja 'moliti se (Bogu) za nekoga, zazivati nekome, od Boga, dobro i blagoslove'. Dova je, kroz religijsko ponašanje, sinonim izrazu ibadet⁹ ('*ibadah*'), odn. bogoštovlje. Dova obuhvata izraz molba, molitva, a salat izraz molitva, dok izrazi molba i molitva ne obuhvataju *dovu* i *salat*.

Isma'il Haqqi al-Bursawi, u svom komentaru Kur'ana, povezuje značenje riječi ramadan (doba vreline, žege), sa saživanjem grijeha u postača.¹⁰ Svojim uslišanjem, i dova izgara grijeha Božijim oprostom.

Dova

Sama vjera je suštinsko iskustvo i način života, što određuje i dovu. Broj blagodati od Boga podarenih čovjeku, potvrđuje Kur'an 14:34, ostaje tajna, „...i ako biste pokušali izbrojiti Allahove blagodati, nikad ih ne biste izbrojali.“¹¹ Najveća nada vjernika je da će Bog zla djela u dobra pretvoriti. (25:70) Božije blagodati čovjek ne može „zaslužiti“, On daruje neizmjereno, bez zasluge. Njegovo darivanje nadvisuje čovjekove želje, očekivanja, molbe. Sva priroda Boga moli, spominje Sveti tekst 24:41, „*ptice krila raširenih*“, i „*Svi oni znaju kako da Ga zazivaju...*“.¹² Poslanik, a.s., nas savjetuje: „*Dova je (istinski) ibadet.*“¹³ Sudbina, odn. Božije određenje može biti promijenjeno, prema riječima Muhameda, a.s., isključivo dovom.¹⁴

Okretanje lica Bogu u dovi simbolizuje predavanje cijelog bića i potpunu pažnju. Čovjekova nutrina je izvor težnji i želja koje u određenom smislu determiniraju ponašanje, ali nisu kriterij valjanosti i korisnosti stanja i postupaka, „...*moguće je da je baš u onome prema čemu odvratnost osjećate Allah veliko dobro dao.*“ (4:19)

Spominjanje Boga (*zikir*) je upravljeno vlastitom srcu, dok je dova upravljena Bogu. Roger Garaudy spominje znakovit stih:

8 Teufik Muftić, op. cit., str. 247.

9 Toshihiko Izutsu, op. cit., str. 303.

10 Enes Karić, Ramazan, neobjavljeni izvor.

11 Muhammed Asad, *Poruka Kur'ana*, prijevod i komentar, prevod Hilmo Čerimović, "El-Kalem", Sarajevo, 2004., str. 368.

12 *Prijevod Kur'ana*, preveo Enes Karić, FF, Bihać, 2006.

13 Hadis bilježe Buhari u *El-Edebu l-mufred*, Ahmed b. Hanbel u *Musnedu*, zatim sva četiri sunena, Hakim u *Mustedreku*.

14 Tirmizi u *Sunenu*, i Hakim u *Mustedreku*.

„Od Boga sve dolazi, i to je objava.
Bogu se sve vraća, a to je molitva.“¹⁵

Čovjek ima otvorene mogućnosti za molbe Bogu, jer Bog je *el-Vehhab*, „[istinski] Darivatelj“¹⁶ 3:8, odn. „Onaj Koji mnogo daruje“¹⁷. Sveti tekst poziva (u: 4:32), da ljudi mole Boga i traže iz Njegovog obilja. Ibrahim, a.s., (*halilullah*, *Prijatelj Božiji*), svjedoči istinu (u: 14:39), da Bog čuje svaku dovu, molbu. Krunski element čovjekove dove je zazivanje oprosta grijeha Božijom milošću. Sura Mu'min u Kur'anu sadrži riječi o Bogu 40:3, *Gafiru* 'z-zenb „Opraštaču grijeha“, što čini drugi naziv ove sure *Gafir*. Također, poznat je opis druge trećine ramazana oprostom grijeha (*magfi-ret*)¹⁸.

Bog čovjeka stvara za velike stvari i daje mu prednost/teret pred ciljem Univerzumom. (33:72) Odanost Božijoj riječi isključuje naklonost drugačijim svjetonazorima. Granice čovjekovog duhovnog identiteta trebaju biti jasno određene: *Allah nijednom čovjeku nije dao srca dva u njegovim prsima!*¹⁹ (33:4)

Božija imena (*el-esmau 'l-husna*) su najljepša (17:110), i On zahtjeva spominjanje njihovo (7:180) obraćanjem Njemu. Ramadān je jedno od lijepih Božijih imena,²⁰ kojima Ga možemo zvati, a u mjesecu ramazanu iftarsko doba je simbolika zazivanja Boga. Poslanik, a.s., otkriva veliku šansu: „Dova koju postač uputi prilikom iftara, ne odbija se.“²¹

Kur'an je optimističan i prema čovjeku je otvorena Knjiga. Učenjem ajeta koji govore o nagradi koju Bog obećava čovjek treba uputiti dovu, tražeći Njegove blagodati. Također, treba uputiti dovu Bogu za zaštitu, prilikom učenja ajeta koji govore o prijetnji i kazni. Postoji dova koja, prema Svetom tekstu, neće biti uslišana, riječ je o molbama prisutnih u Vatri na budućem svijetu, *Ahiretu*, koji su uporno negirali Istinu. (9:80,

15 Roger Garaudy, *Živi islam*, „El-Kalem“, Sarajevo, 2000., str. 46.

16 Muhammed Asad, op. cit., str. 65.

17 *Prijevod Kur'ana*, preveo Enes Karić.

18 Ibn Huzejme prenosi u svome *Sahihu*.

19 *Prijevod Kur'ana*, preveo Enes Karić.

20 Enes Karić, op. cit., neobjavljeni izvor.

21 Predaju bilježe Ibn Madža, Ibn Sunni, Taberani u odjeljku o dovi i Hakim.

40:50, 41:24) S druge strane, dova osobe kojoj je nanesa bol, nepravda, prema poznatim riječima Poslanika, a.s., se ne odbija kod Boga.²²

U djelu *El-Džami' li ahkami l-Kur'an*, el-Kurtubi navodi da je temelj rađanja ljudi Adem, a.s., temelj vjerovjesnika Nuh, a.s., temelj Israilovih sinova Jakub, a.s., temelj knjiga Kur'an, temelj Kur'ana el-Fatiha, temelj el-Fatihe su riječi: *Bismillahir-Rahmanir-Rahim*.²³ Boga treba moliti Njegovim lijepim imenima, kao što su Allah, Rahman, Rahim. Pojašnjenje jednog učenjaka: „Allah, dž.š., odredio je da polovica (...) sure (Fatihe) govori o zahvalnosti i pohvalama, a njezin drugi dio o potrebama čovjeka i njegovim željama.”²⁴

Sam Muhamed, a.s. je dova dragom Bogu, što Poslanik, a.s. potvrđuje: „Ja sam uslišan je dove moga oca Ibrahima i radosni nagovještaj moga brata Isaa.”²⁵ Poslaniku, a.s., data je plemenita uputa (3:159) da oprašta i moli se Bogu za oprost grijeha svojih sljedbenika. Spomenuti ajet (3:159) prije poziva Poslaniku, a.s., da moli za svoje sljedbenike na svom početku afirmiše Bogom datu Muhammedovu, a.s., blagost. Muhammed, a.s., čija praksa predstavlja savršenu viziju islama, molio je za oprost grijeha svojih neprijatelja, što sadrže brojni autentični hadisi, odn. predaje, za bilježene, pored ostalih, kod Buharije i Muslima.

Spominjanjem imena Božijeg, riječima *Allahu ekber (Allah je velik)*, ulazimo u namaz, a spominjanjem imena Božijeg otvaramo nesagledive širine dove. Dova je veliko dobro i za umrle, u čijem smjeru nalazimo dovu nezaobilaznom, u Poslanikovim, a.s., riječima: „Kada čovjek umre, prestaju mu se pisati djela osim u tri slučaja: trajne sadake koju je udijelio, korisnog znanja koje je nakon sebe ostavio i zbog dobro odgojenog djeteta koje uči dove za njega.”²⁶

Vjernik se kroz dovu susreće sa vlastitom nutrinom, upoznavajući pri-tajena područja vlastite ličnosti, što je neophodan proces samoevaluacije. Narav čovjekova, uvjetno kazano, može potisnuti ili bar ometati bri-

22 Taberani u *El-Mu'džemu l-kebir*, Ahmed b. Hanbel u *Musnedu*.

23 Ebu Abdullah Muhammed ibn Ahmed el-Ensari el-Kurtubi, *Tefsir: sveobuhvatni tumač kur'anskih poruka*, sv. 1, prijevod Zijad Dervić, Fahrudin Smajlović, recenzent bos. izd. Kenan Musić, „Bookline“, Sarajevo, 2014., str. 120.

24 Ibid., str. 138.

25 El-Hakim, *El-Mustedrek ales-Sahihajn*, 2/600. Ebu Faris, *Es-Siretu n-nebevije*.

26 Hadis bilježe Muslim u *Sahihu*, zatim Ebu Davud, Tirmizi i Nesai.

gu o vlastitoj duhovnosti: *Kada čovjeka nevolja koja pogodi, tad se Nama moli na strani svojoj ležeći, ili sjedeći, ili stojeći! I kad mu nevolju njegovu otklonimo, on tada – kao da Nam se ni molio nije...*²⁷ (10:12)

Bog je Onaj kome se penje *el-kelimu 'l-tajjib* „riječ lijepa“ (35:10), a postač je onaj, po uputi Poslanika, a.s., koji apstinira od ružne riječi, odn. lažnog govora.²⁸ Božiji darovi nisu nikome zabranjeni (17:20). Prema Tradiciji, Poslanik, a.s., je bio najdarežljiviji u ramazanu.²⁹ Obaviješću Poslanika, a.s., znamo da je Bog ostavio skrivenom najveću noć mjeseca ramazana (*Lejletu 'l-kadr*),³⁰ zatim trenutak u najznačajnijem danu, tj. u petak, posljednji dio noći, koji Kur'an spominje (u: 3:17)...*i oprost u osvit dana tražili!*,³¹ potom vrijeme između ezana i ikameta,³² a skriveni su i drugi važni momenti primanja dove, čime se vjernik potiče na produktivniju aktivnost traganja za dobrom. Nadanje nagradi ramazanskog dobročinstva važna je kao i nada za uslišanjem dove.

Predaja³³ „koliko samo postača mrsi, a koliko samo mrsitelja posti“ može biti poređena sa dovom, jer neki ljudi iskrenim uzdahom, osmihehom/sadakom ili pažljivim pokretom ruke u određenoj situaciji mogu učiniti dovu, dok je druge osobe ni riječima ne mogu dostići.

Zabranom ulaska u Mekku od politeista, Poslanik, a.s., i muslimani ne mogu obaviti hadž te godine, iako se nalaze pred samim gradom, ali uz ustupak muslimanima za obavljanje hadža u slijedećoj godini, u ograničenom trajanju od tri dana. Muslimani su se izuzetno razočarali neobavljanjem hadža te godine, ali je vjetar njihove pramenove kose, sa mjesta iščekivanja pred gradom, odnio u pravcu Kabe,³⁴ tamo gdje im srca teže.

Uvejs el-Kareni je bio čovjek dove. El-Kareni uči dovu za oprost grijeha zajednici Poslanika, a.s., odn. ummetu.³⁵ Darovan je Muhamme-

27 *Prijevod Kur'ana*, preveo Enes Karić.

28 Muhammed ibn Ismail el-Buhari, *Sahihu-l-Buhari*, *Buharijeva zbirka hadisa*, sv. 2., Post, Prvo cjelovito izdanje, preveo Hasan Škapur, Hasan Makić, „Visoki saudijski komitet za pomoć BiH“, Sarajevo, 2009., str. 83.

29 El-Buhari, op. cit., str. 83.

30 Ibid, str. 148.

31 *Prijevod Kur'ana*, preveo Enes Karić.

32 Tirmizi u *Sunenu*, Nesai u *Sunenu*, Ahmed b. Hanbel u *Musnedu*.

33 Ebu Hamid el-Gazali, *Ihau ulumid-din*, *Ožvjljavanje vjerskih znanosti*, knjiga 2, prevod Zuhdija Hasanović et al., „Bookline“, Sarajevo, 2004., str. 100.

34 V., Martin Lings, op. cit., str. 349-355.

35 V., Ebu Hamid el-Gazali, op. cit., knj. 6, str. 72-74.

dovim, a.s., ogrtačem kroz susret sa plemenitim Omerom i Alijom, r.a., čijim traženjem El-Kareni uči dovu za sve sljedbenike Muhameda, a.s.³⁶

Sveti tekst potvrđuje dvije realnosti, tj. traženo i uslišano kod Boga *min kulli mā seeltumūh* (14:34) da Bog daje ...*nešto od onoga što vi tražite od Njega...*³⁷ Bog može odvratiti čovjeka od onoga na što ga tjera njegovo srce³⁸ *i znajte da Allah posreduje između čovjeka i [želja] njegovog srca....* (8:24).

Dova zahtijeva zahvalnost Bogu i njeno mnogostruko uvećano ispunjenje (14:7) Božijom milošću je posljedica zahvalnosti. Jedna od dvije radosti ramazanskog posta je susret postača sa Gospodarem,³⁹ a i sama dova predstavlja svojevrsni susret sa dragim Bogom. Obecanjem *Zovite me, [i] Ja ću vam se odazvati!* (40:60) dova nam se otkriva kao posebna komunikacija, koju vjernik treba inicirati iskreno iz uozbiljene predanosti Bogu, jer i kurtoazna floskula svakodnevnog govora „o Bože...“, iako je „dozivanje“ Boga, daleko je od dove. Poslanikove, a.s., riječi: „Allah, dž.š., pomoći će muslimane zbog nemoćnih među njima, zbog njihovih dova, molitvi i njihove iskrenosti.“⁴⁰

Znakoviti prirodni fenomeni stoje uz najavu vremena ibadeta. Poslanik, a.s., ukazuje na početak ramazanskog posta viđenjem mladača,⁴¹ a učenje dova viđenjem kiše, odn. početka njenog „padanja“.

Pitanje Poslaniku, a.s., o tihom, odn. glasnom dozivanju Boga, tj. da li je On blizu ili daleko, povod je objave⁴² *A kada te robovi Moji za Mene upitaju, Ja sam, doista, blizu!* (2:186). Nastavak ajeta (2:186) *Odazivam se molbi molitelja kada me zamoli*⁴³ potvrđuje, prema Kurtubiju, primanje naših ibadeta kod Boga, gdje je dova u smislu ibadeta, a odaziv u smislu uslišenja.⁴⁴ Zar se dova glasnim izgovaranjem, može opisati dubokom intimom pobožnosti? Dova svoju puninu crpi iz iskrene predanosti Bogu, i dok pokornost Bogu čini korijen iz kojeg izrasta dova vjernika,

36 Feriduddin Muhammed Attar, *Život evlija*, „Kulturni centar IR Iran u BiH“, s.l., s.a.

37 Muhammed Asad, op. cit., str. 386.

38 Ibid, str. 235.

39 El-Buhari, op. cit., str. 84.

40 Predanje bilježe Nesai u *Es-Sunenul-kubra* i Dejlami u *El-Firdevs*.

41 El-Buhari, op. cit., str. 85.

42 Vidi, El-Kurtubi, op.cit., sv. 2., str. 256.

43 *Prijevod Kur'ana*, preveo Enes Karić.

44 El-Kurtubi, op.cit., sv. 1., str. 256

sama dova je čin pokornosti. Tihim iznošenjem dova biva dovom, *Molite se svome Uzdržavatelju skrušeno, i u tajnosti srca svojih*⁴⁵ (7:55). Objavom Svetog teksta: *Zovite Mene. Odazvat ću vam se*⁴⁶ (40:60) drugovima Polanika, a.s., nije bilo jasno na koju stranu da se prilikom upućivanja dove okrenu? Povodom toga je Bog objavio: *...kuda god se okrenete, pa - tamo je Allahova strana.*⁴⁷

Ibrahim, a.s., sa sinom Ismailom, a.s., nakon dove da Gospodar učini *ovu zemlju sigurnom*⁴⁸ (2:126) odgaja nas da se dove Bogu trebaju graditi na aktivnom statusu, odn. predanom dobročinstvu, gdje oni podižući *el-kava'ide mine 'l-bejti* temelje Hrama, mole Boga, koji je *es-Semi'* i *el-'Alim*, za primanje ovog dobra (2:127): „*O naš Gospodaru! Primi ovo od nas! Ti, zbilja, sve čuješ, i sve znaš!*“ Ibrahim i Ismail, a.s., mole Boga za vlastitu predanost Njemu, a zatim da On njihovo buduće potomstvo pretoči u zajednicu predanu Bogu, i na koncu za poslanika *između njih samih*⁴⁹ (2:128-129). Fazlur Rahman konstatira da, uz malo truda, i Bog je na čovjekovoj strani,⁵⁰ čime se bolje shvata princip da kada čovjek opravda vlastitu odgovornost, dova će mu priteći u drugoj, čovjeku često nepremostivoj, fazi puta prema cilju.

Božiji poslanici, a.s., nas podsjećaju da je dova ustvari aktivno življenje vjere. Adem, a.s., sa suprugom moli Boga za oprost i milost nakon učinjenog grijeha, što je važan obrazac pokajanja svakog čovjeka, *Njih dvoje odgovoriše: „O, Uzdržavatelju naš! Mi smo, zbilja, zgriješili protiv sāmih sebe – i ako nam ne podariš oprost i ako nas ne obdariš milošću Svojom, mi ćemo, zaista, izgubljeni biti!*“⁵¹ (7:23)

Dovama Nuha, a.s., Bog udovoljava, gdje su jedne dove bile kazna nepopravljivom narodu, a druge spas nekolicini dobrih. Bog se *divno* odazvao Nuhu, a.s., (37:75-79) na njegovu pozivu, spasiš ga sa porodicom: *I, zaista, upravo zbog toga, Nuh nas je pozvao – a kako divan je bio Naš odziv: jer Mi spasismo njega i njegovu porodicu od one strašne nesreće*

45 Muhammed Asad, *Poruka Kur'ana*, str. 204.

46 *Prijevod Kur'ana*, preveo Enes Karić.

47 El-Kurtubi, op.cit., sv. 2., str. 80.

48 M. Asad, op.cit., str. 26.

49 Ibid, str. 27.

50 V., Fazlur Rahman, *Glavne teme Kur'ana*, prijevod Enes Karić, „El-Kalem“ : „CNS“, Sarajevo, 2011., str. 55.

51 M. Asad, op. cit., str. 198

*i učinismo da njegovi potomci ostanu [na zemlji]; i Mi pustismo da ga se sjećaju kasnija pokoljenja: Mir neka bude Nuhu u svim pokoljenjima.*⁵² Božiji odziv dobrom čovjeku pretače se u trajno blagostanje.

Ibrahim, a.s., moli Boga da blagodati Njegove budu darovane pješčanoj, tada pustoj dolini današnjeg grada Mekke, u kojoj je on nastanio svoju porodicu (14:37).

Riječi Zekerijaa, a.s., tiho zazvane, predstavljaju najljepše kazivanje o dovi: *...a nikada, kad sam Te zamolio, ja nisam očajan bio.*⁵³ (19:4) Zekerija, a.s., Bogu upućuje molbu za vlastiti porod (3:38) da bi na svetom mjestu od meleka bio obaviješten (u: 3:39) o sretnom ishodu - rođenju Jahjaa, a.s. Također, takva radosna vijest od Boga stigla je i Ibrahimu, a.s., kao odgovor na dovu (37:100-101).

Dove Jakuba, a.s., tugujući za sinom Jusufom će biti uslišane i Jusuf, a.s., će poslije niza teškoća, doživjeti veliki uspjeh (12:18).

Nuh, a.s. je na svoj narod zazvao vodu (kišu) kao kaznu od Boga, a Musa, a.s., je za svoj narod zazvao vodu (izvori, vrela) kao životni resurs (2:60). Za razliku od dova Ibrahima, Jakuba i Zekerijaa, a.s., za njihovu djecu, Nuhova dova za spasenje sina nije primljena (11:45-46). Nuh, a.s. moli za sina, što mu Bog zabranjuje (11:46), a Ibrahim, a.s., moli za oca. Ibrahim, a.s., saopštava svome ocu da će moliti Boga za njegov oprost (60:4), ali da ga od Boga ne može odbraniti.

Jedno od najutješnijih kazivanja Svetog teksta i dramatičnim trenucima koji kulminiraju u dovi morskih dubina vezano je za Junusa, koji priznanje vlastite krivice, moli Boga za oprost i spas od teškog iskušenja nakon napuštanja svog naroda (21:87-88).

Musaova, a.s., dova (20:25-35) je značajno kazivanje, koju Bog prihvata i što potvrđuje (20:36), između ostalog, i ojačanje Musaa, a.s., bratom Harunom, a.s. Kur'an sadrži jasnu obavijest da je Bog Musau i Harunu, a.s., uslišao dove o uništenju Faraona (10:89). Nuhovom, a.s., dovom uništen je zao narod, a dovom Musaa, a.s., uništen je zao čovjek, Faraon.

Musa, a.s., je učio dovu zaštite nakon ubistva čovjeka u Egiptu (28:21), a Jusuf, a.s., učio dovu zaštite (12:33-34) protiv lukavstva žena. Merjem

52 M. Asad, op. cit., str. 686

53 *Prijevod Kur'ana*, preveo Enes Karić.

izgovara dovu zaštite protiv ljudskog oblika u kojem se pojavljuje melek, glasnik Božiji (19:18).

Habil, Ademov, a.s., sin, zatražio je od Boga da usliši dove i molitve učinjene na tom mjestu, što je Bog i uslišao. Muhammed, a.s., to potvrđuje: „Ja (Poslanik), Ebu Bekr i Omer posjećujemo to mjesto svakog četvrtka.“⁵⁴ Ibrahim, a.s., je susreo Zulkarnejna i učio dovu za njega koji pješke dolazi na hadž.⁵⁵

Mnogo muslimanskih naučnika će tvrditi da je Hidr još uvijek živ, dokazujući time što je on ukopao Adema, a.s., nakon potopa, čime će se dova Adema, a.s., da dugo živi onaj ko ga ukopa, odraziti upravo na njega. Drugi će, pak kazati da je Hidr još uvijek živ jer je pio sa Izvora života.⁵⁶

Uzejr, dobri rob Božiji, uči dovu za slijepu staricu, čime joj Bog vraća vid. Naime, Uzeir se, nakon jednog stoljeća od vlastite smrti Božijom voljom vraća na ovaj svijet. Našavši svoju kuću, susreo je spomenutu stariću koja je u davnoj prošlosti bila njegova mlada sluškinja.⁵⁷

Muhammedovom, a.s., dovom Bogu, dž.š., majka njegovog najboljeg prijatelja Ebu Bekra postaje muslimanka,⁵⁸ čime je ispunjena velika Ebu Bekrova želja, dok Abdullah b. Ubejj b. Selul, čovjek koji je inicirao konflikt među muslimanima u Medini, odbija Muhamedovu, a.s., dovu za svoj oprost kod Boga, čime dodatno potvrđuje vlastitu hipokriziju. Kur'an spominje Poslanikovo, a.s., nuđenje dove za oprost i oholo neprihvatanje ove plemenite Poslanikove geste od licemjera (63:5). Također, za dječaka Abdullaha ibn Abbasa, r.a., koji je imao samo trinaest godina, Poslanik, a.s., uči dovu: „Allahu, poduči ga propisima vjere i tumačenju Kur'ana.“⁵⁹

Poslanikovo osamljivanje u pećini Hira6o podsjeća na utihnuti ambijent činjenja dove. Kao što melek pere srce Poslanikovo, a.s., u Noći

54 Ibn Kesir, *Priče iz Kur'ana*, „Ilum“, Bužim, 2007., str. 11.

55 Ibid, str. 95.

56 Ibid, str. 52-53.

57 Ibid, str. 88-89.

58 Ebul Hasan Ali el-Husni en-Nedewi, *Život Božijeg Poslanika*, Tuzla, 2004., str. 36.

59 El-Kurtubi, op. cit., sv. 1., str. 26.

60 Vidi, Martin Lings, *Muhammed: život vjerovjesnika islama zasnovan na najranijim izvorima*, „Connectum“, Sarajevo, 2004., str. 60-61.

Mi'radža,⁶¹ vjernik može očistiti svoje srce prije svega namazom, postom ramazana, dovom i drugim plemenitim djelima. Dovu predajemo Njemu, Koji osim šapata i skrivenih misli o nama zna i nama nespoznatljivo (67:13).

Poslanikova, a.s., dova u ramazanu, vezana za bitku na Bedru, bila je zazivanje Božije pomoći za muslimane.⁶² Pred bitku na Bedru, Poslanik, a.s., okrenut u pravcu Ka'be sa podignutim rukama učio je dovu: „O Allahu! Ispuni ono što si mi obećao! O Allahu! Ako ova skupina bude uništena, niko Te više na Zemlji neće obožavati!“⁶³

Ibn Kesir bilježi detalj upućivanja dova Bogu, najboljeg i najgoreg čovjeka, Musaa, a.s., i Karuna. „Karun se pojavio pred svojim narodom u raskoši, sa raznolikim bogatstvom prošavši pored Musaa, a.s., dok je on podsjećao narod na Boga. Narod se, zadivljen prizorom, okrenuo Karunu. Na pitanje Musaa, a.s., zašto to čini? Karun daje ponudu: ‘O Musa! Ti si počašćen poslanstvom, a ja bogatstvom. Ako hoćeš, ti možeš učiniti dovu Bogu protiv mene, a ja ću učiniti dovu Njemu protiv tebe.’ Musa, a.s., mu, kao i Faraonovim čarobnjacima, daje prednost: ‘Želiš li da ti počneš?’ Karun prihvata i upućuje dovu, na koju nije bilo odgovora. Tad Musa, a.s., čini dovu Svemogućem protiv Karuna: ‘O Bože! Naredi Zemlji da mi danas bude pokorna!’, što mu je Bog dozvolio. Zatim, nastupa Musaova, a.s., dova: ‘O Zemljo! Uzmi ih!’ i ona ih je progutala do njihovih stopala. Zatim je rekao: ‘Uzmi ih!’ i ona ih je progutala do njihovih koljena. Zatim je rekao: ‘Uzmi ih!’ i ona ih je uzela do njihovih ramena. Zatim, rekao je: ‘O Zemljo! Prinesi njihova blaga i riznice!’ One su bile prinijete dok ih nisu ugledali, a zatim je Musa, a.s., pokazao svojom rukom govoreći: ‘Idite, sinovi Levijevi!’ I oni su potonuli u Zemlju.“⁶⁴

Dova nije pasivno iščekivanje Božije intervencije, već angažirana posvećenost izazovima kao realnosti života. Poznata je dova kojom se Poslanik, a.s., u vlastitoj boli zbog neuspjeha pozivanja građana Taifa u vjeru, obraća Bogu: „Allahu, Tebi se žalim na slabost moje snage, nedostatak

61 Više vidi, Muhammed Hamidullah, *Muhammed, a.s., Život*, knjiga 1, 3. izd., „El-Kalem“, Sarajevo, 1990., str. 138.

62 Martin Lings, op. cit., str. 199-200.

63 Ibn Kesir, op. cit., str. 55.

64 Vidi, Ibid, str. 64.

izlaza i ljudsko poniženje. O Najmilostiviji, Ti si Gospodar nejakih, Ti si moj Gospodar, pa kome me prepuštaš? Tuđincima koji su nemilosrdni prema meni ili neprijatelju kome daješ vlast nada mnom? Stvoritelju moj, ako Ti nisi srdit na mene, onda ni za čim ne žalim, jer je Tvoj oprost za mene veći. Utječem se svjetlom Tvoga Lica, kojim si rastjerao tmine i uz koje biva boljitak Dunjaluka i Ahireta, od toga da srdžbu Svoju na mene spustiš, ili budeš ljut na mene. Tebi pripada naklonost sve dok ne budeš zadovoljan. Nema snage niti moći osim uz Tebe.⁶⁵

Poslanik, a.s., će postaviti nekoliko pitanja Imranovom ocu Husajnu.

„O Husajne, koliko bogova obožavaš?“ „Sedam na Zemlji i jednog na nebu“, odgovori on. „Ako te pogodi kakva nedaća, kojem od njih dovu upućuješ?“ „Onome koji je na nebu!“, odgovorio je Husajn. „A kad propadne imetak, kome dovu upućuješ?“ „Onome koji je na nebu!“, odgovorio je. Vjerovjesnik, a.s., na to mu je rekao: „On ti se jedini odaziva, a ti Mu druge smatraš ravnim! Zar si s time zadovoljan u blagostanju ili se bojiš da će te Allah prevariti?“ „Ni jedno od to dvoje“, odgovorio je.

Husajn je rekao: „Nikad nisam razgovarao sa nekim poput njega. Vjerovjesnik, a.s., zatim mu je rekao: „O Husajne, primi islam, bit ćeš spašen!“ Husajn je odgovorio: „Ja imam porodicu i pleme, šta ću reći?“ Poslanik, a.s., reče: „Kaži: ‘Moj Allahu, od Tebe tražim da me uputiš na ono što je ispravno i da mi povećaš znanje koje će mi koristiti.’“ Husajn je to izgovorio i nije ni ustao, a već je primio islam.⁶⁶

Redukcionističko poimanje dove prisutno je kroz doživljaj naravi iste, isključivo za zadobijanjem materijalnog dobra. Materijalno blagostanje u svojoj dostatnosti, ali i u umanjenju, iskušenje je čovjeku. Iskušenjem čovjeka se smatra *fe-ekremehu ve ne'amehu*, tj. udobnost života, a također i *fe-kadere alejhi rizkahu* umanjene imetka (89:15) ... *kada ga Uzdržavatelj njegov iskušava Svojom velikodušnošću i pušta ga da uživa život udobni, on kaže: „Moj Uzdržavatelj je [s pravom] velikodušan prema meni!“*⁶⁷ Na drugoj strani, čovjek smatra gubitak bogatstva dokazom „Božije nepravde“,⁶⁸ ...*kada ga On iskušava uskraćivanjem opskrbe, on kaže:*

65 Taifsku dovu sadrže brojne biografije Poslanika, a.s.

66 Ibn Hadžer, *El-Isabe fi temjizis-sahabe*, 1/337.

67 M. Asad, op.cit., str. 974.

68 Ibid.

„*Moj me Uzdržavatelj osramotio!*“⁶⁹ (89:16), a ne iskušavanjem od Milosnog Boga, jer On daje početak i kraj, *On koji je stvorio smrt kao i život, kako bi vas mogao staviti na kušnju [i tako pokazati] koji je od vas najbolji u ponašanju...*⁷⁰ (67:2)

Dova: zaključno razmatranje

Čovjek je značajno biće, između ostalog, i stoga što može komunicirati sa Bogom. Ramazanski post je štit, prema riječima Poslanika, a.s.,⁷¹ ali i dova ima funkciju zaštite čovjeka. Utjeha srcu koje je posjetila tuga je u dovi, i nada kada se strepi pred nepoznanicom sutrašnjeg dana. Jedino čovjek uznemiren do krajnosti u mogućnosti je uputiti Bogu riječi. Dova, koja za izvor ima ljudsko srce, želi dohvatiti čovjekov unutarnji svijet, u suprotnom dova se neće izvititi sa ivica pukih riječi na dublja značenja i simbole. U dovi dižemo ruke/dlanove tražeći Božije darove, a i sami osjetilni organi našeg bića su dio brojnih blagodati podarenih nam od Boga. Čovjek se samopotvrđuje, i iznova svaki put, dovom svjedoči svoju pobožnost, čime dova postaje njegov saputnik i svjedok pred Bogom.

Raskrivanjem vlastitih boli pred dovom ulazi se u grad tajni i skrovitih iskustava, jer kako čovjek da očekuje toplinu Sunca, ostajući u hladnoj sjeni svoje otuđenosti. Na drugoj strani, kao što zrake Sunca, u nekim situacijama, mogu nanijeti opekotine čovjeku, tako i mnoge dove Bogu ne bi bile korisne za nas. Kucanje na vratima Božije dobrote je stalna dova, koja se smiruje u ljudskoj intimi, razvijajući vrline kod čovjeka. Vjernik tada duhom raste vertikalno, kao što se vertikalno uspinje i sama dova, koja u stanjima zahvale i strpljenja postaje zaokruženim činom dobra.

69 Ibid, str. 974.

70 Ibid, str. 895.

71 El-Buhari, op. cit., str. 77.

استجابة الدعاء - مائدة بالهدايا من الله

إن اتصال ما بين الله عز وجل وبين الإنسان له اتجاهان، اتجاه من الله تلقاء الإنسان والآخر معاكس له، خطايا كان أو غير خطايا. أما الاتصال الخطائي فهو عبارة عما يوحيه الله عز وجل على الإنسان بشكل القول، والذي هو ذو اتجاه نازل، ودعاء الإنسان نحو الله، وهو ذو اتجاه صاعد. ينزل الله آياته وهو يلزم الإنسان بتصديقها ويوجه الإنسان دعاءه وهو يرجو من الله استجابته، فالدعاء اتصال خطائي والاستجابة غير خطائي. وأما العجز عن الاستجابة فهو من أبرز ما تتصف به الآلهة المتخذة من دون الله.

Enes Martinovic

Du'as: Buffet of God's Gifts

Summary

Communication of God and man is two-way street, i.e. from God to man and vice versa, in a verbal or non-verbal form. Verbal communication implies God's revelation in the words (God's books), which is of a descending nature, and especially there is the du'a, in the meaning of appeal, prayer as a personal request, or conversation of the man's heart with God, in the ascending nature. God reveals His verses (ayat), signs, and commands a man to believe in them (tasdiq), and man offers a prayer, expecting God's answer, which is, according to the text of the Qur'an, signified by the expression *istijabah* in the meaning of hearing and answering. The du'a is verbal, and the *istijabah*, or the answering, is nonverbal. The inevitability of the *istijabah* is the most obvious feature of the false gods.

Rodne kapi Resulullahovog ummeta

Hamza Muratspahić

ma

hamza.muratspahic@islamska-skupnost.si

Sažetak

U radu se govori o izravnom doprinosu predislamske i islamske arapske književnosti, napose poezije, percepciji i pohvalnom govoru o poslaniku Muhammedu, a.s. Težište je na dvojici najznačajnijih arapskih pjesnika: Ka'bu ibn Zuhejru i Hassanu ibn Sabitu. Činilo se vrijednim istaći način i povode prelaska na islam, kontekst u kojem su djelovali i sadržaj njihove poezije u pogledu doprinosa širenju lijepe riječi o Poslaniku, a.s., te jačanju islama i borbenog duha kod prve generacije muslimana.

Ključne riječi: ljubav prema Muhammedu, a.s., predislamska poezija, muallaka, arapska kasida, Kasidei-burda, Ka'b ibn Zuhejr, Hassan ibn Sabit, oslobođenje Meke, mevlud

Uvod

Voljeni poslanik Muhammed, a.s., poslan kao milost svim svjetovima je najcjenjenije biće koje je hodilo Zemljom. Ljubav spram Resuli-ekrema iskazivana je gotovo kroz cijelu povijest islama na razne načine. Pera su se hvatali i riječi uzimali oni koji su na sebi svojstven način nastojali govoriti o ljubavi prema Poslaniku, a.s., i njegovim plemenitim osobinama. Ličnost Muhammeda, a.s., je dosta rano inspirirala i pjesnike, pa i one u prelazu iz džahilijeta u islam a koji su radili i djelovali pod utjecajem

islama i svoje nadahnuće pronalazili u Kur'anu i Sunnetu. U njihovoj originalnoj poeziji i stihovima posebno mjesto imali su oni u kojima se pohvalno govorilo o Poslaniku, a.s.

O nastanku i počecima predislamske poezije, kako navodi Jusuf Ramić, vrlo malo se zna. On se u djelu *Obzorja arapsko-islamske književnosti* posebno osvrnuo na završnu fazu u razvoju arapske predislamske poezije. Arapska poezija u predislamskom dobu iznjedrila je *muallaku* kao biserje originalne i izuzetno sadržajne predislamske poezije. Nastale su na Ukazu, sajmu poezije u predislamskom dobu, a najbolje ocijenjene pjesme napisane su na pergamentu i obješene o zid Kabe.

Arapska kasida¹ "sa svojih pedeset ili sto pedeset stihova ima jedinstvenu rimu od prvog do posljednjeg stiha". Dobile su ime po rimi, pjesma koja se rimuje na slovo *l* naziva se *lamija* ili koja se rimuje na slovo *r* naziva se *raija* itd.² Najznačajnije odlike ove poezije, kako navodi Jusuf Ramić, jesu sljedeće: preuzimanje odlomaka iz Kur'ana (iktibas), ponavljanje (tekrar), uvjeravanje zakletvom (el-kasem), kur'anska kazivanja (el-kasas) u poeziji, kur'anske misli (el-efkar) u poeziji te riječi islamskog porijekla.³ U navedenom djelu ističe da su među najpoznatijim pjesnicima bili: Lebid ibn Rebi'a, Hassan ibn Sabit, Ka'b ibn Malik, Ka'b ibn Zuhejr, Abdullah ibn Revaha i Nabiga el-Dža'di.

Pjesništvo ogrnuto poslaničkim plaštom

Mnoga djela iz povijesti islama svjedoče o njihovom životu i prelasku na islam. Događaji vezani za Ka'bov prelazak na islam doista su inspirativni i od značaja u muslimanskoj povijesti. Naime, ovakvi i slični primjeri ostali su upečatljivi po tome što su takvi poput Ka'ba bili uzorni muslimani i djelom svojim su iskazivali ljubav spram Poslanika, a.s., i potvrđivali njegovo poslanstvo. Ka'b je iz doma svojih roditelja odaslao Budžejra u Medinu, koji se tamo sastao sa Ebu Bekrom a zatim i sa Poslanikom, a.s., te primio islam. Njegov brat Ka'b potom dolazi u Medinu i u Poslanikovo džamiji kazuje svoju poznatu pjesmu *Banet Su'adu* (Otišla

1 Kasida je oznaka određene vrste staroarapske pjesme (ode). Usp. Nerkez Smilagić, *Leksikon islama*, Mladinska knjiga, Ljubljana, 1990, odrednica *Kasida*.

2 Usp. Jusuf Ramić, *Obzorja arapsko-islamske književnosti*, El-Kalem, Sarajevo, 1999, str. 11-12.

3 *Ibid.*, str. 49-59.

je voljena Suada), u prvom kazanom stihu lijepo se izrazio i pohvalio je Poslanika, muhadžire i ensarije, a zauzvrat je dobio Poslanikov ogrtač (*burdu*)⁴ po kome je ušla u povijest književnosti kao *Kasidei-burda* ili *Pjesma plašta*. Upravo je time Poslanik, a.s., istakao estetsku dimenziju pjesništva i „svojom mudročću, blagonaklonošću i vizionarstvom ogrnuo u *njegovoj novoj poetici*“, a čin ogrtanja pjesništva poslaničkim plaštom smješta se duboko u kontekst njegove misije.⁵

Historičari navode da je i on jedan od pjesnika politeista koji su u početku vrijeđali Poslanika i muslimane. Naime, nakon što je dobio pismo od brata koji je u Medini primio islam, a u kojem mu kazuje da ga je Poslanik osudio i stavio van zakona te da ga poziva u Medinu, Ka'b je zatražio zaštitu jednog plemena. Oni su to odbili pa odlazi u Medinu, gdje je počeo kazivati svoju pjesmu *Banet Sua'du* i nakon stiha:

„Inne-r-Resule le nurun justeda'u bihi...”

kao nagradu dobija Poslanikovu burdu. Burda je bila rekvizit hilafeta, koja se i danas nalazi u Istanbulu među ostalim rekvizitima. Iako ima manje vjerskog sadržaja, kroz njegovu kasidu saznajemo da Ka'b zna da je Uzvišeni Allah objavio Poslaniku Kur'an, koji on svodi samo na uputu (*mev'iza*) i učenje (*tertil*). Spominje i hidžru, ali ne u smislu prekretnice u historiji islama, zatim i muhadžire i ensarije, pri čemu je zanemario prave motive njihove seobe kao i zasluge za islam.⁶

U sljedećim stihovima pohvalio je muhadžire, ashabe, gorde i smjele borce koji idu u bitku dok kukavice zaostaju:

*Ne uzohole se kad im koplja pogode neprijatelja,
ne klonu kad sami budu pogođeni.
Udari koplja mogu samo da ih pogode u grudi,
ne uzmiču kad se nađu pred smrtonosnim virom.*

4 Pokrivalo od vune, u upotrebi još prije islama. Kada bi se razmotalo, danju bi bilo ogrtač, a noću pokrivač. Poslanikova burda ostala je slavna u povijesti islama. N. Smailagić, *Ibid.*, str. 105.

5 Više o simbolici *Pjesništva i Plašta* pogledaj: Esad Duraković, *Takvim za 2016*, „Pjesništvo pod plaštem poslanika Muhammeda, a.s.“, El-Kalem, Sarajevo, 2015, str. 24-25.

6 Usp., J. Ramić, *Ibid.*, str. 122-123.

U ovoj kasidi od pedeset osam stihova, koju možemo podijeliti na dva dijela, ima dosta riječi i termina islamskog porijekla kao npr. *Resul* (Poslanik), *Resulullah* (Allahov Poslanik), *huden* (uputa), *mev'za* (pouka), *bi iznillahi* (Allahovim dopuštenjem), *bi batni Mekketi* (usred Meke), *Er-Rahman* (Samilosni).

Na drugoj strani, ličnost Poslanika, a.s., kod Hassana ibn Sabita, brata Zejda ibn Sabita, poznatog pisara Božijeg Poslanika, mnogo je jasnija. U Medini je primio islam i od tada bio stalno u Poslanikovoj blizini. Pjesme njegove pisane su jednostavnim stilom i jezikom. Kod njega je Poslanik najbolje Allahovo stvorenje,⁷ čestit, pravedan, pravovjieran i odan, čuvar Allahove objave. Zabilježeno je da je Poslanik, a.s., prilikom gradnje džamije u Medini i kasnije u Bici na Hunejnu kazivao stihove u *redžezu*, nešto između poezije i proze, kao rimovana proza. Evo takvih stihova:

*Allahu moj, nema života, osim života poslije smrti.
Molimo Te, ensarijama i muhadžirima Ti oprosti.
Ja sam Vjerovjesnik, a ne lažov
ja sam potomak Abdulmuttalibov.⁸*

Ovo nam govori da je Poslanik, a.s., dopuštao i pjesnicima da kazuju njegove hadise u stihovima. Jednom prilikom kada je Abdullah ibn Revaha⁹ obilazeći sa Poslanikom oko Kabe kazivao stihove, Omer mu je prigovorio pa je Poslanik reagirao i rekao: "Pusti ga, Omere, stihovi će na njih brže djelovati nego odapete strijele!"

Pozivajući se na Kur'an i Poslanika, a.s., Hassan ibn Sabit ukazuje na san Božijeg Poslanika da će muslimani sigurno ući u Meku bez straha:

7 Jedan dječak je upitao oca: "Babo, zašto se ime Muhammeda, a.s., uvijek vezuje uz ime Uzvišenog Boga?" Otac reče: "Sine, zato što svijetu niko nije donio više dobra od Muhammeda, a.s." Usp. Kenan Musić, *U susret Resulullahu, posljednjem Božijem Poslaniku*, izdavač autor, Sarajevo, 2013, str. 11.

8 Usp., J. Ramić, *Ibid.*, str. 65-66.

9 Abdullah ibn Revaha, pjesnik među drugovima Resulullahu, upitan da opiše njegov izgled, odgovorio je: „Tako mi Gospodara, u mojim očima njegovo lice bilo je ljepše od samog Sunca". Usp. *Ibid.*, str. 24-25. Također, ovaj ensarija je bio treći komandant muslimanske vojske prilikom Bitke na Mu'ti. Nakon što je poginuo, ulogu komandanta preuzeo je znameniti vojskovođa Halid ibn Velid.

*Ako nam se sklonite, umru ćemo obaviti,
bit će to pobjeda i san će se ostvariti.¹⁰*

U stihovima *Hemzije* Hassana ibn Sabita, posebno drugom dijelu kaside koja je kazana u islamskom periodu, možemo rekonstruirati povijest islama od prve do osme hidžretske godine, od Bitke na Bedru, zatim Uhudu, Hudejbiji te Oslobođenje Meke osme hidžretske godine. U ovoj kasidi predvidio je da će muslimani ući preko prevoja Keda' te ukazao na duhovne i materijalne snage kojima su muslimani raspolagali. Duhovne su bile Allahova pomoć i moć, meleki u redovima muslimanske vojske i vjera u grudima muslimana. Daje prednost duhovnim snagama, a ističe da materijalne mogu biti djelotvorne samo udružene sa duhovnim snagama.¹¹ Žene spomenute na kraju stihova su politeistkinje Meke. Pa kada je Poslanik, a.s., na Dan oslobođenja Meke vidio žene koje svojim pokrivačima pokušavaju zaustaviti muslimansku konjicu, prisjetio se ovih stihova i zatražio od Ebu Bekra da mu ih kaže.¹²

Idolopoklonici su spriječili muslimane da obave umru šeste god. po H., kada je Poslanik izašao s njima, pa je nakon takve jedne zaoštrene situacije Hassan ibn Sabit kazao ove stihove i zaprijetio idolopoklonicima. On traži mir od njih i da oslobode put kako bi muslimani ušli u Meku i obavili umru, a u suprotnom poručuje da sačekaju dan kada će Allah pomoći boljeg da pobijedi.

Evo tih stihova:

*U suprotnom, strpite se do dana određenoga,
Do dana kada će Allah pomoći boljega.*

10 U ovom slučaju imamo na umu Riječi Uzvišenoga: *Allah će obistinuti san Poslanika Svoga da ćete, sigurno, u Časni hram ući sigurni - ako Allah bude htio - neki obrijanih glava, a neki podrezanih kosa, bez straha. On je ono što vi niste znali znao i zato vam je, prije toga, nedavnu pobjedu dao* (El-Feth, 27).

11 Resulullah naređuje vojsci da ne ugrožava ničiju sigurnost te je muslimanska vojska ušla bez sukoba. Ovo je bio dan milosti, kazao je Poslanik, *dan kada će se Meka poštovati i kada se Kurejšijama ništa zlo neće učiniti*. Resulullah je ponizno ušao u Meku "toliko da mu je ahmedija na glavi dodirivala jahalicu na kojoj je jahao". Ušao je učeći ajete sure Feth: *Zaista ti je Allah dao pobjedu* (El-Feth, 1). Usp., J. Ramić, *Ibid.*, str. 184-185.

12 Usp. *Ibid.*, str. 86.

*Džibrili-Emin, Allahov Poslanik je među nama,
I Ruhul-Kuds, kome nema ravna među vama.*¹³

Hassan ibn Sabit "razoružao" je i Ebu Sufjana, pa je koristeći satiru podvrgao ruglu Ebu Sufjana zbog njegovog bježanja sa bojnog polja u Bici na Bedru, te slučaj kada su njegovi bajraktari padali jedan za drugim na Uhudu te je na kraju ostala samo jedna žena koja je podigla zastavu do kraja bitke. Idolopoklonicima su najteže padali satiričnim duhom prožeti stihovi.¹⁴

Kod nas je malo pisano o ovom pjesniku. Neke stihove prepjevao je Safvet-beg Bašagić a oni u njegovom prepjevu glase:

*Nije moja zjenica ljepšeg vidjela,
Nit je žena od tebe milijeg rodila.
Ti si stvoren onako, kako si ti htio;
Stvoren si bez mahane – i lijep i mio!¹⁵
Moja pjesma Muhammedu nije slave pribavila,
Nego se je moja pjesma – s Muhammedom proslavila.*

Inače, ove stihove Hassan ibn Sabit spjevao je povodom rođenja Poslanika Muhammeda, a.s., a Bašagić je iste uključio u svoj *Mevlud*. Prva dva stiha citirao je u originalu i prepjevu, a treći je uzeo kao moto *Mevluda*.¹⁶

Pohvala Poslanika, a.s., u mevludima

Mevlud se kod nas učio po džamijama, musallama i tekijama, a kod bosanskohercegovačkih muslimana ostao je na dostojnoj visini. Pored

13 Svi prijevodi stihova te definicije iz klasične islamske stilistike autor djela *Obzorja arapsko-islamske književnosti* preuzeo je od Sulejmana Grozdanića, *Stara arapska poezija*, Svjetlost, Sarajevo, 1971.

14 Usp. J. Ramić, *Obzorja arapsko-islamske književnosti*, str. 92-95.

15 Usp. *Zbirka mevluda: Sve stvoreno učini se veselo*, Predsjedništvo Udruženja islamskih vjerskih službenika u SR BiH, Sarajevo 1988, str. 288. Zbirka sadrži: „Mevlud od Sulejmana Čelebije na turskom originalu“, „Mevlud od Salih Gaševića“, „Mevlud Safvet-bega Bašagića“, „Mevlud Seida Zenunovića“ i „Mevlud Rešada Kadića“.

16 Inače, mevlud predstavlja jedan od simbola bošnjačkog identiteta. "Tradicija obilježavanja mevluda u Bosni i Hercegovini naslanja se na bogato naslijeđe te vrste obreda islamskih naroda, posebno osmanskih Turaka, sa kojima su Bošnjaci dijelili zajedničku sudbinu više stoljeća". Usp. Enes Kujundžić, "Mevlud kao jedan od simbola bošnjačkog identiteta", preuzeto sa: www.islamskazajednica.com, posljednji pristup 20.12.2016.

mevluda napisanih na našem jeziku, onaj što ga je spjevao Mirza Safvet (Safvet-beg Bašagić) je spjev o Poslaniku, a.s, izuzetne književne vrijednosti, a uzima sve više maha u izvedbama mevludskih svečanosti u našim krajevima.¹⁷ Dvanaesti rebiu-l-evvel je dan od velikog značaja za muslimane, u kojem muslimanski narodi kako kod nas tako i u cijelom svijetu oživljavaju uspomenu na Poslanika, a.s., koji je izveo generacije naroda iz života neznanja i tame na svjetlo Upute i uzvišene vjere islama.

Pjesnici u prijelaznom dobu iz džahilijeta u islam

S druge strane, bilo je i onih pjesnika koji nisu nikada prešli na islam a iznjedrili su najoriginalnije duhovne sedimente unutar poetskog izraza arapsko-islamske književnosti i umjetnosti. Oni predstavljaju autentičan doprinos duhovnom životu čovječanstva. Mejmun ibn Kajs el-A'ša¹⁸, pjesnik koji je živio prije i poslije pojave islama, iza sebe je ostavio čuvenu himnu posvećenu Muhammedu, a.s.¹⁹ Poslanika naziva "sinom" Hašimovim. Oni koji su se bavili njegovom poezijom smatraju da ovim želi kazati da je Poslanik velikodušan i darežljiv kao djed mu Hašim. Ipak, njegovi motivi bili su materijalne, a ne ideološke ili druge prirode, pa je odustao od susreta s Poslanikom, a.s., nakon što su mu Ebu Sufjan i druge Kurejšije ponudile stotinu deva kao nagradu.

Umejje ibn Ebi Salt pisao je poeziju u kojoj nalazimo podatke o pojavi i usponu islama. Islam nije primio ali je njegova poezija puna misli, ideja, riječi i termina koji su često islamskog porijekla.²⁰ Čak se i Poslanik, a.s., pohvalno izrazio u pogledu njegove poezije, rekavši jednom prilikom: "Umejje ibn Ebi Salt samo što nije primio islam". U njegovoj poeziji pronalazimo kur'anske izraze i termine: *Jevmu-t-Tegabun*, *Sekar*, *selasil*, *eglal*, *'Arš*, *mizan*, *Jevmu-l-džem'i*.²¹ U nekim stihovima preuzimao je u cijelosti ajete i uključivao u stihove, poput ajeta u kojem stoji ...a Nje-

17 Usp. Alija Bejtović, "Iz prošlosti mevluda u Bosni i Hercegovini", *IIN Preporod*, broj 23/1081, 1. decembar 2016, str. 14-15.

18 Porijeklom iz Jemena, darovit pjesnik, prvi koji krajem života pristupa muslimanima i piše proslavljenu pohvalnicu. Usp. Ignjat Goldziher, *Kratka povijest arapske književnosti*, Sarajevo, 1909. (Navedeno prema: Omer Nakičević, *Kur'anski belagat i njegov ʾdžaz*, iz predgovora, FIN, Sarajevo, 2000).

19 Usp. J. Ramić, *Ibid.*, str. 120.

20 *Ibid.*, str. 124.

21 *Ibid.*

*govo obećanje će se doista ispuniti.*²² Vidimo da kod nekih predislamskih pjesnika nailazimo na razmišljanje o životu i smrti, a kod nekih i o vjerovanju u Allaha kao što je to kod Abida ibn Ebrese u njegovoj muallaki.²³

Amr ibn Ma'di živio je prije pojave islama, njegovih pjesama nema mnogo, ali se smatra značajnim pjesnikom. Neke njegove stihove zabilježili su autori poput Alija Fehmija Džabića i Vojislava Šimića u djelu *Klasična arapska poezija*.²⁴ Devete god. po H. islam je primio i Adi b. Hatim et-Tai. Jusuf Ramić navodi da podatke o njegovom prihvatanju islama imamo kod Ibn Hišama i Askalanija. Ukratko, nakon što je njegova sestra oslobođena, otišla je kod njega u Siriju gdje je pribjegao te se nakon oštre polemike Adi složio da pođe ususret Poslaniku, a.s. Kada je čuo čemu poziva Poslanik, a.s., prihvatio je islam. Bio je uzoran musliman i dobar ashab, a od njega se prenose mnogi hadisi.²⁵

Poslanik, a.s., nije bio pjesnik

Muallake i godišnje kazivanje poezije na Ukazu ostali su, iako jednim dijelom nedovoljno istraženi, značajan detalj islamske povijesti. Iz hadisa saznajemo da je Poslanik nekada citirao određene stihove, a predaje također potvrđuju da je odobravao pjesnicima okupljenim u svojoj blizini da odgovaraju pjesnicima mušricima koji su napadali islam, muslimane i Kur'an te ih vrijeđali u svojim stihovima. Naime, poznato je da su govorili kako je Kur'an samo snoviđenje, zabluda i izmišljotina, izrugivali mu se i iskazali otvoreno neprijateljstvo optužujući ga da je vračar, lažac, luđak.²⁶ Takve su slijedili samo zalutali i šejtani, kako je Uzvišeni rekao:

Hoću li vam kazati kome dolaze šejtani? Oni dolaze svakom lašcu, grešniku, oni prislušuju - i većinom oni lažu. A zavedeni slijede pjesnike (Eš-Šu'ara, 224).

Dakle, ovi ajeti se ne odnose na pjesnike okupljene oko Poslanika. Njihova poezija smještena je upravo pod plašt onog poslanika koga su

22 Prijevod cijelog ajeta: *U edenske vrtove koje je Milostivi robovima Svojim obećao zato što su u njih vjerovali, a nisu ih vidjeli - a obećanje Njegovo će se doista ispuniti* (Merjem, 61).

23 Usp. J. Ramić, *Ibid.*, str. 24.

24 Vojislav Šimić, *Klasična arapska poezija*, Bagdala, Kruševac, 1979.

25 Više o njemu i jednoj njegovoj kasidi o škrтости vidjeti u: J. Ramić, *Ibid.*, str. 127-128.

26 Ibrahim b. Muhammed el-Hukajl, *U odbrani Poslanika*, s arapskog Abdulvaris Ribo, Ambasada Kraljevine Saudijske Arabije, Ured za vjerska pitanja, 2014, str. 18-19.

optuživali da su njegove riječi pjesničke (opsjenarske), a on je to Objavom i svojom riječju negirao.²⁷ Ibn Kesir navodi predaju od Ikrime koju je prenio od Ibn Abbasa i rekao: "Bila su dva pjesnika koja su se međusobno ismijavala i rugala jedan drugom. Svaki od njih imao je svoje pristalice, pa je Allah objavio navedene ajete".²⁸ A sam Poslanik nije bio pjesnik niti vrač:

Mi Poslanika nismo pjesništvu učili, to mu ne priliči. Ovo je samo pouka – Kur'an jasni (Ja-Sin, 69.), ili Kur'an je, doista, govor objavljen plemenitom Poslaniku, a nije govor nikakva pjesnika - kako vi nikako ne vjerujete (El-Hakka, 41-42).

Upravo Uzvišeni Gospodar u suri Eš-Šua'ra kaže: *...koji uzvraćaju kad ih vrijeđaju (Eš-Šua'ra, 227)*, na što Ibn Kesir bilježi predaje, gdje u jednoj kaže da je Ibn Abbas rekao za ovaj ajet: "Uzvraćaju nevjernicima koji su u pjesmama napadali vjernike". U drugoj bilježi da je Poslanik, a.s., rekao Hassanu: "Kudi ih stihovima, Džibril je s tobom."

Sljedbenici Muhammeda, a.s.

Snaga imana kod Ehli-bejta i ashaba bila je uzrokom ljubavi spram Poslanika, a.s. Čvrsto su vjerovali u njegovo poslanstvo i bili ubijeđeni u istinitost njegove misije.²⁹ Najbolje o njemu govori ponašanje njegovih istinskih sljedbenika, kako je to potvrdio Muhammed, a.s., u jednom svom pravorijeku, koji prenosi Enes b. Malik, kada je kazao: "Moji sljedbenici su poput kiše kod koje se ne zna da li su joj bolje one prve ili one posljednje kapi."³⁰

Na koji god segment života se osvrnemo, možemo pronaći Resulullahu, on je čovjek ispred drugih i iznad drugih, „hatemu-l-enbija' ve-l-murselin“, svjetiljka koja obasjava životne puteve. Muhammed, a.s., naveo je poučan primjer da su on i njegovi sljedbenici "slični čovjeku koji noću zapali veliku vatru pa počnu gmizavci i leptirovi padati u nju. Pa ih Po-

27 Uvjerenje da je islam zabranio poeziju, smatra Esad Duraković, ne samo da je netačno nego je i zlonamjerno. On se pita, ako se klasična orijentalno-islamska kultura najuspješnije izrazila u poeziji, kako je moguće da to uradi uprkos zabrani Kur'ana. E. Duraković, „Pjesništvo pod plaštem poslanika Muhammeda, a.s.“, u: *Takvim za 2016*, str. 73-74.

28 Ibn Kesir, *Tefsir Kur'ana*, Visoki saudijski komitet za pomoć BiH, 2. skraćeno izd., Sarajevo, 2002.

29 *Ibid.*, 208-223.

30 Tirmizi, *Tirmizijina zbirka hadisa*, prijevod i komentar Mahmut Karalić, 1. izd., Travnik, 1999, str. 320.

slanik, a.s., hvata za obašve, ne bi li ih zaštitio od vatre, a oni se bacaju u nju”.³¹

Poslanikov životopis bio je prepun iskušenja. Čast da bude predvodnik i poslan kao poslanik pripala mu je tek nakon što je prošao kroz ruke mnogih staratelja.³² Satirale su ga neimaština i nevolje, ali je izdržao. Uzvišeni Allah ga je pripremao za časnu misiju. Koji su to “staratelji” pred kojima se odgajaju naše generacije mladih? Pođimo od roditelja i naših učitelja koji nam nesebično podastiru životne temelje pripremajući nam puteve istinske sreće, znanja te tjelesnog i duhovnog odgoja.

Zaključak

Namjera nam je bila u ovom tekstu iznijeti neke najvažnije iskricе iz života i poezije predislamskih i islamskih pjesnika, od kojih su mnogi nakon primanja islama bili pronositelji baklje islama i ostali uz Poslanika, a.s., kada mu je bilo najteže. Neki od njih bili su uz Poslanika, a.s., do kraja života, dok pojedini nisu prihvatili islam, ali su pohvalno pisali o Muhammedu, a.s. Njegovi životopisi su poput ružičnjaka. Svaki će autor, nadahnut onim što ga je posebno dojmilo, pisati na svoj način stihove ili biografije o Resulu.³³

Čak su i pjesnici iz predislamskog doba ostali uz Poslanika do kraja života. Tako njega možemo tražiti i u pjesništvu te mnogobrojnim biografijama, pri čemu iz svakog životopisa možemo naučiti nešto novo što će nas približiti bar za jedan korak Poslaniku, a.s. On je bio i ostaje do Sudnjeg dana „model sretnog i uspješnog življenja, rekretnica u životu čovječanstva, najbolji uzor“.³⁴ Ima li onda iko drugi, nakon Allaha Uzvišenog, veće pravo kod nas od našeg Poslanika? Da li će voljeni Muhammed biti u našim domovima, džamijama i životima samo jedan mjesec ili tokom cijele godine? Hoće li nam biti draži od naših očeva, majki, naše djece i naše domovine?

Budimo rodne kapi tokom cijele godine!

³¹ *Ibid.*, str. 322.

³² Usp., M. el-Hukajl, *U odbrani Poslanika*, str. 16.

³³ Usp., Zuhdija Hasanović, “Gdje naći Božijeg Poslanika, s.a.v.s.?,”, *IIN Preporod*, broj 23/1081, 1. decembar 2016, str. 12.

³⁴ Usp. K. Musić, *Ibid.*, str. 11-29.

إسهام الشعر العربي الإسلامي في رفع سمعة رسول الله صلى الله عليه وسلم

تتناول المقالة مسألة إسهام الأدب العربي الإسلامي، ولا سيما الشعر منه، في رفع سمعة رسول الله صلى الله عليه وسلم ودعوته الإسلامية مع التركيز على إثنين من أهم شعراء العرب حين ظهور الإسلام وهما كعب ابن زهير وحسن ابن ثابت. ومما بدى جديرا بالذكر طريقة إسلامهما وأسبابه ثم الظروف التي عاشا وعملا فيها وما يحتوى عليه شعرهما فيما يخص إسهامهما في نشر الكلمة الحسنة عن الرسول صلى الله عليه وسلم وتقوية الإسلام والروح الجهادية لدى المسلمين في الجيل المسلم الأول.

Hamza Muratspahić

Pearls of the Resulullah's Ummah

Summary

This paper deals with the direct contribution of pre-Islamic and Islamic Arabic literature, especially poetry, to perception and commendable discourse about Prophet Muhammad, a. s. The focus is on two of the most important Arabic poets: Ka'b Ibn Zuhayr and Hassan Ibn Thabit. It seems useful to highlight the way and the reasons for their conversion to Islam, the context in which they worked, and the content of their poetry in terms of contributing to the spread of the beautiful word about the Prophet, as well as the strengthening of Islam and the straggling spirit of the first generation of Muslims.

Krajišnička pisma

Selma Kurtović-Orašćanin

selma.3110@live.com

profesorica bosanskog jezika i književnosti

Sažetak

Bošnjaci, vojni zapovjednici u službi Porte, pisali su tzv. krajišnička pisma dubrovačkim vlastima, glavarima u Crnoj Gori, uskočkim starješinama, hrvatskim starješinama u službi Austrije i Venecije. Pisana su na bosanskom jeziku, većinom ikavski, ali ih ima i ijekavskih ako su pisana iz Hercegovine. Pisana su bosančicom (kurzivnom ćirilicom). Ovaj vid epistolarne književne tradicije ima karakteristike epske pjesme. Najčešće imaju epsko-agonalnu strukturu, ali ima i takvih pisama u kojima je prisutna svijest o nužnosti zajedničkog i neposrednog življenja, u kojima se iznosi sav besmisao sukoba. Pisma sa mletačko-turske granice karakteristična su uglavnom po dobrosusjedskom tonu. U njima se najčešće govori o trgovini s obje strane, o ženidbama preko granice, o zakupu njiva i sl. Pisma bosanskih Krajišnika upućena preko sjeverne i sjeverozapadne granice u 16. i 17. stoljeću oštrijeg su tona budući da se u njima govori o posljedicama krvavih sukoba, bitkama i razbojništvima s obje strane. Najčešća im je tema razmjena ili otkup zarobljenika (čest motiv i u muslimansko-krajiškim junačkim pjesmama). Značaj ovih pisama jeste u pismu i jeziku, pisana su bosančicom i bosanskim jezikom, a u pojedinim pismima kazivanje o ljudskoj sudbini literarno je uobličeno.

Ključne riječi: bosančica, krajišnička pisma, epska književnost

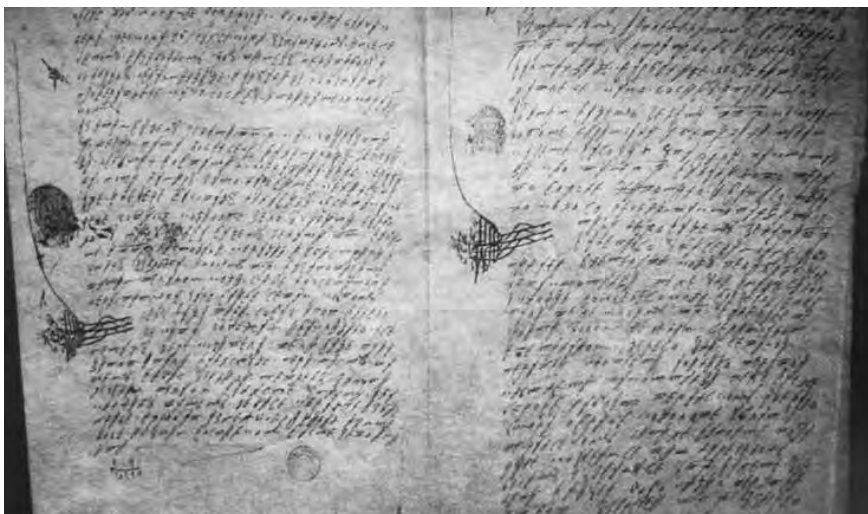
Uvod

Nekada davno, u doba pisama, pisane riječi, u nedigitalnom dobu koje danas ne možemo ni zamisliti, pismena komunikacija među ljudima išla je tokom potpuno drugačijim od današnjeg. Doduše, šalju se pisma i

u savremenom dobu, ali veoma rijetko, i samo ako ne postoji neki drugi način (poziv, mail, sms poruka, putem interneta i društvenih mreža...). Prije 500-tinjak godina u Bosni i Hercegovini u modi je bilo pisanje pi-sama. Iako zvuči nevjerovatno, ali ta dopisivanja bila su mnogo ljepša, draža. Iščekivala se poruka od dragog, od prijatelja, roditelja, djeteta, a ponajviše su se razmjenjivale poruke između vladajućih skupina. Kao što je poznato iz historije, u to doba su na našim prostorima bile Osman-rije, čiji su se adeti uvukli i u najmanje ćoškovke kuća. Donijeli su nam mnogo toga, napredovali smo u mnogim područjima, ali u ovom radu ćemo obratiti pažnju na nešto što smo mi sami napravili i što je bila jedna karakteristika Bosne i Hercegovine u to doba. Kroz pisma danas nam dostupna može se vidjeti jedno posebno lijepo i unikatno pismo nastalo u BiH, ali isto tako skoro i zamrlo u okvirima naše države. Danas rijetko ko i zna da je to pismo nekad postojalo, da je bilo karakteristično i odisalo tradicijom Bosne, da je bilo jedno od najljepših pisama ikada. To pismo se zove bosančica, odnosno bosanska ćirilica. Iako je bosan-čica nastala u 10. stoljeću, vrhunac je dostigla u osmanlijskom periodu.

Bosančica

U Dubrovniku i srednjoj Dalmaciji, pa i u Bosni, u 10. stoljeću formirana je bosanska ćirilica ili bosančica. Pod utjecajem i sa primjesama glagolji-ce, ali i čistog narodnog (izvornog) govora, to pismo su odlikovala staro-slavenska slova sa uvedenim novim znakovima. Oblikom i pravopisom razlikovala se od bugarske i srpske ćirilice. Za tu ćirilicu upotrebljavaju se različiti nazivi: najčešće bosančica, zatim bosanska ćirilica, bosanica, bukvice, bosansko pismo, a tendenciozno i nenaučno upotrebljavali su se i nazivi: hrvatska ćirilica, hrvatsko pismo, bosansko-hrvatska ćirilica, čak i srpsko pismo. Bosančica je imala dva oblika, prvi oblik je ustav, odnosno ustavno pismo odlikovano oštrim oblikom te skladnim štam-parskim pismom. Njome su pisane povelje, listine, pisma vladara i viso-kog plemstva. Drugi oblik je nama nešto ljepši i prikladniji, uobličio se oko 13. stoljeća, kurzivna rukopisna bosančica, sa slobodnijim formama slova.

Paleografske (slovne) osobine bosančice svode se na težnju ka jednostavnijim oblicima i prilagođavanjima zahtjevima narodnog jezika. Čisti narodni govor i ikavizam, kao odlika bosanske zapadne štokavštine, odraz su izvornosti bosansko-humske pismenosti, razvijane bez presudnog utjecaja sa strane. Mnogi poznati i nepoznati klesari i pisari srednjovjekovnog starobosanskog jezika urezivali su natpise u kamenu i pisali jednostavnim jezikom. Njihova grafija bila je pojednostavljena, tipično bosanska, a razlikovala se od klasične ćirilice. Bosančica je imala ujednačena grafijska (slovna) i jezička (izgovorna) obilježja u srednjem vijeku.

Krajišnička pisma

Glavni razlog zašto smo prvo spomenuli bosančicu i pisali o njoj jeste njena veza sa krajišničkim pismima. Krajišnička pisma su nastala u periodu od 15. do 18. stoljeća kao vid komunikacije između vlastele na području današnje Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Crne Gore. Pisali su ih velikaši krajina Osmanskog carstva svojim susjedima, velikašima u Habsburškoj monarhiji, Mletačkoj i Dubrovačkoj republici. Veliki broj pisama odnosi se na područje Hercegovine i Bosanske krajine u BiH, te Dalmacije i Dubrovnika u Hrvatskoj.

Pisma su pisana narodnim jezikom, bosanskom ćirilicom - bosančicom, a njihova tematika je raznolika. Među sačuvanim pismima mogu se naći poslovna koja se tiču trgovine, zatim sigurnosti i saradnje na tom polju, dogovaranja načina iskorištavanja zemlje, uzgoj stoke i posjedovanje kmetova, kao i pisma prilično lične prirode, moglo bi se reći, ona koja samo održavaju dobrosusjedske odnose.

Svako pismo je počinjalo iznimno uljudnim obraćanjem sa iskazanim poštovanjem, a takav je bio i kraj, čak i kod pisama koja su sadržavala ucjene i prijetnje. Jezik kojim su pisali bio je jezik kojim su govorili, a prevladavala je ikavica koja je još donekle očuvana u Cazinskoj krajini. Pored ikavice, pisma su pisana i ijekavicom, ali uglavnom je to zavisilo od govornog područja u kojem je pismo napisano. Ova pisma obiluju epskom atmosferom i duhom koji ispunjava junačke pjesme krajišnice. Da su bošnjački krajišnički junaci bili pismeni i da su poštovali starije, svjedoči i narodna pjesma: *Moj Mujaga, brate od matere/ piši knjigu, ja ću kazivati.*

Pored junaka, muslimanske žene u tom periodu bile su pismene i učevne, što potkrepljujemo time da je bosančica u bošnjačkoj tradiciji nazvana i ženskim pismom. Krajišničkih pisama ima nebrojeno mnogo, poznat je broj pronađenih pisama, ali na našu žalost, vrijeme je sakrilo mnoštvo onih koja bi nam dala još bolju sliku prošlosti, života i amaneta u tom vremenu. Pisma su prvenstveno imala dokumentaran značaj, te su korištena i objavljivana u vidu proučavanja političke, socijalne i iako u manjem obimu, ekonomske situacije. Zapažanjem izražajno-stilskih specifičnosti u ovim pismima, epkih elemenata i atmosfere i literarnih motiva u njima, pažnja se približila njihovom književnom kvalitetu i historijsko-književnom značaju.

U nazivu krajišničkih pisama krajina ne podrazumijeva današnji geografski prostor, historijski zasnovan na pojmu sjeverne i sjeverozapadne granice Bosanskog pašaluka, već mnogo širi prostor, prema banskoj Hrvatskoj, Austriji na sjeveru te jugozapad prema Primorju. Sadržina ovih pisama je različita s obzirom na oblast iz kojih potječu. Različiti su i pošiljaoci pisama, nisu to bili samo bosanskohercegovački, nego i oni van tadašnje države. U pismima se govori relativno malo o sukobima, prova-

lama, bitkama, više o posljedicama tih dešavanja, oslobađanju zarobljenika, socijalnom i porodičnom stanju te se apelira na olakotne okolnosti oslobađanja zarobljenika. Govori se o susjedskim odnosima, pobratimstvu, junaštvu pojedinaca i sl. Ovakva komunikacija je bila prirodna.

Kao što smo naveli, pisma govore o zarobljenicima, muslimanskim i kršćanskim. Vidi se kako su obje strane postupale sa zarobljenicima, kako su oslobađani i kako je tekao otkup istih. Pored ovakve tematike, pisalo se i o prošnji djevojke. Takvo je pismo Muharema, ćehaje kostajničkog, kapetanu litovaničkom Petru Patačiću iz 1648. godine:

A potom toga moi gos iednu prošnju imamo pri v.m. ako nam more rič proiti. Molimo v.m. sa iednu d/i/uoiku, koi ie u gos.gos.viče dana; sa onu sirotu, radi naše uole usmite na k sebi, da v.m. damo za tu sirotu iednoga suoiega paripa, pa kako je bil čilaš ili uaranač, kako se ne ćemo odstiditi paripom pri v.b. ...a sami znate diuoiku kakua ie sirota, a uira i gos bog sa ništo nie, nego nas neguoa stariča mati od kuće podiše plačući i iaučući; i kako doudedeš diuoiku k sebi, piši mi, da uam taki paripa ušalemo s Mustafom i ufamo se, da nam boče v.m. ouu prošniu učiniti; pak v.m. nami sapoudite, ne ćemo se od v.m. službu krati i bog uam i duša, i moi gos, molimo v.m. što ie pri v.m. naša puška pračena, pošali mi na Berkišeiuinu po peruom sušniu.

Najznačajnije pismo bosančicom sa ovog područja svakako je pismo epskog Mustaj-bega Ličkog, historijski udbinsko-lički kapetan Mustafaga Hurakalović, upućeno Petru Smiljaniću prije jula 1864. Iz ovog pisma mogu se saznati i odnosi junačkog prijateljstva između krajišnika i uskoka, ono predstavlja osnovu i za traženje obavještajnih usluga: *Dačte nam glas po priatelsku skrovito* i za otkup *turske robinice* i za molbu čedo bocu rakiče, a sve je zasnovano na junačkom poštovanju i uvažavanju bez obzira na stranu u kojoj se četuje.

Trgovina je bila najčešća tema krajišničkih pisama. Tako je Ćiro Truhelka našao pismo koje je hercegovački paša Musta-paša pisao za dubrovačko područje, a tiče se trgovinskog ugovora i dogovora o prevozu robe, pirinča i pšenice gdje je „star“ mjera od 66 kilograma.

A sada vi pišem da nam dobavite tri hiljade stara šenise u Svttat i tamo šaljemo čojeka Laza da vidi. Tefter im dajete koliko je prinča, koliko tovara

šenise davate da šajemo konje i dinare i pošto će biti da nam pišete. I plati nam đe kahve i to nam učinite poslati.

U duhu dobre saradnje područja pod osmanskom i habsburškom vladavinom, posmatra se i pismo Ramadan-age, zapovjednika u gradu Bila Stina kod Cazina, napisano krajem 17. stoljeća sisačkom kapetanu Juriniću:

U ime Boga. Od mene Ramadan age plemenitomu i uzvišenomu i svake fale i časti dostojnomu Mikuli Juriniću, kapitanu sisačkomu lipi poklon i vele drago pozdravljenje. A potom tog razumih, da potribujete moju viru za vašega sužna Šabana Zemanića. I ja eto dajem moju čistu viru Muhamedovu zan ja za njegovo dugovanje od novca do konca da ga slobodno pustite da prohodi i dugovanje prenosi tako i tim putem.

Pismo sa turskim pečatom na početku imalo je za cilj dati jamstvo za kmeta Šabana Zemanića, što je i Ramadan-aga učinio. U odgovoru kapetana Jurinića ističe se da su primili jamstvo i omogućili kretanje kmeta Zemanića. Pismo završava sa željom da su zdravo na „poštenoj Krajini“. Posebna odlika svih krajišničkih pisama je obraćanje jednih drugima sa poštovanjem i ljubaznošću.

Kako tematika krajišničkih pisama nije samo ekonomske prirode, među njima se mogu naći pisma po svojoj tematici neobična i zanimljiva. Alaga Seferagić i svi vitezovi od Krajine 1617. traže od providura u Omišu da ne pušta djevojku koju su neki nevjernici odveli u omiški kraj:

Plemenitom providuru omiškome od mene Alage Seferagića i od Osman kapitana Mecanovića, i od Zaper age Vlahovića, i od Omer čauša Motuzovića i od sve Krajine i krajinskih vitezova vele drago pozdravljenje providuru i svim omiškoj vlastelom. A sada čusmo: jedni nevirnici i naši i vaši su jednu djevojku doveli u vaš grad, a budući da je naša krv i naša sestra, a sad molimo vašu milost, kako vlastele i naše suside, da te naše sestre ne pušćate mimo vaš grad, zašto i vi dobro znate.

U pismu nastavlja sa objašnjavanjem posljedica koje će nastupiti ako puste da djevojka ode sa tim „nevjernicima“ i uzdaju se u dobrosusjedske odnose, kao i to da neće biti mržnje među njima.

U krajišničkim pismima, koja su ostala ne samo kao historijsko nego i kao književno svjedočanstvo vremena, došlo je do izražaja izvanredno

bogatstvo života, mentaliteta, kretanja historije. To se zasniva na dnevnim događajima i pojedinačnim odnosima kojima ona obiluju. Često se susrećemo sa pitanjem o važnosti i značaju izučavanja dokumenata ove i slične vrste. I zaista bismo na prvi pogled mogli povući paralelu između administrativnih dokumenata iz 16. i 17. stoljeća i dokumenata koje danas imamo. Bez velikih problema mogli bismo omalovažiti stilski značaj današnjih dokumenata i okarakterizirati ga kao suh i dosadan, a zatim bismo mogli reći da administrativni dokumenti iz 16. i 17. stoljeća posjeduju istu toliku neopravdanost za dalja proučavanja. Međutim, paralela između današnjeg funkcionalnog stila koji nazivamo administrativni i stila na koji nailazimo u krajišničkim pismima ne može se tako lahko izjednačiti. Stil i starost ovih dokumenata od izuzetnog su značaja za mnoge nauke koje se bave jezikom. Krajišnička pisma za današnjeg čitatelja i istraživače iz oblasti stilistike, lingvistike, dijalektologije, književne teorije, historije i dr. nude ogromnu građu za rad, poput:

- bogate dijalektološke građe (leksika, glasovne promjene, jezični supstrati itd.),
- historijske utemeljenosti jezičnih pojava savremenog standardnog jezika,
- književno-umjetničke vrijednosti arhaične leksike i lapidarnosti izraza.

Upoznati se sa značajem i samim pojmom krajišničkih pisama od izuzetne je važnosti za svakog ko se bavi historijom i razvojem bosanskog jezika. Leksika krajišničkih pisama također može biti i inspiracija za intertekstualnu nadgradnju. Najpoznatiji i najuspješniji primjer za ovo je bez sumnje poezija bosanskohercegovačkog pjesnika i istraživača historije jezika Mehmedalije Maka Dizdara, koji u svom čuvenom djelu *Kameni spavač* uspostavlja vezu između sadašnjosti i prošlosti bosanskog čovjeka upravo korištenjem leksičke građe sa stećaka i iz tekstova krajišničkih pisama.

U nastavku donosimo transliteraciju jednog krajišničkog pisma autorstva dr. sc. Amire Turbić-Hadžagić: Pismo Resul-age i Sulejmana Agića knezu i dubrovačkoj gospodi iz 1675; sign. 1984^a, br. 12a.

Latinica	Pismena na kamenom spomeniku XVIII. vijeka	Pismo na staroj olovnoj ploči	Manastirsko pismo	Begovsko pismo	
				u Krajini	u Hercegovini
A	ı	4	g	ı	4
B	ı	0	0	0	5 6 8
V	□	#	Π	#	# #
G	√	ı	ı	ı	2 7
D	2	A	Δ	A	A A
Gj
E	ı	ı	ı	ı	ı
Ž	ı	ı	ı	ı	ı
Z	ı	ı	ı	ı	ı
I	ı	ı	ı	ı	ı
J	ı	ı	ı	ı	ı
K	ı	ı	ı	ı	ı
L	ı	ı	ı	ı	ı
Lj	ı	ı	ı	ı	ı
M	ı	ı	ı	ı	ı
N	ı	ı	ı	ı	ı
Nj	ı	ı	ı	ı	ı
O	ı	ı	ı	ı	ı
P	ı	ı	ı	ı	ı
R	ı	ı	ı	ı	ı
S	ı	ı	ı	ı	ı
T	ı	ı	ı	ı	ı
Ć	ı	ı	ı	ı	ı
U	ı	ı	ı	ı	ı
F	ı	ı	ı	ı	ı
H	ı	ı	ı	ı	ı
C	ı	ı	ı	ı	ı
Č	ı	ı	ı	ı	ı
Dž	ı	ı	ı	ı	ı
Š	ı	ı	ı	ı	ı

Pismo Resul-age i Sulejmana Agića knezu i dubrovačkoj gospodi iz 1675; sign. 1984^a, br. 12a

mного·pr(esv)ietlo · i plemenito · i svake · časti · i časne
fale · dostoiniem · g(ospodi)nu · knezu · i gospodi · dubrovačkoj
pridraziem · priateliiem · i dobrohotiocem · moiem
ô(d) nas · resul · age · suleiman · agiĵa v.d.p. a potom
v.p.g. minute · dni · primismo · počtovanu · knigu · na od6)
govor · po koioi · sve · rozumiesmo · čo nam · pišuĵi · izradi
rečep · čelebie · baranina · da ne buduĵi mu · oni · dužnik ·
iz pulie · došo · draga · gospodo · da ako · uvijek · ne doĵie ·
tot · valia · da i to poĵie · vaše ie · p.g. varda · temeio)
litu · pravdu · činilo · ako · rečenoga · dužnika · nie · stoie ·
gnegova · dobra · koia su · daržana · da za gnegu · dug plate ·
koi se · dužnik · do-bio · u ruke · pravde · i metnut · u tam
licu · i ne plativši · duga · opeta ga · činili · pustit
a za drugoga · dužnika · paskoia · govoreĵi · čegovijie
paskoie · er · ie · vele · paskoia · v.p.g. moĵie · potanko · izi
skati · i koie · i čegovijie · i u vašoi · kančalerii · upi
sani · gnihova · imena · a naiposlie moĵe se iznaĵ · pitav
ši · koi ie · paskoie · u šĵiavstvu · u ocignu · bio · to ĵe
se · i iznaĵ · i zato vi se · moleĵi · sarčano · da varhu · rečene
stvari · providite · i pravdu · učinite · začo · u hapsu ·
ovoga · čovieka · ne mogu · daržati · a opet · ne bih · uzo ·
kad · ovdī · doĵie · g(ospodi)n · paša · da bi · izišo · pridđa gn · ka
ko · govori · da hoĵie · i pitat · od gnegu · arz · da ide · na
portu · za izvadit · emer · za gnegovo · na kuĵiat · čo · to ·
nami · nikako · ne bi · drago · bilo zato vi · sarčano · pripo
ručuiemo · buduĵi · v.p.g. mudro · koie ĵe · sve potanko
razabrati · i učiniti · sve · mirno · i zato · na ovu · če
kamo · odgovor · i ako smo · mi · čo · dobri · na ove · strane
moĵete se · u nas · pouzdati · ne drugo · bog vi · veselio
i u gospoctvu · uzdaržo.
iz novoga · na parvi · oktumbra · 1675.

Zaključak

U pismima bošnjačkih Krajišnika, koja su ostala ne samo kao historijsko nego i kao književno svjedočanstvo vremena, došlo je do izražaja izvanredno bogatstvo života, mentaliteta te kretanja historije. To se sve zasniva na dnevnim događajima i pojedinačnim odnosima kojima ova pisma obiluju, na likovima pisaca i primalaca pisama te na njihovim reagiranjima na događajnu građu koju ona nose. Tako ova prepiska danas predstavlja višestoljetnu proznu hroniku i proznu epopeju, komplementarnu sa bošnjačkom narodnom epikom i sa njenim motivsko-izražajnim, fabularnim, duhovnim epskim i etičkim osobenostima, svjedočeći o kontinuitetu bića, duha, kulturnih i civilizacijskih vrijednosti Bošnjaka.

Neposrednost obraćanja, lični stil zasnovan većim dijelom na emocijama i jednostranim interesima, subjektivno doživljavanje i viđenje ljudi i događaja, te sama događajnost kao osnova stvaranja ovih pisama, događajnost sitnih zbivanja koja se tiču historije, a krupnih doživljaja kada su u pitanju ljudi, njihov život i njihovi odnosi. Sve to zajedno daje ovim pismima izrazito literaran karakter.

Za bošnjačku narodnu epiku ova epistolarna oblast predstavlja dokumentarnu proznu podlogu i izvorište motiva. Činjenica da su ova pisma pisana tokom istog vremena kada su se stvarale bošnjačke junačke pjesme otvara mogućnost za uporedna istraživanja jedne i druge oblasti, kao i za ispitivanje geneze bošnjačke narodne epike, njene atmosfere, psihologije i senzibiliteta, etičkih stavova i agonalnih osobenosti, historijskih sudbina i opredjeljenja njenih junaka. U isto vrijeme, navodi se na misao da su isti ljudi sudjelovali u stvaranju i ove pisane i one usmene oblasti, jer između ovih pisama i bošnjačke usmene junačke pjesme postoji prelaženje, stvaralačko kretanje fabule i motiva, karakteristika i ponašanja junaka. Dok pisma ostaju u fazi neposrednog reagiranja, držeći stvarnosnu vezu s događajima, junačka pjesma se stvara kada zbivanja počinju da blijede, idući od usta do usta i udaljavajući se ponešto od mjesta događaja radnje, ostajući kao epska građa koja se svija i lijepi uz likove i dogodovštine već poznatih epskih junaka.

Pored svog samostalnog značaja za historiju pismenosti i književnosti Bošnjaka, predstavljaju tako i dragocjeno uporište i polaznu tačku za

istraživačko praćenje procesa epizacije konkretnog života koji se zbivao na krajini u razdoblju od tri stoljeća.

Literatura

- Jahić, Dž., Halilović, S., Palić, I., (2004). *Gramatika bosanskoga jezika*, Zenica: Dom štampe
- Rizvić, M. (1994). *Panorama bošnjačke književnosti*, Ljubljana: NIPP Ljiljan
- Turbić-Hadžagić, A. (2009). *Prilog kulturnoj baštini: Dva krajišnička pisma iz 17. stoljeća*. Filozofski univerzitet u Tuzli; Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje „Vojislav P. Nikčević”. *Lingua Montenegrina*, br. 4. Cetinje

سلمى قورتوفيتش أورشاتشانين

رسائل قواد الجيش في المناطق الحدودية

كان قواد الجيش من البشانقة العاملين في خدمة الحكومة العثمانية يرسلون رسائلهم لأمرء جمهورية راغوزا (دوبروفنيك) وزعماء الجبل الأسود وكبار المسؤولين من الكروات العاملين في خدمة النمسا والبندقية. وكانت تلك الرسائل مكتوبة باللغة البوسنية وأما الحروف فنوع من الحروف الكيريلية المسمى «بوسانتشيتسا». ومن الملاحظ في هذه الرسائل بشكل واضح الوعي عن ضرورة التعايش المسلم وعدم الجدوى من العدوان والنزاعات. ويغلب فيها القول عن التجارة ما بين طرفين والزواج بمن خارج حدود دولته واستتجار الأراضي الزراعية إضافة إلى مبادلة أو فداء الأسرى. وتعتبر هذه الرسائل مصدرا هاما للبحوث اللغوية والثقافية.

Selma Kurtovic-Orascanin

Kraina Letters

Summary

The Bosniaks, the military commanders in the service of Porta, wrote the so-called Kraina letters to the Dubrovnik authorities, the leaders in Montenegro and the Croatian officers serving in Austria and Venice. They were written in Bosnian language and Bosancica letter. In these letters there is a consciousness of necessity of coexistence, and all the nonsense of the conflict is expressed. They are usually concerned with trade on both sides, with cross-border marriages, with leasing of fields, etc., but also with the exchange or ransom of prisoners. These letters are a very important source for linguistic and cultural research.

Koncept političkog indiferentizma Sakiba Korkuta

Mr. Avdija Hasanović

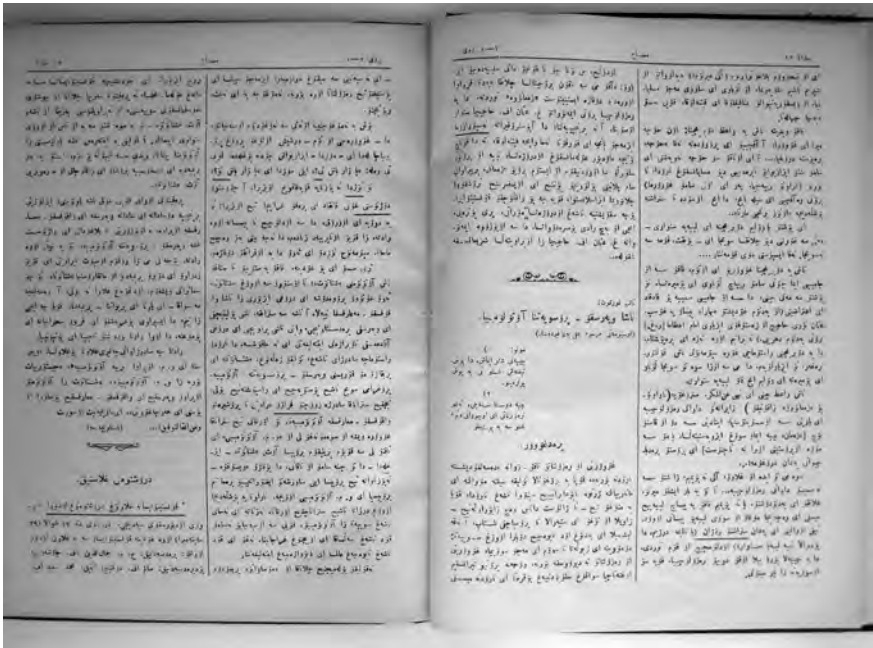
doktorand na fakultetu političkih nauka
avdija.hasanovic@bazen.ba

Sažetak

U ovom radu razmatra se politički koncept koji je u više članaka u arebičkoj štampi u austrougarskom periodu izlagao poznati alim i urednik časopisa *Misbah* Sakib Korkut¹. S obzirom na kompleksnost političkih odnosa tog perioda, tematiku koju je tretirao, burno doba unutar bosanskih i unutar bošnjačkih političkih rasprava, te nivo ovih političkih oglada, izložene ideje slobodno možemo tretirati zasebnim i osebnim političkim konceptom, koji u ovom radu nominiramo kao *politički indiferentizam*. Rad odlikava i političke prilike u Bosni i Hercegovini iz vizure arebičke štampe neposredno pred Prvi svjetski rat, kao i najizraženije probleme u ovom periodu: neprosvijećenost, konzervativizam, bošnjačku nacionalnu raspolućenost u nacionalnom smislu, srpsku i hrvatsku nacionalnu hegemoniju, ekonomske probleme i dr.

Ključne riječi: arebička štampa, *Misbah*, Sakib Korkut, indiferentizam, nacionalizam, suverenitet, Islamska zajednica, Bosna i Hercegovina, Bošnjaci, Srbi, Hrvati

¹ Sakib Korkut (1884-1929) rođen je u Travniku. Završio je Šerijatsku sudačku školu, a 1917. godine upravitelj je Okružne medrese u Sarajevu. Jedan je od osnivača Jugoslavenske muslimanske organizacije (JMO), zastupnik te stranke u Narodnoj skupštini, a od 1923. godine nakratko je u vrhovništvu JMNO. Bio je urednik listova: *Pravde*, *Iršada*, *Misbaha* i *Jeni Misbaha*. Od 1924. godine politički je neaktivan da bi 1927. godine obnašao položaj travničkog muftije. Cijelog života se uspješno bavio novinarskim radom i svakako je najbitnije bošnjačko pero prve polovine 20. stoljeća.

Uvod – pojam alhamijado periodike

Ovaj rad svoje izvorište ima samo u jednom dijelu alhamijado stvaralaštva u Bosni i Hercegovini. Dakle, jasno se akcentira austrougarski period, a u okviru njega printani mediji štampani arabičkim pismom, i to listovi: *Tarik*, *Muallim*, *Misbah* i *Jeni Misbah*. Većina uleme smatra da je uobičajeni oblik komunikacije sa vjernicima (razdvoji, hutbe, predavanja, javna obraćanja...) jedino i sasvim dovoljno sredstvo za poduku i prenos informacija. Prema štampi se odnosi sa prezirom i nipađzavanjem; smatra da se vjerska pitanja moraju raspravljati i rješavati isključivo u okviru vjerskih institucija, a ne javno – kroz štampu. Nova sredstva i novi oblici komunikacije neminovno dolaze. Prihvatanje štampe kao komunikacionog sredstva od konzervativne uleme znak je prihvatanja modernizacije i demokratizacije bosanskohercegovačkog društva. Dva su primarna faktora koja su usko determinirala istraživanje alhamijado periodike. Prvi je vrsta pisma, u ovom slučaju arabica (adaptiran i bosanskom jeziku prilagođen slovni fundus arapskog jezika), a drugi po-

drazumijeva štamparsku tehniku izdavanja i umnožavanja. Ako imamo u vidu dva navedena faktora, onda naš predmet istraživanja možemo sasvim precizno situirati u vremenski period od 1. juna 1908. do 24. jula 1914. To je period u kojem je štampan prvi takav časopis (*Tarik*), odnosno posljednji brojevi časopisa štampanih arebicom (*Jeni Misbah*). S jedne strane kratak period je i sa historijske distance zanemarljiv, dok je s druge strane period (pred Prvi svjetski rat) najburnijih raspleta u historiji Bosne i Hercegovine. Pojam arebičke štampe obuhvata listove: *Tarik*, *Muallim*, *Misbah* i *Jeni Misbah*. Upravo su ovi listovi, s obzirom na to da su štampani arebicom, a samim tim i namijenjeni isključivo bošnjačkom stanovništvu, najbolji reprezent stavova, mišljenja i rješenja koja su nudili Bošnjaci u datom periodu (1878-1914).

Bošnjačko traganje za vlastitim identitetom

Pojam *indiferentizma*² autora Sakiba Korkuta centralni je bošnjački politički koncept i najzaokruženija bošnjačka politička ideja, koju je autor izložio u nekoliko brojeva *Misbaha* neposredno pred Prvi svjetski rat. Ova politička teorija je originalna i neuobičajena u političkim raspravama i u onovremenoj štampi. Mogli bismo reći da je okrutno politički pragmatična; iz naše percepcije možemo je ocijeniti nedovršenom, navivnom, ali s distance više od sto godina izuzetno realnom. Koncept je veoma važan i iz današnje perspektive, naročito ako imamo u vidu da se dileme, pojmovi i teze nisu mnogo promijenili u posljednjih sto godina. Ovo je bolan politički manifest, jer bez bilo kakvih uvijanja odslikava tragičnu političku poziciju Bošnjaka i njihovu kolektivnu zbunjenost i nesnalažljivost pred Prvi svjetski rat. Sakib Korkut je „problematizirao i dijagnostificirao supstancijalne dimenzije onodobnog poimanja fenomena nacionalizma srpskog i hrvatskog, i to posebno u njegovu doktrinarno-ideologijskom odnosu prema Bosni i Bošnjacima. Svaka rekonstruktivna historija bošnjačke i bosanske sociološke i politološke misli koja tematizira ovaj fenomen nacionalističkog poricanja Bošnjaka i povije-

2 Indiferentizam (lat. *indifferens* nerazličan, koji se ne razlikuje, ravnodušan) ravnodušnost, neučešće u nečemu, naročito u verskim stvarima; fil. ravnodušno ponašanje prema izvesnim teorijskim ili praktičnim (socijalnim) nazorima; (Vukajlija, 1980: 340).

snog, teritorijalnog, kulturno-običajnog, političkog i državno-pravnog bosanskog individualiteta, ne može zaobići njegove spoznajne domete“ (Zgodić, 2003: 695).

Ako pojam *suvereniteta*³ promišljamo i tretiramo u sferi politike, suverenitet označava potpunu vlast vladara, države ili naroda na vlastitu teritoriju; suverenost se manifestira u odnosu prema političkoj zajednici unutar države - odnosno unutarnji suverenitet, te nezavisnost takve vlasti u odnosu na bilo kakvu izvanjsku, tuđu vlast - vanjski suverenitet. Najviši oblik suverenosti jest donošenje ustava i zakona, te ostalih državnih akata, zatim vojna služba, carine i neki simbolički akti koji su empirijski izraz državne vlasti kao znakovlje, himna, zastava, grbovi, i sl. Osmanlijska vlast 1912. na Balkanu doživljava svoj definitivni slom. Austrougarska vlast u sferi nacionalnih odnosa povlači izvjesne poteze u korist muslimana kako bi ih iskoristila kao protutežu Srbima i njihovom rasplamsanom nacionalnom zanosu, tj. i u austrijskoj publicistici se javlja ideja o muslimanskoj naciji na Balkanu. Uporište je u višestoljetnoj muslimanskoj praksi po kojoj se nacija i religija poistovjećuju. „Pomenuta ideja mogla je biti potaknuta i jačanjem panislamskih tendencija u dijelu bosanskohercegovačke muslimanske inteligencije. Te tendencije došle su do izražaja u časopisu ‘Biser’, osobito od 1913. i bile su još više prisutne u izdavačkoj djelatnosti Muslimanske biblioteke“ (Juzbašić, 2002: 341).

Proces nacionaliziranja Bošnjaka je u svom nastanku. Postoji čitav niz dijametralno suprotnih tendencija i viđenja procesa nacionaliziranja. Ako uzmemo primjer *Bisera*, uočit ćemo jaku osnovu religioznog duhovnog naboja, dok njegova nacionalno-politička orijentacija nije bila jedinstvena - uostalom kao i čitalačka publika. Grupa saradnika okupljenih oko uredništva dominantno ispoljava osjećaje muslimanske narodno-vjerske posebnosti na Balkanu, a veoma je izražena i panislamistička ideja povezanosti s drugim islamskim narodima. „Pri tome je u ‘Biseru’ bilo ispoljeno i shvatanje da bosanskohercegovački Muslimani, koji se imenuju Bošnjacima, po jeziku pripadaju onoj slavenskoj grupi od dese-

3 Suverenitet (fr. *souverainete*) vrhovna vlast, neograničena vlast; potpuna državna neovisnost; neprijepornost (Klaić, 1998: 1362).

tak milijuna duša, kojoj pripadaju i Srbi i Hrvati; da svi oni zajedno predstavljaju jedan narod, 'samo sa tri imena i tri vjere'" (Juzbašić, 2002: 341).

Deklarativno, svi časopisi nastoje promovirati ekvidistancu između srpskog i hrvatskog nacionalizma. Iz današnje percepcije i analizom sadržaja tekstova možemo ustvrditi da je *Biser*, nasuprot *Gajretu*, blizak stavovima Hrvata, da se u potpunosti opredijelio za latinicu i da više prostora daje saradnicima prohrvatskog stajališta. *Novi vakat*, kao glasilo Ujedinjene muslimanske organizacije i patronatom Šerifa Arnautovića, piše u ljeto 1913. da „Muslimani moraju da izvuku konsekvence iz slova Turske i da se u njima mora razviti svijest da su jedno sa narodom s kojim žive. List se izjasnio i za 'narodno jedinstvo Srba i Hrvata', uz obrazloženje da bi se u protivnom Muslimani morali pocijepati u dva nacionalno-politička tabora“ (Juzbašić, 2002: 341).

Istovremeno, *Novi vakat* je rezerviran prema idejama o srpskohrvatskom jedinstvu koje su dolazile iz srpskih redova, videći u njima prikrivenu tendenciju da se srbiziraju muslimani. Jasno je već tada da Bosna i Hercegovina nema naciju u političkom smislu, već tri politički i vjerski podijeljena naroda. Ključne prepreke koje od samog početka kočile razvoj nacije po evropskim principima su vjerski rascjepi koji su bili glavni uzrok podjela i ogorčenog antagonizma između pojedinih staleških dijelova bosanskohercegovačkog društva. Vjerska isključivost srpskog i hrvatskog nacionalizma vodi potpunoj negaciji prava Bošnjaka da imaju svoju nacionalnost. Dok se oni, s ciljem pridobijanja ili negiranja – zavisno od dnevno-političkih potreba, nazivaju pejorativno *Turcima*, dok ih neki drugi nazivaju i „*cvijećem hrvatskog naroda* ili *starim dobrim Srbima koje treba ponovo preobratiti na veru pradedovsku*“ (Fejzić, 2006: 211).

I sami Bošnjaci gotovo se mire, prećutno prihvataju tada rašireno i od Srba i Hrvata nametnuto im shvatanje, da oni nisu i u budućnosti ne mogu biti državotvorni niti nacionalnotvorni elemenat u Bosni i Hercegovini. Njih treba držati u okvirima vjerskog identiteta. I iz njihovog ugla stvara se ovakva pozicioniranost. U ovakvim okolnostima i nije se mogao naći iole prihvatljiviji način kako vjerski opstati s bremenom „turske krivice“, a pogotovo artikulirati političke i nacionalne planove. Njihovo ostvarenje nije se moglo nazrijeti ni u dalekoj budućnosti. Šta

preostaje? Surovi pragmatizam nastao iz straha za egzistenciju zbog sudbine muslimana na Balkanu i pokušaj (pri)dobijanja barem minimalnih koncesija od austrougarske administracije, ali i od Srba i Hrvata. „Ondašnji muslimani na Balkanu životno su ugroženi, jer novonastale kršćanske države (Srbija, Crna Gora, Bugarska, Grčka...) ‘garantiraju’ slobodu islamske vjere, a pritom su same te države smatrale muslimane ‘recidivom prošlosti’, ‘ostatkom turskog jarma’, te nastoje zamesti svaki trag osmanskog prisustva na Balkanu“ (Karić, 2002: 162).

Temeljni faktori nacionalnog osvještavanja

Institucije Bošnjaka još su u povoju, tek osnovane, krhke i opterećene personalnim animozitetima. U buduće burne političke procese osvajanja demokratskih vrijednosti, sloboda i prava; u osiguravanje institucionalno realne i održive političke, nacionalne i državne budućnosti; u borbi za svoje mjesto pod političkim suncem, Bošnjaci ulaze bez efikasnih nacionalnih institucija. Koji su njihovi institucionalni mehanizmi? Islamska zajednica je u osnivanju; dugo su se muslimani borili sa okupacionom vlašću oko izbora reisu-l-uleme i njenog institucionalnog zaokruženja. Ipak, iako novoformirana, Islamska zajednica zajedno sa ulemom okupljenom oko arebičkih časopisa predstavlja ako ne jedino, a ono važno institucionalno uporište za očuvanje vlastite, vjerske i nacionalne samosvijesti koja je kod Bošnjaka tek u fazi stvaranja. Primarnu ulogu nacionalnog osvještenja uz bošnjačke političke partije imaju arebički časopisi. Njihova pretenzija je da vode i predstavljaju vjerski, politički, nacionalni, kulturni i prosvjetiteljski pokret i budu njegovo jezgro.

Kritika uredništava arebičkih časopisa, koju možemo slobodno i istovremeno svrstati i u vjersku elitu, prema negativnim društvenim pojavama počinje od sopstvenih redova. Arebička štampa se ne libi oštro kritizirati i sebe samu, tj. ulemu jer smatra da je ona krivac za kulturno zaostajanje i zakržljalost naroda. Umjesto da ulema bude elita Bošnjaka, njihovo svjetlo i predvodnica, da ih predvodi, nesavremena je, udaljena od stvarnog života i realnosti i živi u samozavaravanju tražeći selamet u kojekakvim mitskim narativima i organizirajući folklorističke manifestacije poput „Ajvatovica koje sa islamom nemaju ništa zajedničko“.

Ulemi se zamjera što nemaju istinski autoritet i utjecaj na bosanske muslimane, njihovi vazovi nisu u skladu s aktualnim problemima i potrebama; nekvalificirana je, nedovoljno obrazovana i nepripremljena da udovolji narodnim potrebama u duhu vremena i potreba; uplašena je, isprepadana, nema hrabrosti za borbu i odlučnu akciju –upravo je onakva kakva ne bi trebala biti. A da bi bila istinski predvodnik naroda, mora biti obrazovana u duhu vremena i lišena mitskih srednjovjekovnih narativa i predrasuda. Prvo ulema mora biti obrazovana da bi odgajala i obrazovala druge; njeno obrazovanje treba obuhvatati i „svjetsku naobrazbu“, a ne samo izučavanje vjerske znanosti; jednostavno mora ispunjavati intelektualne i moralne pretpostavke kako bi mogla osposobiti novu generaciju i bošnjačku elitu koja će biti branič islama i muslimana u ovoj zemlji.

Uredništva arabičkih časopisa ne mogu biti indiferentna prema političkoj stvarnosti, prema propustima političkih stranaka, njihovim programskim orijentacijama, učincima i naročito prema njihovim stalnim personalnim sukobima i neslaganjima. Na razini ustavnopravnih i zakonskih odredbi prihvataju i zalažu se za načelo odvojenosti države i vjerskih zajednica i crkava, odnosno institucionalnu odvojenost politike i religije kao značajne tekovine evropskog političkog moderniteta; ali s druge strane upadaju u klopku sopstvenih proklamacija i vrlo aktivno i hrabro iznose političke sudove, određujući se eksplicitno za poteze političkih partija iznoseći svoj sud prema brojnim političkim problemima u oblastima ekonomije, nacionalnih odnosa, školstva i sl. Iznenađujuće oštro često kritiziraju brojne deformacije unutar muslimanske i Islamske zajednice kao što su: sklonost ka autokratiji, aristokratizmu, vaninstitucionalnom djelovanju, protežiranju privatnog u odnosu na opće dobro, otuđenosti političkih i vjerskih elita od naroda i sl.

Tako su u uvodnom članku *Misbaha* (*Misbah*, II/1914, br. 19, 1) pod naslovom *Nešto o šeriatu* autora A. F. (vjerovatno urednički stav), koji je izlazio u dvadesetak nastavaka i vrlo često iznosio smjele političke stavove, sadržani osnovni postulati i stavovi o najvažnijim društvenim bošnjačkim dilemama u austrougarskom periodu. Tekst je jedna vrsta bošnjačkog političkog onovremenog političkog manifesta i u njemu se

problematiziraju pitanja nacionalnih odnosa u Bosni i Hercegovini; odnos prema procesu nacionaliziranja, stav islama o nacionalnom određenju, međubošnjačka raslojavanja na pristalice Zapada i Istoka i sl. U uvodu članka konstatira se da je „Srpstvo i Hrvatstvo više štetilo muslimanima Bosne i Hercegovine nego išta drugo“, da „ove dvije ideje“ unose razdor i konfuziju među Bošnjake i da za „nas muslimane može to značiti samo nezrelost i izdajstvo, nepojmanje vjere i dina“.

Iznosi se stav da bi vjera trebala biti osnovni identifikacioni marker za svakog muslimana u Bosni i Hercegovini u sferi njegova društvenog „javnog djelovanja“. Postavlja se upit da li je uopće moguće muslimanu biti „moderan Srbin ili Hrvat“ a istovremeno se „ne ogriješiti o interese islama“; primarni interes muslimana u Bosni i Hercegovini je „očuvanje islamske vjere, imovine ili čega bilo islamskoga“. Iz ove percepcije nacija je sekundarni pojam, obuhvata užu društvenu grupu „s jednakim običajima, tradicijama i jezikom“ a islam je krovni pojam koji je po važnosti daleko iznad nacije. Autor je pod snažnim dojmom manifestiranja nacionalizma u svakodnevnom životu gdje „svaki pripadnik nacije mora raditi za njenu sreću i dobro, mora žrtvovati život i imetak za interese svojih sunarodnjaka, mora udariti i protiv svojih istovjernika, samo ako to budu narodnosni interesi iziskivali. Koji nije takav privrženik nacije, on je samo licemjer i interesečija, koji trguje sa svojom savjesti“ (*Misbah*, II/1914, br. 19, 1). U nastavku se kritizira odnos omladine koja se školuje na Zapadu tzv. „Akademičara“ koji insistiraju na jačanju nacionalnog identiteta Bošnjaka tako što bi se izjašnjavali Srbima ili Hrvatima i prigovara im se da bi izjašnjavanje Bošnjaka na taj način značilo istovremeno i bošnjačko priključivanje korpusu jednih ili drugih, njihovo jačanje, odnosno podilaženje „interesima Srpstva, odnosno Hrvatstva, pa makar pri tom radili na štetu muslimana i islama“. Ovakva politika tretira se licemjernom, kratkovidom i na štetu muslimana - Bošnjaka. Uredništvo „Akademičarima“ postavlja upit da li Srbi i Hrvati istinski žele uključiti Bošnjake u svoje nacionalne korpuze ili to rade isključivo zbog međusobnih brojčanih akvizicija i da „će nas i dalje zvati balijama kao i do sad“; odnosno iznosi se stav da „nacionalizam vodi separisanju, cijepanju i međusobnoj borbi, koje islam najstrožije zabranjuje, jer tijekom se

islamu silno škodi“ (*Misbah*, II/1914, br. 19, 1). Stavovi izneseni u navedenom uredničkom tekstu očigledno imaju „rukopis“ Sakiba Korkuta.

Korelacija konfesionalnog i nacionalnog identiteta

Bez obzira na žestinu kritike Korkutove sveobuhvatne opservacije u okvirima postojećeg režimskog poretka, ali s ciljem demistifikacije predstavnika političkih i vjerskih elita bez frazeologije uobičajene su note politikanstva i povlađivanja. „Unutar takvog poimanja kritike, Korkut će kritizirati i režimsku, *vladinu politiku*, političko djelovanje i kompetencije prorežimskih muslimanskih *vladinovaca*, uređivačke koncepcije i promašaje muslimanskih i vanmuslimanskih novina i listova, ali i *islamske autoritete i islamske institucije* toga doba“ (Zgodić, 2003: 295-296).

U trenutku kada je nacionalna propaganda Srba i Hrvata sve agresivnija, kada se muslimanska omladina, koja se uglavnom školuje na Zapadu, ponesena nacionalističkim zanosom počinje opredjeljivati za srpstvo ili hrvatstvo, vjerska muslimanska elita žestoko ustaje protiv ovih pojava. Brojni su članci u kojem uredništva žestoko polemiziraju sa „Akademičarima“. U jednoj od tih polemika Korkut citira dva stava njihove proklamacije: „*Akadska omladina izjavljuje da islam ne stoji u opreci sa nacionalizmom, nego ga – šta više – zahtijeva*“ i: „*U propasti Turske treba da svi muslimanski narodi vide jedan energičan ‘memento’, da je skrajnje vrijeme da svoje društvo, politiku i prosvjetu uredi prema današnjem duhu vremena i da islam očiste od onih natruna usljed kojih se on faktično akulturnim prikazuje*“ (*Misbah*, I/1913, br. 10-11, 73-74).

Korkutov odgovor na iznesene stavove usmjeren je na moralnu, vjersku i znanstvenu diskreditaciju „Akademičara“ dijeleći ih na „Bečane“ koji se opredjeljuju za srpstvo i hrvatstvo i „Zagrepčane“ koji su, naravno, za Hrvatsvo. „Bečani“ su za postupni proces nacionaliziranja i „kultiviranja“, a „Zagrepčani“ za ubrzani proces izjašnjenja Hrvatima i temeljite reforme, te smatraju proces nacionaliziranja pretpostavkom bilo kakvog društvenog napretka. Korkut smatra da Bošnjaci ne smiju nasjedati „njihovim bombastičnim frazama“ i da oni nisu intelektualni potencijal koji će ponuditi prihvatljiva rješenja za sudbinu bosanskohercegovačkih muslimana. „Ko ih bolje prati i promatra ne može se oteti tuzi radi goto-

vo uzaludno uloženog silnog narodnog kapitala, budući se cijela njihova akcija i djelovanje sastoji samo u - izuvanju prije vode i kopanju jaza između našeg naroda i evropske kulture“ (*Misbah*, I/1913, br. 10-11, 74).

Korkut uzroke dekadence muslimana širom svijeta i njihovu propast i zaostalost, kolonijalnu podjarmljenost islamskih zemalja, a naročito odnos novonastalih balkanskih država prema muslimanima, vidi u procesu nacionaliziranja i nacionalizmu, objašnjavajući aktualnu globalnu situaciju borbom „krsta proti polumjesecu“. Ističe da „danas kad cio islamski svijet sa zebnjom iščekuje vidanje rana, što ih islamskoj zajednici otvoriše stranim dušmanskim novcima podmićeni sijači nacionalizma i cijepanja muslimana po krvi i jeziku, danas istrčava naša omladina da dadne još i daljnjih dokaza za štetnost ovakog pojmanja islamske zajednice“.

Korkut „Akademičare“ smatra potpuno vjerski pa i nacionalno nedoraslim jer ne vide, ili neće da vide, niti imaju „islamske svijesti i saučesća nad žrtvama nasilnog i divljačkog nasrtaja neobuzdanih i zvjerskih ljudoždera na Balkanu, u doba kad i kršćanski Pariz daje muža koji ne može da mirno gleda ona silna ubojstva, zvjerstva i otimačine divljih i razbojničkih Bugara i njihovih saveznika... Ja ne pojmim da može biti veće i sramotnije nezahvalnosti, ja ne znam da li ima veće apsurdnosti i neuviđavnosti“ (*Misbah*, I/1913, br. 10-11, 74).

U nastavku teksta iznosi se čitav niz, prije svega vjerskih, razloga protiv simpatija „Akademičara“ prema srpstvu ili hrvatstvu, te se njihovi stavovi tretiraju upravo kao odsustvo dugoročne strategije i nacionalnog sluha i osjećaja pripadnosti prema Bosni i Bošnjacima. Korkut polazi od kur'anskog stava „mumini su samo braća“, te je time vjerski identitet iznad nacionalnog i stoga bosanski muslimani ne mogu „iskazivati (veću) simpatiju ubojici svoga brata“ jer na ovim prostorima konfrontiran je nacionalni i vjerski osjećaj. Citirajući drugi ajet „jehudije i kršćani neće biti s tobom zadovoljni sve dotle dok se ne pokloniš njihovoj vjeri i miletu“, Korkut izražava zebnju da je nacionaliziranje bosanskih muslimana, ustvari, prvi korak prema njihovoj konverziji. Ovaj stav se potkrepljuje praksom da je „Alejhiselam bio Arap, i time se je dapače i ponosio, nu to mu ipak nije ni malo smetalo da sa Arapima nemuslimanima, vodi

ljutu borbu na smrt i život i da ratuje sa svojom najbližom rodbinom. Eto kako je on shvaćao 'nacionalno jedinstvo' i kako ga se je držao“.

Svoje opservacije Korkut sa podsmijehom završava stavom da „Akademičari“ imaju pogrešan pristup ovom pitanju i da imaju „dugački jezik“, prigovara im da u situaciji rasplamsanih balkanskih sukoba umjesto da se „mole za pobjedu islamskog oružja i spremamo se na potrebnu pomoć, naši 'mladci' zvrndaju o slavenskim osjećajima i simpatijama, i još se ljute na naše predstavnike što i naš narod ne dižu na borbu za nacionalne ideale, fesubhanallah...“ (*Misbah*, I/1913, br. 10-11, 74-75).

Ako „Akademičare“ shvatamo kao gorljive nosioce prozapadnih ideja i ideja nacionalizma, osnovna primjedba arebičkih časopisa, odnosno uredništava, usmjerena prema njima je neznanje da u islamu otkriju rješenja za društvene procese; stoga ih optužuju da slijepo preuzimaju zapadna rješenja koja nisu primjerena društvenim okolnostima i specifičnostima Bosne i Hercegovine. I laički i vjerski obrazovani Bošnjaci trebaju rješenje političkih problema nalaziti u okvirima islama. Na ovaj način potrebno je formirati muslimansko javno mnijenje, a bošnjačka inteligencija i institucije Islamske zajednice moraju mu omogućiti prilike da se može nesmetano artikulirati. S obzirom na to da se ovim nacionalnim tendencijama izjašnjavanja kao Srbi i Hrvati, sve češće priklanjaju i političke elite u strankama, Sakib Korkut u članku pod nazivom „Na raspuću“ u dva nastavka *Misbaha*, (*Misbah*, I/1913, br. 14-15, 105-111) iznosi vrlo ozbiljne primjedbe i žestoko kritizira ovu pojavu. Svoje političke stavove promatra u sklopu cjelovitih odnosa Srba, Hrvata i muslimana/Bošnjaka, iznoseći, slobodni smo ustvrditi, cjelovit politički koncept, koji bismo mogli nominirati kao „indiferentizam“.

Korkutov koncept nacionalnog indiferentizma

Korkut na početku članka parafrazira dijelove rezolucije „Akademičara“ o potrebi nacionalnog izjašnjavanja i njihovom brigom da bosanski muslimani ne ostanu bez „ideala i oslona“ i time postanu „Cigani, lišeni sredstava za život i obranu“. Korkut ironizira njihova stajališta jer njima „Akademičari“ preporučuju bosanskim muslimanima „duševnu revoluciju i odricanje od samih sebe“ i time Bošnjake vode na „stazu još nimalo

neutrtu, punu poledice i drugih opasnosti po naš samostalni život i opstanak. Ideal narodnosni!... Oh koliko li optimizma u ovim mlagjahnim srcima i mozgovima!... Koliko li dobrodušnosti u ovim mladićima bez iskustva i istinskog poimanja svoje okoline!“

U nastavku Korkut obrazlaže odnos pravoslavaca i katolika prema njihovom procesu nacionaliziranja (koji je već okončan) i međusobni odnos ova dva nacionalna tabora, kao i kontradiktornost “koncepta Akademičara“ koji smatraju mogućim dogovor između Srba i Hrvata. Dogovor između Srba i Hrvata je nemoguć zbog teritorijalnih pretenzija prema Bosni i Hercegovini jer „pravaški program bosanskih ‘Narodovaca’ teži ka ‘Starčevićskoj Ujedinjenoj Hrvatskoj’“ koja zahvata i dijelove Crne Gore i teritorijalne aspiracije „Umjerenjaka okupljenih oko Srpske riječi“ koji imaju teritorijalne pretenzije sve do Dalmacije. Korkut, stoga, smatra da je zalaganje „Akademičara“ apsurdno i pita se „kako braća sa ‘jednim’ idealom vole biti – pocijepani nego li ujedinjeni, o tome će nam valjda govoriti posebna rezolucija naših „Akademičara“, u kojoj će nam preporučiti revoluciju u – logici...“ (*Misbah*, I/1913, br. 14-15, 105-111).

U nastavku se rasvjetljava međusobni odnos, odnosno isključivost Srba i Hrvata, iznosi teza o nemogućnosti bilo kakvog zajedničkog nacionalnog izjašnjavanja ova dva međusobno konfrontirana nacionalna korpusa. Stajalište svih Srba po pitanju teritorijalnog obuhvata te buduće zajedničke ili odvojenih država je potpuno jasan: „Kako vidimo, Srbi neće pripojenja sa Hrvatskom, niti na primjer, u Bosni ima i jedne srpske stranke ili strančice, koja bi primila, a kamo li tražila ujedinjenje sa ‘braćom’ preko Save. Neću se upuštati u dublje raščinjanje razloga ovakom držanju ovdašnjih Srba, nu mogu i bez tog raščinjanja utvrditi fakat, da ideal ovdašnjih Srba nije u ujedinjenju sa Hrvatskom.“

S druge strane, općepoznato je da među Hrvatima „nema ni jedne stranke, čiji bi program, rad i držanje mirisao na kakvo gravitiranje izvan okvira ‘Ujedinjene’“ Hrvatske; Hrvati su pobornici „zapadnog Slavenstva, koje sa ‘istočnim’ nema i ne može imati jake veze iz prostog razloga, što ih jedne od drugih dijeli – kultura i tradicija“. Dakle, cilj – formiranje neovisnih država Srbije i Hrvatske u svom konstruktima ima konflikt zbog teritorijalnih pretenzija. Korkut hipotetički razvija situaciju cilja zajed-

ničke države i procesa koji se odvija u posljednje vrijeme u Hrvatskoj gdje se „pojavilo ‘srbo-hrvatstvo’, ‘političko hrvatstvo’ i kako se već zovu sve te krilatice bez dubljeg značenja, nije to zasluga svijesti o zajedničkom idealu, nego prirodni nagon samoobrane od zajedničkog neprijatelja, koji je prirođen i životinji, a kamo li ne kulturnu čovjeku“.

Slijedi razrada kompleksnosti odnosa i (veliko)nacionalnih koncepata Srba i Hrvata i njihova odnosa prema Bosni i Hercegovini koji se može svesti na tvrdnju da „megju njima nema ni 2% slavosrba; a nema ni 1/5% takovih, koji biše pristali na samostalnost Bosne“. Iz ovih činjenica proizlazi „da su nam naši Akademičari preporučili jedan skroz naskroz vazdušast ideal, koji ne postoji ni megju ovdašnjim Srbima ni megju ovdašnjim Hrvatima“. Korkut dalje razvija hipotetički stav da čak i kad bi postojao taj zajednički stav i ideal među Srbima i Hrvatima, on je, opet, „za nas muslimane apsurdan i neprimjenjiv, budući je u svojoj suštini – račvast, i kao takav nema uvjeta za okupljanje“.

Kada bi bila i ostvariva ideja za ujedinjenjem Srba i Hrvata u Monarhiji, bila bi „trialistička“, odnosno to bi bila „Ujedinjena Hrvatska“ čijim ostvarenjem bi Bošnjaci neminovno bili „izloženi nepotrebnoj borbi sa Srbima“ koji su protiv takvog ujedinjenja. Na ovaj način Bošnjaci bi bili „klin razdora“ u međusobnim odnosima Srba i Hrvata. Korkut dalje na vrlo „provokativan“ način, polemizirajući sa „Akademičarima“, hipotetički vizualizira razvoj političkih i međuetničkih odnosa i postavlja cilj „samostalnosti Bosne“. Naravno, ne razvija mogućnost ostvarenja ove ideje računajući je kao nemoguću i neostvarivu jer bi, opet, Bošnjaci „bili klin razdora, mjesto posrednik zbliženja“ i da „ne bi bio moguć bez krvave borbe sa Hrvatima“. Proizlazi da „slijediti oba pravca, tj. biti za ‘Ujedinjenu Hrvatsku’ i proti njoj, nije moguće bez revolucije u prirodi i logici i prema tomu ne preostaje nam ništa drugo, nego ili napustiti oba gornja pravca, pa biti nacionalno indiferentni ili se pak pocijepati u dva tabora, pa jedni biti srpski, a drugi hrvatski – prirepici. Koji je pravac bolji?“

Dalje, Korkut iznosi činjenice o okončanju procesa nacionaliziranja kod Srba i Hrvata i njegove nedovršenosti kod Bošnjaka, i pokušava vizualizirati moguće političke rasplete u budućnosti. Njegov stav baziran

je na stavu, u to vrijeme gotovo konvencionalnom, da su Srbi i Hrvati jedan narod sa dva imena. I muslimani u Bosni i Hercegovini su treći dio tog naroda. Zbog toga Korkut stalno govori o „islamskom dijelu našeg naroda“. Uprkos ovoj činjenici, riječ je ipak o „tri svijeta, tri različita naziranja na cilj i svrhu života i bivstvovanja - tri oprečne narodne duše sa posebnim osjećajima i posebnim običajima i pretenzijama“.

Korkut „Akademičarima“ prigovara da o ovom „škakljivom pitanju“ nisu u stanju prodrijeti u njegovu suštinu, jer u „kom duhu“ će se odgajati sadašnji naraštaji te tri srodne duše? Logično je da bi odmah „izbile i načelne oprečnosti izmeđju zagovaratelja pojedinih struja: ‘Hrvati’ ne biše mogli pristati na ‘srbiziranje’, niti ‘Srbi’ na ‘hrvatiziranje’ i rezultat bi morao biti – razlaz kao i do sada. Da se to ne ‘zbude’ i da se omogućiti ispoljenje njihove naprednosti, oni jednostavno – zažmiriše i izvališe frazu o narodnosnom idealu, ne shvaćajući ni sami u čemu se sastoji taj ideal, i na koji će se način postignuti.“

Onovremena aktualna politika uzavrela je od nasilne, izvanbosanske etničke srbizacije i agresivne kroatizacije muslimana u Bosni i Hercegovini. U situaciji okončanog procesa nacionaliziranja kod Srba i Hrvata, a nedovršenosti kod Bošnjaka, jedino rješenje za njih (Bošnjake) je očuvanje najvažnijeg identitetskog markera – vjerskog osjećaja. Korkut kritizira „Zagrepčane“ kojima je ideal ideja jedinstva Srba i Hrvata, a njihovo ujedinjenje je krajnji cilj, što znači da oni trenutno i nemaju koncept nego čekaju da „evoluiraju taj narodnosni ideal“, prema tome „logički izražena, ova preporuka Zagrepčana glasi: ‘Ha Srb, ha Hrvat: tj. narodnosno indiferentan“. Ključna razlika stava Korkuta i „Akademičara“ je što Korkut zagovara „nacionaliziranje u pravcu bugjenja islamske svijesti i spoznaje o pripadnosti jednoj velikoj i jakom vezom spojenoj zajednici islamskoj“, a „Akademičari“ u njenom slabljenju.

Korkut je ubijeđen u nemogućnost bilo kakvog zajedničkog političkog ili državnog rješenja Srba i Hrvata, i plaši se da su u takvoj situaciji najveći gubitnici upravo Bošnjaci. Korkut se snažno protivi identifikaciji Bošnjaka sa etničkonacionalnim hrvatstvom ili srpstvom, i stoji na stanovištu da se Bošnjaci moraju ponašati „neutralno“, tj. biti nacionalno indiferentni. Ideje „Akademičara“ su „utopija i fantazija“ koja je konstru-

irana pritiskom „tuginaca neslavena“, nema nikakvo uporište u Bosni i Hercegovini a podsjeća „da srpsko-hrvatska koalicija u Banovini stoji pred problemom takozvanog ‘srpskog pitanja’, jasno će biti i malom djetetu, ‘da srbohrvatstvo’ nije nacionalni problem, nego samo političko pitanje, koje bi u danim prilikama moglo uroditi žestokim i jakim antagonizmom“.

Ako bosanskohercegovački muslimani budu slijedili ideje „Akademičara“, bit će „opet narod bez narodnosti“, izgubit će svoj identitet i obilježja i neminovno se podijeliti u „dva narodnosna tabora i radeći jedni za srpski, a drugi za hrvatski ideal bićemo ne samo sijači razdora i antagonizma između Srba i Hrvata“ nego i moneta njihova potkusurivanja bez ikakvih izgleda na životnu sigurnost. Korkut u daljnjem tekstu članka izlaže osnovne odrednice koncepta nacionalne uzdržanosti, nepredijeljenosti, pasiviteta, „indiferentizma“: „Ako hoćemo svoj selamet, ništa drugo nego pasivitet u ovom pitanju ili drugim riječima: narodnosni indiferentizam.“

Korkut sa rezignacijom odbacuje ideje „Akademičara“ ističući da Bošnjaci moraju biti oprezn i mudri u vođenju naroda i da „narodu nije do ‘srpstva’ i ‘hrvatstva’; njemu nije do apstraktnih pojmova, nego do kore hljeba i mirna življenja u svom na svom: ko mu želi pomoći, taj se mora prilagoditi njegovu stanju i njegovim osjećajima i ne smije ga dražiti ispadima proti njegovim svetinjama, nego mu ih zaštititi i obraniti“.

I na kraju, Korkut ponovo ismijava „Akademičare“ tvrdeći da njihove ideje o nacionaliziranju upravo imaju suprotan efekat za Bošnjake, da ih one samo denacionaliziraju, razjedinjuju i zbunjuju. Nacionaliziranje muslimana na način kako zagovaraju „Akademičari“ nanosi štetu samim Bošnjacima, takvo zalaganje ih je razdijelilo u dva konfrontirana tabora „čiji se sav rad sastoji u megjusobnom gloženju i pobijanju: mjesto da zajednički djeluju i rade na prosvjećivanju i kultiviranju svog zapuštenog naroda“, a jedino u čemu su se složili ta dva tabora je nakana „da oboji zajedno učine atentat na nositeljicu Hilafeti islamije... Eto kuda vodi naš nacionalizam!“ (*Misbah*, II/1914, br. 21, 5-6).

Ono što dominantno karakterizira bosanski nacionalni identitet je izrazita vjerskonarodnosna odvojenost i vjerskonacionalistička hege-

monizacija. Ova dva procesa, koji se manifestiraju u Bosni i Hercegovini kao nigdje u svijetu, već su se tako razmahala pred Prvi svjetski rat (nažalost iz savremene percepcije vidjet ćemo – ne posljednji put), da se Bosna i Hercegovina gotovo ne pokazuje kao društvena zajednica u uobičajenom civilizacijskom smislu tog termina, nego teritorij latentnih i inportiranih sukoba, konfrontacija, isključivosti i ratova. Sakib Korkut kao da predviđa ovakvo stanje Bosne i Hercegovine, stoga u drugom nastavku članka „Na raspuću“ glasno ustaje protiv bošnjačke učmalosti i ekonomske ovisnosti, te sa iznimnom preciznošću, vizionarstvom, osjećajem za buduća dešavanja, pronicljivo, hrabro imenujući stvari njihovim imenima, pokušava probuditi svijest Bošnjaka. Uvodni moto u članak mu je izvod iz bečke rezolucije „Akademičara“: „Napredak i budućnost bos. herc. muslimana ovisi jedino o kulturnom i ekonomskom napredovanju njihovu.“

Naglašavanje vjerskih, kulturnih i ekonomskih pitanja

Korkut kao da ipak pruža ruku pomirenja „Akademičarima“, ispoljava za njega netipičnu toleranciju, i kao da želi omladinu skrenuti sa, za njega nevažnih - ili barem ne prioritetnih, pitanja o nacionalnom izjašnjava-nju, tako što društveni fokus pokušava usmjeriti prema ekonomskim pitanjima. Korkut kao da pokušava mladalačku energiju Bošnjaka na Zapadu upravo usmjeriti ka ekonomskom uzdizanju Bosne i Hercegovine i odvratiti ih od rasipanja stečenog znanja i energije prema „za sad još maglovitih ideala budućnosti, možda daleke budućnosti naše...“ (*Misbah*, II/1914, br. 22, 7-8).

Poslije ekonomskih problema i apeliranja na njihovo popravljanje, Korkut u polemiku uvodi vjerski identitet, čini se, nastojeći da njime omladinu „odvuče“ što dalje od, za njega, beskorisnih rasprava i trošenja energije na nacionaliziranje; „*ekonomski i financijalno slabi muslimani nijesu pristali nikud*; na njih neće računati ni Srbi ni Hrvati i njihov će se glas moći čuti samo onda, kada bude poduprt jakom zvekom *na žuljevima stečenog pokretača svijeta i naroda: 'Kokuzima' je mjesto i za srpskim i za hrvatskim vratima'...*“.

Korkut se zalaže da fokus nacionalnog angažmana bude u kulturnom prosvjećivanju i preporodu, bošnjačkom ekonomskom jačanju i kao da posljednjim dijelom navedenog citata: „da se islamski dio našeg naroda uzmogne održati na površini i dobiti političku važnost“ želi poručiti mlađim generacijama da naciju mogu dobiti i izgraditi isključivo pomoću najjačeg identitetskog obilježja – vjere. „Islam je, razumljivo, i za Sakiba Korkuta neupitljivo središte vrijedonosnog orijentiranja, sveobuhvatni medij socijalne percepcije, političke i kulturne kritike, apsolutno izvorište normativnih imperativa i povijesnih anticipacija“ (Zgodić, 2003: 298). Čini se da u ovom slučaju iz njega progovara taktika i pragma: „Preskočiti ovaj rad i baciti se na rezonovanje o nacionalizmu i njegovim nejasnim idealima znači oponašati ulogu smiješnog izuvača prije vode; znači nezrelo zanovetanje i zvrndanje o ljepoti i solidarnosti kuće, gragjene na pijesku. Nije reva, da vas ja upozorujem na izvore, iz kojih ćete iscrpiti ova neoboriva fakta i naći pouku, da se političko znamenovanje pojedinaca i skupine mjeri prema njihovu kulturnom i gospodarskom napretku, nu obzirom na neke ispade proti ulemi osjećam potrebu upozoriti vas, da su ova načela propovijedali i provodili muslimanski Arapi u doba, kad je Evropa bila u totalnoj tmimi i zapuštenosti. Mudru dosta...“

Korkut je itekako svjestan bosanskih protivurječnosti: iz pozicije vlastitog samoorganiziranja, Bošnjaci ne smiju prihvatiti politiku nacionalnog izražavanja nacionalnog identiteta, sve dok je u Evropi prevladajuća formula političkog mišljenja, a još jeste, ideologija nacija - država. Istovremeno Bošnjaci ne smiju nikada prihvatiti koncept organiziranja Bosne i Hercegovine po formuli nacija - država, jer je ona suprotna društveno-povijesnom biću Bosne i Bošnjaka. Iz tih razloga ostaje pomalo nedorečen jer proces nacionaliziranja imenuje „idealom“.

Njegova glavna kritika „Akademičarima“ odnosi se na njihovo shvaćanje politike prosrpskog i prohrvatskog nacionaliziranja Bošnjaka. Kao da se plaši, iako bi se to između redova dalo naslutiti da priziva državno-pravnu samostalnost i neki vid autonomije Bosne i Hercegovine, da obznani neki politički program zasebnog identificiranja Bošnjaka, te da nagovijesti određeniji oblik državnog ustrojstva sa Srbima i Hrvatima.

Može se zaključiti da Korkut kao neku daleku perspektivu vidi oblik zasebnog državnog ustrojstva Bosne i Hercegovine i „ujedinjenje“ sa Srbima i Hrvatima, podrazumijeva se, tek nakon postizanja njihovog međusobnog sporazuma.

Korkuta kao da je strah dalje razvijati koncept samostalnosti Bosne i Hercegovine, sugerirati ga i prizivati, ali odstupnicu i pribježište ponovo nalazi u vjerskom i ekonomskom napretku. Svojim tekstovima u *Misbahu* Sakib Korkut na temu nacionaliz(a)ma, nastojao je potaknuti bošnjački dijalog i kritičku polemiku u tadašnjem javnom prostoru kako bi se postigao svebošnjački konsenzus oko fizionomije bošnjačkog etnokulturnog identiteta. U fokusu njegovih napisa su složena prirodna, društvena i psihička kretanja, te refleksije odnosa, pojava, ponašanja, stavova, mišljenja i interesa Bošnjaka u periodu neposredno pred Prvi svjetski rat. Ovo je period naglog bujanja nacionalizama nastalih na području Balkana nakon povlačenja Osmanlijskog carstva koje je na izdijasaju; što je dalo poticaj za romantičarske ideale za samoopredjeljenjem brojnih država na bivšim osmanlijskim područjima.

Već u 19. stoljeću na području Bosne i Hercegovine su otpočeli nacionalni pokreti u kojima su bosanski katolici nacionalizirani kao Hrvati, pravoslavci kao Srbi, a muslimani ostali kao religijska skupina bez nacionalne nominacije. U polemici sa „Akademičarima“ oko potrebe za nacionaliziranjem Bošnjaka Korkut je itekako svjestan da Bošnjaci/muslimani zajedno sa Srbima i Hrvatima dijele isti jezik, ne spori zajedničko porijeklo, ali insistira na činjenici o osobenosti Bošnjaka u odnosu prema Srbima i Hrvatima zbog muslimanskog kulturnog naslijeđa.

Po Korkutu prve dvije zajedničke identifikacijske odrednice (jezik i porijeklo) nisu dovoljne za nacionaliziranje muslimana Srbima ili Hrvatima jer bi takvo nacionaliziranje muslimana automatski podrazumijevalo njihovo bivanje i postajanje pravoslavnim i katoličkim, s druge strane hrliti ka nekom još maglovitom jugoslovenstvu je preuranjeno, apstraktno i nepotrebno prije dogovora Srba i Hrvata. Odnosno, sve agitacije za prosrpsku ili prohrvatsku identifikaciju Bošnjaka uvijek su bile motivirane pragmatičnim a manje etničkim razlozima i to s ciljem njihovih teritorijalnih aspiracija ili brojčanog uvećanja „sopstvene“ nacije.

Ključni problem nesuglasja Korkuta i „Akademičara“ je u Korkutovu stavu, koji proizlazi iz izvorne islamske doktrine po kojoj islam nije samo vjerovanje i obredoslovlje, nego je to sistem koji uređuje i sve aspekte društvenog, porodičnog i ličnog života sa jasno definiranim normama. Zbog toga se Korkut tako zdušno zalaže za privrženost bosanskohercegovačkih muslimana njihovoj vlastitoj vjeri, prošlosti, jeziku, kulturi i identitetu. Svjestan je da vjera posjeduje izuzetan simbolički potencijal i moć i da je izuzetno efikasno „sredstvo“ za mobilizaciju, poticaj i afirmaciju dugoročnih političkih koncepata.

Zaključak

Iz naše savremene percepcije možemo bolje razumjeti stavove Sakiba Korkuta jer nas savremena dešavanja i kretanja na političkom, društvenom, ekonomskom, kulturnom i vjerskom planu neumitno podsjećaju da je kompleksni i višeznačni pojam identiteta podložan drastičnim zloupotrebama u konfliktnim situacijama kada intelektualne rasprave oko identiteta mogu potaknuti oružane sukobe i zlodjela i dovesti do tragičnih posljedica, a odbrana ili sporenje identiteta može rezultirati čak i ratnim zločinima.

Literatura:

- Časopisi: *Tarik*, *Mualim*, *Misbah* i *Jeni misbah*.
- Fejzić, Elvis (2006): Fatamorganska negiranja bosanske i bošnjačke egzistencije, u: *Znakovi vremena, Časopis za filozofiju, religiju, znanost i društvenu praksu*, Vol. 9, broj 33, Naučnoistraživački institut „Ibn Sina“ Sarajevo.
- Juzbašić, Dževad (2002): *Politika i privreda u Bosni i Hercegovini pod austrougarskom upravom*, Akademija nauka i umjetnosti BiH, posebna izdanja, knjiga CXVI, odjeljenje društvenih nauka, knjiga 35.
- Karić, Enes; Demirović, Mujo (2002): *Reis Džemaludin Čaušević prosvjetitelj i reformator*, Ljiljan, Sarajevo.
- Zgodić, Esad (2003): Sakib Korkut – socijalna i politička misao u austrougarsko doba, *Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, VOL. LXV, 3-4, Sarajevo.

فكرة اللامبالاة السياسية لتاقب كركوت

تتناول المقالة الفكرة السياسية التي عرضها العالم المشهور ومحرر مجلة المصباح تاقب كركوت (1884-1929) في عدد من المقالات المنشورة في الصحف المكتوبة بالخط العربي في البوسنة والهرسك في فترة الحكم النمساوي الهنغاري. ومما تلقي المقالة عليه الضوء كذلك الأوضاع السياسية في البوسنة والهرسك من منظور الصحف المكتوبة بالخط العربي في الفترة الموشكة على الحرب العالمية الأولى وأهم مشاكل المسلمين في تلك الفترة من قلة المعارف والروح المحافظة والتفرق القومي للشانقة والهيمنة القومية للصرب والكروات والمشاكل الاقتصادية إلى غيرها.

Mr. Avdija Hasanovic

Concept of Political Indifference of Sakib Korkut

Summary

This paper discusses the political concept, which was presented by well-known alim and editor of Misbah Sakib Korkut (1884-1929) in several articles in the Arabic press in the Austrian-Hungarian period. The paper also reflects the political situation in Bosnia-Herzegovina from the perspective of the Arabic press immediately before the First World War, as well as the most prominent problems in this period: ignorance, conservatism, Bosniak national moodiness, Serbian and Croatian national hegemony, economic problems etc.

Kur'an, vrijeme i astronomija

Prof. dr. Muhamed Busuladžić

islamska kultura i civilizacija
muhamed.busuladzic@gmail.com

Sažetak

U ovom članku se govori o dvjema povezanim cjelinama: mjerenju vremena i nekim astronomskim pojavama. Potaknuti svakodnevnim životnim potrebama, ljudi su još od davnina počeli mjeriti vrijeme. Kao osnovu za mjerenje vremena uzeli su astronomske pojave na nebu koje se ponavljaju na isti način, dakle periodično kretanje, jer se jedino periodičnim kretanjem može mjeriti vrijeme. Mnogo kasnije ljudi su napravili časovnik kojim su mjerili proticanje vremena, ali je i on morao koristiti periodično kretanje. U Kur'anu Časnom se mnogo govori o vremenu u različitim kontekstima. S obzirom na to da se vrijeme ne može vratiti, potrebno je da ga čovjek iskoristi kako bi osigurao sreću na ovom svijetu i pripremio se za vječni svijet.

Ključne riječi: Kur'an, vrijeme, astronomske pojave, periodično kretanje, nauka, život, milost, sreća, vječnost

Uvod

Kur'an, a.š., kao Božiji govor često spominje vrijeme naglašavajući pritom njegovu važnost za čovjeka. O vremenu govori i Poslanik, s.a.v.s., u brojnim hadisima. Pitanje vremena se u Mushafu, a.š., razmatra u različitim kontekstima. Tako se, naprimjer, govori o prolaznosti vremena, o vremenskom času, odnosno trenu, o vremenskom roku koji se grešnicima daje na ovome svijetu, o tome kako Svemogući, dž.š., brzo kažnjava na ovome svijetu, dakle kratkom vremenskom intervalu, o vječnosti, o

tome kako vrijeme brzo prolazi; kako čovjek doživljava vrijeme subjektivno u smislu da nekada traje kraće nego što jeste. Jedna od najkraćih sura (poglavlja) nosi naziv Vrijeme; nazive sura su ljudi dali kasnije, naravno da bi se lakše snalazili. Spomenuto poglavlje počinje zakletvom: *Tako mi vremena, zaista je svaki čovjek na gubitku osim onih koji vjeruju i čine dobra djela...* Smisao ovoga je jasan: čovjek koji slijedi upute svoga Gospodara Njegovom milošću će ući u rajske bašte i tamo vječno boraviti. Čovjek koji se ogluši o upute svoga Gospodara i ne koristi vrijeme koje mu je Tvorac dao na raspolaganje kako bi osigurao sreću u vječnom životu je zaista na velikom gubitku, jer vrijeme nepovratno teče i nijedan tren se ne može ponoviti.

O prolaznosti vremena govori i Šekspir u čuvenom sonetu „Sedam životnih doba čovjeka“. Govoreći o učincima duhovne revolucije koju su izveli francuski „slobodnoumni“ duhovi, Dostojevski kaže: „Čovjek je porušio sve oko sebe misleći da je pobijedio, a ustvari je naišao na pustoš i očaj u duši“. Čehov savjetuje mladim ljudima: Ne dozvolite da vaš život nalikuje velikoj kesi novca pa da ga provodite tako da bacate novčić po novčić i tako potrošite svoj život. Ako već živite, živite za nešto veliko (parafraza).

A zar može mladi čovjek sebi postaviti veći cilj nego da spozna Tvorca, da odgovori sebi na pitanje odakle dolazi i gdje ide, da shvati svoju misiju na ovom svijetu, a to je da slijedeći Božiju objavu ide putem koji mu je naredio njegov Gospodar. Na taj način se čisti i oplemenjuje nastojeći se tako približiti svome Gospodaru. Svrha čovjekovog boravka na ovome svijetu prema našem mišljenju je da osjeti i shvati Božiju milost, a onda će osjetiti svu ljubav prema Tvorcu. Tada će njegova religioznost biti vođena ljubavlju, a ne motivirana strahom od kazne. To je onda viši stepen religioznosti i viši stepen spoznaje.

Vrijeme su mjerile i civilizacije prije pojave islama, ali u svijetu islama mjerenje vremena dobiva poseban značaj. Naime, trebalo je određivati tačno vrijeme za pet dnevnih namaza pa su za to razvijene posebne metode. Razvijene su i metode određivanja pravca Mekke sa bilo koje tačke na Zemljinoj površini. Tako Biruni navodi jednu jako kompliciranu matematičku konstrukciju kojom se određuje tačan pravac Mekke.

Samo klanjanje pet dnevnih namaza u čovjekovoj svijesti odražava osjećaj za vremenom. U Kur'anu Časnom se navode brojni astronomski fenomeni, ali i pojave iz prirode uopće. Cilj ovih kur'anskih iskaza je da potaknu čovjeka na razmišljanje kako bi došao do zaključka da su sve pojave u prirodi u potpunoj harmoniji, tj. jedna u skladu sa drugom, odnosno da nijedna pojava ne remeti odvijanje druge. A da bi to bilo tako, neophodno je da postoji jedan Veleum koji je unaprijed sve to smislio. To mora biti Onaj koji je svemoguć pa je u stanju da sve ono što je smislio i ostvari.

Razmišljajući o astronomskim i prirodnim fenomenima, čovjek ustvari proučava Božije djelo te na taj način upoznaje i shvata Njegove osobine. Vjera ne odobrava slijepo vjerovanje. Tvorac je čovjeku podario razum kao nijednom drugom biću. Razumom čovjek može pojmiti svijet oko sebe i spoznati njegovog Tvorca. U Knjizi su neki iskazi koje prethodne generacije nisu mogle objasniti, ali i iskazi koje ni mi ne možemo objasniti. Možda će to jednog dana biti moguće razvojem nauke. U svakom slučaju treba biti vrlo obazriv. U Knjizi je data apsolutna i vječna istina i to se ne može mijenjati. S druge strane, nauka stalno napreduje, pa se granice njene spoznaje pomjeraju. Stoga ne treba žuriti

i svako novo naučno otkriće odmah pokušati objasniti nekim ajetima ili naći uporište za takvo nešto, jer ono što je danas naučna istina, već sutra to ne mora biti.

Vrijeme

Ljudi su od davnina sa znatiželjom upirali pogled u nebeski svod ukrašen zvijezdama. Bio je to zaista zadivljujući prizor. Čovjekovo prvo doživljavanje prirode, kako je neko rekao, i jeste bilo divljenje. Vjerovatno je i kod naših davnih predaka taj daleki i nepoznati svijet mamio čežnju za onim nedostižnim idealima. Iako je čovjekov život bio ispunjen mnogobrojnim preprekama, ipak u njemu nije nikada prestala čežnja za tim tajanstvenim svijetom. Jedna indijska izreka kaže: "Ljudi su oduvijek gledali u nebo a spoticali se o kamenje."

Tu su iskustva i drugih naroda. Priča se da je Tales (koji je inače bio robovlasnik) jedne noći dok je posmatrao zvijezde, pao u bunar. Jedna ljupka služavka iz Trakije zadirkivala ga je govoreći mu da gleda u nebo, a ne vidi šta mu je pod nogama.

Kao u svemu, Bosna i u ovome ima svoje viđenje. Jedan stari čovjek poslije Drugog svjetskog rata govorio je sinu: "Sine, zemlja je tvrda, a nebo visoko." Ovim mu je htio reći da je teško hoditi po ovoj zemlji, ali da je neuporedivo teže ići ka idealima.

S druge je strane astronomija imala svoj praktični značaj. Ljudi su koristili astronomska znanja od samih početaka ove nauke. Tako su zahvaljujući astronomiji riješili jedan od osnovnih problema života, a to je mjerenje vremena. Mjerenju vremena se pristupa tako da se prvo izabere neka pojava koja se stalno ponavlja na isti način, naprimjer, kretanje klatna tamo-amo na uri njihalici, starinskom zidnom satu koji se valjda još jedino može vidjeti u muzejima. Svaki njihaj klatna traje podjednako dugo. Sada se vrijeme trajanja nekog događaja može mjeriti tako da se odredi koliko njihaja napravi klatno za vrijeme trajanja tog događaja.

Ura njihalica je izum čovjeka, pa je naš daleki predak morao potražiti u prirodi neku pojavu koja se stalno ponavlja na isti način ili kako se to kaže periodično kretanje. Zapravo je put bio obrnut: čovjek je prvo uočio periodično kretanje, a onda, mnogo godina kasnije, zaključio da

to može biti osnova za mjerenje vremena. To periodično kretanje nije mogao uočiti na zemlji nego na nebu. Bilo je to prividno kretanje Sunca. Prividni obilazak Sunca oko Zemlje traje godinu dana. Prvi čovjek je to vrijeme i nazvao godinom. Godina je dana suviše velika da bi se njome mjerili neki događaji u svakidašnjem životu. Godina je podijeljena na manje vremenske jedinice - mjesece, sedmice, dane, sate, minute i sekunde. (Kada kažemo dan, mislimo dan i noć zajedno.)

Ljudi su otkrili još jedno periodično kretanje na nebu, a to je kretanje Mjeseca oko Zemlje. Tako su neki narodi mjerili vrijeme pomoću prividnog kretanja Sunca i pomoću kretanja Mjeseca. Interesantno je da se u našem jeziku koristi isti izraz za Mjesec kao nebesko tijelo i mjesec dana kao vremenski interval. U drugim jezicima to nije tako. U engleskom jeziku je Mjesec na nebu *Moon*, a mjesec dana je *month*. Na arapskom jeziku je Mjesec na nebu *Kamer*, a mjesec dana je *šehr*. Interesantno je i to da lingvistička analiza riječi Mjesec u našem jeziku vodi ka staroslavenskom korijenu riječi mjera. To pokazuje da su stari Slaveni mjerili vrijeme pomoću kretanja Mjeseca. Danas smo fascinirani tačnošću kojom su drevne civilizacije određivale neke astronomske veličine, npr., astronomi Babilona su odredili veličinu lunarnog mjeseca sa tačnošću do u jednu sekundu.

Prva je civilizacija bila sumeranska, a druga staroegipatska. Pomoću astronomije stari Egipćani su riješili problem koji je za njih bio od životne važnosti. Naime, poplave Nila bile su prvorazredan događaj koji su željeli predvidjeti. Imali su parcele za obrađivanje uz Nil, jer je samo taj dio zemlje bio plodan. Svako je koljem ogradio svoju parcelu. Nalet vode pri poplavi Nila bio je tako silovit da bi počupao sve kolje i ponio ga dalje s udarnim talasom. Zbog toga su Egipćani željeli predvidjeti poplavu Nila kako bi se mogli pripremiti za tu prirodnu pojavu. Pokušali su naći na Zemlji neki događaj koji se dešava pred samu poplavu, i nisu ga mogli naći. Odgovor je bio na nebu. Kada se zvijezda koju mi danas zovemo Sirijus prvi put pojavi na nebu u toku godine, onda počinju poplave.

Astronomija se razvijala stoljećima i njeno napredovanje se ispreplitalo s historijskim hodom fizike i matematike. Problem o kojem se najviše raspravljalo u astronomiji jeste pitanje da li se Sunce okreće oko

Zemlje ili se Zemlja okreće oko Sunca. Prvi čovjek koji je tvrdio da se Zemlja, kao i ostale tada poznate planete, okreću oko Sunca (doduše po kružnicama) bio je Aristarh sa Samosa koji je inače živio i radio u Aleksandriji, tadašnjem centru svjetske nauke. On je u svojim teorijama ostao usamljen. Podržavao ga je jedino, i to vrlo snažno, Saleucije iz Babilona. Aristarh je daleko išao ispred svoga vremena i njegovi stavovi bili su daleko od shvatanja njegovih savremenika.

Nauka je jednostavno imala svoj hod i trebat će proći oko 2000 godina pa da naučnici usvoje njegovu teoriju. Aristarh je svoju teoriju iznio u trećem stoljeću prije naše ere. U tom vremenu je zaokružen peripatetički pogled na svijet i on je prevladavao u naučnim krugovima. Prema mišljenju peripatetika, Zemlja je nepomična u centru svijeta i oko nje se okreće Sunce i ostale planete. Peripatetici iznose i svoj argument: ako bi se Zemlja kretala, onda bi kamen bačen u vis pao na drugo mjesto. O ovom problemu razmišljaju i indijski naučnici. Najpoznatiji od njih, Ariabhata, smatra da se Sunce okreće oko Zemlje, dok Varahamihira misli obrnuto.

Ove se rasprave nastavljaju i u svijetu islama. Biruni iz centralne Azije u 11. stoljeću razmišlja da se možda Zemlja okreće ne samo oko Sunca nego i po eliptičnoj putanji. On dokazuje da je logički moguće da se planete okreću po elipsama oko Sunca čak i u okviru peripatetičke kosmologije. (UNESCO je treće stoljeće prije naše ere proglasio stoljećem Arhimeda dok je 11. stoljeće naše ere proglasio stoljećem Birunija.)

Astronom Sidzi je čak napravio astrolab (instrument za određivanje položaja zvijezda) polazeći od heliocentrične teorije. Biruni se veoma pohvalno izražava o ovom instrumentu. Sam Biruni je godinama razmišljao o tome da li je ispravna heliocentrična ili geocentrična teorija. Pred kraj života ipak se odlučuje za geocentričnu teoriju.

Na drugom kraju islamskog svijeta - u Španiji, u gradu Toledu, jedan drugi naučnik, po imenu Ez-Zerkali (na španskom Arzachel), razvija učenje prema kojem se planete, uključujući Zemlju, obrću oko Sunca po elipsama. On ovo učenje iznosi oko 1080. godine u vremenu u kojem živi i Biruni. Arzachela nazivaju pretečom Keplera. Arzachel je, također, kao i Aristarh, daleko išao ispred svog vremena. Nauci će trebati još šest sto-

tina godina razvoja da dođe do stepena kada može prihvatiti Arzachelovu teoriju.

Novi vijek u nauci počinje u 15. stoljeću kopernikanskim obratom. Nikola Kopernik, poljski sveštenik njemačke krvi (majka mu je iz Šlezije a i otac vuče germanske korijene), razradio je heliocentričnu teoriju. Zapravo sve ono što je astronomski novo kod Kopernika nalazimo već kod astronoma iz Damaska Ibn Šatira. Bizantijski astronom Hiocionidas je jedno vrijeme radio na opservatoriji u Damasku pa je Ibn Šatirove rezultate donio u Konstatinopolis. Vjeruje se da je Kopernik na ovaj način mogao doći do Ibn Šatirovih rezultata. Iako Kopernik razrađuje heliocentričnu teoriju, ipak zadržava kružnice koje koriste i različite varijante geocentrične teorije. Svoje je učenje Kopernik izložio u svom životnom djelu *O obrtanjima nebeskih krugova*. U uvodu iskazuje svoj dug prema trojici velikana astronomije: Aristarhu, Arzachelu i Albategniususu (izvorno El-Bettani).

Napomenimo samo da je El-Bettani, između ostalog, i eksplicitno pokazao da se kretanje Mjeseca ne može objasniti po Ptolemejevoj teoriji epicikla koja polazi od geocentrične slike svijeta. Tek u 17. stoljeću njemački astronom Kepler, nakon godina rada i razmišljanja, uvodi elipse. Njegova teorija bit će zadovoljavajuća sve do pojave teorije relativnosti.

Da sve ovo ne bi djelovalo zbunjujuće, kažimo da se svi pojmovi dijele u dvije skupine. Prvu veću skupinu čine oni pojmovi koji su nastali na određenom stupnju razvoja nauke, zatim su se razvijali i transformirali sve dok nisu doživjeli svoj prirodan završetak. Takav je, naprimjer, pojam slobodnog pada koji je nastao u trećem stoljeću prije naše ere. Tokom stotina godina ovaj se pojam mijenjao sve dok nije u 17. stoljeću dobio svoju konačnu formu u učenju Galileja. Drugu skupinu, koja je daleko manja, čine pojmovi kao što su prostor, vrijeme, materija... O ovim pojmovima čovjek vjerovatno neće nikada moći dati svoj konačan sud.

Astronomske pojave

Što se tiče Kur'ana Časnog i astronomije, treba prvo reći da se o astronomskim pojavama u Knjizi govori na više mjesta. Te su pojave sa svoje strane vrlo interesantne i svakako nisu slučajno odabrane. O ovim poja-

vama se govori veoma koncizno, često samo kroz jednu rečenicu. Ono što je potrebno posebno istaknuti jeste da se u Knjizi o astronomskim fenomenima i općenito prirodnim pojavama govori veoma obazrivo i odmjereno kako se ne bi zbunio čitalac ili slušalac. U jednom ajetu se kaže: *Mi smo stvorili kosmos i Mi širimo*. Dakle, ovdje nije rečeno da ga mi širimo. Možete li zamisliti beduina u arabijskoj pustinji prije 1400 godina kada bi mu se reklo da smo mi stvorili kosmos i da ga mi širimo. Pa i na današnjeg neobrazovanog čovjeka djelovalo bi prilično zbunjujuće kada bi mu se reklo tako nešto. Naš beduin u formulaciji kakva jeste mogao je shvatiti značenje ajeta ovako: Svemogući je stvorio kosmos i širi grudi čovjeka kako mu ne bi bilo tjeskobno u duši. Međutim, savremenom čitaocu koji je upućen u opću teoriju relativnosti bit će odmah jasno da iskaz *mi širimo* nije slučajno u istom ajetu gdje se kaže *Mi smo stvorili kosmos*.

Zašto se u Kur'anu govori o astronomskim fenomenima i općenito prirodnim pojavama odgovor je jednostavan. Kur'an navodi ove primjere kako bi potaknuo čovjeka na razmišljanje. Naime, čovjek je jedino biće u kosmosu koje je Svevišnji obdario razumom. Razum je dar Božiji zahvaljujući kojem čovjek može upoznati svijet u kojem živi kao djelo Božije i tako spoznati, koliko je u njegovim ljudskim granicama moguće, veličinu Tvorca. Kur'an na mnogo mjesta poziva čovjeka da posmatra prirodne fenomene i da o tome razmišlja kako bi se uvjerio u prisutnost Božiju i osjetio sklad i ljepotu Božijeg stvaranja. Štaviše, u Kur'anu su pokuđeni oni ljudi koji slijepo vjeruju.

U nekim raspravama, člancima, pa čak i u knjigama, može se naići na vrlo naivne tvrdnje da su u Kur'anu iznesene sve naučne činjenice, pa da bi nauka mnogo brže napredovala da su ljudi izučavali Kur'an. Cilj kur'anske objave nije da iznese sve naučne istine, niti bi to bilo moguće učiniti u jednoj knjizi. U Objavi se navode brojni prirodni pa i astronomski fenomeni kako bi se ljudi potaknuli na razmišljanje. Koji je cilj navođenja prirodnih pojava u Kur'anu već je rečeno, a za drugu tvrdnju možemo reći da ne znamo nijedan slučaj da je neki kur'anski ajet direktno inspirirao neko naučno otkriće. U stvarnosti je to bilo obrnuto, dogodi se neko naučno otkriće pa se onda utvrdi da se ono slaže s Kur'anom.

Suprotnih primjera ima mnogo. Već smo spomenuli dilemu Birunija: da li geocentrični ili heliocentrični sistem. Iako je sigurno dobro znao onaj ajet iz sure Ja-Sin u kojem se kaže da *se sve u vasioni kreće*, prema tome i Zemlja se kreće, ipak se nakon mnogo godina razmišljanja priklonio geocentričnoj teoriji, po kojoj je Zemlja nepomična u centru svijeta. U nauci se svaka tvrdnja morala dokazati a, s druge strane, nauka je išla dalje svojim tokom.

Već je slavni komentator Kur'ana (mufessir) iz 10. stoljeća Taberi uočio da u Kur'anu postoje neki ajeti čiji se smisao ne može dokučiti. On je pravilno zaključio da će to biti u stanju učiniti neke buduće generacije kada nauka bude dovoljno napredovala. Zato on sugerira svojim savremenincima da ne nastoje pod svaku cijenu objasniti značenja ajeta koji nisu dovoljno jasni, jer bi tako mogli samo zapasti u zabludu. Postoje i danas dobronamjerni ljudi koji ishitreno i površno interpretiraju neke kur'anske iskaze. To se može vidjeti u pojedinim časopisima i nekim knjigama. Ovakvi postupci, iako su motivirani plemenitim namjerama, mogu samo nanijeti štetu.

Kao primjer možemo navesti jednog mladog čovjeka koji iznosi u jednom časopisu da se u Kur'anu spominje riječ *zerretun* što znači atom. Taj mladi čovjek zaključuje da je Kur'an prije 1400 godina govorio o atomu, iako ljudima tada nije bio poznat isti pojam. Na osnovu toga zaključuje da je Kur'an Božija objava. Ovdje prije svega treba reći da je pojam atoma bio uveden prije pojave islama. Teorije o atomima su gradili Grci, Kinezi i Indijci čak prije naše ere. Što se tiče predislamskih Arapa, oni nisu imali nikakvih naučnih znanja te je tako i pojam atoma za njih bio potpuno nepoznat. Na taj način u arapskom jeziku nije postojala riječ atom.

Riječ *zerretun* spomenuta u Kur'anu značila je trun, trunčicu, najmanji dio nečega, a i danas to znači. Potpuno je shvatljivo da stanovnici arabijske pustinje u surovim uvjetima za opstanak, kakve pruža pješčani beskraji, nisu imali nikakvog motiva da preuzimaju naučna znanja od drugih naroda. Njihov najveći problem bio je kako preživjeti s malo hurmi, devinog mlijeka i ječmenog hljeba. Kada je stigla Objava, onda je sljedbenicima islama bilo stavljeno kao imperativ da traže znanje i da naučavaju. Veličina islama i jeste u tome što je uspio nadahnuti neke

sinove tih primitivnih stanovnika pustinje i dovesti nauku do takvih visina kako bi se cijeli svijet divio.

Pošto predislamski Arapi, kao što je već rečeno, nisu imali nikakvih naučnih znanja, a objavljena vjera je tražila da stječu znanje, počeli su prevoditi naučna djela Grka i drugih naroda. Tu je nastao problem, jer Arapi nisu poznavali naučne pojmove u svom jeziku, nisu imali termina za njih. Među njima su nastale rasprave koji izraz upotrijebiti za elipsu, parabolu ili neki astronomski instrument. Tako su se, naprimjer, dogovorili da za riječ atom koriste svoju riječ *zerretun* koja je i dalje značila trun, jer svaka riječ ima više značenja. Za molekulu je prihvaćen termin *džuzejun*. Za neke riječi nisu mogli naći pogodan termin u arapskom jeziku, pa su prihvatili strane riječi kao što to čine i svi drugi narodi. Tako su od Grka uzeli riječ *kanon* (ovu riječ oni su izgovarali *kanun* jer u arapskom jeziku nema glasa „o“). Od Perzijanaca su uzeli riječ *zidž* što znači astronomske tablice. Ova riječ zapravo potječe iz pahlavi jezika koji je preteča perzijskog jezika. U pahlavi jezik ova riječ ušla je, kako se čini, iz sanskerta, jer je indijska civilizacija imala utjecaj na staru Perziju.

Kasnije, kad su muslimani razvili nauku do tog stepena da su postali vodeći u svijetu, onda su pod utjecajem islamske civilizacije u Evropi preuzimali pojedine arapske riječi u nauci. Od nebrojeno mnogo primjera navest ćemo neke: u medicini riječi retina i katarakta, a u astronomiji zenit elmunkantarar (vrsta astronomskog instrumenta), u matematici: algoritam, cifra, algebra i tako dalje.

Zaključak

Da li je naš davni predak počeo mjeriti vrijeme potaknut svakodnevnim potrebama ili je početak toga bila ona neizreciva čežnja da pronikne u zvjezdani beskraj i spoznaju njegovih tajni. Izgleda da je bilo i jedno i drugo, samo je pitanje šta je bilo prvo. Vjerovatno se prvo javila ona slatka slutnja kojom je čovjek nastojao dokučiti tajne nebeskih prostranstava. A tajne su bile zapisane u njemu samom. Tako bi se možda mogla objasniti njegova neodoljiva težnja i čežnja da spoji ta dva svijeta. Da njegov unutrašnji svijet uđe u taj vanjski kome se on toliko divio ili možda da taj svijet uđe u njegov svijet. Čini se da je nekako slično i sa drugim

ljudskim djelatnostima koje su potekle iz života, a imale vezu sa astronomskim pojavama.

Vrijeme je mjera kretanja pa se može određivati jedino poređenjem na takav način da se za osnovu uzme neko kretanje koje se ponavlja na isti način, dakle periodično kretanje. U početku kao periodično kretanje uzeto je kretanje Sunca i Mjeseca da bi mnogo stoljeća kasnije čovjek sam napravio časovnik koji je opet morao koristiti periodično kretanje. I danas najmoderniji atomski časovnici koriste periodično kretanje elektrona u atomu.

Kur'an Časni posvećuje mnogo pitanja vremenu. Prema Knjizi, vrijeme nepovratno teče i nijedan trenutak se ne može vratiti. Stoga se čovjek strogo upozorava da pazi na šta troši vrijeme. Svemogućí je čovjeku dao vrijeme na raspolaganje i dao mu slobodu izbora. Onaj koji iskoristi to vrijeme da zasluži Božiju milost, oprost i vječnu nagradu je zaista uspio. A onaj koji pokriva istinu i naučice na sebe srdžbu Božiju je sigurno gubitnik.

Knjiga koja je objavljena kazuje nam o apsolutnim, nepromjenjivim i vječnim istinama. S druge strane, nauka govori o relativnim istinama i stalno se mijenja. Logika, dakle razum, kako su još stari Grci (Heraklit) uočili, može navesti na pogrešan zaključak. Potrebno je vrlo obazrivo upoređivati kur'anske istine sa naučnim. Tu vrijedi opće pravilo: tamo gdje se naše mišljenje ne slaže sa stavovima Knjige, treba prihvatiti stavove objavljene u Knjizi.

Interesantno je da je i Pitagora razvio svoje čuveno učenje o duši u kome se osjeća islamski duh. Prema tom učenju, svrha čovjekovog obozemnog života jeste da očisti dušu (kako se to i u Kur'anu Časnom kaže u poglavlju Sunce) i tako osigura mjesto u rajskim baštama. A to nije slučajno! Naime, prema jednom izvještaju koji nam ostavlja Ihvanu safa (Bratstvo čistoće) Pitagora je direktan potomak Idrisa, s.a.v.s., koji je živio u starom Egiptu. Idris, s.a.v.s., koga spominje i Kur'an Časni bio je naklonjen brojevima, dakle egzaktnom, a poznato je da je Pitagora svoje učenje o svijetu izgradio polazeći od jednog jednostavnog skupa cijelih brojeva.

القرآن والزمن والفلك

تتناول هذه المقالة مسألتين مربوطتين ببعضهما البعض - قياس الزمن وبعض الظواهر الفلكية. بدأ الناس بقياس الزمن في قديم الزمان وهم مدفوعون على ذلك باحتياجات حياتهم اليومية، وكأساس لقياس الزمن أخذوا ما هو متكرر تكرر دوريا منتظما من الظواهر الفلكية وذلك لأن الحركة الدورية هي وحدها ما يمكن به قياس الزمن. والقرآن الكريم يكثر فيه القول عن الزمن في سياقات مختلفة. ونظرا إلى أن الزمن لا يمكن إرجاعه فعلى الإنسان أن يستنفعه حتى يحقق سعادته في الحياة الدنيا ويستعد للحياة الباقية.

Prof. Dr. Muhamed Busuladzic
Qur'an, Time and Astronomy

Summary

This article discusses two related entities: measuring time and some astronomical phenomena. Encouraged by everyday life needs, people have begun to measure the time since ancient times. As a basis for measuring time, they took astronomical phenomena in the sky that are repeated in the same way, which is a periodic motion, since only periodic motion can measure time. In the Holy Qur'an, there is much talk about time, in different contexts. Given that time can not be restored, it is necessary for people to use it to secure happiness in this world and prepare for the eternal one.

Alžirski zakon o ličnom statusu

Mr. sci. Amir Mahić

magistar islamskih nauka iz oblasti šerijatskog prava
amir.mahic@gmail.com

Sažetak

Ovaj rad prezentira aktualni alžirski Zakon o ličnom statusu (Qānūn al-usrah) uz analizu njegovih amandmanskih izmjena iz 2004. godine. U radu su predstavljeni koraci alžirskih vlasti koji su prethodili donošenju prve varijante ovog zakona, 1984. godine, sadržaj ovog zakona sa posebnim osvrtom na novitete koji su izazvani njegovim reformama, a zatim primjedbe društvenih i političkih struktura na ovaj zakon te mogući ishodi tog utjecaja.

Ključne riječi: Alžir, lični status, zakon, Šerijatsko pravo

Uvod

Po uspostavi nacionalnih muslimanskih država, uglavnom nakon perioda okupacije i kolonijalne uprave, u muslimanskim zemljama počeli su nastajati pravni akti, od ustava tih zemalja do zakona koji su regulirali određene segmente društva. Najneophodniji pravni dokument nakon ustava bio bi zakon o ličnom statusu. Kako su i sami ustavi muslimanskih zemalja, sa izuzetkom manjeg broja njih, u svoje odredbe ukomponirali povezanost sa islamskom vjerom, tako su i budući zakoni koji su se ticali personalnog prava u tim državama bili manje ili više vezani za šerijatsko zakonodavstvo i njegove odredbe.

Pokret za kodifikaciju dijelova šerijatskog prava na područjima muslimanskih zemalja pokrenut je reformama koje su započete u posljednjim stoljećima postojanja Osmanlijske države. U većini muslimanskih zemalja proces donošenja zakona, nadahnutih i utemeljenih na šerijatskim izvorima, započinjao je nakon postizanja političke nezavisnosti. Među muslimanskim državama koje su Šerijat odredile za jedan od izvora svoga zakonodavstva jeste i Alžir.¹ Bivajući među muslimanskim zemljama koje su među posljednjim postigle nezavisnost, Alžir² će biti i među posljednjim muslimanskim državama koje će usaglasiti i usvojiti zvaničnu varijantu zakona o ličnom statusu.³

Ovaj rad prezentira Zakon o ličnom statusu u Alžiru sa osvrtom na njegove varijante iz 1984. i 2005. godine. Nakon kratke prezentacije historijskog razvoja ovog pravnog dokumenta, opširno je prezentiran njegov sadržaj. Dodatnim naslovima su predstavljene izmjene koje su nastale usljed reformi ovog zakona, te primjedbe na isti koje dolaze od različitih političkih i društvenih krugova. Na kraju rada dati su ustanovljeni zaključci.

Ovaj rad ima za cilj da barem u kratkim crtama našoj javnosti prezentira alžirski Zakon o ličnom statusu, predstavi njegov sadržaj, analizira njegovu poziciju naspram Šerijata te ustanovi njegov prijem u alžirskom društvu.

1 Fikret Karčić, „Šerijatsko pravo u ustavima savremenih muslimanskih zemalja“, *Šerijatsko pravo u savremenim društvima*, Sarajevo, 1998, str. 25.

2 Područje današnje Republike Alžir naseljeno je od najranijih vremena ljudske historije. U novoj eri ovo područje su kontrolirali Rimljani, a zatim su se u 5. i 6. stoljeću smjenjivali germanski Vandali i Bizantijci. Krajem 7. stoljeća ovo područje osvajaju Arapi kada i autohtono berbersko stanovništvo prihvata islam. Sve do Osmanlijske uprave ovom zemljom pojavljuju se i manje berberske dinastije koje gospodare ovim područjem. Od 1516. godine pa do francuske okupacije 1830. godine Osmanska imperija upravlja ovim područjem. Nakon dugogodišnjih pokušaja okupiranja ove zemlje, 1848. godine, Alžir je i zvanično proglašen francuskim teritorijem. Od tada ova zemlja sa svojim domaćim stanovništvom prolazi kroz veoma snažna kolonijalistička ugnjetavanja koja će potrajati sve do Alžirske revolucije, koja je otpočela 1954. a okončat će se nezavisnošću ove države, 1. jula 1962. godine. Od tada alžirska vlast prolazi kroz različite periode koji su najčešće obilježeni demokratskim vladama. Država je ustrojena po republičkom sistemu vladavine. (Ahmet Alibašić, ... , *Atlas islamskoga svijeta*, Udruženje Ilmije Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 2003, str. 26-32) Površina Alžira je 2.381.741 km². Službeni jezik je arapski, a valuta alžirski dinar (DZD). Godine 2017. ova zemlja je imala 41.300.000 stanovnika. Najveći broj alžirskih stanovnika čine muslimani sunijskog učenja (98%) dok preostali dio stanovništva čine, prije svega, kršćani, a zatim i druge manje religijske zajednice. Glavni grad ove zemlje je Alžir (Ġazāir).

3 Maurice Bormans, „Le nouveau Code algérien de la famille dans l'ensemble des codes musulman de statut personnel, principalement dans les pays arabes“, *Revue internationale de droit comparé*, Vol. 38, broj 1, januar-mart 1986, str. 133-139.

Rad je prvenstveno utemeljen na detaljnijim analizama alžirskog Zakona o ličnom statusu, tako da je najčešće korištena metoda tekstualne analize, dok su u ostalim slučajevima korištene historijska i komparativna metoda. Prilikom transkripcije arapskih pojmova latiničnim slovima korišten je njemački naučni standard DIN 31635.

Historijski kontekst

Nakon proglašenja nezavisnosti Alžira, 1962. godine, dolazi do postepene izrade i donošenja pravnih akata za uređenje društvenih odnosa u novonastalim političkim okvirima u ovoj državi. I prije donošenja Građanskog zakonika iz 1970. godine i Ustava iz 1976. godine bilo je zagovornika koji su težili donošenju svojevrsnog zakona o ličnom statusu u Alžiru. Međutim, prva zvanična uređenja porodičnih odnosa nastupit će upravo donošenjem spomenutih akata iz 1970. i 1976. godine. Tako će alžirski sudovi u sporovima koji se odnose na lični status muslimana primjenjivati tradicionalni pristup šerijatskom zakonodavstvu u kojem sudija po svom nahođenju ima mogućnost svoju presudu utemeljiti na nekom od mišljenja iskristaliziranih u prošlosti bez obavezujućeg pozivanja na određene zakonske uredbe. Svakako, bitno je istaći da je alžirsko pravosuđe kroz dugi niz godina postepeno evoluiralo pod utjecajem francuske kolonijalne uprave ovom zemljom, tako da su se unutar sudske prakse nazirali određeni iskoraci koji su davali do znanja da se ne radi o klasičnom pristupu šerijatskom pravu. Dotično se najznačajnije primjećivalo u sudskoj praksi nedozvoljavanja braka suviše maloljetnoj djeci i suzbijanju zloupotrebe bračnog starateljstva.⁴

Nakon nekoliko neuspješnih pokušaja,⁵ alžirsko Nacionalno narodno vijeće (Al-mağlis al-š'abiyy al-waṭaniyy) je 9. juna 1984. godine usvojilo Zakon o ličnom statusu. Ovaj zakon će od samog donošenja biti osporavan i postojat će težnje za njegovim reformama. Međutim, prve reforme istoga nastupit će nakon implementacije obećanja, koja je predsjednik Alžira Abdelaziz Bouteflika dao 2001. godine.⁶ Tako će, nakon

4 Alžirske sudije su odbijale vjenčavanje maloljetnika ispod 15 godina starosti i nisu prihvatale samovolju *waliya*, to jest bračnih staratelja, bez ustanovljavanja i želje za brakom samih mladenaca.

5 Postojala su dva zvanična pokušaja donošenja ovakvog zakona i to 1966. i 1981. godine.

6 On je najavio reforme Zakona o ličnom statusu koje će biti u „duhu sa ljudskim pravima i Šerijatom“.

trogodišnjih otvorenih debata između konzervativaca i feminističkih pokreta, biti usaglašene djelimične izmjene ovog zakona. Očekivanja feminističkih pokreta neće ni ovim izmjenama biti zadovoljena, ali su pomaci u uvažavanju njihovih zahtjeva ipak učinjeni. Ovim reformama izmijenjena je struktura porodice. Dokinuti su patronat muškarca nad porodicom, ženina obavezujuća poslušnost mužu i neograničena volja bračnog staratelja prilikom sklapanja braka, dok su pred poligamiju stavljeni strožiji kriteriji. Ukratko, uvedena je zakonska ravnopravnost supružnika u braku.⁷

Sadržaj Zakona

Zakon regulira propise vezane za porodicu. Predstavlja široku teoretsku razradu alžirskog Ustava iz 1976. godine,⁸ prvenstveno članova 39-42. Zvanična verzija zakona je donesena na arapskom jeziku i nosi naziv Qānūn al-usrah.⁹ Zakon je baziran na šerijatskim propisima utemeljenim, prije svega, na mišljenjima malikijske pravne škole. Njegov sadržaj predstavlja usaglašene stavove koje su podržali islamisti¹⁰ i tradicionalisti alžirskog društva, dok su partije ljevice i feministički zagovornici oštro kritizirali donošenje ovakvog zakona.

Posljednja verzija Zakona o ličnom statusu u Alžiru, nakon reformi 2005. godine, sadrži 223 člana. Nakon kratkog uvoda slijede prva tri člana Zakona koja zajednički čine preambulu Zakona, dok su ostali članovi raspoređeni u četiri knjige.

Prva knjiga, koja je naslovljena *O braku i razvodu*, obuhvata 77 članova Zakona o ličnom statusu (§§ 4-80). Ovi članovi su raspoređeni u tri naslova. Prvi nosi naziv *O braku* i podijeljen je na pet poglavlja, drugi je

Astouati Chahine, „33 ans, barakat!“, *Midi libre*, br. 3029, 8. mart 2017, str. 4.

7 Nahas M. Mahieddin, „L'évolution du droit de la famille en Algérie : nouveautés et modifications apportées par la loi du 4 mai 2005 au Code algérien de la famille du 9 juin 1984“, *L'Année du Maghreb*, 2005-2006, str. 97-137.

8 Nakon posljednjih ustavnih reformi od 6. marta 2016. godine članovi alžirskog Ustava koji se odnose na porodicu su djelimično izmijenjeni i numerirani brojevima 46 i 47.

9 Zakon je u zvaničnoj formi registriran kao *Zakon broj 84-11 od 9. juna 1984. godine*.

10 Termin koji je francuska akademska zajednica uvela u upotrebu s ciljem identificiranja muslimanskog pokreta, nastalog u muslimanskim zemljama u 20. stoljeću, koji je, prije svega, političke naravi. (Vidi: Martin Kramer, „Coming to Terms: Fundamentalists or Islamists?“, *The Middle East Quarterly*, proljeće 2003, vol. 10, br. 2, str. 65-72)

naslovljen *O razvodu braka*, dok treći nosi naslov *O uzdržavanju*. Prvi naslov je podijeljen na pet poglavlja. Poglavlja nose sljedeće nazive: Zaruke (Al-Khitba) i brak, Bračne smetnje, Pravni i ništavni brak, Prava i obaveze supružnika i Starateljstvo. Prvo poglavlje se dijeli na dodatna tri podnaslova: Zaruke (Al-Khitba), Brak i sastavni elementi braka i *Čin i dokaz braka*. Drugi naslov se dijeli na dva podnaslova i to: prvi O razvodu, a drugi Posljedice razvoda, priček (Idda), pravo starateljstva i sporovi koji se odnose na porodični život, treći naslov nije podijeljen na podnaslove.

U prva tri člana (§§ 4-6) knjige *O braku i razvodu* date su definicije braka i zaruka, dok su u ostalim članovima razrađeni uvjeti za brak i moguće smetnje, način zaključenja braka i uvjeti njegove valjanosti, prava i obaveze supružnika u braku, te posljedice i način razvrnuća braka.

Druga knjiga nosi naslov *O pravnom zastupanju* i obuhvata narednih 45 članova *Zakona o ličnom statusu* (§§ 81-125). Knjiga je podijeljena na sedam poglavlja koja se ne dijele na dodatne naslove i podnaslove. Sedam poglavlja ove knjige nose sljedeće naslove: Opće odredbe (§§ 81-86), Starateljstvo (§§ 87-91), Oporučiteljsko starateljstvo (§§ 92-98), Skrbništvo (§§ 99-100), Zabrana (§§ 101-108), O nestalom i odsutnom (§§ 109-115) i Pravno skrbništvo (Kafāla) (§§ 116-125).

Početni članovi druge knjige (§§ 81-85) definiraju trajne i privremene okolnosti koje dovode do sudskog proglašenja starateljstva nad određenim licima, dok su u naredna četiri poglavlja date odrednice koje se odnose na starateljstvo. Šesto poglavlje u prvom članu (§§ 109) definira pojam nestalog lica, a u narednom (§§ 110) određuje značenje odsutnog, te u narednim članovima ovog poglavlja određuje način proglašenja njihovog statusa, vremenski period i posljedice po njihov brak i nasljedstvo. Posljednje poglavlje druge knjige posvećeno je instituciji kafāle, pravnog starateljstva. Prvi član ovog poglavlja definira ovaj pojam (§§ 116), dok su u ostalim članovima date jasne odrednice o načinu, uvjetima i posljedica ovakvog vida skrbništva nad maloljetnicima.

Naslov treće knjige je *O nasljedstvu*. Ova knjiga sadrži 58 članova (§§ 126-183) raspodijeljenih u deset zasebnih poglavlja, koja su naslovljena: Opće odredbe (§§ 126-138), Nasljedne kategorije (nasljednici s pravom polovine, pravom četvrtine, pravom osmine, pravom dvije trećine, pra-

vom trećine i pravom šestine) (§§ 139-149), Univerzalni nasljednici Asaba (univerzalni nasljednik sam po sebi, asaba nasljednik po osnovu drugoga, asaba nasljednik sa drugim) (§§ 150-157), Djedova nasljedna prava (§§ 158), Izuzimanje iz nasljedstva „hağb“ (izuzimanje smanjivanjem i potpuno izuzimanje nasljedstva) (§§ 159-165), Procentualno smanjenje nasljednih dijelova, povećanje vraćanjem osnovnim nasljednicima (radd) i raspodjela rezervi nasljednicima po srodstvu (al-arhām) (§§ 166-168), Nasljeđivanje po osnovu zamjene (§§ 169-172), Začeto dijete (§§ 173-174), Posebne kategorije (§§ 175-179) i Likvidacija nasljedstva (§§ 180-183). Poglavlja nisu podijeljena na dodatne naslove.

U prvim članovima treće knjige (§§ 126-138), naslovljene *O nasljedstvu*, naznačene su opće odredbe koje se tiču nasljedstva. Naredni član (§§ 139) definira kategorije nasljednika, pristupajući ovom pitanju sa aspekta jasno određenih kur'anskih kategorija i dijelova nasljedstva kakvi su Objavom određeni. U ostalim članovima ovog poglavlja, te u naredna dva obrazloženi su nasljedni dijelovi svakog od mogućih nasljednika. Peto, šesto i sedmo poglavlje određuju okolnosti u kojima dolazi do smanjenja, povećanja ili izmjene nasljednih dijelova. Osmo poglavlje definira prava nerođenog djeteta. U devetom poglavlju naznačene su jasne odrednice nasljeđivanja posebnih kategorija koje se mogu pojaviti prilikom raspodjele nasljedstva. Zakon se ovdje određuje spram pet posebnih kategorija preuzetih iz klasičnog šerijatskog prava nazvanih: *al-aqdāriyyah*, *muštarakah*, *ğarawayn*, *mubāħalah*, *mibāriyyah* (§§ 175-179). Posljednje poglavlje ove knjige razrađuje način sudske likvidacije nasljedstva.

Četvrta knjiga se odnosi na testamentarno pravo i nosi naslov *Testamentarne odredbe (nasljedstvo, poklon i vakuf)*. Knjiga obuhvata posljednjih 17 članova (§§ 184-223) i podijeljena je na četiri poglavlja, koja ne posjeduju dodatne naslove. Poglavlja su naslovljena na sljedeći način: O oporuci (o ostavitelju i nasljedniku, o nasljednoj imovini, o punovažnosti oporuke i efektima testamenta) (§§ 184-201), O poklonu (§§ 202-212), Vakuf (§§ 213-220) i Završne odredbe (§§ 221-223).

Prvim članom četvrte knjige (§§ 184) definiran je pojam testamenta/oporuke, a narednim članom je ograničen njegov iznos na jednu trećinu

ukupne zaostavštine. U ostalim članovima prvog poglavlja utvrđeni su propisi vezani za oporuku, oporučitelja i oporučenika. Drugo poglavlje ove knjige govori o poklonu, a treće o uvakufljavanju i vakufu općenito. Posljednje poglavlje određuje prijelazne odredbe ovog zakona.

Uvidom u sadržaj Zakona o ličnom statusu u Alžiru možemo ustanoviti da isti obuhvata oblasti porodičnog, nasljednog te djelimično vakufskog prava. Shodno sistemu prema kojem je sačinjen ovaj zakon, vidljivo je da je slijedio koncepcije evropskog kontinentalnog prava, prije svega onog francuskog. Jezik ovog Zakona je općeprihvatljiv širim masama stanovništva za razumijevanje, a ne samim pravnicima i stručnjacima iz ove oblasti, te je i tu vidljiv utjecaj francuskog pristupa pisanju zakona, koji je, doduše, već odranije bio prihvaćen od muslimanskih autora koji su radili na kodifikacijama u muslimanskom svijetu. Vidljiva je i upotreba metode poznate u šerijatskom pravu preferiranja jednog mišljenja (al-tarjih) kojom su se autori koristili prilikom izrade ovog zakona.

Moguće je konstatirati da Zakon o ličnom statusu u Alžiru predstavlja još jednu od kodifikacija šerijatskog prava, koja, pored šerijatskog zakonodavstva utemeljenog na mišljenjima malikijske pravne škole svoje izvore crpi i iz drugih mezheba, ali i evropskog zakonodavstva.

Noviteti prouzrokovani reformom

Ukoliko pristupimo detaljnijoj analizi odredbi alžirskog Zakona o ličnom statusu, možemo ustanoviti da ovaj zakon u većini svojih odredbi slijedi načela šerijatskog prava, te se time i sam Zakon može svrstati u jednu od modernih kodifikacija Šerijata koju poznaju novija vremena. Kada je u pitanju sam sadržaj Zakona, možemo istaći da on u osnovi ima dvije verzije. Prvu predstavlja tekst Zakona usvojenog 1984. godine, dok drugu čini reformirani Zakon iz 2005. godine. Zanimljivim se doimaju iskoraci koji su načinjeni navedenom reformom. Moglo bi se kazati da isti predstavljaju određen vid udaljavanja alžirskog Zakona o ličnom statusu od klasičnih tumačenja šerijatskog zakonodavstva. Navedeno nam može biti daleko jasnije ukoliko analiziramo dvije odredbe ovog zakona koje se tiču samog čina zaključenja braka od strane supružnika i kratkim osvrtom na pitanje poligamije.

Lični pristanak supružnika na brak

U verziji Zakona o ličnom statusu iz 1984., član 20, bilo je definirano da se brak ugovara po osnovu „saglasnosti budućih supružnika“, dok član 9 novog zakona iz 2005. godine određuje da sklapanje braka slijedi po osnovu „međusobnog prihvatanja oba supružnika“. Navedena izmjena u Zakonu onemogućava zaključenje braka kakvo je bilo u praksi, naročito kod naroda koji slijede učenja imama Malika, po kojem bi staratelji zaključivali brak u ime mladenaca. Bez obzira na to što i nova verzija zakona poznaje institut staratelja prilikom zaključenja braka (wāliyy), može se u samom zakonu veoma jasno ustanoviti da se ne radi o nadležnostima istoga kakav poznaje klasično islamsko zakonodavstvo. Dotično se jasno vidi u članu 11 koji kaže da „punoljetna žena sama zaključuje svoj bračni ugovor“, dok je prisustvo wāliyya vjenčanju samo fakultativne prirode i nije navedeno kao jedan od uvjeta za valjanost zaključenja braka.¹¹ Ovako definiran status staratelja pri zaključenju braka je u potpunosti suprotan njegovoj dominantnoj ulozi, koju mu je osiguravalo klasično mišljenje malikijskog mezheba, ali je skoro identičan općeprihvaćenom mišljenju hanefijske škole mišljenja.

Poligamija

Nova verzija Zakona o ličnom statusu u Alžiru ne zabranjuje poligamiju, ali bi se moglo kazati da je „otežava“ svojim zakonskim odredbama. Novi zakon, nasuprot klasičnom islamskom učenju, pred poligamiju stavlja uvjet „opravdanog motiva“ i „sposobnost pružanja jednakih uvjeta za bračni život“ te zahtijeva „saglasnost“ žene s kojom je već u braku.¹²

Primjedbe

Od samog donošenja Zakona o ličnom statusu u Alžiru postoje njegovi protivnici u javnom i političkom životu ove zemlje. Ni pri njegovom donošenju nisu mu „aplaudirali“ konzervativni krugovi alžirskog društva, iako su najdirektnije bili uključeni u njegovu izradu. Međutim, njihovo

¹¹ Član 9, *Zakona o ličnom statusu* iz 2005. godine.

¹² Član 3, *isto*.

protivljenje ovom zakonu postalo je izražajnije nakon reformi koje su nastupile 2005. godine. Prilikom izglasavanja ovog zakona predstavnik islamističke partije Al-Islah izjavio je da se protive „ovim amandmanima koji su suprotni Šerijatu, a samim time su suprotni članu 2 Ustava.“¹³ S druge strane, feministički opredijeljeni pojedinci i organizacije, te ljevičarski orijentirane partije nisu podržavale ni prvu, a ni drugu verziju ovog zakona. Tako će prvu verziju zakona visoki državni funkcioner Mohamed Boudiaf nazvati „sramnim zakonom“.¹⁴ Drugu verziju ovog zakona su „isprovocirali“ feministički opredijeljeni pojedinci, ali željene reforme neće ići u očekivanom pravcu.

Bez obzira na to što su islamističke partije smatrale novi zakon neprihvatljivim oni će se, ipak, smatrati djelimičnim pobjednicima jer se reformama mislilo ići daleko dalje. Dotično potvrđuje i izjava predsjednika države Bouteflika, koji će povodom Dana žena izjaviti da se došlo do crvene linije koja se ne smije preći i da on nije u stanju učiniti više, zaključivši da je „nemoguće slijediti put kojim ste neposlušni Bogu. Ne mogu ja trgovati ajetima. Hadisa možemo naći i različitih verzija, ali ne i ajeta.“¹⁵

Shodno navedenim detaljima u vezi sa dvije suprotstavljene struje alžirskog političkog i društvenog okruženja za očekivati je da islamističke partije i pokreti nastave svoje težnje ka postizanju konzervativnije verzije Zakona o ličnom statusu od ovog aktualnog. S druge strane, ljevičarske partije koje se protive bilo kakvim religijskim elementima, a ovaj zakon ih ima mnogo, te feministički pokreti i predstavnici ovih pokreta između javnih ličnosti i političara nastavit će svoju borbu i težnju za postizanjem varijante ovog zakona koja bi bila bliža njihovim očekivanjima. Može se zaključiti da budućnost ili bolje rečeno sadržaj Zakona o ličnom statusu u Alžiru će uveliko zavisiti od političkih predstavnika koji će na oblik istog moći direktno utjecati, a kojagod varijanta bude usaglašena imat će zasigurno svoje protivnike u politici i u društvu.

¹³ A. Chahine, *isto*.

¹⁴ Jean-Philippe Bras, „La réforme du code de la famille au Maroc et en Algérie: quelles avancées pour la démocratie?“, *Critique internationale*, br. 37, 2007/4, str. 105.

¹⁵ *Isto*, str. 113.

Zaključak

Po osnovu ustanovljenih i predočenih detalja koji su vezani za Zakon o ličnom statusu u Alžiru evidentno je sljedeće:

- Prije donošenja alžirskog Zakona o ličnom statusu postojalo je više prijedloga ovakvog zakona koji nisu dobili zvaničnu sankciju vlasti.
- Zakon o ličnom statusu usvojen je od Nacionalnog narodnog vijeća Alžira 9. juna 1984. godine, a amandmanski će biti značajno izmijenjen 2005. godine.
- Na prvoj varijanti Zakona o ličnom statusu u Alžiru najznačajnije su radili islamistički pokreti, ali s konačnom verzijom kakva je došla pred Parlament nisu bili u potpunosti zadovoljni, dok su se, s druge strane, sadržaju ovog pravnog dokumenta u potpunosti protivili feministički pokreti i ljevičarske partije.
- Amandmanima reformirani Zakon o ličnom statusu nije zadovoljio očekivanja ljevičarskih partija i feminističkih struja, dok je nasuprot tome proizveo i značajan otpor kod islamističkih partija koje su njegovim reformama doživjele poraz. Rezultati reformiranog zakona bili su vidljivi u pravnom restrukturiranju porodice u kojoj je vidljiva ravnopravnost supružnika.
- Alžirski Zakon o ličnom statusu obuhvata porodično, nasljedno i djelimično vakufsko pravo. Sadrži 223 člana raspoređena u četiri zasebne knjige. Baziran je na šerijatskopравnim rješenjima malikijskog mezheba. Novija varijanta zakona značajnije odstupa od malikijskog učenja i općenito klasičnih rješenja šerijatskog prava nego što je to slučaj sa prvotnim tekstom. Ovaj zakon ima dvije varijante, onu iz 1984. i 2005. godine, koje se međusobno značajno razlikuju.
- Prema sistemu na kojem je sazdan Zakon o ličnom statusu u Alžiru vidljivo je da je slijedio koncepcije evropskog kontinentalnog prava, prije svega onog francuskog. Jezik ovog zakona je razumljiv širokim masama. Ovaj zakon predstavlja kodifikaciju oblasti šerijatskog prava utemeljenu najviše na malikijskom mezhebu, ali i evropskom zakonodavstvu.

- Primjedbe na prvu varijantu Zakona o ličnom statusu u Alžiru bile su izražajnije od strane ljevičarskih partija i feminističkih pogleda, dok je druga varijanta dobila žestoke kritičare i među islamistima.

آمر ماهيتش

قانون الأسرة في الجزائر

تتناول هذه المقالة قانون الأسرة الحالي في الجزائر مع التحليل لتعديلاته في السنة ٢٠٠٤م. ومما تم عرضه في المقالة خطوات السلطات الجزائرية التي سبقت وضع النسخة الأولى لهذا القانون عام ١٩٨٤م ثم محتويات القانون ذاتها مع لمحة خاصة إلى المحدثات الناتجة عن تعديلاته ثم تعليقات الهيئات الاجتماعية والسياسية على هذا القانون ومصادر محتملة لتأثيرها.

Mr. Sci. Amir Mahic

Algerian Law on Personal Status

Summary

This paper presents the current Algerian Personal Status Act (Qānūn al-Uṣrah) with an analysis of its 2004 amendments. The paper presents the steps taken by the Algerian authorities that preceded the adoption of the first version of this law in 1984, the content of this law, with a special focus on the novelties caused by its reform, and then the remarks made by the social and political structures to this law and the possible outcomes of their impact.

Djelovanje i značaj udruženja vjerskih službenika u NR Bosni i Hercegovini od 1945. do 1960.

Mr. sc. Adis Sultanović

imam u miz sarajevo; doktorski studij na fin, sarajevo
sultanadis@gmail.com

Sažetak

U periodu od 1945. do 1960. godine u NR Bosni i Hercegovini, u socijalističkom društvu, djelovala su tri udruženja vjerskih službenika s ciljem organiziranja istih na osnovu njihovih profesionalnih interesa: Udruženje katoličkih svećenika Dobri Pastir, Udruženje pravoslavnih sveštenika i Udruženje ilmije. Proces nastajanja i razvoja profesionalnih udruženja vjerskih službenika u socijalističkom društvu imao je veoma složen put i otežavajuće okolnosti koje su obilježile njihov rad i utjecale na rezultate djelovanja, što će biti u fokusu ovog rada.

Ključne riječi: komunizam, Udruženje svećenika Dobri Pastir, Udruženje pravoslavnih sveštenika u NR BiH, Udruženje ilmije u NR BiH

Uvod

Komunistički sistem u Jugoslaviji nakon Drugog svjetskog rata provodio je ateizaciju društva, marginalizaciju vjerskih zajednica i nastojao je ograničiti njihovu djelatnost isključivo na vjerske poslove i objekte. Strogu kontrolu nad vjerskim zajednicama i potiskivanje religije u privatnu sferu vlast je opravdavala činjenicom da se vjerske zajednice nalaze pred ozbiljnim dilemama prilagođavanja društvenoj stvarnosti. Polazeći sa

pozicije ateističkog marksizma, socijalistička vlast priznala je slobodu djelovanja Crkve i proglasila načelo slobode i privatnosti religije. Odnos države i vjerskih zajednica reguliran je Ustavom 1946. i Zakonom o pravnom položaju vjerskih zajednica donesenim 1953. U glavi V – prava i dužnosti građana, Ustav je kroz članove 22, 24, 26, 27, 28 i 39 propisao vjerska prava, slobode i nadležnosti vjerskih zajednica u novoj državi, a Ustav NR Bosne i Hercegovine doslovno je prenio odredbe federalnog ustava.¹

Ratne posljedice, poslijeratno oduzimanje brojnih prava i nadležnosti, ideološke predrasude i represija državno-partijskih organa prema vjerskim zajednicama umnogome su otežali rad vjerskih službenika svih vjerskih zajednica. Trebalo je naći svoje mjesto u novom društvu, što je bio složen zadatak za vjerske službenike. Međutim, u osnivanju profesionalnih udruženja uvidjeli su priliku za bolje pozicioniranje u društvu. Profesionalna udruženja vjerskih službenika u socijalističkom društvu Bosne i Hercegovine u procesu nastajanja i razvoja imala su složen put, a neka i otežavajuće okolnosti. Sve to je imalo velike implikacije po njihov rad i djelovanje pod specifičnim društveno-političkim prilikama.

U nastavku ćemo se upoznati sa tri profesionalna udruženja vjerskih službenika u NR Bosni i Hercegovini: Udruženje katoličkih svećenika Dobri Pastir, Udruženje pravoslavnih sveštenika i Udruženje ilmije.

Osnivanje i svrha Udruženja katoličkih svećenika Dobri Pastir u NR BiH

Katolička crkva u Bosni i Hercegovini doživjela je teška stradanja i deficite u materijalnom i kadrovskom smislu u Drugom svjetskom ratu. Komunistički režim krenuo je u otvoreni obračun s Katoličkom crkvom želeći je što više udaljiti od utjecaja Svete stolice. Državni organi smatrali su da je i u slučaju Katoličke crkve najpogodniji oblik za ispoljavanje lojalnosti katoličkog klera udruženje svećenika. Gledano unazad, jasno

¹ Denis Bećirović, "Normativni okvir i stvarni položaj Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini", *Identitet Bosne i Hercegovine kroz historiju*, Institut za istoriju, Sarajevo, 2011, str. 241-243.

je da je vlada tražila neki način za kontrolu klera, posebno višeg, koji je bio lojalan Vatikanu.²

Prema mišljenju historičara Velimira Blaževića, osnivanje, postojanje i djelovanje staleškog udruženja katoličkih svećenika u zemlji u kojoj su nakon Drugog svjetskog rata vlast preuzeli komunisti bila je smiona i riskantna zamisao.³ Takva je odluka bila donesena i provedena u djelo 25. januara 1950. u Bosni i Hercegovini, kad je u Sarajevu osnovano Udruženje katoličkih svećenika Dobri Pastir. Osnivanje Udruženja pripremano je tokom 1949. Njegovi glavni pokretači i nositelji bili su bosanski franjevci, u manjem broju sudjelovali su hercegovački franjevci, a dijecezansko svećenstvo pokazivalo je najmanje zanimanja. Vlasti su nastojale svojim vezama u crkvenim redovima utjecati na to da na čelu pojedinih redova budu ljudi koji nisu neprijateljski nastrojeni prema državnim vlastima.⁴

Udruženju je pristupilo 169 članova, a do 1952. učlanjeno je 205 svećenika. Prve godine u članstvu je bilo 57% bosanskih franjevaca, 29% hercegovačkih franjevaca i 14% dijecezanskih svećenika sa prostora čitave BiH. Za prvog predsjednika Udruženja izabran je fra Bono Ostojić, a potpredsjednici su bili: fra Serafin Dodig, župnik u Čapljini, i vlč. Franjo Momčinović, dekan i župnik u Derventi.⁵

Razlozi osnivanja su bili u sljedećem: trebalo je rješavati mnoga pitanja - snabdijevanje hranom i odijelom, ponovno dobivanje vlastitog stambenog prostora, vršenje vjerskih obreda i pouke, izbjavljanje zatvorenih svećenika, putovanja te opstanak sjemeništa. „Izravan nastup pojedinog svećenika pred vlastima nije donosio ploda. Trebalo je imati ustanovu koja će svećenicima pomagati da dođu do svog prava. I vlasti su bile svjesne nagomilanih problema i željele ih nekako riješiti.“⁶

„Do uspostavljanja Udruženja, a potom i njegovog djelovanja, došlo je unatoč protivljenju, ali ne komunističkih vlasti, nego crkvenih vlasti i

2 Radmila Radić, *Država i verske zajednice 1945-1970*, knjiga 1, Beograd, str. 335.

3 Velimir Blažević, *Aktualnosti trenutka (studije i polemike)*, Banja Luka, 2011, str. 119.

4 Miroslav Akmadža, „Položaj katoličke crkve u Hercegovini u prvim godinama komunističke vladavine“, *Hum i Hercegovina kroz povijest*, Zbornik radova, knjiga 2, Zagreb, 2011, str. 504.

5 Ivan Lučić, „Progon Katoličke crkve u Bosni i Hercegovini u vrijeme komunističke vlasti (1945-1990.)“, *Croatia Christiana periodica*, god. 36, 69, Zagreb, 2012, str. 122-123.

6 Vidjeti više u: Ignacije Gavran, *Suptnici bosanske povijesti*, Svjetlo riječi, Sarajevo, 1990, str. 133-146.

najviše vlasti franjevačkog reda. Kad se, naime, saznalo da neki bosanski franjevci vrše pripreme za osnivanje staleškog svećeničkog udruženja, iz Apostolske nuncijature u Beogradu stiglo je upozorenje da se to ne čini. A kad je Udruženje ipak osnovano, Državno tajništvo Svete stolice tražilo je od Vrhovne uprave franjevačkog reda da naredi bosanskim i hercegovačkim franjevcima da se povuku iz Udruženja. General franjevačkog reda intervenirao je više puta i izvršavao što je od njega traženo iz Rimske kurije, ali to nije imalo efekta u Bosni i Hercegovini. Protiv staleških svećeničkih udruženja u bivšoj Jugoslaviji izjasnila se i Biskupska konferencija Jugoslavije svojom izjavom *Non licet* g. 1952.⁷

Diferencijacija klera, odnosno stvaranje razdora unutar crkvenih krugova bila je zadaća Partije, kako ističe Jure Krišto. On u svome djelu *Partija, UDBA i svećenička udruženja - UDBin elaborat o Udruženjima i drugi dokumenti* navodi da su svećenička udruženja prema sadržaju elaborata bez ikakve dvojbe UDB-in politički projekat okarakteriziran kao „najviši oblik obavještajnog rada“, s ciljem stvaranja crkvenoga razdora, poticanja sukoba crkvene hijerarhije, ali i stjecanja preduvjeta za sudske progone „reakcionarnih“ svećenika. Na ovim načelima, što potkrepljuje i objavljenim dokumentima, formirano je i svećeničko udruženje Dobri Pastir u BiH.⁸

U procjenama „ponašanja“ svećenika na terenu u izvještajima KPJ ili UDBe obično je napominjano je li svećenik član Udruženja ili nije.⁹ Ali zato su u dijelu svećenstva, posebno dijecezanskog, pa i dijela naroda, članovi Udruženja smatrani režimskim ljudima. Loš glas ih je pratio i među katoličkim svećenstvom u inostranstvu.¹⁰

Komunističke vlasti nastojale su unijeti podjele među katoličkim svećenicima, redovnicima i biskupima. To se posebno htjelo postići osnivanjem Udruženja katoličkih svećenika Dobri Pastir, ističe Akmadža. Za razliku od Hrvatske, u NR BiH komunisti su imali više uspjeha koristeći već postojeće sukobe između franjevac a i svjetovnih svećenika, koji su

7 Velimir Blažević, *Aktualnosti trenutka* (studije i polemike), Banja Luka, 2011, str. 119.

8 Vidjeti više: Jure Krišto, *Partija, UDBA i svećenička udruženja - UDBin elaborat o Udruženjima i drugi dokumenti*, Hrvatska kulturna zaklada - Hrvatsko slovo, Zagreb, 2014, str. 24-31.

9 Malobrojnim su davali odličja i društvena priznanja, a mnoge su sudili na dugogodišnje zatvorske kazne. Lučić, *Progon Katoličke crkve u Bosni i Hercegovini u vrijeme komunističke vlasti (1945.-1990.)*, str. 143.

10 Ibidem, str. 124.

trajali još od 1899. zbog sukoba oko nadležnosti nad pojedinim župama, odnosno otpora franjevacu u Hercegovini da predaju neke župe svjetovnom svećenstvu.¹¹ Bilo je dosta onih, posebno u svećeničkim ili crkvenim krugovima, koji su o Udruženju imali nepovoljno mišljenje, na njegov račun iznosili teške optužbe i izricali vrlo negativne sudove: *Udruženje je plod političkih ucjena; ono je prorežimsko; surađuje s komunističkim režimom i služi komunističkom režimu; bosanski franjevci su istinski kolaboracionisti s narodnim vlastima ili s režimom i sl. Udruženje i njegovi članovi izdaju hrvatstvo, domovinu, hrvatski narod i hrvatsku misao, i nanose mu neprocjenjivu štetu.*¹²

U korist ovog udruženja je tvrdnja da su se strah biskupa kao i česte i žestoke osude svećeničkih udruženja vremenom pokazale neosnovanim, jer niti je osnovana neka narodna crkva, niti su vođeni neki pregovori visokog stepena, niti su svećenici otkazali poslušnost biskupima.¹³

Protagonisti ovog udruženja vjerovali su da je moguće u NR Bosni i Hercegovini zauzeti lojalan građanski stav prema republičkim i državnim vlastima, s njima uspostaviti normalnu komunikaciju i idući tim putem tražiti praktična rješenja za pojedine. Znali su da u socijalizmu državna vlast prihvata kao sagovornika samo organizirana, a od države priznata udruženja građana, i da probleme takvih skupina i zakonito osnovanih udruženja razmatra i rješava s njihovim ovlaštenim predstavnicima. Zato su počeli razmišljati o mogućnosti formalnog organiziranja svećenika u Bosni i Hercegovini u vlastito profesionalno udruženje, stava je Blažević u svojoj studiji.¹⁴

Udruženje je imalo svoje uporište u naravnom pravu svih ljudi na udruživanje i u ustavnoj slobodi građana FNRJ da se udružuju (Ustav iz 1946, čl. 27). Unutar Katoličke crkve, prema ondašnjem kanonskom pravu, a jednako je i prema novom Zakoniku (1983), postoje udruženja koja je osnovala crkvena vlast, i nazivaju se crkvenim. Udruženje Dobri Pastir

11 Miroslav Akmadža, „Položaj Katoličke Crkve u Hercegovini u prvim godinama komunističke vladavine, Hercegovina“, *Hum i Hercegovina kroz povijest*, Zbornik radova, knjiga 2, Zagreb, 2011, str. 504.

12 Bošnjanić, „Što je pozadina 'svećeničkih udruženja' u Bosni i Hercegovini?“, u: *Hrvatska Revija*, XXI-II/1973, br. 1, str. 107, 108 i 165; R. Perić, „Biskupski delegat Majić i ilegalno svećeničko udruženje“, u: *Sluga dobri i vjerni*, Mostar, 1998, str. 204 i 205.

13 Gavran, *Suputnici bosanske povijesti*, str. 138.

14 Gavran, *Nav. djelo*, str. 102.

spadalo je među necrkvena udruženja. Ali, ako ono i nije bilo formalno crkveno, u njegovim Pravilima usvojenim na osnivačkoj skupštini¹⁵ u članku 3 se kaže: „Udruženje radi prema propisima crkvenog prava“. Dalje, o samoj svrsi Udruženja, o onome čime se ono želi i treba baviti, u članku 4 Pravila ističu se sljedeće smjernice: „Svrha Udruženja Dobri Pastir se ogleda u sljedećem: Pomagati i organizirati rad svećenika u pogledu vjerskog poučavanja katoličkih vjernika u kršćanskim istinama i moralnim načelima; Okupljati katoličke svećenike svoga područja, koji će u duhu tradicije svećenika - rodoljuba iz prošlosti međusobno gajiti osjećaj ljubavi i odanosti prema domovini i svom narodu, te pomagati narodu u izgradnji zemlje u okviru opće narodne organizacije NF-a; U duhu tekovina velike narodnooslobodilačke borbe (NOB) raditi na produblivanju ljubavi i bratstva među svim narodima Jugoslavije; Širiti među katoličkim svećenicima svoga područja duh bratske ljubavi, povezanosti i sloge, pružati im pomoć za napredak u naobrazbi i duhovnom životu, te promicati opću, moralnu i materijalnu dobrobit svećenika; Pružati pomoć siromašnim, bolesnim i iznemoglim svećenicima, siromašnim crkvama i drugim crkvenim ustanovama putem Zadruge; Voditi brigu za održavanje i čuvanje crkvenih arhiva, knjižnica i muzealnih zbirki; Promicati proučavanje crkvene prošlosti, skupljati crkvene umjetnine i voditi brigu za umjetničku skladnost crkvenih građevina i drugih crkvenih objekata; U vezi s mjesnim i redovničkim ordinarijima, a uz potporu narodnih vlasti, nastojati oko uzdržavanja i prosperiteta ustanova za svećenički podmladak.“¹⁶

Udruženje Dobri Pastir imalo je svrhu „organizirati rad svećenika u pogledu vjerskog poučavanja katoličkih vjernika u kršćanskim istinama i moralnim načelima“, te su se za tu svrhu odlučili izdavati vjerske časopise, godišnje kalendare, molitvenike i druge vjerske poučne knjižice.¹⁷ Nakon što je 1950. osnovano Udruženje katoličkih svećenika Dobri Pastir, počela je izlaziti revija i vlastito glasilo pod nazivom *Dobri Pastir*. Glavni i odgovorni urednik od početka do 1974. bio je Karlo Karin,

¹⁵ Ibidem, str. 108.

¹⁶ Blažević, *Aktualnosti trenutka*, str. 109.

¹⁷ „Uspostava Pravila Udruženja katoličkih svećenika Narodne Republike Bosne i Hercegovine“, u: *Dobri Pastir*, Glasilo Udruženja, god. I, br. 1-2, str. 76.

a naslijedio ga je Marko Oršolić. Prva godišta *Dobrog Pastira* ispunjena su profesionalnim problemima i organizacijskim vijestima, ali će ubrzo postati pod vodstvom franjevac revija za filozofsko-teološke i srodne discipline. Od 1951. do 1992. bosanski franjevci izdaju *Kalendar Dobri Pastir* s vrlo popularnim i poučnim štivom za puk.

Zahvaljujući Udruženju katoličkih svećenika bilo je omogućeno izdavanje revije i kalendara *Dobri Pastir*. Bile su to, uz *Blagovest* koja je izlazila u Beogradu, jedine štampane katoličke publikacije u cijeloj tadašnjoj Jugoslaviji. *Kalendar Dobri Pastir* koncipiran je tako da može svećenicima poslužiti za pripremanje propovijedi, a narodu dati sažetak kršćanskih istina i uputa za praktični vjerski život.¹⁸

Udruženje je također pomoglo svećenicima u nabavci potrebnih stvari, smanjenju poreza na pravednu mjeru, ispravljanju neke pogreške u nacionalizaciji ili agrarnoj reformi, rješavanju stambenog pitanja makar i djelimičnim vraćanjem prostorija župnih stanova i samostana (pravnim posjednicima)¹⁹, zatim pri dobijanju dozvole za gradnju ili odobrenja da se misa može govoriti na groblju ili održavati vjeronauk, u sklapanju ugovora o socijalnom (zdravstvenom i mirovinskom) osiguranju i mnogo drugog.²⁰

U isto vrijeme su mnogi svećenici bili po zatvorima. Nekima je članstvo u Udruženju bilo put do slobode. U jednom izvještaju SKJ o stanju u zapadnom dijelu Hercegovine iz jula 1958., piše: „Kada se ovome dodaju i administrativno-kaznene mjere, preduzimane radi prekršaja zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica i drugih propisa, onda se može konstatovati da su naše represivne mjere prema katoličkom sveštenstvu bile široke i da samo neznatan broj sveštenika nije bio njima zahvaćen. Te mjere uticale su na opadanje izrazito političke neprijateljske aktivno-

18 *Povijest izdavačke djelatnosti*, <https://bosnasrebrena.ba/v2010/izdavastvo/povijest-izdavacke-djelatnosti.html>, konsultirano 07.10.2017.

19 Udruženje je odigralo važnu ulogu u vraćanju prostorija franjevačke gimnazije u Visokom. Naime, 1949. postojala je stvarna opasnost da franjevci u cijelosti izgube svoju zgradu. Spasila ih je posjeta predsjedniku Titu, koji je odredio da oni ne samo ostanu u svojoj zgradi nego i da im se dodijeli dio njezinih prostorija (one koje je uživao internat učenika u privredi). Tako učenici nisu više morali spavati na tavanu, iako su dijelom i dalje spavali na trijemu. Od tada su sve do 1964. upornim molbama, uz pomoć Udruženja i Komisije za vjerska pitanja, dobivali natrag u razmacima dio po dio vlastite zgrade. Vidjeti više u: Ignacije Gavran, *Suputnici bosanske povijesti*, Svjetlo riječi, Sarajevo 1990, str. 141.

20 Vidjeti više: Gavran, *Suputnici bosanske povijesti*, str. 139.

sti klera i znatno su doprinijele diferencijaciji među sveštenicima. Mnogi od hapšenih i suđenih sveštenika prišli su UKS.²¹

Osnivanje i svrha Udruženja pravoslavnih sveštenika u NR BiH

Udruženje sveštenika nije bila novost za Srpsku pravoslavnu crkvu, jer je prvo osnovano još 1889., u vrijeme sukoba između srpskih vlasti i episkopata. Bio je to izraz obnove u crkvi, uglavnom među višim sveštenstvom, s ciljem povećanja utjecaja Crkve među narodom, da se podignu obrazovni i kulturni standardi u Crkvi, kao i materijalne prilike sveštenstva, koje su posebno na selu bile niske. Iako je nekoliko episkopa podržavalo pokret, mnogi su ga smatrali izazovom za autoritet episkopa.

Između dva svjetska rata bilo je nekoliko oštih sukoba između pripadnika Udruženja i episkopa te je određeni period bilo zabranjeno, a potom je reorganizirano. Jedan dio sveštenika koji se priključio partizanima tokom Drugog svjetskog rata nastavio je poslije rata podržavati ideju udruživanja koju su počeli poistovjećivati s ciljevima NOP-a. Vlasti su smatrale da će ovakva organizacija biti koristan instrument, ali se rad na njenom stvaranju počinje tek onda kada se ne uspijeva postići kompromis sa crkvenom hijerarhijom.²²

Iako je u prvim mjesecima nakon završetka Drugog svjetskog rata u odnosima između novih komunističkih vlasti i Srpske pravoslavne crkve vladala napeta atmosfera, velikih i otvorenih sukoba nije bilo, a u nekoliko navrata je i Josip Broz Tito spominjao razvoj dobrih odnosa. Vladajući su nastojali iskoristiti dezorganiziranost Crkve te je vezati uz sebe. Cilj im je bio uništiti ostatke starog društveno-političkog poretka iz doba Kraljevine Jugoslavije, kao i ostatke struktura nastalih za vrijeme Drugog svjetskog rata, a u tom smislu su vjerske zajednice, naročito najveće - pravoslavna i katolička, kao institucionalizirane organizacije izvan kontrole vlasti, predstavljale veliki problem u dogmatskom i političkom smislu.²³

21 Lučić, *Progon Katoličke crkve u Bosni i Hercegovini u vrijeme komunističke vlasti (1945-1990.)*, Croatica Christiana periodica, god. 36, 69, Zagreb, 2012, str. 124.

22 Radić, *Država i verske zajednice 1945-1970*, knjiga 1, Beograd, str. 299.

23 Car Tomislav, „Udruženje pravoslavnog sveštenstva Hrvatske u službi komunističkog režima: Slavenska

Teško je reći do koje mjere su udruženja bila spontani pokret među sveštenstvom, a koliko duboko su bila stimulirana od vlasti kao oblik kontrole Crkve u prvim godinama, a kasnije ona jesu instrument države, napominje Radmila Radić. Nova udruženja sazivala su sastanke po cijeloj zemlji, regrutirala članove i pružala podršku vlastima. Episkopi, boreći se da obnove strukturu Crkve i da povrate svoj autoritet nad njom, napadani sa svih strana, gledali su na Udruženje sa nepovjerenjem. Vidjeli su da Udruženje uživa javnu podršku vlasti i bili su sigurni da iza scene njime diriguje Uprava državne bezbjednosti.²⁴

Početak marta 1949, 295 sveštenika u Beogradu osniva Savez udruženja pravoslavnog sveštenstva Federativne Narodne Republike Jugoslavije (Savezno udruženje), a prvi kongres Saveza održan je polovinom oktobra 1951. Prema zvaničnim podacima Saveza, bilo je učlanjeno 1.625 pravoslavnih sveštenika, a tvrdilo se da je taj broj iznosio 70% pravoslavnog sveštenstva Srpske pravoslavne crkve.²⁵ Nakon iniciranja, formiranja i omasovljenja Udruženja, u narednom razdoblju se preko Komisije za odnose s vjerskim zajednicama i UDB-om te uz pomoć milicije i lokalnih partijskih organizacija u potpunosti usmjeravalo njegovo djelovanje i kadroviranje, čime se u konačnici utjecalo i na izbor te postavljanje crkvenih velikodostojnika. Pritisak koji su izvršili saradnici UDB-e, kao i uhićenje protivničkih episkopa nakon smrti patrijarha Gavriila 1950, vodili su tome da je za njegova nasljednika u službi izabran Vikentije i da je time prošao kandidat kojeg je favorizirao režim.²⁶

Savez udruženja²⁷ iskoristio je haotičnu situaciju nastalu njegovom iznenadnom smrću, pa je zahvaljujući organiziranom pritisku uspio od Sinoda SPC-a ishoditi aktivno sudjelovanje na sahrani, ali i glasanje prilikom izbora novog patrijarha. Izborom novog patrijarha Vikentija, koji je slovio kao državni čovjek, stanje se bitno promijenilo. Iako ni njego-

eparhija od 1947. do 1967.", *Scrinia Slavonica*, 14, Zagreb, 2014, str. 253.

24 Radmila Radić, *Država i verske zajednice 1945-1970*, knjiga 1, Beograd, str. 300.

25 Đoko Slijepčević, *Istorija srpske pravoslavne crkve*, III knjiga, Beograd, 2002, str. 183.

26 Katrin Boeckh, „Vjerski progoni u Jugoslaviji 1944. – 1953.: staljinizam u titoizmu“, Zagreb, 2006, str. 424.

27 U Savezu udruženja, pa i u republičkim udruženjima postojale su izvjesne razlike između mladih i starijih sveštenika, kao i između onih koji su bili članovi Partije i onih koji nisu. U izveštajima za Državnu komisiju za vjerske poslove isticano je da stariji sveštenici rade na svoju ruku, da ne poštuju liniju Saveza udruženja i da su nakloljeni episkopatu. Radić, *Nav. djelo*, knjiga 1, str. 324.

vim izborom nisu priznata udruženja, u praksi je započela saradnja na rješavanju svih bitnih problema SPC-a, prije svega organizacijskih i materijalnih, a od tada je episkopat započeo i s postupnim slanjem svojih izaslanika na skupštine, seminare i konferencije u organizaciji udruženja.²⁸

Prihvatajući realnost postojanja Udruženja, episkopat SPC-a nastojao je ishoditi da se ona formiraju na principu eparhija te da članovi mogu biti samo aktivni sveštenici, kao i to da Sinod SPC-a mora prihvatiti pravila Udruženja.²⁹ Oko toga se dugo vodila diskusija da bi se 1954. umjesto osnivanja eparhijskih sveštenečkih udruženja pristupilo osnivanju eparhijskih odbora republičkih sveštenečkih udruženja, iz kojih su zatim nastala eparhijska udruženja srpskog pravoslavnog sveštenstva, poslije drugog Kongresa sveštenika Jugoslavije održanog u februaru 1955. Eparhijska udruženja osnovana su na eparhijskim skupštinama sveštenika i to u 23 eparhije, a republička udruženja bila su svedena na zemaljske odbore po republikama, koji su se konstituirali odmah poslije izvršenog izbora delegata na prethodno održanim skupštinama.³⁰ U NR Bosni i Hercegovini izbori su sprovedeni 21. juna, gdje je za predsjednika izabran Krstan Bijeljac, a za sekretara Dragoljub Janković.³¹

Bez obzira na to što su predstavnici udruženja formalno isticali da su ključni zadaci u njihovom radu razmatranje profesionalnih pitanja vjerskih službenika,³² unapređenje njihovog obrazovanja i popravljnja teškog materijalnog položaja, nije se mogla sakriti očigledna politička nota u njihovom djelovanju. Iako je vlastima bilo stalo do toga da se skupštinama prikaže demokratičnost i spontanost, vidljivo je da su sve bile unaprijed dobro pripremljene po jednoličnim obrascima. Naime, na svim su bili prisutni predstavnici vlasti, predstavnik Saveza udruže-

28 Car, „Udruženje pravoslavnog sveštenstva Hrvatske u službi komunističkog režima: Slavenska eparhija od 1947. do 1967.“, *Scrinia Slavonica*, 14, Zagreb, 2014, str. 256

29 Car, *Nav. djelo*, str. 256.

30 Slijepčević, *Nav. djelo*, str. 185.

31 Radić, *Nav. djelo*, knjiga 2, str. 70.

32 Od 1948. pokrenut je *Vesnik*, ispred udruženja pravoslavnih sveštenika, ali u toku prve godine izlaze samo tri broja. Od marta 1949. ponovo počinje izlaziti petnaestodnevno u tiražu od 3.500 primjeraka, ispred Saveza udruženja pravoslavnih sveštenika FNRJ. Urednici su mu bili Milutin Petrović, Ljubisav Jovanović, Lazar Gojnić i Ratko Jelić. List se bavio profesionalnim pitanjima, ali je uglavnom izražavao stavove jugoslovenskih vlasti prema državno-crkvenim odnosima sve do 1955. Tek tada počinje dobijati malo nezavisniju boju. Radić, *Nav. djelo*, knjiga 1, str. 255.

nja te predsjednik i sekretar Zemaljskog udruženja. Čitali su se slični ili čak isti referati te su se vodile istovjetne rasprave.³³

Među prvim udruženjima osnovanim poslije rata je Udruženje pravoslavnog sveštenstva za NR BiH, osnovano u novembru 1947. I ono je imalo svoje uporište u naravnom pravu svih ljudi na udruživanje, i u ustavnoj slobodi građana FNRJ da se udružuju (Ustav iz 1946, čl. 27). Najaktivniji sveštenici u ovom udruženju bili su Krstan Bijeljac i Milan Ilić.³⁴

SPC u BiH je bila siromašna, sa minimalnim izvorima prihoda i velikim opterećenjima oko održavanja, opravki i izgradnje objekata oštećenih ili srušenih tokom rata. U početku, poslije Drugog svjetskog rata sveštenici su se i u BiH uključili u obnovu zemlje i bili su aktivni u Crvenom krstu, Narodnom frontu i drugim organizacijama. Sveštenici su bili najaktivniji u krajevima gdje ih je najviše pristupilo u NOP-u za vrijeme rata. Sveštenstvo je shvatilo novo vrijeme i novi društveni poredak. Ono se snašlo i našlo svoj pravi put, složni su protagonisti Udruženja, osnovavši svoje udruženje i tako ujedinivši snage na teškim zadacima sveštenečkog poziva i obnove crkvenog i vjerskog života, a s druge strane, na zadacima rodoljubivog rada u izgradnji otadžbine i u učvršćivanju tekovina revolucije i NOR-a, prvenstveno slobode i nezavisnosti zemlje te bratstva i jedinstva. Sveštenici u BiH nastojali su ojačati vjerski život, ali nisu primijecene tendencije da se vjerski život koristi u političke svrhe, napominje Radmila Radić.³⁵

Na skupštini Udruženja sveštenstva SPC NR Bosne i Hercegovine, u šestoj tački se vidi da je bilo sveštenika „koji djeluju u privredno nerazvijenim područjima i od sveštenečke službe ne mogu pribaviti dovoljno sredstava za rad. I na ovome polju treba da dođe među našim članovima do bratske solidarnosti i staleške svijesti koja je i do sada pobeđivala“, isticano je kao jedan od ključnih zadataka Udruženja.³⁶

Republička udruženja bila su predstavljena u Glavnom odboru, koji je izradio Pravila Udruženja i 2. decembra 1947. podnio ih Sinodu na odobrenje, ali nisu bila odobrena sa prigovorom da su skupštine bile neka-

33 Slijepčević, *Nav. djelo*, str. 185.

34 Radić, *Nav. djelo*, str. 300.

35 Radić, *Nav. djelo*, knjiga 1, str. 299.

36 Đoko Slijepčević, *Istorija srpske pravoslavne crkve*, Beograd, 2002, str. 156.

nonske i samovoljno sazivane. Pravilnici republičkih udruženja (... BiH) bili su gotovo istovjetni sa saveznim: „Zastupati interese pravoslavnih sveštenika u FNRJ; Čuvati i na djelu sprovoditi jedinstvo pravoslavne crkve u FNRJ; Raditi na religiozno-moralnom prosvjećivanju vjernika i kulturnom usavršavanju pravoslavnih sveštenika; Aktivno učestvovati u radu SSRN i pomagati kulturno i ekonomsko podizanje našeg naroda; Čuvati i njegovati bratstvo i jedinstvo naših naroda i starati se o materijalnom zbrinjavanju svoga članstva.“³⁷

Glavnina finansijskih dotacija koje je primalo Udruženje i SPC-a išla je u osiguravanje materijalne situacije sveštenika, zatim na popravke i izgradnju vjerskih objekata, ali i na izlete te seminare koji su ponekad izgledali više kao partijski, a ne vjerski događaji. Veza s komunističkim vlastima te fokusiranje na rješavanje prije svega materijalnog osiguravanja sveštenika zasigurno su utjecali i na participaciju vjernika u vjerskim obredima, koja se više svodila na sudjelovanje u tradicionalnim godišnjim prilikama negoli u dnevnim, sedmičnim ili drugim vjerskim obvezama.³⁸

Socijalno osiguranje sveštenika, uz primanje stalnih mjesečnih dotacija, bilo je najvažnije pitanje materijalne egzistencije pravoslavnih sveštenika. Vlada FNRJ je 15. maja 1951. donijela “Uredbu o socijalnom osiguranju sveštenika” kojom su stvoreni uvjeti na osnovu kojih sveštenici mogu biti socijalno osigurani i to preko svojih vrhovnih tijela ili preko profesionalnih udruženja. Odmah nakon donošenja Uredbe, krajem maja i početkom juna 1951. zasjedao je Sinod SPC-a na kojem je zaključeno da se ide u realizaciju ovog projekta. Shodno tome, “Ugovor o socijalnom osiguranju pravoslavnih sveštenika” počeo se primjenjivati od 1. januara 1952.³⁹

Najgore stanje u udruženjima tokom 1949. bilo je u NR Bosni i Hercegovini gdje je bilo malo sveštenika koji su opsluživali velike parohije, tako da su imali dobre prihode i nisu bili zainteresirani za pristup Udruženju. Pristup je bio otežan i zbog grešaka prema sveštenicima prilikom oduzimanja matičnih knjiga, kao i zbog protivljenja nadležnih arhijere-

37 Slijepčević, *Nav. djelo*, str. 183.

38 Car, *Nav. djelo*, str. 278.

39 Ibidem, str. 272.

ja. Vjernici nisu bili naviknuti na redovna davanja, a pomoć iz inostranstva je bila povremena i nedovoljna. Udruženje sveštenika SPC-e u BiH imalo je najviše problema sa episkopima. Zbog nedovoljne aktivnosti predsjednik Udruženja prota Milan Ilić bio je smijenjen 1949. i na njegovo mjesto je doveden Krstan Bijeljac. Međutim, sa radom Udruženja je i dalje bilo poteškoća.⁴⁰

Najteže materijalno stanje sveštenika bilo je na zahumsko-hercegovačkoj i dijelovima banjalučke eparhije. Od ukupno 150 sveštenika u NR Bosni i Hercegovini, samo ih je 75 bilo u Udruženju (50%), a među njima nijedan iz Sarajeva.⁴¹ Procenat učlanjenih sveštenika u nabavljачko-prodajnu zadrugu iznosio je u NR BiH 62%. Zadruga je imala povlasticu da tržišnu dobit koju je ostvarivala od prodaje svijeća u potpunosti zadržava za sebe. Republički organi u NR BiH uglavnom su davali dotaciju sveštениčkom udruženju, kao i pomoći siromašnim sveštenicima, a tek od 1958. u par navrata date su dotacije i episkopima za opravku crkava i manastira. Udruženje je na ime dotacije od 1954. do 1960. primilo ukupno 16.100.000 dinara, dok su episkopi primili samo 1,5 miliona dinara.⁴²

Početak šezdesetih godina na teritoriji BiH bilo je 24 arhijerejska sveštenika, od kojih je 20 bilo u Udruženju pravoslavnih sveštenika. Nisu ipak svi bili spremni na saradnju i kod jednog dijela je konstatiran „privuk velikosrpstva i šovinizma, koji oni izražavaju u zatvorenom krugu i samo među određenim ljudima. Ukupan broj sveštenika i kaluđera članova Udruženja pravoslavnog sveštenstva u NR BiH bio je 136 ili 68,52% od ukupnog broja sveštenika i kaluđera (197). Van Udruženja se nalazilo 31,48%. Najbolja situacija bila je na eparhiji zvrničko-tuzlanskoj gdje je i episkop bio član Udruženja, a sveštenika u članstvu je bilo 96,8%. Najgore stanje je bilo u banjalučkoj eparhiji, u kojoj je od 63 sveštenika u Udruženju bilo 27 ili 42,85%.⁴³ Krstan Bijeljac je u septembru 1962. bio

40 Radić, *Nav. djelo*, I, str. 324.

41 Radić, *Nav. djelo*, knjiga 1, str. 312.

42 Ibidem, str. 409.

43 Radmila Radić, *Država i verske zajednice 1945-1970*, knjiga 2, str. 79.

ponovo izabran za predsjednika zemaljskog odbora Udruženja pravoslavnih sveštenika u NR BiH.⁴⁴

Udruženja su se početkom šezdesetih godina pasivizirala i članstvo je posmatrano kao spoljna manifestacija lojalnosti prema režimu. Udruženja sveštenika sve više su se orijentirala na probleme koji su proizlazili iz odnosa sveštenika prema vlastima, na materijalnu pomoć Udruženju, pitanja oporezivanja i sl.⁴⁵ U Beogradu je 20. i 21. marta 1963. održana Glavna skupština Saveza udruženja pravoslavnog sveštenstva FNRJ na kojoj je donesen novi Statut na temelju kojeg je došlo do nove reorganizacije udruženja. Udruženja su se ponovno formirala po republikama, dakle organizacija Udruženja se vratila na razdoblje od prije 1955., s tim da su eparhijska udruženja i pododbori i dalje postojali, ali kao niže organizacijske jedinice.⁴⁶

Osnivanje i svrha Udruženja ilmije u NR BiH

Pred kraj prve decenije 20. stoljeća, na poticaj Mehmeda Džemaludin-ef. Čauševića pokrenuta je ideja o okupljanju imama i muallima u društvo putem kojeg bi se borili za svoj bolji materijalni položaj i povoljniji status kao službenika Islamske vjerske zajednice. Tako je u Sarajevu 28. septembra 1912. održana prva konstituirajuća skupština bosanskohercegovačke ilmije, čiji je prvi predsjednik bio Mehmed Džemaludin-ef. Čaušević, a sekretar Muhammed Seid Serdarević, sa preko 670 upisanih članova. Značajan doprinos formiranju ovog Udruženja dao je tadašnji reisu-l-ulema hafiz Sulejman Šarac.⁴⁷ Sa 1945. Bosna i Hercegovina ulazi u socijalistički period. Time je El-Hidaje kao ulemansko udruženje uskoro bilo zabranjeno, a njegovi mnogi istaknuti članovi pohapšeni i osuđeni na dugogodišnju robiju. Trebalo je naći svoje mjesto u novom društvu, što je bio složen zadatak prema mišljenju Huseina Đoze. Islamska zajednica je ostala bez materijalne baze i bez velikog broja kvalifici-

44 Ibidem, str. 84.

45 Ibidem, str. 79.

46 Car, *Nav. djelo*, str. 259.

47 Više o historijatu Udruženja ilmije do 1945. godine vidjeti u: *100 godina Udruženja ilmije*: monografija; autori: Ismet Buštalić, Enes Durmišević, Enes Karić, Udruženje ilmije Islamske zajednice u BiH, Sarajevo, 2012, str. 32-143.

ranih službenika.⁴⁸ Dakle, mnogi su faktori, skriveni ili javni, doprinijeli da se nakon 1948. počne razmišljati o organiziranijem nastupu iz redova Islamske zajednice prema tadašnjim komunističkim vlastima, ali i potrebe da se imami kao vjerski službenici udruže u svoju profesionalnu organizaciju u avnojevske socijalističkoj Jugoslaviji i BiH. S tim u vezi (re)osnovano je Udruženje ilmije u NR Bosni i Hercegovini 5. septembra 1950. kada je održana osnivačka skupština Udruženja ilmije u Sarajevu, a kojoj je prisustvovalo oko 200 biranih delegata vjerskih službenika IVZ u NR BiH i više gostiju iz političkog i vjerskog miljea.⁴⁹

Kada govorimo o Udruženju ilmije, moramo naglasiti da je i ono imalo svoje uporište u naravnom pravu svih ljudi na udruživanje i u ustavnoj slobodi građana FNRJ da se udružuju (Ustav iz 1946, čl. 27). Značajno je istaći da je rad Udruženja ilmije tretiran u Zakonu o pravnom položaju vjerskih zajednica objavljenom 27. maja 1953. Prema članu 9 navedenog zakona priznato je pravo vjerskim službenicima svih vjerskih zajednica da osnivaju svoja staleška (profesionalna) udruženja. Već ranije smo kazali da Islamska zajednica ima dugo iskustvo sa udruženjem njenih službenika, što je olakšalo proces reorganizacije i reafirmacije ideje osnivanja i postavljanja ciljeva i zadataka.

Omer-ef. Džabić otvorio je skupštinu obrazlažući inicijativu osnivanja udruženja kao očekivanu i pozitivnu po vjerske službenike IVZ u NR BiH te da je akcija za osnivanje udruženja vjerskih službenika primljena među cjelokupnim muslimanskim sveštenstvom sa oduševljenjem.⁵⁰ Predsjednik državne Komisije za vjerske poslove Vlade FNRJ Miloja M. Dilparić izrazio je podršku osnivanju Udruženja vjerskih službenika IVZ kazavši „da nije slučajno, što verski predstavnici i treće veroispovesti u NR BiH osnivaju svoje udruženje, da preko istog i muslimanski verski predstavnici na delu ispune Ustav FNRJ i program opšte narodne političke organizacije Narodnog fronta...“⁵¹

48 Dozo, „Spomenica o dvadesetogodišnjem postojanju Udruženja ilmije u SR Bosni i Hercegovini“, *Preporod*, Sarajevo, 1971, str. 6.

49 *Zapisnik Osnivačke skupštine Udruženja vjerskih službenika IVZ u NR Bosni i Hercegovini*, Arhiva IZ; IIZ-2-1/1950, Gazi Husrev-begova biblioteka, konsultirano 2017, str. 2-3.

50 *Ibidem*, str. 2-3.

51 *Ibidem*, str. 10

Prema referatu Zufer-ef. Bešlića, svrha Udruženje ilmije ogledat će se u radu u okviru sveopće organizacije Narodnog fronta čime će svojim primjerom, riječju i djelom vjerski službenici dati svoj doprinos u izgradnji bolje i ljepše budućnosti naroda.⁵² Napomenuo je da su i sveštenici drugih vjerskih zajednica osnovali svoja udruženja u NR Bosni i Hercegovini, koja su već pokazala dobre i opravdane rezultate i opravdala postojanje.⁵³ Naglašeno je da je ostvaren razvitak pripadnika IVZ u svakom pogledu, te se u pozitivan kontekst stavlja odvajanje vjere od države koje ne samo da nije od štete po interese IVZ, nego naprotiv, tim aktom obezbijeđen je nesmetan i slobodan život naše vjerske zajednice.⁵⁴

Na ovoj osnivačkoj skupštini donesena su i Pravila Udruženja ilmije u SR Bosni i Hercegovini, a posebno se u njima izdvaja "cilj Udruženja", o kojem se kaže sljedeće: Preduzimati akcije za materijalno obezbjeđenje vjerskih službenika,⁵⁵ kao i za njihovo obezbjeđenje u slučaju bolesti ili iznemoglosti; Pomagati rad svojih članova u vršenju njihovih redovnih dužnosti na obučavanju Islama i njegovih zasada te na podizanju vjersko-moralnog života pripadnika Islamske vjerske zajednice; i Suzbijati sujevjerja i zablude svih vrsta kao i zloupotrebe vjere u protunarodnom djelovanju⁵⁶

Nakon boljeg uvida u Pravilnik postaje jasnije da isti svojim zacrtanim zadacima ukazuje na nastojanja Udruženja da formira i učvrsti svoje članove kao humane društvene ličnosti sa određenom islamskom misijom. Na kraju ove osnivačke skupštine, za predsjednika Udruženja ilmije izabran je spomenuti Zufer-ef. Bešlić, a za sekretara Sulejman-ef. Kemura. Važno je također napomenuti da je Udruženje konstituirano na delegatskom principu saglasno specifičnim uvjetima u kojima djeluje. Osnovni oblik organiziranja su pododbori koji djeluju na području

52 Dozo, *Spomenica*, 46.

53 Vidjeti više: Dozo, „Spomenica o dvadesetogodišnjem postojanju Udruženja ilmije u SR Bosni i Hercegovini“, *Preporod*, Sarajevo, 1971, str. 47.

54 Dozo, *Spomenica*, str. 47.

55 Dozo, *Spomenica*, str. 59: „Funkcioneri Izvršnog odbora u dosta navrata su intervenisali bilo kod Socijalnog osiguranja bilo kod Republičke komisije za vjerska pitanja NRBH po pojedinim ličnim problemima naših članova kao i po ostalim pitanjima...“. Svjesni teškog materijalnog stanja jednog dijela naših vjerskih službenika Izvršni odbor je u nekoliko navrata pokušao kod Vakufskog sabora da se iznađe mogućnost poboljšanja materijalnog položaja našeg članstva, ali iz finansijskih razloga nije u tome uspio. O prijedlozima prema Vakufskom saboru BiH o ovom pitanju vidjeti više: *Spomenica*, str. 57.

56 Ibidem, str. 47.

regiona (više opština) i čine delegatsku osnovu za konstituiranje skupština i drugih organa Udruženja na republičkom nivou. Do 1954. u Bosni i Hercegovini Udruženje je imalo oko 800 članova koji su djelovali u 30 sreskih odbora i 20 povjerenštava. Istovremeno, svi su članovi bili članovi Socijalističkog saveza radnog naroda (SSRN).⁵⁷

Udruženje ilmije je u prve dvije decenije djelovalo unutar totalnog diktata komunističkog režima. Formalno proklamirana podrška vrhova komunističke vlasti udruženjima vjerskih službenika i svećenika na terenu je bila nerijetko ignorirana. Lokalni organi vlasti su često svojim postupcima dodatno otežavali njihovu poziciju u društvu.⁵⁸

Značajno je spomenuti da postoje mišljenja koja ističu da je Udruženje ilmije dijelom plod političkih ucjena i da je služilo komunističkom režimu uz značajnu podršku u radu od te iste vlasti. O pitanju osnivanja Udruženja ilmije u BiH, historičar dr. Denis Bećirović je stava da je vrijeme osnivanja bilo teško i složeno i da je osnivanje ovog udruženja imalo za cilj uspostavljanje kontrole nad Islamskom zajednicom. Za razliku od katoličkih i pravoslavnih svećeničkih udruženja, prema ocjeni Savezne komisije za vjerska pitanja, službenici Islamske zajednice bili su otvoreni za saradnju sa državom.⁵⁹

Bez obzira na to što su predstavnici Udruženja ilmije u BiH formalno isticali da su ključni zadaci u njihovom radu razmatranje staleških pitanja vjerskih službenika, unapređenje njihovog obrazovanja i popravljajanja teškog materijalnog položaja, nije se mogla sakriti očigledna politička nota u njihovom djelovanju. Uostalom, kako je to izgledalo u praksi najbolje potvrđuju govori na osnivačkoj skupštini i tekst rezolucije koji su više podsjećali na govore i rezolucije komunističkih kongresa nego na vjerske skupove.⁶⁰ U prilog tome ide i činjenica da je „Izvršno veće NR BiH svake godine materijalno pomagalo rad Udruženja.“⁶¹ Također je u

57 Denis Bećirović, *Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini za vrijeme avnojevske Jugoslavije (1945-1953)*, Bošnjačka nacionalna zajednica za Grad Zagreb, Županija Zagreb i MIZ Zagreb, Zagreb-Sarajevo, 2012, str. 336.

58 Vidjeti više: Bećirović, *Nav. djelo*, str. 347.

59 Ibidem, str. 338.

60 Bećirović, *Nav. djelo*, str. 324.

61 Radmila Radić, *Država i verske zajednice 1945 – 1970*, (II), Beograd, 2002, str. 587.

Udruženja ilmije su bila pod kontrolom republičkih i pokrajinskih vjerskih komisija, a zbog nepostojanja jedinstvene organizacije na jugoslovenskom nivou, SKVP se nije posebno bavila ovim pitanjem.

prilog i činjenica da su na godišnjoj skupštini Udruženja ilmije za Bosnu i Hercegovinu, održanoj u septembru 1951. osuđeni zaključci Panislamskog kongresa u Karačiju i pobijena tvrdnja da muslimani u Jugoslaviji žive pod terorom.⁶²

Imajući u vidu svu širinu posla, materijalne i kadrovske poteškoće, Udruženje nije moglo sve probleme uvijek u cijelosti riješiti. Svakako ne treba zaboraviti da je Udruženje ilmije značilo i iskorak u dijalogu sa komunistima, što je rezultiralo tretiranjem nagomilanih profesionalnih pitanja od komunističkih vlasti. Tokom svog višegodišnjeg rada, Udruženje ilmije je pred sobom imalo zaista kompleksne zadatke. Možda i najodgovornije u IZ, jer je preko svojih članova okupljenih u 28 pododbora i 22 povjerenstava moralo nadvladati svoje slabosti, popuniti upražnjene redove, popravljati i podizati džamije, mesdžide i druge vjerske objekte, održavati vjersku obuku i druge vjerske manifestacije.

Kao primjer spomenut ćemo Ugovor o socijalnom osiguranju službenika Islamske zajednice u FNRJ, potpisanom od države i IVZ (reisululema Ibrahim-ef. Fejić), 5. aprila 1952., i gdje su predstavnici Udruženja dali svoj doprinos u Komisiji koju je oformilo Vrhovno islamsko starješinstvo.⁶³ Pored toga, njihovi članovi, kao islamski najsvjesniji, morali su se uključiti i u svoje građanske dužnosti te pomoći opismenjavanju naroda putem držanja analfabetskih kurseva, uzeti učešća u izgradnji zemlje i svim drugim društveno korisnim akcijama. Udruženje ilmije je za to dobivalo i određena društvena priznanja šire jugoslavenske zajednice.⁶⁴

U prvom Pravilniku donesenom 1950. Udruženje stavlja u prvi plan materijalno zbrinjavanje svoga članstva, jer su rat i slabljenje vakufa ugrozili materijalni opstanak vjerskih službenika, dok Pravilnik iz 1969. stavlja u dužnost Udruženja da svoje članove idejno-staleški „budi i ra-

62 Radić, *Nav. djelo*, str. 338.

63 Vidjeti više: Đozo, *Poslanica*, str. 52.

64 Šukrić, Nijaz M., *Organizacija i oblici vjerskoprosvjernog života muslimana Bosne i Hercegovine od 1945. do 1976. godine*, Fakultet islamskih nauka i El-Kalem, Sarajevo, 2006, str. 101. Republički odbor Udruženja ilmije održavao je kontakte i saradnju sa bratskim udruženjima ilmije NR Srbije, Makedonije i Crne Gore koja se ogledala u uzajamnom posjećivanju na skupštinama i kontaktima u drugim prilikama. Također je Republički odbor Udruženja ostvario prijateljske odnose sa republičkim udruženjima pravoslavnog i katoličkog svećenstva Dobri Pastir u NR BiH, sa Savezom udruženja pravoslavnog sveštenstva u FNRJ i sa Ćirilo-Methodskim društvom katoličkih svećenika u NR Sloveniji, na uzajamnim posjećivanjima skupština i proslava.

zvija“. Zatim da radi na vjersko-stručnom i intelektualnom uzdizanju svojih članova. Bez sumnje je da je veća svijest, viša stručnost i aktivnost članova Udruženja ilmije mogla samo pozitivno odražavati na ukupan vjerski život muslimana.⁶⁵ O značaju Udruženja, Husein Đozo je naglasio da je ilmija na prostorima NR BiH uvijek stajala uz narod, bila neposredno vezana za njega i iskreno mu, prema svojim mogućnostima, služila. Možda nije uvijek bila dorasla zahtjevima vremena, naglašava on, ali joj nikada nije nedostajala iskrena namjera, jako naglašen osjećaj patriotizma i nastojanje da od sebe dadne sve za dobro zajednice.⁶⁶

Na osnovu uvida u izdavačku djelatnost Udruženja, nameće se zaključak da se Udruženje ilmije tokom pedesetih i početkom šezdesetih godina 20. stoljeća u svojim aktivnostima kontinuirano bavilo položajem vjere u “socijalističkom društvu“. U režiji Udruženja je prvo pokrenut *Takvim* 1951. gdje su se uz kalendarski dio objavljivali i pojedini tekstovi.⁶⁷

Zaključak

Period socijalističke Bosne i Hercegovine od 1945. do 1960. može se okarakterizirati kao period kada je državna vlast marginalizirala vjeru i vjerske zajednice i koja im je reducirala ili oduzela određeni broj prava i nadležnosti (obrazovnih, humanitarnih, socijalnih, kulturnih, ekonomskih i drugih). Ratne posljedice, poslijeratno oduzimanje brojnih prava i nadležnosti, ideološke predrasude i represija državno-partijskih organa prema vjerskim zajednicama umnogome su otežali rad vjerskih službenika, a koji su u osnivanju svojih udruženja uvidjeli priliku za bolje pozicioniranje u novom društvu.

Profesionalna udruženja vjerskih službenika: Udruženje katoličkih svećenika Dobri Pastir, Udruženje pravoslavnih sveštenika i Udruženje ilmije, u socijalističkom društvu NR Bosni i Hercegovini su u procesu nastajanja i razvoja imala složen put. U procesu razvijanja socijalističkog društva, udruženja vjerskih službenika imala su određeno mjesto i ulogu, naročito u pogledu stabilizacije odnosa između države i vjerskih

65 Vidjeti više: Šukrić, *Nav. djelo*, str. 101 i 102,

66 *Spomenica*, str. 5.

67 Vidjeti više: *100 godina Udruženja ilmije*, str. 162-190.

zajednica. Na osnovu arhivske građe ali i drugih izvora, može se konstatirati da je ključnu ulogu u formiranju udruženja i omasovljenju imala komunistička vlast i to na saveznoj, republičkoj te lokalnoj razini, uglavnom kroz sinhronizirane akcije s ciljem kontrole vjerskih zajednica, koje su s manje ili više sličnih obrazaca primjenjivane u svim komunističkim državama. S tim u vezi postoje kritike da je primarni zadatak spomenutih udruženja bio iznuđen od komunističkog režima, i da je bio u tome da se izvrši diferencijacija na progresivne i reakcionarne elemente među vjerskim službenicima, što potvrđuje i dokument *UDBin elaborat o Udruženjima*.

Međutim, djelovanje državnih vlasti da ovladaju udruženjima ne umanjuje značaj osnivanja i rezultate udruženja vjerskih službenika u NR BiH. Isti se ogledaju kroz praktično djelovanje na mnogim profesionalnim pitanjima vjerskih službenika: unapređenje obrazovanja članova i popravljajanja teškog materijalnog položaja, popunjavanje upražnjenih redova, popravljajanje i podizanje vjerskih objekata, održavanje vjerske obuke i drugo. Pored toga, članovi su morali biti uključeni i u svoje građanske dužnosti te pomoći opismenjavanju naroda održavanjem analfabetskih kurseva, uzeti učešća izgradnji zemlje i svim drugim društveno korisnim akcijama. Dalje, na osnovu prezentiranih činjenica može se prepoznati intencija kod ova tri udruženja za preživljavanje surovog sistema, zarad uspješnijeg djelovanja i boljih rezultata u radu vjerskih službenika.

آدس سلطانوفيتش

عمل وأهمية جمعيتي «الراعي الصالح» و «جمعية العلماء» في جمهورية البوسنة والهرسك الاشتراكية السابقة

كانت جمهورية البوسنة والهرسك الاشتراكية السابقة تعمل فيها جمعيات موظفي الدين لكل طائفة من الطوائف الدينية الثلاثة الموجودة فيها. وقد نشأت هذه الجمعيات في ظروف الإنشاء الاشتراكي للمجتمع مما ترتبت عليه آثار بالغة في عملها ونشاطاتها في المجتمع. وقد جرى إنشاء وتطور تلك الجمعيات بطريقة معقدة جدا. ومما تناوله المؤلف في هذه المقالة مسألة ما إذا كانت هذه الجمعيات نشأت تحت الحكم الشيوعي بقصد المساعدة على بقاء الأديان أو المساعدة على العمل الناجح لموظفيها أو أنها نشأت حتى يتحقق الوفاء نحو السلطات والتعاون معها.

Mr. Sci. Adis Sultanovic

The Activities and Significance of the Associations “Good Shepherd” and the “Ilmiyyah” in the Socialist Republic of Bosnia-Herzegovina

Summary

In the Socialist Republic of Bosnia-Herzegovina, there were associations of religious officials of all three religious communities. Associations were created in conditions of socialist development of society, which had great implications for their work and activities. The process of formation and development of these associations had a very complex path. In this paper, the author, among other things, deals with the question of whether the mentioned associations, formed under communist rule, were formed with the intention of mere survival, promotion of the work of religious officials, or in order to ensure their loyalty and closer cooperation with the authorities.

Osamdeset godina od smrti reisu- l-uleme Mehmeda Džemaludin-ef. Čauševića (1870-1938) **Mnogo htio, ali mnogo i uradio**

Mr. Meho Manjgo

magistar islamske teologije
mehomanjgo@hotmail.com

Sažetak:

S obzirom na to da se u martu mjesecu tekuće godine navršava osamdeset godina od smrti Mehmeda Džemaludin-ef. Čauševića – učenjaka, prosvjetitelja, vjerskog reformatora, reisu-l-uleme u Bosni i Hercegovini – ovaj rad ima za cilj prisjetiti se kroz periodične publikacije, fotografske zapise i druge relevantne izvore kako je Bosna i Hercegovina i tadašnja Jugoslavija ispraćala na bolji svijet reisu-l-ulemu Čauševića. Rad se zasniva na onome što smo pronašli izlistavanjem printanih medija Islamske zajednice u momentu njegova odlaska i pretraživanjem fotografija u Fondu fototeke Gazi Husrev-begove biblioteke.

Ključne riječi: Džemaludin Čaušević, dženaza

Mehmed Džemaludin-ef. Čaušević: Osnovni biografski podaci

- Džemaludin-ef. Čaušević rođen je u Arapuši (Bosanska Krupa) 28. decembra 1870.
- 1875-1880. uči pred ocem Ali-ef. (poznatiji kao Alihodža Čaušević) početne nauke i priprema se za medresu.

- 1880. upisuje se u bihačku medresu i uči pred hadži Ahmedom Sabit-ef. Ribićem.
- 1887. odlazi u Istanbul na dalje školovanje, gdje uči pred profesorom Salih-ef. Tokatlijom.
- 1891-1897. studira pravo, književnost, teologiju, filozofiju, tesavvuf i povijest pred profesorima H. Halis-ef. i Nevšeherlijom.
- 1901. stekao idžazet pred profesorom H. Hasanom Husni-ef.
- 1898-1903. upisuje se na Mektebi-nuvab, a potom prelazi na Mektebi-hukuk (pravni fakultet) koji završava s odličnim uspjehom. U ovo vrijeme Čaušević se obrazovno usavršava pred tadašnjim velikim autoritetom Ismailom Hakki-ef. Manastirlijom.
- 1901. posjetio u Kairu Muhammeda Abduhua čije je reformatorske ideje uvažavao. Posjetio Sarajevo (prvi put nakon dugogodišnjeg boravka i školovanja u Istanbulu).
- 1902. održao nekoliko predavanja u Begovoj džamiji u Sarajevu, gdje je privukao pažnju naroda.
- U mjesecu septembru 1903. postavljen je za učitelja arapskog jezika na Velikoj gimnaziji u Sarajevu (kasnije – Prva muška gimnazija).
- U mjesecu februaru 1905. imenovan članom Ulema-medžlisa.
- 1905. dovršava sa Agof-ef. Zeronianom projekat pisma zvanog arebica (arapsko pismo prilagođeno za pisanje tekstova na bosanskom jeziku). Islamska dionička štamparija prihvata ovaj projekat.
- 1906. uređuje list *Behar*, a 1907. pokreće i izdaje kalendar *Mekteb*, u kojem propagira reformu vjeronauke i obrazovanja.
- 1908. pokreće list *Tarik*, u kojem širi prosvjetiteljske ideje na bosanskom jeziku.
- 1909. osniva muallimsko udruženje i zagovara ujedinjavanje ilmijje (Džem'ijjeti ilmijja) u Bosni i Hercegovini.
- 1910. postavljen za profesora na Šerijatskoj sudačkoj školi u Sarajevu.
- 1910. pokreće list *Muallim*, ali i list *Misbah*.
- 1912. podnosi ostavku na mjesto profesora u Šerijatskoj školi.

- 1913. hodžinska kurija bira Čauševića za reisu-l-ulemu muslimana Bosne i Hercegovine.
- 1913. hodžinska kurija iznova zasjedala i 27. oktobra opet izabrala Čauševića za reisu-l-ulemu.
- 26. marta 1914. svečano je ustoličen na položaj reisu-l-uleme.
- 1914. oženio se Hatidžom Pandžom (sestra hafiza Muhameda Pandže).
- U teškim uvjetima Prvog svjetskog rata Čaušević radi na reformi Učiteljske škole (Daru-l-muallimin), Gazi Husrev-begove medrese. Potkraj rata osniva Okružnu medresu u Sarajevu.
- 1918-1919. otvara Šerijatsku gimanziju.
- 1920-1921. pokreće Drugu prosvjetnu anketu koja je imala za cilj reformiranje Gazi Husrev-begove medrese, te medresa i drugih islamskih prosvjetnih zavoda u Bosni i Hercegovini.
- 1927. inicirao pokretanje *Novog Behara*, u kojem je povremeno pisao.
- 1929. ulazi u sukob s Milanom Srškićem, ministrom pravde u kabinetu Pere Živkovića, koji želi ukinuti autonomiju Islamske zajednice i njenih poslova.
- U decembru 1929. Čaušević odbija Srškićev prijedlog da ga vlast imenuje reisu-l-ulemom Jugoslavije.
- U januaru, februaru, martu i aprilu 1930. Čaušević traži da bude penzioniran.
- U aprilu 1930. upućuje pismo Milanu Srškiću u kome objašnjava razloge svoga odlaska. Traži Ukaz o razrješenju makar i ne dobio penziju, jer nije htio snositi odgovornost koja nije spojena s pravom.
- 1933-1937. sa hafizom Muhamedom Pandžom radi na bosanskom prijevodu Kur'ana. 1937. izlazi prijevod Kur'ana (*Kur'an Časni*) u Sarajevu.
- Umro je 28. marta 1938. u Državnoj bolnici u Sarajevu.¹

1 Vidi: Enes Karić i Mujo Demirović, *Reis Džemaludin Čaušević prosvjetitelj i reformator I*, Ljiljan, Sarajevo, 2002, str. 409-413.

Merhum Mehmed Džemaludin-ef. Čaušević

Nakon što je napustio poziciju reisu-l-uleme u aprilu 1930., Džemaludin-ef. Čaušević povlači se iz javnog života. U jesen 1930. razbolio se i od tog trenutka njegova bolest svakodnevno se pogoršavala. I pored bolesti, svoje penzionerske dane posvetio je nauci, a opet “ponajviše svom starom idealu, da narodu dade što više vjerskih djela na materinjem jeziku.”²

Svoje penzionerske dane provodio je pisanjem članaka “od opće poučne vrijednosti i druženjem sa svojim prijateljima, koji su ga svaki dan posjećivali i koje je on uvijek ljubazno primao.”³ U teškim bolesničkim danima zajedno sa Muhamedom Pandžom radi na prijevodu Kur’ana. Prema riječima Pandže, Čaušević je tokom rada na prijevodu Kur’ana “toliko bio fizički slab i iscrpljen da bi drugi na njegovu mjestu bio nesposoban za svaki rad, ali ona njegova duševna svježina davala mu je toliko fizičke snage da je dnevno i po nekoliko sati znao ostati na radu.” “Često bi mi se desilo”, dodaje Pandža, “da bih se toliko umorio da ne bih mogao dalje da izdržim, a on bi se toliko zadubio i zaljubio u taj rad, da bi zaboravio svaki umor.”⁴

U septembru 1937. njegovo zdravlje se pogoršalo tako da je stavljen pod stalni nadzor ljekara, da bi ga nedugo zatim napala teška “srčana boljetica.”⁵ U teškim bolesnim trenucima i posljednim dunjalučkim danima Čauševića drži “njegova duhovna snaga i svježina.”⁶ On te 1937. i pored teške bolesti posti ramazan. U posljednjim smrtnim časovima, prema riječima Pandže, ostaje “prijazan, na usnama mu titra blagi smiješak. S velikom pozornošću sluša učenje Kur’ana i kad ga najteži bolovi savladaju, kur’anske riječi mu tešku smrtnu bol blaže. Na dva sata prije nego što je ispustio svoju plemenitu dušu stalno zikir čini i sa zadnjim izdahom na usnama ostaje izgovarano i po zadnji put Allah.”⁷

2 Fehim Spaho, “Uspomene na merhum Džemaluddina”, *Novi Behar*, XI, br. 20, 1938, str. 296.

3 Hafiz Muhammed Pandža, “Merhum Džemaluddin Čaušević”, *Novi Behar*, IX, br. 20, 1938, str. 305.

4 Isto, str. 305.

5 Isto, str. 306.

6 Isto, str. 306.

7 Isto, str. 306.

Dženazu reisa Čauševića glavnom ulicom Sarajeva ispratila je gotovo cijela Bosna.

Fond fototeke (dalje Fototeka GHB), Gazi Husrev-begova biblioteka, stari fond, broj fotografije 1394/44.

Opisujući posljedne Čauševićeve dunjalučke trenutke, Muhamed Pandža naglašava da mu je jedan prizor ostao u trajnoj uspomeni. “Nakon što sam ga”, veli Pandža, “okrenuo prema kibli najedanput otvara svoje blage oči, a na licu se pojavljuje jedan divan smiješak, kakav sam rijetko kad vidio dok je na životu bio, a odmah zatim ponovo zauvijek zatvara svoje blage oči. I imao se čemu osmjehnuti, jer je iza sebe ostavio neumrla djela, živio je uzornim životom, u punoj odanosti Svemogućem Allahu. Sav se žrtvovao na Božjem putu i odnio svoju čistu dušu.”⁸

Dakle, reisu-l-ulema Džemaludin-ef. Čaušević preselio je u ponedjeljak 28. marta 1938. u Državnoj bolnici u Sarajevu, u 68. godini. U srijedu 30. marta obavljena mu je “impozantna

8 Isto, str. 306.

Tabut reisa Čauševića
na rukama mase kroz
glavnu ulicu u Sarajevu

Fototeka GHB, stari fond,
broj fotografije 1394/49.

dženaza, kakve Sarajevo ne pamti nakon smrti
Alibega Firdusa, 1910.”⁹

U knjizi *Mehmed Džemaludin Čaušević* Enes Karić je o dženazi reisu-l-uleme Čauševića zapisao sljedeće: “Dženaza mu je bila impozantna, jer je Bosna tada, u trudnim međuratnim vremenima i u dobu pred izbijanje Drugog svjetskog rata, u epohi za koju se nije znalo šta će poroditi, ispraćala na Onaj svijet jednog od svojih najvećih sinova iz druge polovine XIX. i prve polovine XX. stoljeća.”¹⁰

Fotografski zapisi potvrđuju spomenutu tezu da se radilo o zaista impozantnoj dženazi. Na posljednjem ispraćaju bili su prisutni mnogobrojni bosanski muslimani, rodbina, prijatelji, državni zvaničnici, vjerska i svjetovna inteli-

⁹ “Merhum hadži Mehmed Džemaluddin ef. Čaušević”, *Glasnik IVZ-e Kraljevine Jugoslavije*, VI, br. 4/1938, str. 1.

¹⁰ Enes Karić, *Mehmed Džemaludin Čaušević*, Dobra knjiga d.o.o., Sarajevo, 2008, str. 9.

Mr. Meho Manjgo

Osamdeset godina od smrti reisu-l-uleme Mehmeda Džemaludin-ef. Čauševića (1870-1938)...

1. Salih Safvet Bašić; 2. Fehim-ef. Spaho; 3. Osman-beg Osmanbegović

Fototeka GHB, stari fond, broj fotografije 1394/1.

1. Hamid Kurbegović; 2. Asim Arslanagić; 3. Sulejman-ef. Selimović; 4. Fehim-ef. Spaho;
5. Halid Čaušević; 6. Kemal Čaušević; 7. Abdulah Hodžić

Fototeka GHB, stari fond, broj fotografije 1394/4.

Mr. Meho Manjgo

Osamdeset godina od smrti reisu-l-uleme Mehmeda Džemaludin-ef. Čauševića (1870-1938)...

1. Tajib-ef. Saračević; 2. Hafiz Muhamed Pandža; 3. Hamdija Poturović

Fototeka GHB, stari fond, broj fotografije 1394/10.

Muslimanska mladež prati dženazu reisa Čauševića. Među njima je i Alija Nametak (lijevo od učenika, označen brojem 1).

Fototeka GHB, stari fond, broj fotografije 1394/19.

Mr. Meho Manjgo

Osamdeset godina od smrti reisu-l-uleme Mehmeda Džemaludin-ef. Čauševića (1870-1938)...

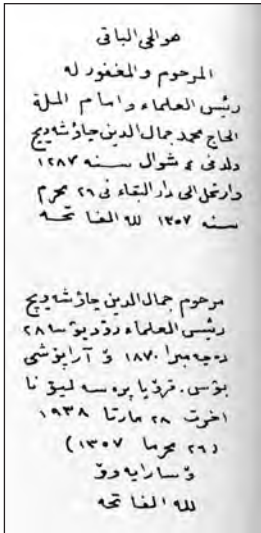
Hfz. Esad-ef. Sabrihafizović u haremu Begove džamije obavlja dženazu reisu-l-ulemi Džemaludin-ef. Čauševiću.

Fototeka GHB, stari fond, broj fotografije 1394/90.

Mezar reisu-l-uleme Čauševića u haremu Begove džamije u Sarajevu

Fototeka GHB, stari fond, broj fotografije 1394/94.

Natpis na arapskom jeziku i arebici sa nišana reisu-l-uleme Čauševića.

Isto, str. 310.

gencija, poput: Fehim-ef. Spahe, njegovog brata Mehmeda Spahe, Saliha Safveta Bašića, hfz. Muhameda Pandže, Alije Nametka, Tajib-ef. Saračevića, Hamdije Poturovića i mnogih drugih.

Pored mnogobrojne uleme, intelektualaca, državnih zvaničnika na dženazi je bila prisutna gotova sva muslimanska školska mladež, poput učenika koji su pohađali: “Vakufsko sirotište, Građansku školu, Srednju tehničku školu, Trgovačku akademiju, Gazi Husrev-begovu medresu, Šerijatsku gimnaziju, Prvu i Drugu gimnaziju i Višu islamsku šeriatsko-teološku školu.”¹¹

Prema riječima Alije Nametka, Čaušević je u privatnom životu bio skroman čovjek. U kući je bio “skromno obučen, jednako je primao i bivšeg hidiva kao i skromnog sarajevskog čaršiliju. Uopće, nije volio sjaja ni pompe.”¹² “Sjećam se dobro”, pripovijeda Nametak, “da je u nekoliko navrata govorio, da je vasijjet djeci učinio, da ga, kad umre, ne snose pred džamiju, nego pravo od kuće na groblje, na Hambinu Carinu.”¹³ Nakon smrti Safvet-bega Bašagića, Nametak je razgovarao sa Čauševićem o kopanju u haremu Begove džamije, te mu je tom prilikom kazao kako je lijepo da se “zaslužni ljudi zakopavaju na istaknutom mjestu za ugled novih generacija”¹⁴, na

11 Uredništvo *Novog Behara*, “Smrt i dženaza H. M. Džemaluddin ef. Čauševića”, *Novi Behar*, XI, br. 20, 1938, str. 322.

12 Alija Nametak, „Efkarul-muevhhidin Mehmed Džemaluddin“, *Novi Behar*, XI, br. 20/1938, str. 322.

13 Isto, str. 322.

14 Isto, str. 322.

što mu je odgovorio: “A šta su svi oni drugi zaslužni koji ondje leže? Ja bih ono sve osim Gazijina turbeta ukinuo.”¹⁵

I pored protivljenja o kojem pripovijeda Nametak, ukopan je u haremu Gazi Husrev-begove džamije na desnoj strani od minareta, između mezara Mehmed-bega Mutevelića i Mustaj-bega Fadilpašića, “prvi pučanin među aristokraciju, pučanin po rodu, a aristokrat po duhu.”¹⁶ Dženazu mu je klanjao hafiz Esad-ef. Sabrihafizović, imam i hatib Begove džamije.

Nad njegovim sarkofagom nalaze se dva nišana, a na uzglavnom nišanu su dva natpisa, od kojih je jedan pisan na arapskom jeziku a drugi na arabici. Prijevod natpisa na arapskom jeziku glasi:

“On (Bog) je vječno živ.

Umrla i pokojni reisu-l-ulema hadži Mehmed Džemaludin Čaušević,
rođen je 4. ševala 1287. (28.12.1870.),

a umro 26. muharrema 1357. (28.3.1938.) godine.

Za njegovu dušu u ime Allaha (prouči) Fatihu.”¹⁷

Kako su mediji Islamske zajednice pratili odlazak Džemaludin-ef. Čauševića

Nakon što je objavljena vijest o smrti Čauševića u glasilima Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini pojavili su se mnogobrojni članci iz kojih, pored osnovnih biografskih podataka, saznajemo o njegovim reformatorskim idejama, njegovom radu i aktivnostima na ostvarivanju vjersko-prosvjetnog napretka muslimana Bosne i Hercegovine te na kraju o njegovim karakternim osobinama. Među glasilima Islamske zajednice posebno se ističe *Novi Behar* koji je posvetio čitav jedan broj merhumu Čauševiću a, podsjećanja radi, pokretanje ovog lista inicirao je upravo Čaušević 1927. godine. O njemu su u spomenutom listu pisali između ostalih: Fehim-ef. Spaho, Nazif Resulović, hfz. Muhamed Pandža, Edhem Mulabdić, Mehmed Handžić, Ivan A. Milićević, dr. Šaćir Sikirić,

¹⁵ Isto, str. 322.

¹⁶ Isto, str. 322.

¹⁷ Mehmed Mujezinović, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine knjiga I – Sarajevo*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1974, str. 310.

Alija Nametak i mnogi drugi. U nešto manjem obimu o merhumu Čauševiću mogli smo čitati prelistavajući *Glasnik, Narodnu uzdanicu, El-Hidaje i Gajret Kalendar*.

Veoma nadahnut tekst objavljen u *Novom Beharu* potpisuje hfz. Muhamed Pandža, dugogodišnji prijatelj i saradnik Čauševića na prijevodu Kur'ana. U tekstu posvećenom Čauševiću hfz. Pandža posebno je istakao njegov rad kao člana Ulema-medžlisa, aktivnostima na zbrinjavanju muslimana, posebno muslimanki tokom Prvog svjetskog rata, njegov kritički odnos prema radu nekih hodža koji su zanimanje muslimana usmjerili samo na ahiret, te rad na poziciji reisu-l-uleme. Opisujući njegov rad kao člana Ulema-medžlisa, hfz. Pandža ističe da je do "njegova dolaska na položaj člana Ulema-medžlisa ova visoka vjerska ustanova samo životarila i njezin rad se u narodu malo osjećao. Dolaskom merhum Džemaludina, Ulema-medžlis oživljuje i počinje služiti svojoj visokoj vjerskoj-kulturnoj zadaći."¹⁸ Da bi se upoznao sa svim nedostacima naše vjerske nastave i uopće svih vjersko-prosvjetnih ustanova i da bi unaprijedio rad ovih ustanova kao član Ulema-medžlisa zavirio je u sve krajeve Bosne i Hercegovine, pa i u najzabitija naša sela, pregledavši tom prilikom rad u svim našim mektebima, medresama i školama.¹⁹

Ocjenjujući njegov rad na položaju reisu-l-uleme, hfz. Pandža je istakao da ako "objektivno analiziramo njegov veliki vjersko-prosvjetni rad kroz sedamnaest godina njegova reisoivanja, onda vidimo da je čitav naš budući vjersko-prosvjetni život postavio na solidnu bazu i udario čvrste temelje na kojima treba nastaviti izgrađivanje našeg vjersko-prosvjetnog života."²⁰ Po riječima hfz. Pandže, on je u "otsudnim i teškim časovima uvijek znao istupiti muževno i hrabro i dostojno stati na braniku interesa svoje vjerske zajednice."²¹

Osvrćući se na njegove aktivnosti zbrinjavanja muslimana i muslimanki tokom Prvog svjetskog rata, hfz. Pandža naglašava da je Čaušević ulagao ogroman napor kako bi sačuvao i odbranio interese, živote i čast muslimana Bosne i Hercegovine. U tom kontekstu hfz. Pandža ističe da

18 Hafiz Muhamed Pandža, *Merhum Džemaluddin...*, str. 300.

19 Isto, str. 300-301.

20 Isto, str. 303-304.

21 Isto, str. 304.

“dok drugi raspravljaju pitanje da li je džaz da muslimanka radnica za nevolju otkrije lice, dotle Čaušević “stotinama sirotnih žena u Sarajevu s brojnom nejačadi nalazi zarade i brine se za njih.”²² Nadalje, oštro kritizira i kod vlasti protestira zašto “bez ikakva milosrđa švabski zulom goni naročito muslimane na ratna razbojišta i izlaže ih na najopasnija mjesta.”²³ Znajući za društvene, ekonomske i socijalne probleme svoje zajednice, i “poslije rata ustaje u obranu svoje braće i kao pravi narodni pastir budno pazi na sve što se iza prevrata događa s njegovom braćom.”²⁴

Sjećajući se Čauševića kao studenta kada je u Begovoj džamiji tokom ramazana držao predavanja, Fehim-ef. Spaho je zapisao: “Upravo na početku ovog vijeka izbi pred ramazan u Sarajevu mlad alim, koji je i po svom nastupu i po svom držanju otkakao od drugih hodža... pred sobom imamo čovjeka, koji je bio na mnogo višem stupnju od svojih drugova.”²⁵ U Sarajevu je vrlo brzo stekao ugled i značajan krug štovalaca. Njegova sobica u starom Gazi Husrev-begovom hanikahu nije bila dovoljno velika da primi sve muslimane koji su hrlili da slušaju njegova predavanja koja su prema riječima Spahe bila “pravo uživanje za slušaoce.”²⁶

Fehim-ef. Spaho u tekstu posvećenom Čauševiću, pored opisivanja Čauševića kao oštromna studenta i iznošenja njegovih oficijelnih biografskih podataka, u jednom dijelu posebno ističe njegov sukob sa reakcionarnom ulemom zbog izdavanja djela na našem jeziku, tj. arabici. Pojedini članovi Ulema-medžlisa bili su protiv njega i štampanja knjiga na našem jeziku. Spaho navodi jedan konkretan slučaj u kojem se ponajugledniji član Ulema-medžlisa oštro protivi arabici istaknuvši sljedeće: “Pa šta ćemo mi (biva ulema) raditi kada sve prevedemo na naš jezik i mogne svatko ko zna čitati doći do toga?”²⁷

I hfz. Muhamed Pandža naglašava probleme s kojima se suočavao prilikom propagiranja ideje o pisanju knjiga arabicom. Konzervativne hodže su mu upućivale “oštru optužbu, da se din obara, jer hoće vjerski

22 Isto, str. 303.

23 Isto, str. 303.

24 Isto, str. 304.

25 Fehim Spaho, *Uspomene na merhum...*, str. 293.

26 Isto, str. 293.

27 Isto, str. 296.

čitabi da se pišu vlaškim jezikom.”²⁸ Njegovu arebicu su prema riječima hfz. Pandže često nazivali *matufovača* (od arapske riječi *matuh*, što znači osoba koja zaboravlja ili osoba koja je senilna). I pored optužbi nastavlja sa radom, a svojim protivnicima poručuje: “Govore: omsica te među svijetom kudi i grdi, a ti njega iznad svega svijeta dižeš i hvališ. Odgovarajući rekoh: pustite ga s njegovim zlim ćudima, jer svaki sud pokazuje ono isto je u njemu. Kad te pseto svojim lajanjem ne uznemiruje, pusti ga do sudnjeg dana neka laje.”²⁹

Elaborirajući tekstove objavljene u *Novom Beharu* dolazimo do zaključka da su u navedenom kontekstu, tj. u kontekstu Čauševićeva rada i sukoba sa konzervativnom ulemom po pitanju pisanja i prevodenja knjiga na našem jeziku u *Novom Beharu* svoje tekstove objavili: Mehmed Handžić, Ivan A. Miličević, Šaćir Sikirić, Hamdija Mulić, Mustafa Hadžimulić, Alija Nametak i mnogi drugi. Pored njegova rada i zalaganja na pisanju knjiga arebicom i aktivnostima na reformi vjersko-prosvjetnih ustanova ne treba zaboraviti na jednu osobinu koja ga je posebno krasila. Naime, Edhem Mulabdić u tekstu posvećenom Čauševiću posebno se dotakao njegove uloge kao vaiza i ostvarenih uspjeha na tom polju. Kao jedan od mnogobrojnih slušalaca njegovih vazova Mulabdić ističe njegove retoričke sposobnosti ali i sposobnost da slobodno i samostalno tumači teološka pitanja. Prema riječima Mulabdića tokom svojih predavanja “govori riječi lijepe, umiljate, pune sadržine i utjehe za svakoga. Sve je hrlilo da ga sluša... Čaušević je prostran u svojim vazovima, širokogrudan, obuhvata sve muslimane, prema dotadašnjem načinu osuđivanja on daje utjehu i nadu, krijepi i popravlja, da se svi slušatelji utješni i zadovoljni razilaze s njegovih vazova.”³⁰

Zahvaljujući svemu tome uspio je svojim vazovima vrlo brzo privući pažnju onih muslimana koji su redovno dolazili u džamiju ali i muslimana koji su rijetko ili skoro nikako dolazili u džamiju. Dotadašnji vazovi su uglavnom usmjereni na ahiret, a Čaušević “prvo ističe dunja i naglašava

28 Hafiz Muhamed Pandža, *Merhum Džemaluddin...*, str. 301.

29 Isto, str. 301.

30 Edhem Mulabdić, „Merhum reis-ul-ulema H. M. Dž. Čaušević kao vaiz“, *Novi Behar*, XI, br. 20/1938, str. 306.

borbu života kojim se stiće ahiret.”³¹ Dok su dotadašnji vazovi ispunjeni zastrašivanjem i dok su u tančine isticane muke i mučenja grešnika, do tle Čaušević govori o “dobru nijjetu, o dobrim djelima, o čistoj savjesti, koja u čovjeku pobuđuje svijest, da je on na pravom putu...”³²

Svojim vazovima uspio je postepeno nametnuti govor o pitanjima koja su ranije zanemarivana ili su oštro kritizirana, a bila su od presudne važnosti i ključ uspjeha muslimana tog vremena. Naprimjer, Čaušević je tokom svojih vazova na “istom mjestu odakle se nekad škola proglašavala nepotrebnom, pa i nešto više”, uspio govoriti o “njezinoj potrebi, da pojam mearifa dovodi u vezu s pojmom prosvjete, a pojam mekteba da veže s pojmom škole.”³³ O svemu ovome govorio je bez straha da izgubi “popularnost, govorio je iz duše, iz uvjerenja, iz vlastite incijative.”³⁴

I Alija Nametak u tekstu objavljenom u *Narodnoj Uzdanici* ukazuje na važnost vazova koje je kazivao u Gazi Husrev-begovoj džamiji i širom Bosne i Hercegovine obilazeći vrlo često i najzabitije krajeve. Prema pisanju Nametka, vazovi “nisu bili ahiretski, nije bilo u njima fantastičnog opisivanja dženneta i džehennema, hurija i zebanije kao u drugih vazova. Njegovi vazovi bili su otvoren i smion poziv zaostalom islamskom svijetu da se prene iz učmalosti i mrtvila, da prione za napredne i korisne tekovine modernog vremena, jer će ga drugačije vrijeme pregaziti.”

Elaborirajući tekstove objavljene povodom smrti reisu-l-uleme Čauševića dolazimo do zaključka da gotovo svi autori pored pisanja o njemu kao prosvjetitelju i vjerskom reformatoru iznose i njegove karakterne osobine. Mnogobrojni autori ga opisuju kao hrabra čovjeka koji slobodno iznosi svoje stavove, kao čovjeka koji nije trpio nepravdu i nasilje, zatim kao vjerskog poglavara koji se svom snagom suprotstavljao svakome ko bi pokušao učiniti bilo kakvu nepravdu muslimanima. Kao takav je otišao i sa funkcije reisu-l-uleme. Uputivši pismo ministru pravde Milanu Srškiću, u kojem se jasno suprotstavlja novom zakonu koji je podrazumijevao oduzimanje Islamskoj zajednici “autonomnog statuta, postavljanje novog reisu-l-uleme, članova Ulema-medžlisa i muftija kra-

31 Isto, str. 307.

32 Isto, str. 307.

33 Isto, str. 308.

34 Isto, str. 308.

ljevim ukazom a na prijedlog ministra, te rasturanje postojećih vjerskih i vakufsko-mearifskih struktura u Bosni i Hercegovini”³⁵, naglasio je: “Pošto Vi, gospodine ministre, ne uvažavate želje i prijedloge reis-ul-uleme, kao predstavnika I. V. Z., izgleda mi, da vi hoćete da budete i ministar pravde i reis-ul-ulema, a da reis-ul-ulema pored Vas samo figurira to zvanje. Moram jasno istaknuti, da u okviru Vaše sadašnje Uredbe... ne bi bilo moguće vršiti povjerenu mi dužnost onako, kako iziskuje ovaj visoki položaj, pa pokoravajući se svojoj savjesti, molim Vas, gospodine ministre, da na najvišem mjestu ishodite Ukaz o mom umirovljenju.”³⁶

Ministru Srškiću nije se svidio dopis, te mu je zaprijetio da od penzije neće biti ništa ako ne stupi na dužnost, na što mu je Čaušević odgovorio: “Ako vi kao ministar pravde držite, da ja nemam pravo na penziju, onda Vas molim da mi ishodite Ukaz o mom razrješenju, pa makar i bez penzije, jer neću da snosim odgovornost, koja nije spojena s pravom.”³⁷ Na kraju dodajmo i riječi profesora Enesa Karića koji je u uvodnom dijelu knjige *Mehmed Džemaludin Čaušević* istakao da je Čaušević “krupna figura ne samo islamskog mišljenja u Bosni i Hercegovini na prijelazu XIX. u XX. stoljeće, već i ukupne bosanske povijesti, kulture i politike.”³⁸ Prema mišljenju prof. Karića, on je “bosanski velikan po mnogo čemu, po dubini i širini svoga obrazovanja, vremenu u kojem se pojavio, slobodi s kojom je izricao svoje stavove, markantnosti svoje pojave, kao i po gardu koji je znao zauzeti kad god je bilo potrebno da brani svoje stavove za koje je čvrsto vjerovao da su pravi, pravovremeni, te time i islamski.”³⁹

Zaključak

Reisu-l-ulema Džemaludin-ef. Čaušević zasigurno je jedan od najznačajnijih bosanskohercegovačkih alima, prosvjetitelja, vjerskih reformatora ukupne bosanske povijesti, što nam između ostalog potvrđuju i mnogobrojni članci, eseji i saopćenja objavljena povodom njegove smr-

35 Adnan Jahić, *Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini za vrijeme monarhističke Jugoslavije (1918-1941)*, Bošnjačka nacionalna zajednica za Grad Zagreb i Zagrebačku županiju, Zagreb, 2010, str. 351.

36 Isto, str. 359.

37 Isto, str. 360.

38 Enes Karić, *Mehmed Džemaludin Čaušević*, Dobra knjiga d.o.o., Sarajevo, 2008, str. 7.

39 Isto, str. 7.

ti, ali i tekstovi nastali iz njegova pera. Fotografije sa njegove dženaze su posebna svjedočanstva i dokazi u kolikoj mjeri su bosanski muslimani poštovali i cijenili Čauševića i koliko je Islamska zajednica uistinu izgubila njegovom smrću. One najbolje pokazuju o kakvom je zapravo učesnaku riječ i kakav je autoritet uživao kod svojih saradnika, prijatelja i poznanika.

Njegova smrt izuzetak je u našoj periodici tog vremena, jer se veoma rijetko dešavalo da nečija smrt bude zabilježena u tako velikom broju glasila i časopisa. Skoro je nevjerovatno da se odmah nakon njegove smrti pojavljuju autori koji su valorizirali njegovu historijsku ulogu, za šta najčešće treba proći bar jedno desetljeće. Njegova prosvjetiteljska misija bila je prepoznata još za vrijeme njegova života, što se vidi iz tekstova i brojnosti prisutnih na njegovoj dženazi. Tekstovi objavljeni povodom njegove smrti nedvosmisleno potvrđuju da je gotovo cijeli svoj život posvetio aktivnostima na ostvarenju vjersko-prosvjetnog napretka muslimana, obnovi medresa i islamskog školstva uopće, obnovi institucija i medija Islamske zajednice, govora o islamu i muslimanima, ostvarenju ravnopravnog položaja žena u društvu putem njihova vjerskog odgoja, obrazovanja i uključivanja u društvene aktivnosti.

Na poziciji reisu-l-uleme djelovao je kao hrabar, odlučan i oštrouman vjerski lider nastojeći da s jedne strane instituciju reisu-l-uleme podigne na onaj stepen dostojanstva koji mu i odgovara, a s druge da podigne kulturni nivo i ugled ilmije. Slobodno je iznosio svoje stavove, nije trpio nepravdu i nasilje i svom snagom se suprotstavljao svakome ko bi pokušao učiniti bilo kakvu nepravdu muslimanima. U teškim ratnim i poratnim vremenima dostojno, hrabro, korektnim i odmjerenim gardom nastojao je u svakoj situaciji zaštititi interese muslimana i svoje vjerske zajednice.

Osim što je bio profesor na sarajevskim gimnazijama i Šerijatskoj sudačkoj školi u Sarajevu, član Ulema-medžlisa, reisu-l-ulema, Čaušević je bio pokretač i urednik časopisa i listova te jedini reisu-l-ulema u povijesti ove institucije koji je preveo Kur'an. U složenim i teškim društvenopolitičkim okolnostima sa vrlo oskudnom potporom i sredstvima, ipak je učinio i izveo velika djela.

Prilozi

Mnogobrojna vjerska i svjetovna inteligencija na dženazi reisu-l-ulemi Čauševiću. Među njima prepoznajemo Saliha Safveta Bašića (br.1) i Mehmeda Spahu (br. 2).

Fototeka GHB, stari fond, broj fotografije 1394/7.

Spuštanje merhuma u haremu Begove džamije

Fototeka GHB, stari fond, broj fotografije 1394/63.

Mr. Meho Manjgo

Osamdeset godina od smrti reisu-l-uleme Mehmeda Džemaludin-ef. Čauševića (1870-1938)...

Harem Begove džamije za vrijeme dženaze reisu-l-uleme Čauševića

Fototeka GHB, stari fond, broj fotografije 1394/96.

Sarači – detalj s dženaze reisu-l-uleme Čauševića

Fototeka GHB, stari fond, broj fotografije 1394/98.

ثمانون سنة على وفاة رئيس العلماء محمد جمال الدين شوشفيتش (١٨٧٠-١٩٣٨)

في آذار من هذه السنة تكتمل ثمانون سنة على وفاة محمد أفندي جمال الدين شوشفيتش وهو عالم ومثقف ومصلح ديني تولى في الفترة ما قبل الحرب العالمية الأولى منصب رئيس العلماء في البوسنة والهرسك. والغرض من هذه المقالة إحياء الذكرى على ارتحال الرئيس شوشفيتش إلى الحياة الأخرى وتوديعه من قبل البوسنة والهرسك ويوغسلافيا آنذاك وذلك من خلال النشرات الدورية والصور الفوتوجرافية وغيرها من المصادر ذات العلاقة. وتقوم المقالة على ما ورد في الوسائل المطبوعة للجماعة الإسلامية حين ارتحاله إضافة إلى الصور الفوتوجرافية الموجودة في أرشيف مكتبة الغازي خسروك في سراييفو.

Mr. Meho Manjgo

The 80th Anniversary of the Death of Raisu'l-Ulama Džemaludin Causevic (1870-1938)

Summary

In March this year, it will be eighty years since the death of Mehmed Džemaludin-ef. Causevic - scholar, educator, religious reformer and Raisu'l-Ulama in Bosnia-Herzegovina. This paper aims, through periodical publications, photographs and other relevant sources, to recall how Bosnia-Herzegovina and then Yugoslavia had sent Raisu'l-Ulama Causevic of to a Better World. The work is based on what was found in the print media of the Islamic Community at the time of his departure, as well as on photographs from the Fund of the Gazi Husrev-bey's Library in Sarajevo.

Munir Ahmetspahić (1949-2017)

Dr. Jusuf Ramić, prof. emeritus

Život i djelo

Munir Ahmetspahić rođen je u Gladovićima kod Zenice 1949. godine. Tu je završio osnovno obrazovanje, a srednje 1969. u Gazi Husrev-begovoj medresi. Nakon završene srednje škole odlazi u Kuvajt gdje privodi kraju studij arapskog i engleskog jezika, a potom i specijalizaciju na Oksfordu 1978. Radni odnos zasnovao je u Gazi Husrev-begovoj medresi 1979. kao profesor arapskog jezika i književnosti. Penzioniran je 2015. da bi nakon godinu-dvije napustio ovaj javni svijet i preselio se na drugi, vječni, ahiret.

Munir Ahmetspahić (1949-2017)

U ratnom periodu bio sam s Munirom u Švicarskoj, gdje smo za vrijeme ramazani-šerifa radili kao sejjar-vaizi. Nakon toga smo se vratili u domovinu. Naša veza u domovini bio je arapski jezik i književnost, koji je predavao u medresi, a ja na Fakultetu islamskih nauka u Sarajevu. Volio je

arapski jezik iznad svega jer je to jezik Kur'ana. Posebno je bio impresioniran konvencionalnom leksikom i stilistikom Kur'ana.

Arapski jezik i književnost

Preveo je nekoliko radova iz oblasti arapskog jezika i književnosti te ih objavio u časopisu *Islamska misao*. Moju pažnju privukla su dva rada - prvi je objavljen pod naslovom „Nužnost učenja arapskog jezika“, zapravo to je referat Murteda Muttaharija na drugom simpoziju o arapskom jeziku pod istoimenim naslovom u kojem je govorio o nužnosti učenja arapskog jezika kao jezika Kur'ana s ciljem očuvanja islamske kulture i jezika Kur'ana kao internacionalnog islamskog jezika.

Drugi rad „Arapski jezik, jučer, danas, sutra“ objavljen je također u časopisu *Islamska misao*. Autor rada je dr. Ahmed Urwa u kome ističe da je arapski jezik jezik Kur'ana i jezik islama:

„Kada čitamo Kur'an u prijevodu na stranom jeziku osjećamo da su teolozi bili u pravu kada su zabranjivali njegovo prevođenje. Proces prevođenja Kur'ana na strani jezik s jedne strane predstavlja stvarno uništenje njegove jedinstvene književne ljepote koju je nemoguće reprodukovati na drugi jezik, a s druge strane obezvređuje samo značenje na koje ukazuju riječi i izrazi. Dok svaki navod iz Kur'ana na arapskom jeziku predstavlja savršenu misao, dotle prijevod uništi tu misao prije nego što je i izrazi.“, ističe autor rada dr. Ahmed Urwa.

Iz tih razloga Munir Ahmetspahić je bio mentor nekoliko matorskih radova iz oblasti arapskog jezika kao što je matorski rad Nedžada Topalovića o gramatičkim raspravama autora ovog napisa sa prevodiocima Kur'ana na bosanski jezik koji se kreću u okvirima doslovnog, često smiješnog prevođenja kao što je npr. prijevod kur'anskog ajeta: *I ruke svoje do lakata operite... i noge svoje do članaka* (El-Maide, 6). Prema ovom ajetu, ruke treba prati do iza lakata, a noge do iza članka jer su i lakat i članak kao granice pranja uključeni u ono što treba prati (*li enne l-hadde dehale fi l-mahdudi*). To bi trebali znati naši prevodioci Kur'ana jer se noge peru do iza članaka, a ne do peta kako stoji u jednom našem prijevodu Kur'ana.

Hrestomatija arapskih tekstova

Hrestomatije su naročito korisne i rasprostranjene u učenju stranih jezika, ali i u školskoj upotrebi gdje se nerijetko pravi izbor iz djela najpoznatijih arapskih pisaca.

tijih pisaca, nacionalnih književnosti itd. Munir Ahmetpahić je koautor jedne takve hrestomatije arapskih tekstova objavljene 1989. Zapravo hrestomatija predstavlja završnu seriju *Priručnika arapskog jezika* rađenih za potrebe Gazi Husrev-begove medrese prema važećem planu i programu izučavanja arapskog jezika u toj školi. Tekstovi iz hrestomatije doživljavali su i neke promjene i od više njih sačinjavane su i dopunjavane cjeline koje nude nova saznanja. Tako su koautori u odjeljku o poeziji u ranom islamu citirali Ibn Halduna koji u *Mukaddimi* kaže: „Zatim su, u početku islama, Arapi napustili poeziju, jer ih je zaokupila stvar vjere, vjerovjesništva i Objave te što ih je zadivio stil i sadržaj Kur’ana. Kao da su bili zanijemili usljed toga, te se neko vrijeme nisu upuštali u rasprave niti o poeziji niti o prozi. Potom se to ustalilo te su muslimani navikli na vjersku uputu, a nije bila došla objava o zabrani i obustavljanju poezije. Nju je Vjerovjesnik slušao i nagrađivao za nju, pa su se oni tada vratili svome običaju u tome.“ (Teufik Muftić, *Mukaddima*, 2/1041).

Kako uskladiti prvi i drugi dio ove izjave? U prvom dijelu Ibn Haldun govori da su Arapi u početku islama napustili poeziju što nije tačno, a u drugom dijelu da je Vjerovjesnik slušao poeziju i nagrađivao pjesnike što je tačno. Brojni su primjeri koji govore da je oko Poslanika u Medini bila okupljena grupa pjesnika koja se poezijom borila protiv pjesnika idolo-poklonika u Meki. Ova cjelina izgleda nije doživjela izmjene i dopune u hrestomatiji kao ostale cjeline koje se u njoj nalaze.

Što se tiče kur’anskog ajeta koji govori o zabrani poezije, odnosi se na pjesnike idolopoklonike, a ne na pjesnike muslimane okupljene oko Poslanika koji su stali u odbranu islama. Poslanik nije zabranjivao pjesništvo, samo ga je usmjeravao. U Poslanikovim hadisima nailazimo na upute, poput: „Poezija je samo govor, a govor može biti dobar ili loš“. Ovaj hadis koji bilježi Ibn Rešik u djelu *Al-Umda* najbolji je komentar kur’anskog ajeta: *A zavedeni slijede pjesnike. Zar ne znaš da oni svakom dolinom blude i da govore ono što ne rade* (Eš-Šuara, 224). To su pjesnici idolopoklonici koji svakom dolinom blude. To je njihovo razumijevanje poezije. Međutim, muslimanski pjesnici su *oni koji vjeruju i dobra djela čine, koji često Allaha spominju i koji uzvraćaju kada ih ismijavaju*. Ovo je njihovo razumijevanje poezije. To je angažirana poezija koja je u službi islama, odbrane Poslanika i muslimana.

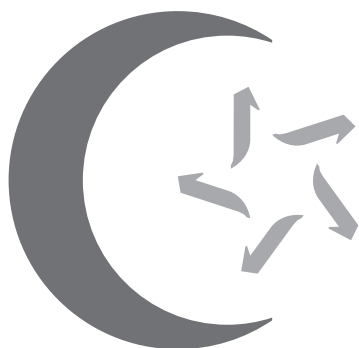
Pregled arapske književnosti

Munir Ahmetpahić je uradio i pregled arapske književnosti po periodima koji je također ostao u rukopisu. Jedan dio rukopisa nalazi se u mojoj biblioteci. To je period *muhadremuna*, pjesnika koji su živjeli na prelazu iz paganskog u islamski period i period postklasičnog doba razvoja arapske književnosti koja je sva bila u znaku imitiranja i pretvaranja tradicije u ukočenost.

Među *muhadremunima* najznačajnija imena su Hassan ibn Sabit, pjesnik Allahovog Poslanika, Ka'b ibn Zuhejr, autor *Kaside-i burde* te Lebid ibn Rebi'a koji prema Muniru Ahmetpahiću spada u red najuglednijih pjesnika čija poezija je bila izvor mnogim filozofima. Čuvane su njegove elegije povodom smrti brata Erdeba koga je na povratku iz Medine ubio grom. Kasnije je i Lebid u jednom izaslanstvu došao u Medinu i susreo se s Poslanikom. Čuvši jedan odlomak iz Kur'ana zarekao se da se više neće baviti poezijom.

U postklasičnom periodu svjetlucaju samo brojne plejade epigona manje ili više vještih pjesnika - zanatlija lišenih gotovo svake osobne nadahnutosti. Jedan od najpoznatijih pjesnika toga vremena bio je El-Hilli (umro 750-1349.) poznat po kasidi, odi posvećenog Allahovu Poslaniku u kojoj je upotrijebio preko 150 retoričkih figura. On je autor i kaside u kojoj su sve imenice deminutivi. Jedan drugi pjesnik postklasičnog perioda, Egipćanin berberskog porijekla El-Busiri poznat je i cijenjen po *Burdi* posvećenog Allahovom Poslaniku više negoli po istinskoj umjetničkoj vrijednosti svoje poezije. A ta dva imena možda su i najveća imena postklasičnog perioda arapske književnosti. Takvo stanje je potrajalo do pojave Afganija i Muhammeda Abduhua čiji doprinos je nemjerljiv u oslobađanju misli od okova tradicije koja obuhvata tri područja. Jedno od tih područja je i književnost.

Munir Ahmetpahić je napustio ovaj pojavni svijet relativno mlad i preselio na drugi vječni svijet, ahiret. Njegovoj dženazi prisustvovali su svi koji su na bilo koji način bili u kontaktu s njim. Ukop je obavljen na mezaristanu Turbe u Sarajevu uz prisustvo velikog broja građana i učenika Gazi Husrev-begove medrese. Neka mu je lahka zemlja bosanska!

Službeni dio

Na osnovu člana 68. i člana 51. stav 2. Ustava Islamske zajednice u BiH – prečišćeni tekst, Sabor Islamske zajednice u BiH na svojoj devetoj redovnoj sjednici održanoj u Sarajevu 5. rebiu-l-ahira 1439. god. po H., odnosno 23. decembra 2017. godine, na prijedlog Rijaseta Islamske zajednice u BiH, donio je:

**PRAVILNIK O
ORGANIZIRANJU ISLAMSKE ZAJEDNICE
U BOSNI I HERCEGOVINI U DIJASPORI**

I OPĆE ODREDBE

Član 1.

Ovim Pravilnikom uređuje se način organiziranja Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini (u daljem tekstu Islamske zajednice) u dijaspori.

Član 2.

Pod pojmom organiziranja Islamske zajednice u dijaspori podrazumijeva se način organiziranja i rad organizacionih jedinica i organa Islamske zajednice na područjima izvan Bosne i Hercegovine i drugih domovinskih zemalja (u daljem tekstu – Organizacione jedinice i organi IZ-e u dijaspori).

Član 3.

Organizacione jedinice i organi IZ-e u dijaspori, u svom radu dužni su postupati u skladu s Ustavom Islamske zajednice i drugim aktima Zajednice koje, u okviru svoje nadležnosti, donosi Sabor Islamske zajednice, reisul-ulema, Vijeće muftija, Rijaset, odnosno nadležna predstavnička tijela.

Član 4.

U tumačenju vjere i izvršavanju ibadetskih islamskih dužnosti organizacione jedinice i organi IZ-e u dijaspori primjenjuju maturidijski akaid i hanefijski mezheb, staraju se za ispravno razumijevanje i življenje islama, štite vjerska prava muslimana, te osiguravaju uvjete za prenošenje emaneta s ciljem da svi

pripadnici Islamske zajednice žive u skladu s islamskim normama, a što se ostvaruje promicanjem dobra i odvrćanjem od zla.

A. VIZUELNI IDENTITET, PEČATI, ŠTAMBILJI

Član 5.

(1) Organizacione jedinice i organi IZ-e u dijaspori primjenjuju i koriste prema važećim pravilima vizuelni identitet, logo i znak Islamske zajednice, usvojen od strane Sabora Islamske zajednice.

(2) Organizacione jedinice i organi IZ-e u dijaspori imaju pečate okruglog oblika sa znakom Islamske zajednice na kojima je ispisan naziv organizacione jedinice i organa te njegovo sjedište.

(3) Organizacione jedinice i organi IZ-e u dijaspori imaju štambilj za protokoliranje akata.

(4) Odobrenje za izradu pečata i štambilja daje Rijaset Islamske zajednice u skladu s normativnim aktima Islamske zajednice.

B. IMOVINA

Član 6.

(1) Organizacione jedinice i organi IZ-e u dijaspori mogu imati svoju imovinu.

(2) Raspolaganje imovinom iz stava 1 ovog člana vrši se u skladu s Ustavom Islamske zajednice i drugim pravnim aktima Zajednice.

Član 7.

(1) Islamska zajednica u dijaspori, na području izvan Bosne i Hercegovine i Sandžaka, Hrvatske, Srbije i Slovenije, organizira se po jedinstvenim i jednakim principima.

(2) Organizacione jedinice Islamske zajednice u dijaspori su:
krovna organizacija,
džemat.

(3) Krovne organizacije mogu svojim statutom, u skladu sa potrebama, urediti pitanje regionalnog povezivanja i organiziranja džemata na svom području.

(4) Organizacione jedinice Islamske zajednice u dijaspori organizirat će se na način da osiguraju efikasno obavljanje: vjerskih, obrazovnih, ekonomsko-finansijskih, administrativno-pravnih i drugih poslova iz svoje nadležnosti na području svoga djelovanja.

II ORGANIZACIONE JEDINICE IZ-e U DIJASPORI

A. Krovna organizacija

Član 8.

(1) Krovna organizacija je organizaciona jedinica Islamske zajednice u dijaspori koja obuhvata sve džemate na njenom području.

(2) Organizacija, struktura, nadležnosti i način rada organa, izbori i druga pitanja od značaja za rad krovne organizacije reguliraju se statutom krovne organizacije koji donosi skupština krovne organizacije na prijedlog izvršnog odbora, a na koji saglasnost daje Rijaset Islamske zajednice.

Član 9.

Na području Islamske zajednice u dijaspori djeluju sljedeće krovne organizacije:

- Islamska zajednica Bošnjaka u Njemačkoj,
- Islamska zajednica Bošnjaka u Sjevernoj Americi,
- Islamska zajednica Bošnjaka u Austriji,
- Islamska zajednica Bošnjaka u Švicarskoj,
- Islamska zajednica Bošnjaka u Švedskoj,
- Islamska zajednica Bošnjaka u Norveškoj,
- Islamska zajednica Bošnjaka u Danskoj,
- Islamska zajednica Bošnjaka u Francuskoj,
- Islamska zajednica Bošnjaka u Velikoj Britaniji,
- Islamska zajednica Bošnjaka u Finskoj,
- Islamska zajednica Bošnjaka u Beneluxu,
- Islamska zajednica Bošnjaka u Australiji.

Član 10.

Krovna organizacija ima svojstvo pravnog lica shodno propisima države, odnosno država u kojima djeluje, te je u svom radu dužna poštovati njen pravni sistem.

Član 11.

Organi krovne organizacije su skupština i izvršni odbor.

Član 12.

(1) Skupštinu krovne organizacije čine izabrani zastupnici džemata.

(2) Izbori za organe krovne organizacije organizirat će se na osnovu općeg normativnog akta koji donosi skupština krovne organizacije i na koji saglasnost daje Rijaset Islamske zajednice.

(3) Opći normativni akt o izborima mora biti usklađen s općim izbornim načelima propisanim Ustavom Islamske zajednice i Izbornim pravilima Islamske zajednice.

Član 13.

(1) Skupština krovne organizacije:

- bira izvršni odbor,
- donosi statut krovne organizacije na prijedlog izvršnog odbora, a na koji saglasnost daje Rijaset Islamske zajednice,
- donosi opće normativne akte,
- daje opće smjernice za rad krovne organizacije,
- usvaja godišnji plan rada i izvještaj o radu krovne organizacije,
- donosi budžet i usvaja završni račun krovne organizacije,
- obavlja i druge poslove iz svoje nadležnosti.

(2) Broj članova skupštine, način njihovog izbora i način rada skupštine propisuje se statutom krovne organizacije.

(3) Skupštinu vodi predsjednik skupštine kojeg bira skupština iz reda svojih članova na mandat od četiri godine.

(4) Predsjednik skupštine saziva i predsjedava sjednicama skupštine, potpisuje akta skupštine, surađuje s izvršnim odborom u realizaciji nadležnosti skupštine te obavlja i druge poslove iz domena svoga rada.

1. Izvršni odbor

Član 14.

(1) Izvršni odbor je najviši vjerski i administrativno-upravni organ krovne organizacije.

(2) Članove izvršnog odbora bira skupština krovne organizacije na mandat od četiri godine.

(3) Broj članova izvršnog odbora određuje se prema broju pripadnika Islamske zajednice koji žive na području krovne organizacije, kao i broju džemata koji pripadaju krovnoj organizaciji.

(4) Izvršni odbor broji između sedam i petnaest članova od kojih su, najmanje jedna trećina, a najviše jedna polovina, nosioci vjerskog autoriteta.

(5) Broj članova, način izbora i način rada izvršnog odbora propisuju se statutom krovne organizacije.

(6) Glavni imam krovne organizacije je član izvršnog odbora po položaju.

Član 15.

Izvršni odbor:

- stara se o uvjetima i potrebama cjelokupnog vjerskog života na području krovne organizacije,
- stara se o zaštiti vjerskih prava članova Islamske zajednice na svom području,
- organizira i nadzire vjerske djelatnosti, aktivnosti islamskog obrazovanja i podučavanja vjeri,
- koordinira i provodi aktivnosti koje se odnose na prikupljanje zekata i sadekatu-l-fitra, kurbana i hadža u skladu s uputama Rijaseta,
- izvršava odluke i provodi uputstva skupštine i najviših organa Islamske zajednice,
- nadzire rad organizacionih jedinica i daje im uputstva za rad,
- utvrđuje prijedlog statuta krovnih organizacija,
- razmatra plan rada, plan budžeta, izvještaj o radu i izvještaj o finansijskom poslovanju džemata,
- brine se o prihodima i imovini krovne organizacije,
- organizira vjerske aktivnosti i svečanosti,
- surađuje s vladinim i nevladinim institucijama u društveno-političkim procesima u pogledu islama i muslimana u zemlji u kojoj djeluje,
- surađuje sa drugim islamskim zajednicama i muslimanskim organizacijama u zemlji u kojoj djeluje,
- sudjeluje u međureligijskom dijalogu sa kršćanskim i drugim vjerskim zajednicama u zemlji u kojoj djeluje,
- koordinira izgradnju i održavanje džamija, mekteba, turbeta, gasulhana i drugih objekata Islamske zajednice kao i upotrebu, održavanje i čuvanje mezarja na svom području,
- pomaže u osiguravanju sredstava za materijalne i finansijske potrebe džemata,
- podnosi skupštini na usvajanje: godišnji plan rada, izvještaj o radu, budžet i izvještaj o izvršenju budžeta,
- godišnji plan rada, izvještaj o radu, budžet i izvještaj o izvršenju budžeta, usvojen od skupštine, dostavlja Rijasetu Islamske zajednice,
- obavlja i druge poslove po nalogu viših organa Zajednice.

Član 16.

(1) S ciljem uspješnijeg rješavanja pitanja iz pojedinih oblasti, izvršni odbor može svojom odlukom formirati stručne komisije, stalne ili povremene, u zavisnosti od karaktera posla koji obavljaju.

(2) Odlukom o formiranju komisije iz prethodnog stava utvrđuju se zadaci, vrijeme djelovanja, nadležnosti i naknada za rad komisije.

Član 17.

Ukoliko Rijaset Islamske zajednice utvrdi da izvršni odbor krovne organizacije ne obavlja svoje djelatnosti u skladu sa važećim zakonima zemlje u kojoj djeluje i u skladu s Ustavom i drugim propisima Islamske zajednice, donijet će odluku o njegovom raspuštanju i naložiti održavanje skupštine u roku od 30 dana na kojoj će biti izabran novi izvršni odbor.

2. Glavni imam

Član 18.

Kao glavni vjerski autoritet na području krovne organizacije, glavni imam obavlja sljedeće poslove:

- tumači islamske norme,
- zastupa i predstavlja krovnu organizaciju u vjerskim stvarima,
- nadzire i koordinira rad imama i pruža im stručnu pomoć,
- kontrolira rad mekteba i preduzima mjere za otklanjanje uočenih nedostataka i predlaže izvršnom odboru i Rijasetu Islamske zajednice preduzimanje potrebnih mjera za unapređenje rada u ovim oblastima,
- organizira vjerske aktivnosti i svečanosti,
- obavlja vjenčanja po šerijatskim propisima,
- izvršava odluke i upute reisu-l-uleme i najviših organa Islamske zajednice,
- održava hutbe, vazove i prigodna predavanja u džamijama,
- vodi brigu o cjelokupnom vjerskom životu na svom području,
- vodi brigu da odluke izvršnog odbora budu u skladu sa šerijatskim propisima,
- podnosi izvještaj Rijasetu Islamske zajednice o stanju u mektebskoj nastavi, vjeronauci i stanju vjerskog života na svom području, najmanje jednom godišnje,
- pokreće inicijativu za postavljenje, premještanje i razrješenje imama, hatiba i muallima,
- provodi smjernice, uputstva i naloge muftije,
- obavlja i druge poslove iz svoje nadležnosti.

Član 19.

(1) Glavnog imama postavlja, premješta i razrješava dužnosti reisu-l-ulema, na prijedlog muftije.

(2) Mandat glavnog imama traje četiri godine s mogućnošću ponovnog imenovanja.

(3) Za glavnog imama može biti postavljeno lice koje ima završenu medresu i Fakultet islamskih nauka u Sarajevu, teološki ili imamski smjer, ili drugi islamski fakultet čija je diploma nostrificirana na Fakultetu islamskih nauka u Sarajevu i koje ima najmanje pet godina radnog iskustva na poslovima imama, hatiba i muallima, koji govori engleski ili jedan evropski jezik.

B. DŽEMAT

Član 20.

(1) Džemat je osnovna organizaciona jedinica na području krovne organizacije.

(2) Džemat, u pravilu, sačinjava skupina od najmanje 200 muslimanskih domaćinstava međusobno povezanih u izvršavanju zajedničkih islamskih dužnosti.

(3) Odluku o osnivanju, spajanju ili ukidanju džemata donosi Rijaset Islamske zajednice na prijedlog izvršnog odbora krovne organizacije.

(4) Za registraciju džemata kod nadležnog državnog organa s ciljem stjecanja svojstva pravnog lica potrebna je prethodna saglasnost skupštine krovne organizacije i Rijaset Islamske zajednice.

Član 21.

(1) Naziv džemata treba da sadrži puni naziv krovne organizacije te naziv džemata s njegovim sjedištem.

(2) Džemat je obavezan koristiti vizuelni identitet (logo i znak) Islamske zajednice.

Član 22.

(1) Džemat ima statut koji donosi skupština džemata kojim bliže uređuje organizaciju i rad džemata.

(2) Džemat je dužan svoj statut dostaviti izvršnom odboru krovne organizacije na mišljenje o usklađenosti sa statutom krovne organizacije, koji isti dostavlja Rijasetu na saglasnost.

(3) Skupština krovne organizacije izrađuje, usvaja i donosi standardizirani džematski statut ili okvirne statutarne odredbe za džemate u zemlji u kojoj djeluje, na koji saglasnost daje Rijaset Islamske zajednice.

(4) Odlukom skupštine krovne organizacije džemat se obavezuje na primjenu standardiziranog džematskog statuta ili okvirnih statutarne odredbi.

(5) Standardizirani džematski statut ili okvirne statutarne odredbe trebaju sadržavati sljedeće:

- a) jedinstvene ciljeve i svrhe udruženja koje se registrira kao džemat,
- b) regulativu koja osigurava poštivanje Pravilnika o radu imama Islamske zajednice,
- c) regulativu koja osigurava dekret reisu-l-uleme kao uvjet za upošljavanje imama,
- d) regulativu koja osigurava zaštitu vakufske imovine.

Član 23.

- (1) Organi džemata su skupština džemata i džematski odbor.
- (2) Standardiziranim džematskim statutom ili okvirnim statutarnim odredbama mogu biti predviđeni i dodatni organi džemata.

Član 24.

Status imama, uvjeti za prijem u službu, prestanak službe, način rada, prava i obaveze te druga pitanja od značaja za rad imama uređuju se posebnim aktom koji donosi skupština krovne organizacije, a koji mora biti usklađen sa Pravilnikom o imamima Islamske zajednice i na koji saglasnost daje Rijaset.

1. Skupština džemata

Član 25.

- (1) Skupštinu džemata sačinjavaju svi punoljetni članovi džemata.
- (2) Skupština džemata je nadležna da:
 - donosi odluke koje se tiču organizacije i aktivnosti džemata i vjerskog života u džematu,
 - bira članove džematskog odbora, zastupnike džemata u skupštinu krovne organizacije, članove ostalih organa koji su predviđeni standardiziranim džematskim statutom ili okvirnim statutarnim odredbama,
 - pokreće inicijativu za izgradnju ili kupovinu objekata džemata (džamija, mekteb, imamski stan i drugo),
 - pokreće inicijativu za razdvajanje velikih džemata na dva džemata ili za spajanje malih džemata u jedan džemat,
 - daje prijedloge džematskom odboru za preduzimanje mjera s ciljem poboljšanja vjerskog života u džematu,
 - razmatra izvještaj džematskog odbora o njegovom radu i ocjenjuje njegov rad,
 - obavlja i druge poslove iz svoje nadležnosti.

Član 26.

(1) Skupštinu džemata saziva džematski odbor, a njenim radom predsjedava radno predsjedništvo koje se bira na početku sjednice.

(2) Skupština donosi odluke većinom glasova prisutnih članova, izuzev odlučivanja o statutu džemata koji se donosi dvotrećinskom većinom prisutnih članova.

2. Džematski odbor

Član 27.

(1) Džematski odbor ima pet članova u džematima do dvije stotine domaćinstava i sedam članova u džematima sa više od dvije stotine članova.

(2) Prilikom izbora članova džematskog odbora vodi se računa o participiranju ženske populacije i mladih.

(3) Predsjednik džematskog odbora se bira iz reda članova džematskog odbora od strane džematskog odbora na konstituirajućoj sjednici.

(4) Imam je član džematskog odbora po položaju, što se regulira u statutu džemata.

Član 28.

Džematski odbor je nadležan da:

- osigurava uvjete za vjerski život u džematu,
- provodi odluke skupštine i viših organa Islamske zajednice,
- vodi brigu o imovini džemata,
- u koordinaciji sa glavnim imamom učestvuje u odabiru imama u džematu,
- daje inicijativu po zaključku skupštine za pribavljanje potrebnih odobrenja i investiciono-tehničke dokumentacije za izgradnju, rekonstrukciju i popravku vjerskih objekata u džematu,
- podnosi skupštini džemata plan rada, izvještaj o radu i finansijskom poslovanju,
- dostavlja izvršnom odboru krovne organizacije plan rada, plan budžeta, izvještaj o radu i izvještaj o finansijskom poslovanju,
- obavlja i druge poslove iz svoje nadležnosti.

Član 29.

(1) Ukoliko izvršni odbor krovne organizacije utvrdi da džematski odbor ne vrši poslove za koje je nadležan na odgovarajući način, donijet će odluku o raspuštanju džematskog odbora i naložiti skupštini džemata da izabere novi džematski odbor u roku od 30 dana.

(2) Do izbora novog džematskog odbora funkciju džematskog odbora vršit će tročlano povjereništvo koje imenuje izvršni odbor krovne organizacije.

Član 30.

(1) Predsjednik džematskog odbora predstavlja džemat u administrativnim, finansijskim i imovinsko-pravnim poslovima.

(2) Imam predstavlja džemat u stvarima vjere.

Član 31.

(1) Imovinu džemata čine vakufska dobra, imovinska prava, novčana sredstva i druga imovina.

(2) Imovina džemata služi za djelatnosti kojima se postiže cilj Islamske zajednice i ne može se koristiti u druge svrhe.

(3) Imovina džemata ima status vakufske imovine na koju se odnose pravila i propisi Islamske zajednice o vakufskoj imovini.

C. RAZRJEŠENJE DUŽNOSTI

Član 32.

(1) Član skupštine krovne organizacije ili član izvršnog odbora krovne organizacije, odnosno džematskog odbora može i prije isteka mandata biti razriješen dužnosti ukoliko je:

- njegovo ponašanje i rad u suprotnosti sa islamskim normama,
- njegov rad suprotan pozitivnim propisima te propisima i odlukama organa Islamske zajednice,
- nesposoban ili nemaran u izvršavanju obaveza u organu u koji je izabran,
- zloupotrijebio svoj položaj,
- podnio neopozivu ostavku.

(2) Način razrješenja dužnosti izabраних predstavnika ili članova iz prethodnog stava uredit će se statutom krovne organizacije i normativnim aktima džemata, u skladu s općim izbornim pravilima u Zajednici.

III MUFTIJA

Član 33.

Na teritoriji nadležnosti organa Islamske zajednice u dijaspori imenuju se muftije kao glavni vjerski autoriteti na području muftiluka, kako slijedi:

Muftija, sa sjedištem u Njemačkoj, za područje muftiluka koji obuhvata krovne organizacije:

- Islamska zajednica Bošnjaka u Njemačkoj,
- Islamska zajednica Bošnjaka u Austriji,
- Islamska zajednica Bošnjaka u Švicarskoj,
- Islamska zajednica Bošnjaka u Švedskoj,
- Islamska zajednica Bošnjaka u Norveškoj,
- Islamska zajednica Bošnjaka u Danskoj,
- Islamska zajednica Bošnjaka u Francuskoj,
- Islamska zajednica Bošnjaka u Velikoj Britaniji,
- Islamska zajednica Bošnjaka u Finskoj i
- Islamska zajednica Bošnjaka u Beneluxu.

Muftija, sa sjedištem u Sjedinjenim Američkim Državama, za područje muftiluka na kojem djeluje krovna organizacija Islamska zajednica Bošnjaka u Sjevernoj Americi.

Muftija, sa sjedištem u Australiji, za područje muftiluka na kojem djeluje krovna organizacija Islamska zajednica Bošnjaka u Australiji.

Član 34.

(1) Muftija, sa sjedištem u Njemačkoj, koji djeluje na području muftiluka iz člana 33, tačka (a), po funkciji, obavlja dužnost glavnog imama Islamske zajednice Bošnjaka u Njemačkoj.

(2) Muftija, sa sjedištem u Sjedinjenim Američkim Državama, za područje muftiluka na kojem djeluje Islamska zajednica Bošnjaka u Sjevernoj Americi, po funkciji, obavlja dužnost glavnog imama Islamske zajednice Bošnjaka u Sjevernoj Americi.

(3) Muftija, sa sjedištem u Australiji, za područje muftiluka na kojem djeluje Islamska zajednica Bošnjaka Australije, po funkciji, obavlja dužnost glavnog imama Islamske zajednice Bošnjaka u Australiji.

Član 35.

(1) Potvrđivanje, imenovanje i razrješenje dužnosti muftije vrši Sabor Islamske zajednice na prijedlog reisu-l-uleme, na mandat od pet godina, s mogućnošću izbora na još jedan mandat.

(2) Muftija je u radu odgovoran reisu-l-ulemi i Saboru Islamske zajednice.

(3) Muftija je član Vijeća muftija.

Član 36.

Kao glavni vjerski autoritet na području svoje nadležnosti, muftija obavlja sljedeće poslove:

- tumači islamske norme i izdaje fetve,
- nadzire cjelokupan vjerski život na području svoje nadležnosti,

- nadzire rad glavnih imama, imama, hatiba, muallima i vjeroučitelja,
- stara se o zaštiti vjerskih prava muslimana,
- brine o uvjetima izvršavanja islamskih dužnosti,
- stara se o izvršavanju odluka i uputa reisu-l-uleme i najviših organa Islamske zajednice,
- predlaže reisu-l-ulemi imenovanje, razrješenje i premještanje glavnih imama, osim kada dužnost glavnog imama obavlja muftija po funkciji,
- daje mišljenje reisu-l-ulemi u proceduri izdavanja murasela, certifikata i dekreta imamima hatibima, muallimima, muallimama, muderrisima, vjeroučiteljima i drugim nosiocima vjerskog autoriteta na svom području,
- predsjedava i rukovodi Savjetom muftije,
- vrši i druge poslove iz svoje nadležnosti.

Član 37.

Muftija ima ured, koji obavlja protokolarne, tehničke i druge opće poslove za potrebe muftije u funkciji glavnog vjerskog autoriteta.

SAVJET MUFTIJE

Član 38.

Muftija ima Savjet sastavljen od svih glavnih imama i predsjednika izvršnih odbora krovnih organizacija, odnosno predsjednika skupština krovnih organizacija u kojima je glavni imam predsjednik izvršnog odbora krovne organizacije sa područja muftiluka.

Član 39.

Savjet muftije obavlja sljedeće poslove:

- prati stanje vjerskog života na području muftiluka,
- zalaže se za afirmaciju islamskih vrijednosti,
- reagira na procese koji su u suprotnosti s islamskim moralom i etikom,
- pomaže u praćenju, analizi i reagiranju muftije na važnije društvene i vjerske tokove,
- upoznaje se s godišnjim planom rada i izvještajem o radu muftije,
- daje mišljenja, preporuke i inicijative,
- prati stanje uvjeta i potreba vjerskog života u krovnim organizacijama i džematima na području muftiluka,
- pomaže u praćenju, analizi i reagiranju muftije na važnija administrativna, pravna, finansijska, privredna, imovinska, normativna i organizaciona pitanja na području muftiluka,

- upoznaje se s budžetom i izvještajem o realizaciji budžeta muftije,
- obavlja druge poslove iz svoje nadležnosti.

IV PRELAZNE I ZAVRŠNE ODREDBE

Član 40.

(1) Ovaj Pravilnik stupa na snagu danom donošenja i bit će objavljen u službenom *Glasniku* Islamske zajednice.

(2) Stupanjem na snagu ovog Pravilnika prestaju važiti svi dosadašnji akti, doneseni od strane najviših organa Sabora i Rijaseta, koji su regulirali organizaciju i rad organizacionih jedinica i organa IZ-e u dijaspori.

Član 41.

U roku od šest mjeseci od dana stupanja na snagu ovog Pravilnika, izvršit će se izbor organa propisanih novim pravilnikom.

U roku od šest mjeseci od dana stupanja na snagu ovog Pravilnika, nadležni organi Islamske zajednice u BiH u dijaspori dužni su uskladiti svoja normativna akta s ovim Pravilnikom i ta normativna akta dostaviti na saglasnost nadležnom organu Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini.

U roku od devet mjeseci od dana stupanja na snagu ovog Pravilnika, nadležni organ Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini dužan je dati saglasnost na dostavljena normativna akta iz stava 2 ovog člana.

Krovne organizacije Islamske zajednice u dijaspori izmjenu svojih akata moraju, na adekvatan način, prijaviti nadležnim državnim institucijama država, odnosno države u kojoj djeluju.

U roku od trideset dana od dana stupanja na snagu ovog Pravilnika, reis-ul-ulema Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini imenovat će stručnog koordinatora, čija obaveza je koordinacija sprovedbe aktivnosti iz stavova 1, 2, i 3 ovog člana.

Predsjednik Sabora IZ u BiH
Hasan Čengić
Broj: 03-2-53/17

Broj: 03-2-52/17

Sarajevo, 05. rebiu-l-ahir 1439. h.g.

23. decembar 2017. godine

U skladu sa odredbama člana 14. Poslovnika o radu Sabora IZ u BiH, Sabor Islamske zajednice u BiH na svojoj devetoj redovnoj sjednici održanoj u Sarajevu 05. rebiu-l-ahira 1439. h.g., odnosno 28. oktobra 2017. godine, povodom jednostranog pokušaja promjene statusa svetog grada Kuds – Jerusalem, usvojio je:

IZJAVU

Kuds sa Mesdžidu-l-Aksom je jedan od tri sveta grada islama i prva kibla muslimana. On je sveti grad u tradiciji Jevreja, kršćana i muslimana. U njemu je uvijek bilo mjesta za sve vjere i njihove bogomolje. Muslimani su stoljećima upravljali ovim gradom i nikada ga nisu smatrali samo svojim.

Pokušajem jednostranog mijenjanja statusa ovog svetog grada čini se velika nepravda i ugrožavaju izgledi za postizanje pravednog i trajnog mira.

Proglašavanje Jerusalema glavnim gradom Izraela je ne samo nepravedno prema muslimanima i kršćanima Palestine, pa i čitavog svijeta, nego je i nelegalno.

Rezolucija Savjeta bezbjednosti UN-a br. 478 je jasno kazala kako tvrdnja Izraela da je Jerusalem „cijeli i jedinstven“ glavni grad Izraela krši međunarodno pravo.

Status Jerusalema je definiran rezolucijama Ujedinjenih nacija i međunarodnim pravom koje bi trebalo biti obavezujuće za svakog.

Nadamo se da će se poštovati poseban status Kuds – Jerusalema koji on ima u ibrahimovskim – abrahamovskim tradicijama, kao i volja međunarodne zajednice koja je jasno izražena na posljednjoj sjednici Generalne skupštine UN-a.

Predsjednik Sabora
Hasan Čengić

Broj: 03-2-54/17

Datum, 05. rebiu-l-ahir 1439. h.g.

23. decembar 2017. godine

Na osnovu odredbe člana 68. stav 2. Ustava Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini-prečišćeni tekst, Sabor Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, na svojoj devetoj redovnoj sjednici održanoj u Sarajevu dana 05. rebiu-l-ahira 1439. h.g., odnosno 23. decembra 2017. godine, usvojio je:

PRAVILA
o dopuni Pravila medresa
Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini

Član 1.

U Pravilima medresa Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini broj: 66/14 od 25. oktobra 2014. godine iza člana 106. dodaje se novi član 106a., koji glasi:

„U slučaju neslaganja odredaba ovih Pravila sa pozitivnim zakonskim propisima, medresa može u svojim pravilima uskladiti odredbe sa zakonskim propisima, posebno u slučajevima kada su propisane prekršajne kazne za nepoštivanje zakonskih propisa.

Saglasnost na usklađena pravila iz stava 1. ovog člana daje Rijaset.“

Član 2.

Ova Pravila stupaju na snagu danom donošenja i ista će biti objavljena u *Glasniku* Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini.

Predsjednik Sabora
Hasan Čengić

| Dekreti

Broj: 02-07-1-64-2/18.

Datum: 22. rebiu-l-ahir 1439. god. po H.

09. januar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Donji Vakuf br. 01-07-01/18. od 03. 01. 2018. godine, u predmetu postavljenja imama pripravnika u džemat Torlakovac, shodno odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijasetu IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), donesenom na petoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu dana 28. rebiu-l-evvela 1429. god. po H., odnosno 05. aprila 2008. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o postavljenju imama pripravnika

Mulić (Salih) Dženis, profesor islamske teologije, rođen 27. 11. 1991. godine u Doboju, postavlja se na dužnost imama, hatiba i muallima u svojstvu pripravnika u džemat Torlakovac, Medžlis Islamske zajednice Donji Vakuf, počevši od 01. 02. 2018. godine do 31. 01. 2019. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Donji Vakuf i Dženis Mulić će, u skladu sa odredbama člana 16 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama pripravnika u vremenu od 01. 02. 2018. do 31. 01. 2019. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Imenovani je dužan po okončanju pripravnčkog staža pristupiti polaganju stručnog ispita za imama, hatiba i muallima pred ispitnom komisijom Rijasetu.

Dekret stupa na snagu 01. 02. 2018. godine i važi do 31. 01. 2019. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-111-2/18.

Datum: 23. rebiu-l-ahir 1439. god. po H.

10. januar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Maglaj br. RD-00-GI-7-01/18. od 08. 01. 2018. godine, u predmetu postavljenja imama pripravnika u džemat Ulišnjak, shodno odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), donesenom na petoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu dana 28. rebiu-l-evvela 1429. god. po H., odnosno 05. aprila 2008. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o postavljenju imama pripravnika

Čehić (Husejin) Tarik, profesor islamske teologije, rođen 21. 12. 1991. godine u Goraždu, postavlja se na dužnost imama, hatiba i muallima u svojstvu pripravnika u džemat Ulišnjak, Medžlis Islamske zajednice Maglaj, počevši od 05. 01. 2018. godine do 04. 01. 2019. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Maglaj i Tarik Čehić će, u skladu sa odredbama člana 16 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama pripravnika u vremenu od 05. 01. 2018. do 04. 01. 2019. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Imenovani je dužan po okončanju pripravnčkog staža pristupiti polaganju stručnog ispita za imama, hatiba i muallima pred ispitnom komisijom Rijaseta.

Dekret stupa na snagu 05. 01. 2018. godine i važi do 04. 01. 2019. godine.

Husein-ef. Kavazović

Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-6917-2/17.

Datum: 18. rebiu-l-ahir 1439. god. po H.

05. januar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Konjic br. 465/17. od 04. 12. 2017. godine, shodno odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.) donesenom na petoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu dana 28. rebiu-l-evvela 1429. h.g. odnosno 05. aprila 2008. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o postavljenju imama

Alić (Halil) Enes, diplomirani imam, hatib i muallim, rođen 03. 06. 1978. godine u Konjicu, do sada raspoređen na dužnosti imama, hatiba i muallima u džematu Podorašac, Medžlis Islamske zajednice Konjic, razrješava se navedene dužnosti zaključno sa 31. 12. 2017. godine i raspoređuje na dužnost imama, hatiba i muallima u džemat Repovačke džamije, Medžlis Islamske zajednice Konjic, počevši od 01. 01. 2018. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Konjic i Enes Alić će, u skladu sa odredbama člana 11 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 01. 2018. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-472-2/18.

Datum: 09. džumade-l-ula 1439. god. po H.
26. januar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Konjic br. 34/2018. od 23. 01. 2018. godine, shodno odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), te člana 5 Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2014.), donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu 26. džumade-l-uhra 1435. h.g., odnosno 26. aprila 2014. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o postavljenju imama

Kovačević (Šaban) Ahmet, rođen 09. 10. 1983. godine u mjestu Studenčica, općina Konjic, do sada raspoređen na dužnosti imama, hatiba i muallima u džematu Kruščica, Medžlis Islamske zajednice Konjic, razrješava se navedene dužnosti zaključno sa 31. 01. 2018. godine i raspoređuje na dužnost imama, hatiba i muallima u džemat Glavatičevo, Medžlis Islamske zajednice Konjic, počevši od 01. 02. 2018. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Konjic i Ahmet Kovačević će, u skladu sa odredbama člana 11 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 02. 2018. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-469-2/18.

Datum: 09. džumade-l-ula 1439. god. po H.
26. januar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Konjic br. 30/2018. od 23. 01. 2018. godine, shodno odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.) donesenom na petoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu dana 28. rebiu-l-evvela 1429. h.g. odnosno 05. aprila 2008. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o postavljenju imama

Hebibović (Emin) Adis, profesor islamske teologije, rođen 08. 10. 1990. godine u Konjicu, do sada raspoređen na dužnosti imama, hatiba i muallima u džematu Glavatičevo, Medžlis Islamske zajednice Konjic, razrješava se navedene dužnosti zaključno sa 31. 01. 2018. godine i raspoređuje na dužnost imama, hatiba i muallima u džematu Podorašac, Medžlis Islamske zajednice Konjic, počevši od 01. 02. 2018. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Konjic i Adis Hebibović će, u skladu sa odredbama člana 11 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 02. 2018. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-538-2/18.

Datum: 13. džumade-l-ula 1439. god. po H.

30. januar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Mostar br. 65/18. od 25. 01. 2018. godine, shodno odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.) donesenom na petoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu dana 28. rebiu-l-evvela 1429. h.g. odnosno 05. aprila 2008. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o postavljenju pomoćnika glavnog imama

Ovčina (Avdo) Kenan, profesor islamske teologije, rođen 26. 02. 1994. godine u Blagaju, Mostar, do sada raspoređen na dužnosti imama, hatiba i muallima u džematu Vrapčici, Medžlis Islamske zajednice Mostar, razrješava se navedene dužnosti zaključno sa 18. 12. 2017. godine i raspoređuje na dužnost pomoćnika glavnog imama u Medžlisu Islamske zajednice Mostar, Medžlis Islamske zajednice Mostar, počevši od 19. 12. 2017. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Mostar i Kenan Ovčina će, u skladu sa odredbama člana 11 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i pomoćnika glavnog imama u Medžlisu Islamske zajednice Mostar u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Imenovani je dužan poslove pomoćnika glavnog imama obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 19. 12. 2017. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-653-2/18.

Datum: 16. džumade-l-ula 1439. god. po H.

02. februar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Čelić br. 01-07-28/18. od 31. 01. 2018. godine, shodno odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.) donesenom na petoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu dana 28. rebiu-l-evvela 1429. h.g. odnosno 05. aprila 2008. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o postavljenju imama

Šadić (Rasim) Džemal, diplomirani imam hatib i muallim, rođen 15. 10. 1976. godine u Čeliću, do sada raspoređen na dužnosti imama, hatiba i muallima u džematu Brdo Čelić, Medžlis Islamske zajednice Čelić, razrješava se navedene dužnosti zaključno sa 31. 01. 2018. godine i raspoređuje na dužnost imama, hatiba i muallima u džematu Čaršija Čelić, Medžlis Islamske zajednice Čelić, počevši od 01. 02. 2018. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Čelić i Džemal Šadić će, u skladu sa odredbama člana 11 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 02. 2018. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-7175-2/17.

Datum: 03. rebiu-l-ahir 1439. god. po H.
21. decembar 2017. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Donji Vakuf br. 01-07-309/17. od 15. 12. 2017. godine, shodno odredbi člana 40 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, br. 5-6/2008.), donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu 26. džumade-l-uhra 1435. h.g., odnosno 26. aprila 2014. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o razrješenju dužnosti imama

Trkić (Semin) Elvedin, rođen 14. 06. 1988. godine u Travniku, imam, hatib i muallim u džematu Torlakovac, Medžlis Islamske zajednice Donji Vakuf, razrješava se dužnosti imama, hatiba i muallima u džematu Torlakovac, Medžlis Islamske zajednice Donji Vakuf, zaključno sa 31. 12. 2017. godine, na osnovu sporazumnog raskida ugovora.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-7198-2/17.

Datum: 04. rebiu-l-ahir 1439. god. po H.

22. decembar 2017. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Jajce br. 342/17. od 19. 12. 2017. godine, shodno odredbi člana 40 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, br. 5-6/2008.), donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu 26. džumade-l-uhra 1435. h.g., odnosno 26. aprila 2014. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o razrješenju dužnosti imama

Đulabić (Idriz) Sadik, rođen 04. 04. 1984. godine u Travniku, imam, hatib i muallim u džematu Šipovo, Medžlis Islamske zajednice Jajce, razrješava se dužnosti imama, hatiba i muallima u džematu Šipovo, Medžlis Islamske zajednice Jajce, zaključno sa 06. 11. 2017. godine, na osnovu sporazumnog raskida ugovora.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-7222-2/17.

Datum: 08. rebiu-l-ahir 1439. god. po H.

26. decembar 2017. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Čelić br. 01-07-203/17. od 19. 12. 2017. godine, shodno odredbi člana 40 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, br. 5-6/2008.), donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu 26. džumade-l-uhra 1435. h.g., odnosno 26. aprila 2014. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o razrješenju dužnosti imama

Beganović (Ešef) hafiz Midhat, rođen 22. 12. 1969. godine u Brčkom, imam, hatib i muallim u džematu Čaršija-Čelić, Medžlis Islamske zajednice Čelić, razrješava se dužnosti imama, hatiba i muallima u džematu Čaršija-Čelić, Medžlis Islamske zajednice Čelić, zaključno sa 31. 12. 2017. godine, radi prelaska na drugo radno mjesto.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-6917-5/17.

Datum: 22. rebiu-l-ahir 1439. god. po H.
09. januar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Konjic br. 465/17. od 04. 12. 2017. godine, shodno odredbi člana 40 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, br. 5-6/2008.), donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu 26. džumade-l-uhra 1435. h.g., odnosno 26. aprila 2014. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o razrješenju dužnosti imama

Hondo (Nijaz) Almir, profesor islamske teologije, rođen 15. 10. 1981. godine u Konjicu, imam, hatib i muallim u džematu Repovačke džamije u Konjicu, Medžlis Islamske zajednice Konjic, razrješava se dužnosti imama, hatiba i muallima u džematu Repovačke džamije u Konjicu, Medžlis Islamske zajednice Konjic, zaključno sa 31. 12. 2017. godine, radi prelaska na drugo radno mjesto.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-84-2/18.

Datum: 22. rebiu-l-ahir 1439. god. po H.
09. januar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Brčko br. 02-07-1/18. od 08. 01. 2018. godine, shodno odredbi člana 40 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, br. 5-6/2008.), donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu 26. džumade-l-uhra 1435. h.g., odnosno 26. aprila 2014. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o razrješenju dužnosti imama

Hodžić (Halil) Sead, profesor islamske teologije, rođen 07. 10. 1974. godine u mjestu Šatorovići, općina Brčko, imam, hatib i muallim u džematu Klanac, Medžlis Islamske zajednice Brčko, razrješava se dužnosti imama, hatiba i muallima u džematu Klanac, Medžlis Islamske zajednice Brčko, zaključno sa 01. 01. 2018. godine, zbog preseljenja na Ahiret.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-93-2/18.

Datum: 22. rebiu-l-ahir 1439. god. po H.
09. januar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Živinice br. 02-07-12/18. od 08. 01. 2018. godine, shodno odredbi člana 40 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, br. 5-6/2008.), donešenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu 26. džumade-l-uhra 1435. h.g., odnosno 26. aprila 2014. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o razrješenju dužnosti imama

Muratović (Mehmedalija) Zijad, rođen 04. 03. 1954. godine u mjestu Bašigovci, općina Živinice, imam, hatib i muallim u džematu Donji Bašigovci, Medžlis Islamske zajednice Živinice, razrješava se dužnosti imama, hatiba i muallima u džematu Donji Bašigovci, Medžlis Islamske zajednice Živinice, zaključno sa 31. 12. 2017. godine, radi odlaska u penziju.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-174-2/18.

Datum: 28. rebiu-l-ahir 1439. god. po H.
15. januar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Sarajevo br. 02-09-51/18. od 08. 01. 2018. godine, shodno odredbi člana 40 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, br. 5-6/2008.), donešenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu 26. džumade-l-uhra 1435. h.g., odnosno 26. aprila 2014. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o razrješenju dužnosti imama

Čatović (Meho) Izet, rođen 06. 01. 1955. godine u mjestu Podavrelo, općina Čajniče, imam, hatib i muallim u džematu Sedrenik, Medžlis Islamske zajednice Sarajevo, razrješava se dužnosti imama, hatiba i muallima u džematu Sedrenik, Medžlis Islamske zajednice Sarajevo, zaključno sa 27. 12. 2017. godine, radi odlaska u penziju.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-175-2/18.

Datum: 28. rebiu-l-ahir 1439. god. po H.
15. januar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Sarajevo br. 02-09-50/18. od 08. 01. 2018. godine, shodno odredbi člana 40 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, br. 5-6/2008.), donešenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu 26. džumade-l-uhra 1435. h.g., odnosno 26. aprila 2014. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o razrješenju dužnosti imama

Ćatić (Nazif) Šerif, rođen 10. 07. 1952. godine u mjestu Čaglica, općina Valika Kladuša, imam, hatib i muallim u džematu Novi Ilijaš, Medžlis Islamske zajednice Sarajevo, razrješava se dužnosti imama, hatiba i muallima u džematu Novi Ilijaš, Medžlis Islamske zajednice Sarajevo, zaključno sa 31. 12. 2017. godine, radi odlaska u penziju.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-535-2/18.

Datum: 13. džumade-l-ula 1439. god. po H.
30. januar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Sarajevo br. 02-09-212/18. od 25. 01. 2018. godine, shodno odredbi člana 40 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, br. 5-6/2008.), donešenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu 26. džumade-l-uhra 1435. h.g., odnosno 26. aprila 2014. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o razrješenju dužnosti imama

Hadžibaščajušević (Muhamed) Muris, rođen 20. 01. 1953. godine u Sarajevu, općina Centar, imam, hatib i muallim u džematu Ferhadija, Medžlis Islamske zajednice Sarajevo, razrješava se dužnosti imama, hatiba i muallima u džematu Ferhadija, Medžlis Islamske zajednice Sarajevo, zaključno sa 24. 01. 2018. godine, radi odlaska u penziju.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-7286-2/17.

Datum: 11. rebiu-l-ahir 1439. god. po H.

29. decembar 2017. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Banja Luka br. 02-03-1-305-2/16. od 21. 12. 2017. godine, u predmetu postavljenja drugog imama u džemat Ferhadija, shodno odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), te člana 8 Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice, održanoj u Sarajevu dana 26. rebiu-l-ahira 1431. h.g. odnosno 11. aprila 2010. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o postavljenju drugog imama

Okanović (Kemal) Muamer, rođen 28. 07. 1992. godine u Tuzli, postavlja se na dužnost drugog imama, hatiba i muallima u džemat Ferhadija, Medžlis Islamske zajednice Banja Luka, počevši od 01. 01. 2018. do 31. 12. 2018. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Banja Luka i Muamer Okanović će, u skladu sa odredbama člana 16 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama u vremenu od 01. 01. 2018. godine do 31. 12. 2018. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 01. 2018. godine i važi do 31. 12. 2018. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-09-2/18.

Datum: 18. rebiu-l-ahir 1439. god. po H.

05. januar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Bužim br. 02-07-1-04-7/17. od 08. 11. 2017. godine, u predmetu postavljenja imama u džemat Bućevci, shodno odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), te člana 8 Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice, održanoj u Sarajevu dana 26. rebiu-l-ahira 1431. h.g. odnosno 11. aprila 2010. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o postavljenju imama

Žutić (Zahid) Muhamed, rođen 01. 02. 1987. godine u mjestu Stabandža, općina Valika Kladaša, postavlja se na dužnost imama, hatiba i muallima u džemat Bućevci, Medžlis Islamske zajednice Bužim, počevši od 01. 08. 2017. do 31. 07. 2018. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Bužim i Muhamed Žutić će, u skladu sa odredbama člana 16 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama u vremenu od 01. 08. 2017. godine do 31. 07. 2018. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 08. 2017. godine i važi do 31. 07. 2018. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-10-2/18.

Datum: 18. rebiu-l-ahir 1439. god. po H.
05. januar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Bužim br. 02-07-1-04-8/17. od 19. 12. 2017. godine, u predmetu postavljenja imama u džemat Velike Luke, shodno odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), te člana 8 Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice, održanoj u Sarajevu dana 26. rebiu-l-ahira 1431. h.g. odnosno 11. aprila 2010. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o postavljenju imama

Ljubijankić (Izet) Irfan, rođen 30. 03. 1996. godine u Bihācu, postavlja se na dužnost imama, hatiba i muallima u džemat Velike Luke, Medžlis Islamske zajednice Bužim, počevši od 01. 01. 2018. do 31. 12. 2018. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Bužim i Irfan Ljubijankić će, u skladu sa odredbama člana 16 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama u vremenu od 01. 01. 2018. godine do 31. 12. 2018. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 01. 2018. godine i važi do 31. 12. 2018. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-316-2/18.

Datum: 07. džumade-l-ula 1439. god. po H.

24. januar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Sanski Most br. 01-07-1-4-2/18. od 10. 01. 2018. godine, u predmetu postavljenja imama u džemat Okreč, shodno odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), te člana 8 Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice, održanoj u Sarajevu dana 26. rebiu-l-ahira 1431. h.g. odnosno 11. aprila 2010. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o postavljenju imama

Mujić (Sejid) Sedin, rođen 02. 12. 1988. godine u Zenici, postavlja se na dužnost imama, hatiba i muallima u džemat Okreč, Medžlis Islamske zajednice Sanski Most, počevši od 10. 01. 2018. do 09. 01. 2019. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Sanski Most i Sedin Mujić će, u skladu sa odredbama člana 16 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama u vremenu od 10. 01. 2018. godine do 09. 01. 2019. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Dekret stupa na snagu 10. 01. 2018. godine i važi do 09. 01. 2019. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-699-2/18.

Datum: 20. džumade-l-ula 1439. god. po H.

06. februar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Visoko br. 07-43/18. od 01. 02. 2018. godine, u predmetu postavljenja imama u džemat Buci, shodno odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), te člana 8 Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice, održanoj u Sarajevu dana 26. rebiu-l-ahira 1431. h.g. odnosno 11. aprila 2010. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o postavljenju imama

Ahmić (Fadil) Ermin, rođen 22. 05. 1987. godine u Sarajevu, općina Centar, postavlja se na dužnost imama, hatiba i muallima u džemat Buci, Medžlis Islamske zajednice Visoko, počevši od 01. 12. 2017. do 30. 11. 2018. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Visoko i Ermin Ahmić će, u skladu sa odredbama člana 16 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama u vremenu od 01. 12. 2017. godine do 30. 11. 2018. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 12. 2017. godine i važi do 30. 11. 2018. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-733-2/18.

Datum: 21. džumade-l-ula 1439. god. po H.
07. februar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Visoko br. 07-44/18. od 01. 02. 2018. godine, u predmetu postavljenja imama u džemat Srhinje, shodno odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), te člana 8 Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice, održanoj u Sarajevu dana 26. rebiu-l-ahira 1431. h.g. odnosno 11. aprila 2010. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o postavljenju imama

Tokmo (Ismet) Amir, rođen 18. 03. 1981. godine u Visokom, postavlja se na dužnost imama, hatiba i muallima u džemat Srhinje, Medžlis Islamske zajednice Visoko, počevši od 01. 12. 2017. do 30. 11. 2018. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Visoko i Amir Tokmo će, u skladu sa odredbama člana 16 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama u vremenu od 01. 12. 2017. godine do 30. 11. 2018. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 12. 2017. godine i važi do 30. 11. 2018. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-734-2/18.

Datum: 21. džumade-l-ula 1439. god. po H.

07. februar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Visoko br. 07-45/18. od 01. 02. 2018. godine, u predmetu postavljenja imama u džemat Gornji Kralupi, shodno odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), te člana 8 Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice, održanoj u Sarajevu dana 26. rebiu-l-ahira 1431. h.g. odnosno 11. aprila 2010. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o postavljenju imama

Smajlović (Sulejman) Adnan, rođen 18. 12. 1987. godine u Visokom, postavlja se na dužnost imama, hatiba i muallima u džemat Gornji Kralupi, Medžlis Islamske zajednice Visoko, počevši od 01. 07. 2016. do 30. 11. 2018. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Visoko i Adnan Smajlović će, u skladu sa odredbama člana 16 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama u vremenu od 01. 07. 2016. godine do 30. 11. 2018. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 07. 2016. godine i važi do 30. 11. 2018. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-7114-2/17.

Datum: 01. rebiu-l-ahir 1439. god. po H.

19. decembar 2017. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Zavidovići br. 01-07-64-704/17. od 11. 12. 2017. godine, shodno odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), donesenom na petoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu dana 28. rebiu-l-evvela 1429. h.g. odnosno 05. aprila 2008. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o postavljenju imama

Zilkić (Hamid) Samir, profesor islamske teologije, rođen 15. 09. 1987. godine u Zavidovićima, postavlja se na dužnost imama, hatiba i muallima u džemat

Krčevine, Medžlis Islamske zajednice Zavidovići, počevši od 29. 11. 2017. godine.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 29. 11. 2017. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-7122-2/17.

Datum: 01. rebiu-l-ahir 1439. god. po H.
19. decembar 2017. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Jablanica br. 02-194/17. od 12. 12. 2017. godine, shodno odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), donesenom na petoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu dana 28. rebiu-l-evvela 1429. h.g. odnosno 05. aprila 2008. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o postavljenju imama

Jahić (Halil) Semir, profesor islamske teologije, rođen 14. 09. 1990. godine u Tuzli, postavlja se na dužnost imama, hatiba i muallima u džemat Donja Jablanica, Medžlis Islamske zajednice Jablanica, počevši od 01. 01. 2018. godine.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 01. 2018. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-7288-2/17.

Datum: 11. rebiu-l-ahir 1439. god. po H.
29. decembar 2017. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Bosanski Novi br. 01-02-31/17. od 20. 12. 2017. godine, shodno odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), donesenom na petoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu dana 28. rebiu-l-evvela 1429. h.g. odnosno 05. aprila 2008. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o postavljenju imama

Hlivnjak (Mujaga) Saudin, profesor islamske teologije, rođen 13. 09. 1981. godine u Travniku, postavlja se na dužnost imama, hatiba i muallima u džemat Gornji Agići, Medžlis Islamske zajednice Bosanski Novi, počevši od 13. 12. 2017. godine.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 13. 12. 2017. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-245-2/18.

Datum: 07. džumade-l-ula 1439. god. po H.

24. januar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Zavidovići br. 01-07-023/18. od 15. 01. 2018. godine, shodno odredbi člana 8. i člana 12. Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), te člana 5 Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2014.) donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu 26. džumade-l-uhra 1435. h.g., odnosno 26. aprila 2014. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o postavljenju muallime u Medžlisu Islamske zajednice Zavidovići

Kovačević rođ. Đulan (Hajrudin) Azra, rođena 05. 05. 1972. godine u mjestu Varda, općina Zenica, postavlja se na dužnost muallime u Medžlisu Islamske zajednice Zavidovići, Medžlis Islamske zajednice Zavidovići, počevši od 01. 01. 2018. godine.

Stupanjem u službu imenovana je dužna poslove muallime obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 01. 2018. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-252-2/18.

Datum: 12. džumade-l-ula 1439. god. po H.
29. januar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Doboj br. 01-07-24/18. od 26. 01. 2018. godine, shodno odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), donesenom na petoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu dana 28. rebiu-l-evvela 1429. h.g. odnosno 05. aprila 2008. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o postavljenju prvog imama

Bajrić (Mustafa) Ahmed, profesor islamske teologije, rođen 17. 05. 1991. godine u Doboju, postavlja se na dužnost prvog imama, hatiba i muallima u džemat Matuzići – Kuwajtska džamija, Medžlis Islamske zajednice Doboj, počevši od 01. 02. 2018. godine.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Decret stupa na snagu 01. 02. 2018. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-527-2/18.

Datum: 13. džumade-l-ula 1439. god. po H.
30. januar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Doboj br. 01-07-25/18. od 26. 01. 2018. godine, shodno odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), te člana 5 Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2014.) donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu 26. džumade-l-uhra 1435. h.g., odnosno 26. aprila 2014. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o postavljenju drugog imama

Spahić (Hamza) Hazim, rođen 01. 02. 1958. godine u mjestu Puhovac, općina Zenica postavlja se na dužnost drugog imama, hatiba i muallima u džemat Matuzići – Salihija džamija, Medžlis Islamske zajednice Doboj, počevši od 01. 02. 2018. godine.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 02. 2018. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-609-2/18.

Datum: 15. džumade-l-ula 1439. god. po H.
01. februar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Sarajevo br. 02-09-236/18. od 29. 01. 2018. godine, shodno odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), donesenom na petoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu dana 28. rebiu-l-evvela 1429. h.g. odnosno 05. aprila 2008. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o postavljenju imama

Lepić (Enver) Sakib, profesor islamske teologije, rođen 02. 04. 1993. godine u Visokom, postavlja se na dužnost imama, hatiba i muallima u džemat Srednje, Medžlis Islamske zajednice Sarajevo, počevši od 01. 02. 2018. godine.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 02. 2018. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-7113-2/17.

Datum: 02. rebiu-l-ahir 1439. god. po H.
20. decembar 2017. godine

Rješavajući po zahtjevu Muftijstva mostarskog br. 07-1-737/17. od 13. 12. 2017. godine, shodno odredbi člana 12 i člana 47 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.) donesenom na petoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu dana 28. rebiu-l-evvela 1429. h.g. odnosno 05. aprila 2008. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o postavljenju glavnog imama

Fazlagić (Nijaz) Sadik, profesor islamske teologije, rođen 25. 02. 1980. godine u Trebinju, postavlja se na dužnost glavnog imama Medžlisa Islamske zajednice Trebinje na period od četiri (4) godine, počevši od 25. 12. 2017. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Trebinje i Sadik Fazlagić će, u skladu sa odredbama člana 11 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i glavnog imama Medžlisa Islamske zajednice Trebinje u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Imenovani je dužan poslove glavnog imama obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 25. 12. 2017. godine i važi do 24. 12. 2021. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-63-2/18.

Datum: 22. rebiu-l-ahir 1439. god. po H.
09. januar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Muftijstva bihaćkog br. 01-07-1-228-1/2017. od 03. 01. 2018. godine, shodno odredbi člana 12 i člana 47 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.) donesenom na petoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu dana 28. rebiu-l-evvela 1429. h.g. odnosno 05. aprila 2008. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o postavljenju glavnog imama

Hlivnjak (Mujaga) Saudin, profesor islamske teologije, rođen 13. 09. 1981. godine u Travniku, postavlja se na dužnost glavnog imama Medžlisa Islamske zajednice Bosanski Novi na period od četiri (4) godine, počevši od 13. 12. 2017. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Bosanski Novi i Saudin Hlivnjak će, u skladu sa odredbama člana 11 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i glavnog imama Medžlisa Islamske zajednice Bosanski Novi u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Imenovani je dužan poslove glavnog imama obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 13. 12. 2017. godine i važi do 12. 12. 2021. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-239-2/18.

Datum: 07. džumade-l-ula 1439. god. po H.

24. januar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Muftijstva mostarskog br. 07-1-14/18. od 10. 01. 2018. godine, shodno odredbi člana 12 i člana 47 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.) donesenom na petoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu dana 28. rebiu-l-evvela 1429. h.g. odnosno 05. aprila 2008. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o postavljenju v.d. glavnog imama

Jugo (Rešid) Amer, rođen 07. 02. 1985. godine u Bugojnu, postavlja se na dužnost v.d. glavnog imama Medžlisa Islamske zajednice Tomislavgrad na period od jedne (1) godine, počevši od 23. 12. 2017. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Tomislavgrad i Amer Jugo će, u skladu sa odredbama člana 11 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i v.d. glavnog imama Medžlisa Islamske zajednice Tomislavgrad u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Imenovani je dužan poslove v.d. glavnog imama obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 23. 12. 2017. godine i važi do 22. 12. 2018. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-435-2/18.

Datum: 12. džumade-l-ula 1439. god. po H.

29. januar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Muftijstva sarajevskog br. 03-07-1-13/18. od 19. 01. 2018. godine, shodno odredbi člana 12 i člana 47 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.) donesenom na petoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu dana 28. rebiu-l-evvela 1429. h.g. odnosno 05. aprila 2008. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o postavljenju v. d. glavnog imama

Zubača (Meho) Ramiz, profesor islamske teologije, rođen 14. 09. 1976. godine u mjestu Striježevo, općina Vareš, postavlja se na dužnost v. d. glavnog ima-

ma Medžlisa Islamske zajednice Vareš na period od jedne (1) godine, počevši od 01. 02. 2018. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Vareš i Ramiz Zubača će, u skladu sa odredbama člana 11 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i v. d. glavnog imama Medžlisa Islamske zajednice Vareš u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Imenovani je dužan poslove v. d. glavnog imama obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 02. 2018. godine i važi do 31. 01. 2019. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-753-2/18.

Datum: 21. džumade-l-ula 1439. god. po H.

07. februar 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Muftijstva sarajevskog br. 03-07-1-50/18. od 21. 04. 2016. godine, shodno odredbi člana 12 i člana 47 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), te člana 5 Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2014.) donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu 26. džumade-l-uhra 1435. h.g., odnosno 26. aprila 2014. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o postavljenju v. d. glavnog imama

Drinjak (Suljo) Sead, rođen 19. 03. 1982. godine u mjestu Sokolac, općina Sokolac, postavlja se na dužnost v. d. glavnog imama Medžlisa Islamske zajednice Kaljina na period od jedne (1) godine, počevši od 01. 05. 2017. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Kaljina i Sead Drinjak će, u skladu sa odredbama člana 11 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i v. d. glavnog imama Medžlisa Islamske zajednice Kaljina u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Imenovani je dužan poslove v. d. glavnog imama obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 05. 2017. godine i važi do 30. 04. 2018. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Napomene saradnicima

Glasnik je zvanično glasilo Rijasete Islamske zajednice BiH. Izlazi dvomjesečno. Objavljuje akademske članke, istraživačke i stručne radove, prevedene tekstove, prikaze knjiga iz oblasti vjerskih disciplina i islamske/bošnjačke kulturne baštine kao i službena akta organa Rijasete Islamske zajednice u BiH. Objavljuje i radove iz drugih oblasti po odluci urednika. Glasnik nastoji popularizirati naučna istraživanja iz oblasti islamskih nauka i kulturne baštine Bošnjaka te informirati čitaoce o radu službi i institucija Rijasete IZ-e.

Svi objavljeni radovi odobreni su od strane urednika. Akademska, pravna i jezička odgovornost je na autorima radova. Osnovni jezik Glasnika je bosanski. Prilikom pisanja radova primjenjuje se norma Pravopisa bosanskog jezika sa fonetskom transkripcijom dok se naučna tran-

skripcija primjenjuje u uskostručnim tekstovima. Vrstu naučne transkripcije bira autor. Radovi mogu sadržavati arapski, turski, perzijski kao i druge jezike u transkripciji. Dostavljeni radovi su predmet provjere urednika u smislu akademskih i tehničkih kriterija. Autori prihvataju redakcijske intervencije u tekstu.

Radovi se mogu poslati putem maila glasnik_riz@yahoo.com ili na adresu: Gazi Husrev-begova 56a, 71000 Sarajevo. Rad mora biti u Microsoft Wordu ne veći od 10 stranica formata A4, font Times New Roman. Slike i svi drugi prilozi moraju biti priloženi odvojeno.

Sva prava zadržana. Nijedan dio Glasnika ne može biti umnožavan, pohranjivan u sisteme za umnožavanje bez prethodnog dopuštenja Uredništva i autora tekstova, izuzev kratkih navoda u naučne svrhe.

ISSN 1512-6609, ISSN 2233-095X (Online)

Izdavač: RIJASET ISLAMSKE ZAJEDNICE U BOSNI I HERCEGOVINI. Urednik: MUSTAFA PRLJAČA; tehnički urednik: SUAD PAŠIĆ lektura: AMINA UZUNALIĆ; dizajn korice: TARIK JESENKOVIĆ; prijevod na arapski jezik: NURKO KARAMAN; prijevod na engleski jezik: IFET MUSTAFIĆ. DTP: El-Kalem. Štampa: Štamparija BLICDRUK, d.o.o. - Sarajevo; Uredništvo i administracija: 71000 Sarajevo, Gazi Husrev-begova br. 56A, telefon: 033/532-255, fax: 033/441-800, e-mail: glasnik_riz@yahoo.com. Glasnik izlazi dvomjesečno. Rukopise slati na adresu Uredništva. Rukopisi se ne vraćaju. Štampani tiraž 2000 primjeraka. Cijena Glasnika iznosi 10 KM. Uplata u KM na žiro-račun 1602005500015065 kod VAKUFSKE BANKE DD Sarajevo - uz naznaku za Glasnik. Glasnik je upisan u registar javnih glasila u Ministarstvu obrazovanja, nauke, kulture i sporta pod brojem 446 od 27. 08. 1994. godine.